

 14—15 april
Debatter m. m.**Tisdagen den 14 april**

	Sid.
Svar på interpellation av herr Westberg ang. förflyttning av penninglotteriet från Stockholm till Gävle.....	5
Interpellation av herr Ringaby ang. elkraftförsörjningen inom koncessionsområden.....	10

Onsdagen den 15 april fm.

Meddelande ang. särskilda frågestunder i kamrarna, m. m.....	14
Främjande av bostadsförsörjningen m. m.	15
Alkohollagstiftningen.....	90
Interpellation av herr Wennerfors ang. begäran om uppgifter rörande studieförbund m. fl. organisationer.....	98

Onsdagen den 15 april em.

Alkohollagstiftningen (forts.).....	100
Ersättning genom eget arbete för skada genom brott	108
Kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården.....	111
Riksdagens ombudsmäns verksamhet.....	117
Makes säkerhet vid förmånstagarförordnande avseende kapitalförsäkring.....	126
Ersättning ur dödsbo till husföreståndarinnor m. fl.	127
Vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar	129
Försäljning till allmänheten av statens aktier i LKAB, m. m.	138
Förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val.....	141
Utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde:	
Ramberäkning m. m.	146

	Sid.
Armén: Anskaffning av tygmateriel m. m.	168
Armén: Hemvärnets avlöningar.....	168
Armén: Hemvärnets intendenturmateriel m. m.	171
Marinen: Fartygsbyggnader m. m.	172
Marinen: Anskaffning av vapenmateriel m. m.	172
Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m.	173
Befästningsarbeten för gemensamma ändamål	174
Befästningsarbeten för armén.....	174
Befästningsarbeten för marinen.....	174
Befästningsarbeten för flygvapnet.....	175
Flyttning av Stockholms örlogsbas (Muskövarvet).....	175
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Berglund ang. vissa kanalprojekt.....	177
herr Hamrin i Kalmar ang. tidsplaneringen för reformering av läns- förvaltning och länsindelning.....	177
herr Carlsson i Huskvarna ang. utvidgning av rätten till statsbidrag för barntandvård.....	177
herr Jönsson i Ingemarsgården ang. en oljeledning från Trond- heimsfjorden till Sverige.....	177
herr Jonsson ang. bärgningstillstånd vid flyghaverier.....	177
herr Enskog ang. åtgärder mot vissa tågolyckor.....	177
herr Gustafsson i Borås ang. ekonomiskt bistånd till svenskar i Misiones i Argentina.....	177

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 15 april fm.

<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 42, ang. anslag till främjande av bostads- försörjningen m. m.	15
--	----

Onsdagen den 15 april em.

<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 29, beträffande alkohollagstift- ningen.....	90
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 13, om ersättning genom eget arbete för skada genom brott.	108
— nr 14, ang. kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården.....	111
— nr 15, ang. riksdagens ombudsmäns verksamhet.....	117
— nr 16, om skydd för makes giftorätt vid ingående av borgensförbin- delse	126
— nr 17, ang. makes säkerhet vid förmånstagarförordnande avseende kapitalförsäkring.....	126
— nr 18, om ersättning ur dödsbo till husföreståndarinnor m. fl.	127
<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 8, om vissa planeringsorgans kon- stitutionella ansvar.....	129

	Sid.
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 39, om försäljning till allmänheten av statens aktier i LKAB, m. m.	138
— nr 40, ang. byggnadsarbeten i Malåträsk för Sveriges geologiska undersökning.	141
— nr 41, ang. organisationen av centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden, m. m.	141
— nr 43, ang. utökning av kulturfondens för Sverige och Finland kapital.	141
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 5, ang. bemyndigande att försälja viss kronan tillhörig fast egendom, m. m.	141
— memorial nr 6, ang. departementsvis uppgjorda förteckningar över försäljningar av viss kronan tillhörig fast egendom.	141
— utlåtande nr 7, ang. byggnadsarbeten vid lantbrukshögskolan och statens skogsmästarskola.	141
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> memorial nr 14, ang. överlämnande till statsutskottet av vissa till allmänna beredningsutskottet remitterade motioner.	141
<i>Konstitutionsutskottets</i> utlåtande nr 9, om slopande av kravet att valse- del skall upptaga valbart namn m. m.	141
— nr 10, om förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val.	141
<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 4, rörande utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde.	146
— nr 44, ang. beredskapsstat för försvarsväsendet.	176

Tisdagen den 14 april

Kl. 16.00

§ 1

Justerades protokollen för den 7 och den 8 innevarande april.

§ 2

Herr talmannen meddelade, att herr Källstad enligt till kammaren inkommet läkarintyg vore sjukskriven under tiden den 13—den 21 innevarande april.

Herr Källstad beviljades ledighet från riksdagsgöromålen under angivna tid.

§ 3

Svar på interpellation ang. förflyttning av penninglotteriet från Stockholm till Gävle

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE, som yttrade:

Herr talman! Herr Westberg har i interpellation frågat mig, om jag vill medverka till att förslag snarast framläggas om utflyttning av Svenska penninglotteriet aktiebolag från Stockholm till Gävle.

Jag vill svara följande.

En förflyttning till Gävle av Penninglotteriet skulle medföra vissa nackdelar för bolaget, dels ur försäljningssynpunkt och dels ur kostnadssynpunkt. Genom en sådan förflyttning skulle bolagets kontakter med försäljningsorganisationen i stockholmsområdet, vilket är bolagets största, och de åtta sydligaste länen kommer att avsevärt försämrast. Dessutom får man räkna med att en stor del av personalen icke kommer att flytta med till Gävle. Kostnaden för förtidspensionering beräknas till 290 000 kr.

Sedan jag den 14 maj 1963 i denna kammare besvarat en interpellation av herr Johansson i Norrköping om lokaliseringen av Aktiebolaget Tipstjänst och Penninglotteriet har Tipstjänst beslutat att förlägga sitt huvudkontor till Märsta. Detta har föranlett företagsledningarna vid Tipstjänst och Penninglotteriet att undersöka om det av rationaliserings-skäl skulle vara lämpligt att söka få till stånd ett närmare samarbete mellan bolagen genom att också Penninglotteriets huvudkontor förläggs till Märsta, i samma kontorsbyggnad som Tipstjänst. Ett sådant samarbete har bedömts som naturligt och ändamålsenligt med hänsyn till att de båda bolagens verksamhet är till sin art besläktade. De preliminära undersökningar som gjorts ger vid handen att det skulle medföra vissa rationaliseringsvinster för båda bolagen att flytta ihop sina kontor. En utflyttning av Penninglotteriet till Märsta kommer att medföra vissa kostnader vilka dock blir lägre än vid en förflyttning till Gävle. På lång sikt torde dessa kostnader emellertid kunna komma att uppvägas av rationaliseringsvinster. En förläggning till Märsta av bolaget är således ej att anse som en lokaliseringpolitisk åtgärd utan motiveras av rationaliseringsskäl.

Det är att vänta att Penninglotteriets ledning inom kort lägger fram förslag i saken. Därefter kommer ställning att tas till frågan om förflyttning av bolagets huvudkontor.

Vidare anförde:

Herr WESTBERG (fp):

Herr talman! Jag vill uttala ett tack till statsrådet och chefen för handelsdepartementet för svaret på min inter-

Svar på interpellation ang. förflyttning av penninglotteriet från Stockholm till Gävle

pellation. Tyvärr måste jag konstatera, att det är negativt — även om något slutgiltigt ställningstagande ännu inte har skett.

Såvitt jag kan bedöma har handelsministern ändrat mening i denna fråga, sedan han 1960 behandlade ärendet i Kungl. Maj:ts proposition nr 120. Däri framhöll han följande:

»Ur de synpunkter jag anfört torde några större olägenheter inte kunna påvisas vid en utflyttning av bolaget, om man tar hänsyn till de behov i fråga om post-, bank- och tryckservice som redovisats. Några avgörande svårigheter att transportera lottsedlarna till ort utanför Stockholm synes enligt min mening inte föreligga.

Vad gäller bolagets personalproblem vill jag erinra om att utredningen räknat med viss 'inkörningstid' på ny ort och någon personalavgång i samband med flyttningen. Inte heller dessa svårigheter torde vara av sådan natur, att de i och för sig utgör hinder för en utflyttning. Arbetsmarknadsstyrelsen har bedömt rekryteringsmöjligheterna i exempelvis Gävle som goda, och i likhet med utredningen håller jag inte för otroligt, att förutsättningarna att där behålla personalen på längre sikt kan bli bättre än i Stockholm. Gävle bör därför prövas som ett huvudalternativ, när det gäller valet av ny lokaliseringsort.»

Som vi alla kan konstatera, bedömde handelsministern vid den tidpunkten förutsättningarna för en utflyttning till Gävle som goda, och några avgörande svårigheter syntes icke föreligga.

I dag säger han att en förflyttning till Gävle skulle medföra vissa nackdelar för bolaget, dels ur försäljningssynpunkt och dels ur kostnadssynpunkt. Genom en sådan förflyttning skulle bolagets kontakter med försäljningsorganisationen i stockholmsområdet, vilken är bolagets största, och de åtta sydligaste länen komma att *avsevärt* försämrast. Dessutom får man räkna med att en

stor del av personalen icke kommer att flytta med till Gävle. Kostnaden för förtidspensionering kunde därför beräknas till 290 000 kronor.

Om jag bedömer rätt, är det ett ganska långt avstånd mellan inställningen i dag och den som redovisades för fyra år sedan. Jag ifrågasätter med förlov sagt, om inte svårigheterna vid en förflyttning i dagens svar något överdrivits.

När man tar del av svaret kan man lätt få den uppfattningen, att det är fråga om förflyttning till en avlägsen plats. Gävle är dock en stor centralort i Mellansverige med ett utomordentligt läge ur kommunikationssynpunkt, cirka **två** timmars järnvägsresa från huvudstaden, och med direktförbindelse med Göteborg. Att kontakterna med Stockholmsområdet och södra delen av landet skulle avsevärt försämrast vid en förflyttning till Gävle har jag mycket svårt att tro, med hänsyn till det goda läge Gävle har ur kommunikationssynpunkt. Jag tror att de svårigheterna har överdrivits.

Att en stor del av personalen skulle föredra att stanna kvar i Stockholm är mycket möjligt, men det skulle knappast kunna bero på att Gävle är mindre attraktivt som bostadsort än Stockholm. Gävle är ju tvärtom känt som en mycket trivsamt stad, med ett rikt kulturliv och med väl utbyggd service **på olika** områden. Men det kan givetvis ändå finnas skäl, t. ex. familjeskäl, för att en del av personalen skulle vilja stanna kvar i Stockholm. Däremot kan det knappast bli nödvändigt att förtidspensionera den delen av personalen. Under alla förhållanden kan det aldrig behöva röra sig om kostnader för förtidspensionering av den storleksordning, som anges i svaret. Med den arbetskraftssituation, som vi har i Stockholm, borde det vara möjligt att bereda de flesta som vill stanna kvar annan likvärdig sysselsättning i huvudstaden, kanske till och med vid statliga verk.

Däremot kan arbetskraftsrekrytering-

Svar på interpellation ang. förflyttning av penninglotteriet från Stockholm till Gävle

en på längre sikt erbjuda svårigheter, om företaget får stanna kvar i stockholmsområdet. Det finns ju utredningar som visar, att bristen på arbetskraft inom detta område kommer att bli betydande. I Gävle däremot är rekryteringsmöjligheterna goda. Handelsministern säger själv i proposition nr 120, att han inte håller för otroligt att förutsättningarna att där behålla personalen på längre sikt kan bli bättre än i Stockholm.

Att en förflyttning till Gävle skulle medföra nackdelar ur kostnadssynpunkt har jag svårt att förstå. Mig förefaller en förflyttning verka i direkt motsatt riktning. För det första måste lönekostnaderna bli lägre, då Gävle tillhör dyrortsgrupp 3, medan stockholmsområdet ju tillhör dyrortsgrupp 5. Penninglotteriets samlade lönekostnader utgjorde 1963 cirka 900 000 kronor, var till kom 92 000 kronor i styrelse- och kontrollantarvoden. Spännvidden mellan dyrortsgrupperna 3 och 5 är inom den statliga sektorn cirka 11 procent. Enligt statens avtalsnämnd kan man i stort sett räkna med samma ortslöneskillnader för Penninglotteriets personalkategorier. Med Gävles lönenivå skulle sålunda bolagets lönekostnader i dagens läge kunna vara 90 000 kronor, d. v. s. 10 procent lägre per år.

För det andra bör också hyres- och servicekostnaderna bli något mindre. En jämförelse mellan Stockholm och Gävle beträffande priser och löner pekar klart i den riktningen. Dessutom kan man vid en förflyttning till Gävle enligt utredningen räkna med en minskning av personalutgifterna vid de nuvarande inlämningskontoren.

Nu synes emellertid handelsministern räkna med en flyttning av Penninglotteriet, dock inte en flyttning ut från stockholmsområdet utan inom detta område. Följdriktigt åberopar han inte heller några lokaliseringspolitiska skäl för denna flyttning, utan rationaliserings-skäl. Säkert kan de sistnämnda

skälen åberopas, men en eventuell flyttning föreslogs dock av lokaliseringspolitiska skäl, och den utredning som prövade frågan förordade Gävle just av sådana skäl.

I direktiven till lokaliseringsutredningen rörande statlig verksamhet anförde chefen för finansdepartementet: »Det har syntts önskvärt att med aktiv lokaliseringspolitik å ena sidan förhindra en alltför snabb tillväxt av Storstockholm, å andra sidan bidra till en differentiering av näringsstrukturen i olika delar av landet.» Den målsättningen kan i det fall som vi nu diskuterar vinnas med en flyttning till Gävle men knappast genom en flyttning till Märsta.

De lokaliseringspolitiska verkningarna av bolagets utflyttning torde bli ganska fördelaktiga för den nya förlägningsorten, ansåg utredningen. Utom att femtio personer helt eller till större delen direkt sysselsattes vid företaget, skulle lokaliseringen sannolikt få vissa indirekta verkningar för tryckeri- och distributionspersonal. Det är därför jag anser att frågan har en icke oväsentlig betydelse för Gävle stad. Från stadens sida har också framhållits, att man gärna ser en lokalisering av statlig verksamhet till staden och att man är beredd att medverka till en god lösning av lokal- och bostadsproblem som kan uppstå i samband med flyttningen.

Då starka skäl talar för en utflyttning av Penninglotteriet till Gävle, vill jag vädja till handelsministern att han tar upp frågan till förnyad prövning, och jag vill uttala den förhoppningen att denna omprövning leder till ett ur Gävle stads synpunkt positivt ställningstagande.

Med detta ber jag att än en gång få tacka för svaret.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Av interpellantens anförande kan man lätt få den föreställningen, att detta är en mycket stor och

Svar på interpellation ang. förflyttning av penninglotteriet från Stockholm till Gävle

viktig samhällsfråga. Jag bedömer den inte så. Det rör sig om förflyttningen av en personal på ett trettio-tal fast anställda och möjligen några deltidsanställda. De uppgifter som anfördes av den s. k. lokaliseringsutredningen på sin tid är redan en smula föråldrade, och jag har stött mig på färskare uppgifter.

Regeringen vill gärna medverka till en förflyttning som kan ha betydelse, därest kostnaderna inte blir för stora. Det var därför som ett relativt positivt uttalande — **det erkänner jag gärna** — gjordes i den proposition som interpellanten åberopat både i sin interpellation och i sitt anförande i dag. Det avgörande är ju vilka för- och nackdelar som kan vara förenade med denna förflyttning. För att få en säkrare bedömning härav hänsköt vi frågan till en utredning av särskild tillkallade experter. Det är den utredningens uppgifter som för mig varit avgörande. Jag anser att nackdelarna av en förflyttning till Gävle är så övervägande, att jag inte gärna vill vara med om den.

Man kan alltid diskutera kostnaderna, herr Westberg, men jag stöder mig på de uppgifter som finns tillgängliga, och jag skall gärna, därest herr Westberg inte själv tagit del av utredningens utlåtande, ställa detta till hans förfogande. Jag tror mig ha anledning att lita mer på utredningen, eftersom det i denna fanns expertis utanför Penninglotteriet. Lokaliseringspolitiskt sett kan jag inte finna att det skulle innebära några större fördelar att flytta 30 människor från Stockholm. Det är verkligen inte någon lokaliseringspolitisk uppgift av större mått.

Om man kan lätta trycket på bostadsmarknaden i Stockholm genom att flytta företaget till någon del inom stockholmsregionen, där det finns rikligare tillgång på bostäder, skall jag emellertid gärna medverka till det. Företagna utredningar visar att man där skulle kunna uppnå vissa vinster genom ett samarbete med ett annat statligt företag,

varigenom man skulle kunna göra besparingar som skulle kunna uppväga i varje fall engångskostnaderna och de merkostnader man har att räkna med.

Jag vill emellertid än en gång understryka att detta uppriktigt sagt inte är någon stor fråga. Vill man verkligen ge sig i kast med lokaliseringspolitik och försöka flytta ut till andra orter företag som befinner sig i Stockholm, bör man nog för det första välja orter som befinner sig i ett mera betryckt läge vad beträffar sysselsättningen än Gävle och för det andra välja andra företag än ett litet företag med 30 personer anställda, huvudsakligen kvinnlig arbetskraft.

Herr WESTBERG (fp):

Herr talman! Jag är överens med handelsministern om att det inte är någon särskilt stor fråga vi nu diskuterar. Även om lokaliseringspolitiken som sådan är utomordentligt viktig, är detta inte något särskilt stort ärende. Jag sade i mitt förra anförande, att ärendet inte var av oväsentlig betydelse för Gävle stad, och det tycker jag nog, att man kan säga.

Nu säger handelsministern att det bara gäller 30 människor. Jag ifrågasätter, herr statsråd, om den uppgiften är riktig. Utredningen anför att det skulle gälla 50 personer, och enligt de senaste uppgifter som jag har fått är 39 personer anställda utom den extra personal som man emellanåt inkallar.

Man kan naturligtvis säga, att det inte rör sig om något större antal även om det skulle råka vara något större än vad statsrådet angav. Som jag anförde tidigare får dock en förflyttning återverkningar i många avseenden. Den berör både distributionspersonalen och tryckeripersonalen, för att endast nämna ett par exempel. Av utredningen framgår att företaget har ganska stor omfattning. Det är ingalunda så litet, som man nu vill göra gällande.

Handelsministern sade vidare, att han

Svar på interpellation ang. förflyttning av penninglotteriet från Stockholm till Gävle

gärna ville hjälpa till att lätta trycket på bostadsmarknaden här i Stockholm, och om en förflyttning kunde verka i den riktningen, skulle han medverka till en sådan. Men, herr statsråd, om man flyttar företaget till Märsta, kommer då personalen, som av familjeskäl kanske vill stanna kvar i Stockholm, att följa med till Märsta? Kommer det att bli någon lättnad på bostadsmarknaden? Det kan man enligt min mening sätta i fråga. Flyttas däremot företaget till Gävle vinner man de fördelar, som man här vill uppnå.

Det har också framhållits, att man av rationaliseringskäl måste ha samarbete mellan Penninglotteriet och Tipstjänst, och de synpunkterna har jag ingenting att invända emot. Men ingenting utesluter väl, att man utvinner rationaliseringsfördelar genom att flytta flera företag till Gävle. Man kan börja med Penninglotteriet och sedan låta något annat följa efter. På så sätt skulle man vinna de fördelar man eftersträvar även på den punkten.

Jag tror att vårt län behöver all den stimulans det kan få. Av den anledningen är jag angelägen att försöka påverka lösningen av denna fråga i en för länet positiv riktning.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till behandling av lagutskott propositionen nr 101, med förslag till lagstiftning med anledning av förstatligandet och omorganisationen av polisväsendet m. m.;

till statsutskottet propositionen nr 111, angående organisation av förvaltningarna vid marinkommando Syd;

till behandling av lagutskott propositionen nr 116, med förslag till förordning angående ändring i förordningen

den 14 december 1956 (nr 629) om erkända arbetslöshetskassor, m. m.;

till statsutskottet propositionerna:

nr 119, med förslag angående inköp av obligationer i Förenta Nationernas obligationslån, och

nr 123, angående inrättande av en avdelning för kemi vid tekniska högskolan i Lund m. m.;

till bevillningsutskottet propositionen nr 125, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § tulltaxeförordningen den 13 maj 1960 (nr 391), m. m.;

till behandling av lagutskott propositionerna:

nr 128, med förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet, och

nr 132, med förslag till förordning om ändring i vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648), m. m.;

till konstitutionsutskottet propositionen nr 133, med förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen;

till bankoutskottet propositionen nr 134, med hemställan om riksdagens samtycke till förordnande om fortsatt valutareglering, m. m.; samt

till statsutskottet propositionen nr 136, angående anslag till Flygvapnet: Anskaffning av flygmateriel m. m. för budgetåret 1964/65.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 138, angående studiesocialt stöd till studerande ungdom, hänvisades propositionen, såvitt avsåg förslag till studiehjälpssystem, förordning om förlängt barnbidrag och studiemedelsförordning, till behandling av lagutskott och i övrigt till statsutskottet.

Vidare föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till behandling av lagutskott propositionen nr 139, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 15 § och 23 §

Interpellation ang. elkraftförsörjningen inom koncessionsområden

1 mom. bekämpningsmedelsförordningen den 14 december 1962 (nr 703);

till konstitutionsutskottet propositionen nr 140, med förslag till vissa grundlagsändringar;

till bankoutskottet propositionen nr 142, med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 § ränteregleringslagen den 25 maj 1962 (nr 258);

till bevillningsutskottet propositionen nr 144, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 8 § förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften, m. m.; samt

till statsutskottet propositionen nr 145, angående riktlinjer för biståndsexperters anställningsvillkor, m. m.

§ 5

Ordet lämnades på begäran till

Herr FRÖDING (h), som yttrade:

Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att kammaren vill besluta, att tiden för avgivande av motioner i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 138 och 140 måtte med hänsyn till ärendenas omfattning utsträckas till det sammanträde, som infaller näst efter 15 dagar från det propositionerna kom kammaren till handa, d. v. s. första plenum efter lördagen den 25 innevarande april.

Kammaren biföll denna hemställan.

§ 6

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionen nr 882;

till behandling av lagutskott motionerna nr 883—885; samt

till statsutskottet motionerna nr 886 och 887.

§ 7

Föredrogs, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtanden nr 9 och

10, statsutskottets utlåtanden nr 4, 42 och 44—46, bankoutskottets memorial och utlåtanden nr 13—18, andra lagutskottets utlåtanden nr 27 och 31—33, tredje lagutskottets utlåtanden nr 18—21 samt allmänna beredningsutskottets utlåtanden nr 15—17.

§ 8

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens sammanträde på förmiddagen den 10 innevarande april gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

herr *Hansson* i Skegrie, till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående riskutjämning för jordbruket,

herr *Eriksson* i Bäckmora, till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående skörde-skadeskyddet, och

herr *Svensson* i Vä, till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående viss ersättning i samband med förbud mot användning av kemiska växtskyddsmedel.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 9

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren, att statsutskottets utlåtande nr 42 skulle uppföras främst bland två gånger bordlagda ärenden på morgondagens föredragningslista.

§ 10**Interpellation ang. elkraftförsörjningen inom koncessionsområden**

Ordet lämnades på begäran till

Herr RINGABY (h), som yttrade:

Herr talman! Enligt ändring från den 1 januari 1948 av lag den 27 juni 1902 om elektriska anläggningar stadgas beträffande den elektriska koncessionslagstiftningen bland annat om områdes-

Interpellation ang. elkraftförsörjningen inom koncessionsområden

koncession. Områdeskoncession förutsätter en indelning av landet i rationella distributionsområden. Vid koncessionsprövningen kommer ett stort antal mindre eldistributörer att finnas sakna förutsättningar för vidmakthållande av eldistributionen. Övertagande distributionsföretag förutsättes i regel inlösa befintliga äldre anläggningar i någon form.

En grupp industriidkare, innehavare av mindre kraftstationer, blir vid eldistributionens omläggning ofta satta i en ekonomiskt besvärlig situation. Dessa kraftstationsägare, som tidigare försålt kraft till ett mindre område inom koncessionsområdet, kan helt mista sin kraftförsäljning och bliva tvingade att realisera sitt kraftverk till mycket lågt pris. Vattenfallsstyrelsen eller annan storkraftleverantör har ringa intresse av en mindre kraftstation på orten. Under tider, då vattenkraftunderskott föreligger, kan Vattenfall inköpa den mindre kraftstationens produktion till ett lågt pris. Under andra tider kan någon ersättning icke lämnas till följd av eget kraftöverskott.

En liten grupp människor har således blivit ekonomiskt lidande på den nya lagstiftningen. En allmän princip borde vara att kraftkonsumtionen i ett visst område i första hand täckes av kraftproduktionen i samma område och att kraft utifrån överfördes till området i den mån den egna kraften ej räcker till.

Med anledning av det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få rikta följande fråga:

Är herr statsrådet villig att medverka till att det som koncessionsvillkor införes bestämmelsen, att inom ett koncessionsområde befintlig kraftproduktion från vattenkraftverk för skäligt pris inköpes av koncessionsföretaget?

Denna anhållan bordlades.

§ 11

Till bordläggning anmäldes bevillningsutskottets betänkanden:

nr 28, i anledning av väckta motioner om rätt till avdrag vid beskattningen för gåvor till humanitära m. fl. ändamål samt för avgift till annat trossamfund än svenska kyrkan,

nr 31, i anledning av väckta motioner om en successiv avveckling av dubbelbeskattningen av aktiebolag och ekonomiska föreningar,

nr 33, i anledning av väckta motioner om vidgad rätt till avsättning till investeringsfonder för konjunkturutjämning, m. m., samt

nr 39, i anledning av väckta motioner om reformering av förmögenhetsbeskattningen.

§ 12

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna å driftbudgeten för budgetåret 1964/65 inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1964/65 inom ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner; samt

från allmänna beredningsutskottet:

nr 126, i anledning av motion angående språkstudier i samband med arbete utomlands.

§ 13

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts proposition nr 141, angående ändrad organisation av postverket, m. m., överlämnats till kammaren.

Denna proposition bordlades.

§ 14

Till bordläggning anmäldes bankoutskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan, att till utskottet från kommittén för utredning rörande riksbankens jubileumsfond inkommit framställning angående närmare bestämmelser rörande fondens handhavande och utnyttjande.

§ 15

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 70, med förslag till lag om bidragsförskott, m. m., motionerna:

nr 888, av herr *Nordstrandh* och fru *Kristensson*, samt

nr 889, av fru *Ryding m. fl.*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 74, angående fortsatt utbyggnad av universitetet i Umeå m. m., motionerna:

nr 890, av herr *Björkman*,

nr 891, av herr *Larsson* i Umeå m. fl.,

nr 892 av herr *Larsson* i Umeå m. fl.,

nr 893, av herr *Lassinantti m. fl.*, och

nr 894, av herr *Nordstrandh*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 83, angående skolväsendets centrala ledning m. m., motionerna:

nr 895, av herr *Helén*, och

nr 896 av fröken *Karlsson m. fl.*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 91, angående den framtida organisationen av upplysningsavdelningen vid statens institut för konsumentfrågor, m. m., motionen nr 897, av herr *Magnusson* i Borås m. fl.;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 97, med förslag till förordning om gasolskatt, m. m., motionerna:

nr 898 av herr *Hedin m. fl.*, och

nr 899, av herr *Jönsson* i Ingemarsgården;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 103, med förslag till förordning om ändring i skogsvärderingsinstruktionen den 1 juni 1951 (nr 440), m. m.,

motionen nr 900, av herrar *Wachtmeister* och *Ringaby*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 105, angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1963/64, motionen nr 901, av herr *Hagberg m. fl.*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 109, angående ny organisation av totalförsvarets regionala ledning m. m., motionerna:

nr 902, av herr *Björkman*,

nr 903, av herrar *Nyberg* och *Wachtmeister*, samt

nr 904 av fröken *Sandell* och herr *Ståhl*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 110, angående vissa anslagsfrågor m. m. inom försvarsdepartementets verksamhetsområde, motionen nr 905, av herr *Hagberg m. fl.*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 114, angående viss rationaliseringsverksamhet inom sjukvården m. m., motionen nr 906, av herrar *Larsson* i Borrby och *Nilsson* i Tvärålund;

i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner nr 115, angående ändrade grunder för den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen, och nr 116, med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 14 december 1956 (nr 629) om erkända arbetslöshetskassor, m. m., motionen nr 907, av fru *Ekendahl m. fl.*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 115, angående ändrade grunder för den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen, motionen nr 908, av herr *Turesson* och fru *Gunne*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 117, angående inrättande av kreditinstitut för lantbruksnäringarna, m. m., motionen nr 909, av herrar *Nordgren* och *Ringaby*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 120, angående vissa fastighetsfrågor m. m. inom kommunikationsdepartementets verksamhetsområde, motionen nr 910, av herrar *Björkman* och *Nordgren*; samt

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 138, angående studiesocialt stöd till studerande ungdom, motionen nr 911, av herr Forsberg m. fl.

Dessa motioner bordlades.

§ 16

Upplästes följande till kammaren inkomna ansökan:

Till Riksdagens andra kammare

Undertecknad anhåller härmed vördsamst om ledighet från riksdagsarbetet under tiden den 20—24 april för bevisande av Europarådssession.

Stockholm den 13 april 1964

Stig Alemyr

Kammaren biföll denna ansökan.

§ 17

Herr talmannen meddelade, att herr Ståhl, som vid kammarens sammanträde den 20 nästlidne mars beviljats ledighet från och med den 1 innevarande april tills vidare, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 18

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna protokoll:

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen och de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte talmännen tillsätta kammarens kanslipersonal, den 10 april 1964.

I skrivelse den 20 mars 1964 hade stenografen hos andra kammaren fil. lic. Rolf Lindborg anhållit om tjänstledighet för egna angelägenheter (färdigställande av doktorsavhandling) från och med den 16 april till och med innevarande vårsessions slut.

Herrar deputerade beslöt dels bevilja Lindborg begärd tjänstledighet, dels förordna reservstenografen fru Ingrid Nilsson att under Lindborgs tjänstledighet uppehålla dennes stenografbefattning, dels ock förordna fröken Anita Hallberg att i succession uppehålla fru Nilssons reservstenografbefattning.

In fidem

Sune K. Johansson

§ 19

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.28.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 15 april

Kl. 10.00

§ 1

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 141, angående ändrad organisation av postverket, m. m.

§ 2

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet en vid utskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan fogad, å bordet vilande framställning från kommittén för utredning rörande riksbankens jubileumsfond angående närmare bestämmelser rörande fondens handhavande och utnyttjande.

§ 3

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till behandling av lagutskott motionerna nr 888 och 889;

till statsutskottet motionerna nr 890—897;

till bevillningsutskottet motionerna nr 898—900;

till statsutskottet motionerna nr 901—906;

till behandling av lagutskott motionerna nr 907 och 908;

till bankoutskottet motionen nr 909; samt

till statsutskottet motionerna nr 910 och 911.

§ 4

Föredrogs, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkanden nr 28, 31, 33 och 39.

§ 5

Föredrogs den av herr *Ringaby* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående elkraftförsörjningen inom koncessionsområden.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 6

Meddelande ang. särskilda frågestunder i kamrarna, m. m.

Herr TALMANNEN yttrade:

Till kammarens ledamöter har i stenil utdelats följande meddelande angående särskilda frågestunder i kamrarna, m. m.

Vid innevarande vårsession kommer försöksvis att anordnas särskilda frågestunder i riksdagens kamrar. Detta institut förutsättes komma att användas endast för inhämtande av upplysningar och påkallande av åtgärder, icke för att få till stånd principdiskussioner. Frågestunderna kommer att omfatta högst 60 minuter och förlägges till tisdagar, i första kammaren med början kl. 16.00 och i andra kammaren med början kl. 15.00. De första frågestunderna hålles tisdagen den 21 april 1964. Samtliga före den 15 april framställda enkla frågor kommer emellertid att besvaras enligt den hittills tillämpade ordningen.

För de särskilda frågestunderna avses skola gälla följande.

Frågorna skall tillställas talmannen senast kl. 10.00 på fredagen och uppföres på särskilda föredragningslistor, där även frågornas lydelse intas. Dessa

listor föreligger i tryck på måndagen och anslås i riksdagshuset senast kl. 15.00 samma dag.

Om svar ännu icke hunnit utarbetas beträffande viss fråga eller om vederbörande statsråd icke avser att besvara en fråga, lämnas meddelande härom vid frågestunden.

Sedan alla på den särskilda listan upptagna frågor behandlats övergår kammaren omedelbart till övriga vid dagens sammanträde förekommande ärenden. Om någon eller några av frågorna icke hinner besvaras före utgången av den tillmätta tiden av 60 minuter, överenskommer talmannen — efter samråd med frågeställaren — med vederbörande statsråd om tidpunkten för besvarande av återstående frågor. Dessa kan antingen upptagas vid nästa frågestund eller besvaras vid annat sammanträde.

I det stencilerade meddelandet återges vidare vissa synpunkter, som hans excellens herr statsministern anfört i skrivelse den 7 mars 1964 med anledning av framställning från andra kammarens talman angående besvarandet av interpellationer och enkla frågor.

§ 7

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 42, i anledning av vissa av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1964/65 till främjande av bostadsförsörjningen m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Kungl. Maj:t hade (bilaga 13, punkterna 37—40, 44, 91—92 samt 94) föreslagit riksdagen att

A. beträffande anslag å *driftbudgeten*

I. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för bostadsstyrelsen, som föranleddes av vad departementschefen föreslagit;

II. godkänna av departementschefen

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

förordad avlöningsstat för bostadsstyrelsen, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1964/65;

III. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för länsbostadsnämnderna, som föranleddes av vad departementschefen föreslagit;

IV. godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för länsbostadsnämnderna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1964/65;

V. godkänna av departementschefen förordade ändringar i bestämmelserna om räntebidrag;

VI. för budgetåret 1964/65 under elfte huvudtiteln anvisa

1) till Bostadsstyrelsen: Avlöningar ett förslagsanslag av 4 599 000 kr.;

2) till Bostadsstyrelsen: Omkostnader ett förslagsanslag av 920 000 kr.;

3) till Länsbostadsnämnderna: Avlöningar ett förslagsanslag av 7 533 000 kr.;

4) till Länsbostadsnämnderna: Omkostnader ett förslagsanslag av 1 063 000 kr.;

5) till Räntebidrag ett förslagsanslag av 185 000 000 kr.; samt

B. beträffande anslag å *kapitalbudgeten*

I. godkänna av departementschefen förordad ändring av bestämmelserna om lantarbetarbstadslån;

II. medgiva att lån, som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande, finge beviljas intill 1 075 000 000 kr. under år 1964 samt 1 080 000 000 kr. under år 1965;

III. godkänna av departementschefen framlagt förslag angående avskrivning av vissa ränte- och amorteringsfria lån;

IV. medgiva att beslut om lån, som skulle utgå från anslaget till räntefria lån till bostadsbyggande, finge meddelas intill ett belopp av 20 000 000 kr. under år 1965;

V. för budgetåret 1964/65 anvisa

a) under statens utlåningsfonder

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

1) till Lånefonden för bostadsbyggnade ett investeringsanslag av 690 000 000 kr.;

2) till Lånefonden för maskinanskaffning inom byggnadsindustrin ett investeringsanslag av 1 000 kr.;

b) under fonden för låneunderstöd till Räntefria lån till bostadsbyggande ett investeringsanslag av 1 000 kr.

I samband med Kungl. Maj:ts ifrågasvarande förslag hade utskottet till behandling förehått följande motioner, nämligen

från första kammaren

I: 50 av herrar Adolfsson och Lager,

I: 51 av herrar Adolfsson och Lager,

I: 75 av herr Wallmark m. fl.,

I: 118 av herrar Åkesson och Gunnar Pettersson,

I: 168 av herrar Lennart Geijer och Bertil Petersson,

I: 185 av herrar Bertil Petersson och Herbert Larsson,

I: 191 av herr Virgin m. fl.,

I: 281 av herr Hermansson m. fl.,

I: 284 av fru Olsson m. fl.,

I: 364 av herrar Adolfsson och Lager,

I: 419 av herr Virgin m. fl.,

I: 509 av herr Bengtson m. fl.,

I: 510 av herr Bengtson m. fl.,

I: 511 av herr Bengtson m. fl.,

I: 517 av herrar Axel Kristiansson och Thorsten Larsson,

I: 520 av herr Lundström m. fl., samt

från andra kammaren

II: 64 av herr Nilsson i Gävle m. fl.,

II: 65 av herr Nilsson i Gävle m. fl.,

II: 92 av herr Nilsson i Göingegården m. fl.,

II: 147 av herrar Nilsson i Lönsboda och Nelander,

II: 223 av herr Lindkvist m. fl.,

II: 228 av herr Svenning m. fl.,

II: 297 av herr Heckscher m. fl.,

II: 345 av herr Eliasson i Sundborn m. fl.,

II: 350 av herr Johansson i Öckerö m. fl.,

II: 353 av herr Lindkvist m. fl.,

II: 437 av herr Nilsson i Gävle m. fl.,

II: 494 av herr Heckscher m. fl.,

II: 503 av herr Ståhl,

II: 621 av herrar Gustavsson i Alvesta och Gomer,

II: 623 av herr Hedlund m. fl.,

II: 624 av herr Hedlund m. fl.,

II: 625 av herr Hedlund m. fl.,

II: 632 av herr Ohlin m. fl.

I de likalydande motionerna I: 50 (av herrar Adolfsson och Lager) och II: 64 (av herr Nilsson i Gävle m. fl.) hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte föreslå att den av riksdagen år 1963 tillsatta bostadspolitiska kommittén finge i uppdrag att vidare utreda i motionerna förordad finansieringsmetod, innebärande att räntefria lån ställdes till bostadsbyggandets förfogande för de bostäder, som i framtiden tillkomme med statligt stöd.

I de likalydande motionerna I: 51 (av herrar Adolfsson och Lager) och II: 65 (av herr Nilsson i Gävle m. fl.) hade hemställts att riksdagen måtte

a) med bifall till vad i motionerna anförts rörande räntebidragen avslå Kungl. Maj:ts förslag,

b) till räntebidrag för budgetåret 1964/65 anvisa erforderliga medel.

I de likalydande motionerna I: 168 (av herrar Lennart Geijer och Bertil Petersson) och II: 228 (av herr Svenning m. fl.) hade hemställts att riksdagen måtte

a) besluta att under hänvisning till pågående utredningar icke företa någon ändring av basräntan för fastigheter färdigställda åren 1952 t. o. m. 1960,

b) bifalla Kungl. Maj:ts proposition om sänkning av basräntan för fastigheter färdigställda fr. o. m. 1962,

c) uppdraga åt Kungl. Maj:t att på så sätt ändra låneförfattningarna, att en sänkning av basräntan för fastigheter färdigställda fr. o. m. 1962 komme de boende till godo.

I de likalydande motionerna I: 185 (av herrar Bertil Petersson och Her-

bert Larsson) och II: 223 (av herr Lindkvist m. fl.) hade hemställts att riksdagen måtte uttala att frågan om särskilda lån för ombyggnad, upprustning och förbättring av friområdena i anslutning till äldre bostadsområden bleve föremål för överväganden inom bostadsförbättringsutredningen eller annat där till lämpligt organ samt att lån för konstnärlig utsmyckning även borde utgå för äldre bostadsområden.

I de likalydande motionerna I: 191 (av herr Virgin m. fl.) och II: 297 (av herr Heckscher m. fl.) hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att belåningsvärdet för flerfamiljshus ökades med ett belopp om 400 kr. för varje lägenhet som vore avsedd för pensionärsbostad.

I de likalydande motionerna I: 364 (av herrar Adolfsson och Lager) och II: 437 (av herr Nilsson i Gävle m. fl.) hade hemställts att riksdagen måtte besluta, att i skrivelse till Kungl. Maj:t föreslå utarbetande av en riksplän för hela landets bostadsproduktion vilken riksplän skulle såväl till sin omfattning som inriktning baseras på kommunernas enligt lag uppgjorda bostadsförsörjningsplaner, samt att denna riksplän synkroniserades med de beslut och åtgärder som vore samhälleligt nödvändiga för näringslivets framtida lokalisering.

I de likalydande motionerna I: 419 (av herr Virgin m. fl.) och II: 494 (av herr Heckscher m. fl.) hade — såvitt nu var i fråga — hemställts

A. att riksdagen måtte

1) i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i motionerna anförts rörande miljö- och planeringsfrågorna med vad därtill hörde;

2) besluta, att de såsom allmännyttiga betecknade bostadsföretagen skulle åläggas redovisningsskyldighet för sina fonder, dessas storlek och successiva uppbyggnad samt för de principer efter vilka dels fonderna uppbyggdes, dels hyressättningen skedde;

3) uttala, att en grundprincip för den

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

fortsätta bostadspolitiken borde vara att de boende själva skulle betala vad deras bostäder kostade;

B. att riksdagen måtte besluta

1) att den statliga bostadslånegivningen fr. o. m. 1 juli 1964 skulle ersättas av ett kreditgarantisystem;

2) att i anledning därav varken preliminära beslut skulle meddelas angående lån från lånefonden för bostadsbyggnad eller anslag anvisas till samma fond från nämnda datum;

3) att för erhållande av kreditgaranti en engångsavgift av 0,5 % skulle erläggas;

4) att fr. o. m. den 1 juli 1964 ränteftergift ej längre skulle medgivas beträffande hus som påbörjats före ingången av 1958;

5) att räntegaranti, avseende räntor å underliggande lån som hänförde sig till tiden fr. o. m. den 1 januari 1964 skulle grundas på en räntesats av 4,5 % vad avsåg hus påbörjade fr. o. m. den 1 januari 1958;

6) att tertiärlån mellan 70 och 85 % av belåningsvärdet för hus påbörjade fr. o. m. den 1 januari 1958 skulle för tid fr. o. m. 1 januari 1964 förräntas efter en räntesats av 5,5 %;

7) att tertiärlån till den del de överstege 85 % av belåningsvärdet för hus påbörjade fr. o. m. den 1 januari 1958 skulle för tid fr. o. m. den 1 januari 1964 förräntas efter en räntesats av 6 %;

8) att egnahemslån och förbättringslån avseende hus som påbörjats fr. o. m. den 1 januari 1958 skulle för tid fr. o. m. den 1 januari 1964 förräntas efter en räntesats av 5 %;

9) att de tillägglån, som enligt beslut av 1953, 1957 och 1959 års riksdagar gjorts amorteringspliktiga, skulle för tid fr. o. m. den 1 januari 1963 förräntas efter en räntesats av 5,5 %.

C. att riksdagen om förslagen under B. 1)–3) ovan icke vunne riksdagens bifall måtte besluta

1) att tertiärlån, till vilka tillstånd lämnades tidigast den 1 juli 1964, skulle

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

beviljas upp till 85 % av den totala produktionskostnaden mot enbart inteckningssäkerhet, oavsett förvaltningsformerna, upp till 95 % för s. k. allmännyttiga företag mot kommunal borgen och upp till 90 % för kooperativa och enskilda företag mot borgen av kommun, industriföretag eller annat företag av motsvarande ekonomisk styrka, samt till den del de överstege 85 % av belåningsvärdet amorteras på 25 år;

2) att tertiärlån till egnahem skulle beviljas upp till 90 % av lånevärdet oavsett företagsform;

3) att vid utgivande av statliga bostadslån en förvaltningsavgift om 0,5 % skulle uttagas i samband med lånets utbetalande;

D. att riksdagen under förutsättning att yrkandet under C. 1) vunne riksdagens bifall måtte medgiva att lån, som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande, finge beviljas intill 975 000 000 kr. under år 1964 samt 980 000 000 kr. under år 1965;

E. att riksdagen måtte i övrigt beakta vad i motionerna anförts.

I de likalydande motionerna I: 509 (av herr Bengtson m. fl.) och II: 625 (av herr Hedlund m. fl.) hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning rörande en sådan utformning av bostadslångivningen och bebyggelsepolitiken i övrigt, att ökad frihet medgäves individen i fråga om lokalisering av egnahem i enlighet med vad i motionerna hade anförts.

I de likalydande motionerna I: 510 (av herr Bengtson m. fl.) och II: 624 (av herr Hedlund m. fl.) hade — såvitt nu var i fråga — hemställts

I. att riksdagen måtte

a) besluta att av departementschefen förordad avveckling resp. höjning av vissa basräntor, avseende underliggande bostadslån, i fråga om ikraftträdande måtte räknas från den 1 januari 1964,

b) avslå departementschefens förslag

rörande sänkning av vissa basräntor avseende underliggande bostadslån,

c) till Räntebidrag under elfte huvudtiteln för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 155 000 000 kr.;

II. att riksdagen måtte besluta att statliga bostadslån till enskild, såvitt gällde lån till flerfamiljshus som preliminärt beviljades fr. o. m. den 1 juli 1964, finge utgå intill 90 % av belåningsvärdet i stället för nu gällande 85 % och i övrigt på oförändrade grunder;

III. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om prövning samt förslag till innevarande års höstriksdag rörande schablonmetod för beräkning av räntebidrag till underliggande bostadslån, avsett att träda i kraft den 1 januari 1965; samt

IV. att riksdagen måtte beakta vad i motionerna i övrigt anförts.

I de likalydande motionerna I: 511 (av herr Bengtson m. fl.) och II: 623 (av herr Hedlund m. fl.) hade — såvitt nu var i fråga — hemställts

I. att riksdagen måtte besluta att högsta belåningsvärde för småhus måtte höjas genom förhöjning av basvärdet från 53 000 kr. till 63 000 kr., såvitt gällde hus till vilka beslut om preliminärt lån meddelades fr. o. m. den 1 juli 1964;

II. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla

a) att de ändringar måtte vidtagas i vederbörande kungörelse med anvisningar som föranleddes av under I. nämnda yrkande;

b) att en undersökning måtte genomföras rörande småhusproduktionens andel av upprättade kommunala femårsprogram för bostadsproduktionen samt att de åtgärder som föranleddes av undersökningsresultatet och i motionerna åsyftades måtte vidtagas;

c) att förslag rörande införande av ett särskilt stöd till barnfamiljers småhusförvärv i syfte att bereda barnfamiljer med relativt begränsade inkomster bättre möjligheter till småhusboende måtte föreläggas 1964 års höstriksdag.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

I de likalydande motionerna I: 520 (av herr Lundström m. fl.) och II: 632 (av herr Ohlin m. fl.) hade — såvitt nu var i fråga — hemställts

A. att riksdagen måtte besluta

1. att antaga det i motionerna föreslagna bostadsbyggnadsprogrammet;

2. att i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad i motionerna anförts beträffande utbildning av byggnadsarbetare;

3. att i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad i motionerna anförts beträffande miljöfrågorna;

4. a) att tertiärlån för privatägda småhus skulle förräntas och amorteras med fast annuitet, att tillämpas från den 1 juli 1964,

4. b) att i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad som i motionerna anförts beträffande de höga kapitalkostnaderna för småhus under den första tiden;

5. omläggning av lånevillkoren för att stimulera amorteringssparande och uppnå mera likvärdiga konkurrensvillkor mellan olika företagsformer, innebärande att räntesubventionen ersattes med ett enhetligt schablonbidrag enligt i motionerna angivna riktlinjer;

6. att tertiärlånets övre gräns för fastigheter som påbörjades efter den 1 juli 1964 skulle vara 97 % för företagsformer som nu finge låna 100 % samt 92 % för företagsformer som nu finge låna 95 %;

7. att besluta att räntebidragen fr. o. m. den 1 januari 1964 skulle utgå enligt i motionerna föreslagna villkor;

8. att i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad i motionerna anförts beträffande införande av kreditgarantisystemet samt värdebeständiga lån för bostadsfinansieringen;

9. att anslaget till Räntebidrag under elfte huvudtiteln skulle uppföras med 135 000 000 kr. för budgetåret 1964/65, vilket innebure ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 50 000 000 kr. sänkt anslag;

B. att riksdagen måtte beakta vad som i övrigt anförts i motionerna.

I motionen II: 503 (av herr Ståhl) hade hemställts att riksdagen vid behandling av statsverkspropositionen, bil. 13, punkt 91, måtte besluta, att erforderliga lånemedel för bostadsbyggande reserverades för försök med snabbproduktion i stor skala av olika slags monteringshus genom enhetlig entreprenad från projekterings början till färdigställande enligt i motionen skisserade riktlinjer.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

1. beträffande bostadsbyggandets omfattning med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 520 och II: 632 samt I: 364 och II: 437, de båda förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anförde;

2. beträffande bostadsbyggandets inriktning med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 419 och II: 494, I: 511 och II: 623, I: 509 och II: 625, I: 284 och II: 345 ävensom motionen II: 353, de sex förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, godkänna vad utskottet anförde;

3. beträffande försök med snabbproduktion av monteringshus i anledning av motionen II: 503 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anförde;

4. avslå i motionerna I: 520 och II: 632 samt I: 419 och II: 494 framställda yrkanden om införande av ett kreditgarantisystem på bostadsområdet;

5. avslå i motionerna I: 520 och II: 632 framställt yrkande angående värdebeständiga lån för bostadsändamål;

6. avslå i motionerna I: 520 och II: 632, I: 419 och II: 494, I: 510 och II: 624, I: 511 och II: 623, I: 191 och II: 297 samt I: 75 och II: 92 framställda yrkanden beträffande bostadslånets storlek;

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

7. avslå i motionerna I: 520 och II: 632 framställt yrkande angående formen för förräntning och amortering av vissa bostadslån;

8. avslå i motionerna I: 50 och II: 64 framställt yrkande angående räntefria lån för bostadsbyggande;

9. avslå i motionerna I: 419 och II: 494 framfört yrkande angående en förvaltningavgift för bostadslån;

10. beträffande bestämmelsen om maximiyta för småhus, som skulle bebos av låntagaren, i anledning av motionerna I: 419 och II: 494, såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört;

11. beträffande bostadslånens tillämpningsområde i anledning av motionerna I: 185 och II: 223 samt med avslag å motionerna I: 281 och II: 350, I: 118 och II: 147 samt I: 517 och II: 621 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört;

12. avslå i motionerna I: 419 och II: 494 framställt yrkande angående viss redovisningsskyldighet för allmännyttiga bostadsföretag;

13. beträffande bestämmelserna om räntebidrag m. m.

a) avslå motionerna I: 510 och II: 624 samt I: 520 och II: 632, såvitt de avsåge en schablonmetod för beräkning av räntebidrag;

b) beträffande bestämmelserna i övrigt om räntebidrag med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och i anledning av motionerna I: 168 och II: 228 ävensom med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 419 och II: 494, I: 510 och II: 624 samt I: 51 och II: 65, de åtta sistnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört;

14. avslå i motionerna I: 419 och II: 494 framställda yrkanden angående räntan på vissa tidigare beviljade tertiärlån, tilläggs lån, egnahemslån och förbättringslån;

15. beträffande grunderna för den statliga låne- och bidragsverksamheten

till främjande av bostadsförsörjningen, såvitt de ej behandlats under 1.—14. eller av utskottet behandlades i särskilt utlåtande, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och under erinran om vad utskottet anfört godkänna i statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 3 januari 1964 förordade ändringar;

16. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 510 och II: 624 samt I: 51 och II: 65, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, till Räntebidrag för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 205 000 000 kr.;

17. i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 419 och II: 494, såvitt nu var i fråga, medgiva att lån, som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande, finge beviljas intill 1 340 000 000 kr. under år 1964 samt 1 255 000 000 kr. under år 1965;

18. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 419 och II: 494, såvitt nu var i fråga, till Lånefonden för bostadsbyggande för budgetåret 1964/65 å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 690 000 000 kr.;

19. till Lånefonden för maskinanskaffning inom byggnadsindustrien för budgetåret 1964/65 å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 1 000 kr.;

20. medgiva att beslut om lån, som skulle utgå från anslaget till räntefria lån till bostadsbyggande, finge meddelas intill ett belopp av 20 000 000 kr. under år 1965;

21. till Räntefria lån till bostadsbyggande för budgetåret 1964/65 å kapitalbudgeten under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 1 000 kr.;

22. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för bostadsstyrelsen, som föranleddes av vad departementschefen i statsrådspro-

tokollet över inrikesärenden för den 3 januari 1964 föreslagit;

23. godkänna i utskottets hemställan intagen avlöningsstat för bostadsstyrelsen, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1964/65;

24. till Bostadsstyrelsen: Avlöningar för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4 599 000 kr.;

25. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de ändringar i personalförteckningen för länsbostadsnämnderna, som föranleddes av vad departementschefen i statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 3 januari 1964 föreslagit;

26. godkänna i utskottets hemställan intagen avlöningsstat för länsbostadsnämnderna, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1964/65;

27. till Länsbostadsnämnderna: Avlöningar för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 7 533 000 kr.;

28. till Bostadsstyrelsen: Omkostnader för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 920 000 kr.;

29. till Länsbostadsnämnderna: Omkostnader för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 063 000 kr.;

30. besluta att i förevarande sammanhang behandlade motioner, till den del de inte blivit under punkterna 1.—29. särskilt berörda eller av utskottet behandlade i annat utlåtande, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Boman, Per Jacobsson, Per-Olof Hanson, Svensson* i Ljungkile, *Wedén* och *Gustafsson* i Skellefteå, vilka ansett att utskottet bort under 1. hemställa, att riksdagen måtte beträffande bostadsbyggandets omfattning i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 364 och II: 437 samt med bifall till motionerna I: 520 och II: 632, de båda sistnämnda motionerna

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

såvitt nu var i fråga, godkänna vad reservanterna anförte;

2) av herrar *Boman, Virgin, Per Jacobsson, Holmberg, Per-Olof Hanson, Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Staxäng, Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungkile, *Wedén, Gustafsson* i Skellefteå, *Andersson* i Knäred och *Turesson*, vilka ansett att utskottet bort under 2. hemställa, att riksdagen måtte beträffande bostadsbyggandets inriktning i anledning av Kungl. Maj:ts förslag jämte motionerna I: 520 och II: 632, I: 419 och II: 494, I: 511 och II: 623 samt I: 509 och II: 625, de sex förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, samt med avslag å motionerna I: 284 och II: 345 ävensom motionen II: 353, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad dessa reservanter anförte;

3) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng* och *Turesson*, vilka ansett att utskottet bort under 4. hemställa, att riksdagen måtte beträffande införande av ett kreditgarantisystem på bostadsområdet med bifall till motionerna I: 419 och II: 494 samt i anledning av motionerna I: 520 och II: 632, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, godkänna vad reservanterna anförte;

4) beträffande bostadslånets storlek

a) av herrar *Boman, Per Jacobsson, Per-Olof Hanson, Svensson* i Ljungkile, *Wedén* och *Gustafsson* i Skellefteå, vilka ansett att utskottet bort under 6. hemställa, att riksdagen måtte beträffande bostadslånets storlek med bifall till motionerna I: 520 och II: 632 samt med avslag å motionerna I: 419 och II: 494, I: 510 och II: 624, I: 511 och II: 623, I: 191 och II: 297 samt I: 75 och II: 92, de åtta förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad dessa reservanter anförte;

b) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng* och *Turesson*, vilka ansett att utskottet bort under 6. hemställa, att riksdagen måtte beträffande bostadslånets

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

storlek med bifall till motionerna I: 419 och II: 494 samt I: 191 och II: 297, de två förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, ävensom med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 510 och II: 624, I: 511 och II: 623 samt I: 75 och II: 92, de sex förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i reservationen anförts;

c) av herrar *Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Svensson* i Stenkyrka och *Andersson* i Knäred, vilka ansett att utskottet bort under 6. hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 510 och II: 624 samt I: 511 och II: 623 ävensom med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 419 och II: 494, I: 191 och II: 297 samt I: 75 och II: 92, de åtta förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad dessa reservanter anförts;

5) av herrar *Boman, Virgin, Per Jacobsson, Holmberg, Per-Olof Hanson, Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Staxäng, Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungskile, *Wedén, Gustafsson* i Skellefteå, *Andersson* i Knäred och *Turesson*, vilka ansett att utskottet bort under 7. hemställa, att riksdagen måtte beträffande formen för förräntning och amortering av vissa bostadslån med bifall till motionerna I: 520 och II: 632, såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anförts;

6) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng* och *Turesson*, vilka ansett att utskottet bort under 9. hemställa, att riksdagen måtte beträffande en förvaltningsavgift för bostadslån med bifall till motionerna I: 419 och II: 494, såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anförts;

7) av herrar *Boman, Virgin, Per Jacobsson, Holmberg, Per-Olof Hanson, Staxäng, Svensson* i Ljungskile, *Wedén, Gustafsson* i Skellefteå och *Turesson*,

vilka ansett att utskottet bort under 12. hemställa, att riksdagen måtte beträffande viss redovisningsskyldighet för allmännyttiga bostadsföretag i anledning av motionerna I: 419 och II: 494, såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anförts;

8) beträffande bestämmelserna om räntebidrag m. m.

a) av herrar *Boman, Virgin, Per Jacobsson, Holmberg, Per-Olof Hanson, Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Staxäng, Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungskile, *Wedén, Gustafsson* i Skellefteå, *Andersson* i Knäred och *Turesson*, vilka ansett att utskottet bort under 13. a) hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 510 och II: 624 samt I: 520 och II: 632, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anförts rörande en schablonmetod för beräkning av räntebidrag;

b) av herrar *Boman, Per Jacobsson, Per-Olof Hanson, Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungskile, *Wedén, Gustafsson* i Skellefteå och *Andersson* i Knäred, vilka ansett att utskottet bort under 13. b) hemställa, att riksdagen måtte beträffande bestämmelserna i övrigt om räntebidrag i anledning av Kungl. Maj:ts förslag jämte motionerna I: 419 och II: 494, I: 510 och II: 624 samt I: 520 och II: 632 samt med avslag å motionerna I: 51 och II: 65 samt I: 168 och II: 228, de åtta förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i reservationen anförts;

c) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng* och *Turesson*, vilka ansett att utskottet bort under 13. b) hemställa, att riksdagen måtte beträffande bestämmelserna i övrigt om räntebidrag i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 419 och II: 494 ävensom med avslag å motionerna I: 520

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

och II: 632, I: 510 och II: 624, I: 51 och II: 65 samt I: 168 och II: 228, de åtta förstnämnda motionerna såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till kännna vad dessa reservanter anfört;

9) beträffande anslag till räntebidrag

a) av herrar *Boman, Per Jacobsson, Per-Olof Hanson, Nils-Eric Gustafsson, Harald Pettersson, Svensson* i Stenkyrka, *Svensson* i Ljungskile, *Wedén, Gustafsson* i Skellefteå och *Andersson* i Knäred, vilka under förutsättning av bifall till den med 8 b) betecknade reservationen ansett att utskottet bort under 16. hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag jämte motionerna I: 510 och II: 624 samt I: 520 och II: 632 ävensom med avslag å motionerna I: 51 och II: 65, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, till Räntebidrag för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 155 000 000 kr.;

b) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng och Turesson*, vilka under förutsättning av bifall till den med 8 c) betecknade reservationen ansett att utskottet bort under 16. hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 520 och II: 632, I: 510 och II: 624 samt I: 51 och II: 65, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, till Räntebidrag för budgetåret 1964/65 å driftbudgeten under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 90 000 000 kr.;

10) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng och Turesson*, vilka beträffande ramen för långivning, under förutsättning av bifall till den med 4 b) betecknade reservationen, ansett att utskottet bort under 17. hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 419 och II: 494, såvitt nu var i fråga, medgiva att lån, som skulle utgå från lånefonden för bostadsbyggande, finge beviljas intill 975 000 000 kr. under år 1964 samt 980 000 000 kr. under år 1965;

11) av herrar *Virgin, Holmberg, Staxäng och Turesson*, vilka beträffande anslag till lånefonden för bostadsbyggande, under förutsättning av bifall till den med 3) betecknade reservationen, ansett att utskottet bort under 18. hemställa, att riksdagen måtte med bifall till motionerna I: 419 och II: 494 avslå Kungl. Maj:ts förslag rörande investeringsanslag för budgetåret 1964/65 till Lånefonden för bostadsbyggande;

12) beträffande bostadslånens tillämpningsområde av herrar *Staxäng och Svensson* i Ljungskile, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp):

Herr talman! Det statsutskottsutlåtande som vi nu skall behandla skiljer sig åtminstone i ett avseende från sin motsvarighet föregående år, nämligen däri att reservationerna är väsentligt färre. Medan antalet sådana i fjol uppgick till 32, kan man i år inte räkna till mer än 16. Att därav dra slutsatsen att motsättningarna i bostadsfrågan sedan i fjol minskat med 50 procent anser jag dock litet förhastat. Det finns andra orsaker till att reservationerna inte har blivit så många, bland annat den att möjligheterna för oppositionspartiernas representanter att komma överens har visat sig vara väsentligt större än tidigare, något som det kan vara anledning understryka.

Vi har också en rad utredningar på bostadsområdet. Det är nästan omöjligt att tala om någonting som rör bostäder — åtminstone när det gäller detaljfrågor — utan att komma in på områden som för närvarande behandlas av utredningar. Som läget nu ter sig synes det därför vara rimligt om dagens bostadsdebatt inte så mycket kretsar kring detaljer i bostadsfrågan och i utformningen av det statliga bostadssstödet utan rör sig om bostadssituationen i stort och vad som bör vidtas för att vi skall kom-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ma ur det rådande läget. Att detta är mycket allvarligt behöver jag inte orda om.

Det förefaller också som om regeringen äntligen var ordentligt oroad. Alla de utredningar som har tillsatts har väl tillkommit därför att de varit nödvändiga men också därför att regeringen velat visa att den gör någonting. Detsamma kan nog sägas om förslaget att till en viss del återinföra byggnadsregleringen. Regeringen har haft behov av att visa sig handlingskraftig. Jag tycker att det är bra att ett sådant behov uppstått, även om resultatet i detta avseende kanske inte är särskilt lysande.

Jag vill inte anmärka på regeringen därför att den har tillsatt dessa utredningar. De har viktiga uppgifter att arbeta med och är väl nödvändiga. Bostadspolitiska utredningar har dessutom i uppdrag att pröva flera av de förslag till ändringar av bostadsstödets utformning som vid åtskilliga tillfällen har framförts från vårt håll men avvisats av riksdagsmajoriteten. Att de nu provas är utmärkt, även om man tycker att det kunde ha skett tidigare.

De utredningar som har tillsatts kan alltså inte sägas vara onödiga. Ändå skulle jag vilja förse regeringens uppläggning av hela problemet med ett frågetecken.

I folkpartiets bostadsmotion i fjol föreslog vi att det skulle företas en översyn av hela bostadsfrågan. Vi ville emellertid ha en parlamentarisk bostadsberedning, som skulle arbeta snabbt — alltså en beredning bestående av parlamentariker som med hjälp av experter och det material som insamlats av bostadsbyggnadsutredningen och som finns hos bostadsstyrelsen skulle kunna åstadkomma ett resultat utan att själv göra tidsödande undersökningar.

Så blev det emellertid inte. Inrikesministern tillsatte i stället en stor utredning, som fick i uppdrag att angripa

många av detaljproblemen i fråga om det statliga bostadsstödet. Förmodligen måste den få rätt lång tid till förflutande för att klara alla dessa frågor.

Jag tycker dock att det är rimligt att nu ställa frågan — den ställs naturligtvis i första hand till inrikesministern men kan också riktas till oss andra: Kan statsmakterna inför det nästan katastrofala läge som nu råder på bristorterna slå sig till ro och vänta på att denna och andra utredningar på bostadsområdet skall bli färdiga?

Det är svårt att bestrida att det finns anledning ställa en sådan fråga. Är det inte en viss risk för att allmänheten är på väg att förlora tålamodet med oss politiker när det gäller bostadsfrågan? Och även om man inte förlorar tålamodet — det förefaller ju vara rätt stort — är det fara värt att man förlorar tilltron till vår vilja och förmåga att på allvar gripa oss an med problemet.

I första hand gäller detta de människor som bor på bristorterna och som själva har kännning av alla svårigheter som följer med bostadsbristen. Men det är också troligt att tidnings- och TV-reportage har gjort att även människor som bor på andra områden, där man inte direkt får känna av bostadsbristen, börjar undra om vi verkligen behöver ha det så här i ett samhälle som vårt.

I TV-debatten mellan statsministern och herr Heckscher yttrade statsministern bl. a. följande: »Ett samhälle som inte klarar de anspråk människorna ställer på samhället är farligt för demokratien.» Han sade detta på ett sådant sätt att det var tydligt att han ville inge tittarna föreställningen, att regeringen Erlander visat sin styrka just genom att tillgodose människornas anspråk på samhället. Men så är det ju inte. I flera avseenden har inte människornas anspråk på samhället kunnat klaras, och det är bl. a. fallet med det problem vi i dag diskuterar.

Jag tycker nog att statsminister Er-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

landers PR-verksamhet för regeringen i detta sammanhang är något skiftande. Ibland talar han som om bostadsköerna och andra köer skulle till väsentlig del sammanhånga med standardstegringen, vilken i sin tur skulle — underförstått eller utsagt — bero på regeringens utmärkta politik. På det sättet inkallar han liksom även köerna att vittna om regeringens förträfflighet. Vid andra tillfällen får han regeringen att framstå såsom lika förträfflig genom att tala som om det inte förekommer några köer.

För att lämna statsministerns uttalande och övergå till mer väsentliga ting, så kan ju inte opinionen i det besvärliga läge, som nu föreligger bl. a. på grund av tidigare bostadsministrars felbedömningar och passiviteten, gärna begära att svårigheterna skulle avhjälpas i en handvändning. Vad man däremot har rätt kräva är ett handlingsprogram i stora drag, alltså en tidsbestämd plan över vilka åtgärder som skulle vidtas av det allmänna, stat och kommun, för att råda bot på eländet. Allmänheten måste få en känsla av att politikerna nu menar allvar. Och vi har alla, även oppositionen och kommunalpolitikerna, vårt ansvar för detta, men det är naturligtvis regeringen som måste ta ledningen.

För att inte något missförstånd skall uppstå vill jag understryka att det givetvis inte är någon enkel uppgift att i nuvarande läge åstadkomma en bostadsmarknad som verkligen fungerar. Men i den bostadsdebatt som pågår gör man det hela litet för lätt för sig, och det kan därför vara anledning att något dröja vid den vanligaste argumenteringen i pressdebatten, framför allt då det gäller tillgången på bostäder.

Ett mycket vanligt påstående är att bostadsbristen inte går att bygga bort. Detta framföres såsom något alldeles självklart som över huvud taget inte behöver stödjas av en argumentering. Om man menar att bostadsbristen inte

går att bygga bort i den meningen att hyresregleringen kan avskaffas utan att det sker några hyreshöjningar, så tror jag nog att man har rätt. Men i allmänhet menar man att bostadsbristen skall avskaffas i den meningen att tillräckligt antal lägenheter skall kunna ställas till förfogande för dem som efterfrågar bostäder. Då är påståendet givetvis felaktigt.

Som exempel på hur onyanserat man resonerar kan nämnas att Arbetarbladet för en dryg vecka sedan skrev att »hur mycket vi än bygger går det inte att bygga ifatt bostadsbristen». Man menar alltså att bostadsefterfrågan är botenlös. Men det är den naturligtvis inte med de hyrespriser som det nu blir i nyproduktionen. De som påstår att det är omöjligt att bygga bort bostadsbristen menar väl i allmänhet att efterfrågan har stigit så kraftigt och kommer att stiga ytterligare — dels genom standardstegringen och ökningen av antalet personer i de äktenskapsbildande åldrarna samt inflyttningen till storstäderna och dels genom subventioner och priskontroll — att det skulle vara omöjligt att tillfredsställa den efterfrågan som uppstått.

Det resonemålet tror jag är svårt att föra. Efterfrågan har naturligtvis stigit på grund av subventioner och priskontroll och av andra orsaker, men därför kan man väl inte göra gällande att det är omöjligt att åstadkomma ett bostadsbyggande, som ungefär svarar mot den efterfrågan som uppstått.

Bostadsbyggandet har tidigare vid flera tillfällen tjänstgjort som regulator i konjunkturpolitiken. Då har den bekanta dragspelspolitiken använts — och man har sannerligen inte då bara dragit ut dragspelet. Bostadsbristen beror inte bara på efterfrågeökningen utan också på felbedömningar från regeringen sida. Där har man trots varningar alltför länge underskattat den efterfrågan som skulle komma att uppstå.

Jag menar därför att påståendet att

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

bostadsbristen inte kan byggas bort inte är så invändningsfritt som en del bedömare säger.

Men vad har man nu att sätta i stället, när man menar att det inte går att bygga bort bostadsbristen? Ja, de flesta svarar väl att om bara hyresregleringen avskaffas och vi får en fri marknad, så kommer bostadsbristen att försvinna utan vidare. De som för det resonemanget tycker jag dock blundar för de svårigheter som möter, om man vill avskaffa bostadsbristen genom att begränsa efterfrågan medelst kraftiga hyreshöjningar. Man glömmer då att allmänhetens inställning till och syn på hyreshöjningarna har radikalt förändrats sedan efterkrigstiden. Före kriget var man väl också missnöjd när hyrorna steg, men man tog det som någonting ofrånkomligt och nära nog ödesbestämt, ungefär som dåligt väder under semestern; det var förargligt, men man måste finna sig i det. Man uppvaktade inte statsråd om hyreshöjningar, lika litet som man gjorde det på grund av dåligt väder under semestern. Men nu har man sedan tjugo år vant sig vid att hyreshöjningar bestämmas av statsmakterna, och man ställer regeringen och politikerna till ansvar för dem. Allmänheten har liksom börjat betrakta hyreshöjningarna på ett helt annat sätt. Vidare har vi en hyresgästorganisation, vars mest framträdande drag ingalunda är att åstadkomma samlande lösningar på problemen — om jag nu skall uttrycka mig försiktigt.

Allt detta har gjort att situationen är radikalt förändrad. Men det bortser man från, när man nu rekommenderar en snabb avveckling av hyresregleringen och en kraftig prishöjning på bostäder som botemedel mot bostadsbristen. För min del tror jag man kommer sanningen ganska nära, om man säger att en fri bostadsmarknad av just det slag vi hade före kriget återfår vi aldrig mer. Det finns ingen väg tillbaka i detta liksom i så många andra fall. Vi måste t. ex. ha en lag om besittningsskydd för hyresgäster. Vi har en provisorisk sådan, som

dock har vissa brister. En permanent hyreslagstiftning är nödvändig. Den skall inte innebära någon direkt pris-kontroll men kommer ändå att verka fördröjande på hyresstegringen.

Man kan väl också utgå ifrån att hyresgästerna inte utan vidare kommer att finna sig i att fastighetsägarna gör stora vinster när hyresregleringen avvecklas. Det har sagts att dessa vinster kan dragas in till samhället genom en särskild skatt, och i nuvarande läge får vi väl pröva alla utvägar, men när det säges att denna skatt borde dra in 90 procent av hyresstegringen till staten, så får man nog i så fall stifta en lag som också ålägger hyresvärdarna att höja hyran! Annars lär det inte bli några inkomster av den beskattningen.

För min del kan jag inte finna något orätt i att realvärdet återställes på den del av fastighetskapitalet som fastighetsägarna själva äger. Det kan inte vara mycket att anmärka på att hyran blir sådan att man får skäligen avkastning av fastighetskapitalet. Svårare kan det vara att förlika sig med att fastighetsägarna även tar hand om inflations-tillägget på den upplånade delen. Rättmätig ägare till denna del är inte fastighetsägarna, inte hyresgästerna och inte heller samhället, utan det är de sparare som har tillskjutit kapitalet. Att göra dem skadeslösa går dock inte. Och då är det kanske det minst utmanande om det allmänna får den delen.

Man får emellertid inte glömma att fastighetsägarnas vinster redan nu beskattas genom inkomstskatten — kanske hälften går bort i skatt. Medger man att fastighetsägarna efter skatt skall ha kvar så mycket att realvärdet på deras egna andelar i fastighetskapitalet återställes, kommer nog inte så mycket att återstå som en del bedömare tror, såvida man inte räknar med en mycket kraftig hyreshöjning. Utvägen kan dock vara värd att pröva — den har ju också ett visst samband med frågan om oförtjänt markvärdestegring.

De som tror att hyresregleringens av-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

veckling i ett slag skulle avskaffa bostadsbristen, överskattar förmodligen den minskning av efterfrågan på bostäder som skulle uppstå. Man har talat mycket om de stora lägenheterna på Östermalm, där en eller två personer bor i fem-, sex- och sjurumslägenheter. Ja, det finns ett rätt stort antal sådana fall. Men hur många av hyresgästerna där skulle vid en hyreshöjning flytta ut till små lägenheter i ytterområdena? Jag tror att antalet skulle vara mycket mindre än vad man föreställer sig. Det är klart att hyrorna för äldre, välbelägna lägenheter kommer att stiga när hyresregleringen avvecklas. Det gör de även om man dröjer med att avveckla hyreshöjningen ända till dess bostadsbristen är helt borta. Men hyreshöjningar i en del av bostadsbeståndet kommer förmodligen att få en begränsad effekt på efterfrågan, särskilt om hyrorna höjs successivt, vilket förmodligen blir fallet.

Om hyresregleringens avveckling skall bota bostadsbristen, måste man räkna med verkliga chockhöjningar av hyran, och sådana kommer opinionen inte att finna sig i. Man kan säga att den vägen visserligen leder till målet men är ofarbar. Slutsatsen måste då bli att ett sådant jämviktsläge, som vi strävar efter, till åtminstone väsentlig del måste åstadkommas genom ökat byggnande. Minskade subventioner och hyreslyftningar i det äldre beståndet kan på sin höjd bidra till att begränsa efterfrågeökningen.

Vad jag vill ha sagt är, att det tydligen inte finns någon radikalkur för att man snabbt skall få en fungerande bostadsmarknad. Uppgiften att få tillgången på bostäder att någorlunda svara mot efterfrågan och därigenom också förstöra marknaden för svarta börsen är sannemligen inte lättlost, men just därför måste den angripas med större energi och mycket mera av planmässighet än tidigare. Att bara laga efter läglighet och göra småreformer går helt enkelt inte. Ett intimt samarbete mellan sta-

ten och kommunerna är en alldeles nödvändig förutsättning för att man skall lyckas.

Om man anser att bostadsbristen i första hand måste angripas från produktionssidan, gäller det alltså att klargöra vilka åtgärder på det statliga och kommunala planet som måste vidtas för att man snabbt skall kunna öka bostadsproduktionen. Utbildningen av byggnadsarbetare bör forceras — det har också inrikesministern sagt i ett remiss-svar i första kammaren — och man får hoppas på medverkan även från parterna inom byggnadsindustrien.

Jag har många gånger talat för ökad sanering. Men i nuvarande läge är det kanske rimligt att överväga om det inte åtminstone i storstäderna i det avseendet är anledning att skynda långsammare för att inte behöva riva så många användbara bostäder. Vidare bör man undersöka vad som kan göras från det allmännas sida för att påskynda rationaliseringen av byggnadsindustrien.

Man bör också ta upp frågan vilka åtgärder som lämpligen bör föregå en kommande avveckling av hyresregleringen i de större städerna. En utredning arbetar med utformningen av en permanent lag om besittningsskydd, och den frågan kommer väl att aktualiseras så småningom. Men det kan vara nödvändigt att vidta även andra åtgärder, exempelvis för att skydda barnfamiljer och pensionärer i samband med en hyreshöjning. Om en parlamentarisk beredning med representanter från alla partier tog upp dessa och andra problem till diskussion med kommunerna och parterna inom byggnadsindustrien, borde det bli möjligt att utarbeta en tidsbestämd plan i stora drag för samhällets insatser, varvid man naturligtvis skulle göra en flerårsplan för hushållsbyggandet. Staten måste då ta ansvaret för de åtgärder som behövs på kapital- och arbetskraftssidan, medan kommunerna bl. a. får se till att exploateringsfärdig mark står till förfogande.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Situationen på bostadsmarknaden är nu så allvarlig och kravet på att staten och kommunerna verkligen gör någonting för att finna vägar ur svårigheterna är så påträngande, att man bör ha rätt att vänta att alla skall vara villiga att medverka och även ompröva tidigare ståndpunkter. Vi står helt enkelt inte längre till svars med att samhället misslyckas med att lösa en så elementär sak som bostadsfrågan.

Det hot mot bostadsbyggandets omfattning, som just nu är mest aktuellt, är väl kapitalsvårigheterna. Enligt uppgifter som jag har fått uppgår utestående, icke avlyftade kreditiv på färdiga bostäder nu till 1,3 miljarder i runt tal, vilket lär vara rekord hittills. Det är tydligt att det finns stor risk för att bankerna här inte kan lämna nya kreditiv och att vi av den anledningen inte kan få en igångsättning av nybyggen som svarar ens mot ett program på 85 000 lägenheter. Jag förmodar att inrikesministern kommer att ta upp denna fråga i dag — det skulle vara av intresse att höra vad han har att säga.

Vi har från vårt håll föreslagit att igångsättningen för år 1965 skall bestämmas till 90 000 lägenheter i stället för 85 000, såsom regeringen föreslår. Vi har dessutom föreslagit att en sexårsplan för igångsättningen skall antagas. Den skulle inte följas slaviskt men skulle ändå utgöra en riktpunkt för planeringsarbetet både hos centrala myndigheter och kommuner. Jag vill emellertid gärna understrika, att utskottsmajoriteten i detta avseende har skrivit mycket positivt och att motsättningarna mellan reservanterna och utskottsmajoriteten inte är särskilt stora.

Det är emellertid inte endast fråga om att bygga fler bostäder, utan det gäller också att bygga det slags bostäder som kommer att efterfrågas, när bostadskonsumenterna får något att säga till om, och att få stadsplaner vilka gör våra städer och tätorter funktionsdugliga och trivsamma. Ingen vill väl påstå

att stadsplanerna alltid är bra. Ibland innefattar de en överexploatering och ibland en felaktig exploatering.

Generaldirektör Sixten Larsson frågade i en skrift, som var rubricerad »Vi kan bättre» och som i fjol utgavs av Svenska Riksbyggen, vem som bär ansvaret för detta, och han gav själv följande svar: »Utan skuld är inte de statliga myndigheterna: länsstyrelser, byggnadsstyrelse och Kungl. Maj:t säger alltför sällan nej till undermåliga planförslag.» Det verkar för en utomstående iakttagare som om det vore Kungl. Maj:t som i detta avseende skulle vara minst pålitlig.

Det kan räcka med att i detta sammanhang erinra om Borlänge-fallet, i vilket regeringen efter påtryckningar från kommunen desavouerade byggnadsstyrelsen. Jag anser att det vore rimligt, att planfrågorna flyttades från kommunikationsdepartementet till det departement som handlägger bostadsfrågorna. Det departement som har ansvaret för bostadspolitiken borde också ha sista ordet i de för denna politik så viktiga planfrågorna.

Småhusbyggandet har fått mindre utrymme i vårt land än i de flesta jämförbara länder. Den höjning av belåningsvärdena som företagits sedan bostadsmotionerna skrevs kommer väl åtminstone i någon mån att underlätta småhusbyggandet. Denna höjning innebär bl. a. att kapitalkostnaderna under de första åren inte blir fullt så skrämmande som de i många fall varit under senare år.

Men flera åtgärder i denna riktning borde vidtagas. Vi har i en reservation föreslagit att ränta och amortering på tertiärlån till privatägda småhus skall betalas genom en jämn annuitet i stället för som nu genom amortering med 1/30 per år. Därigenom skulle kostnaderna sänkas rätt väsentligt under de första åren. Åtgärden kan mycket väl vidtagas utan att förslag från bostadspolitiska utredningen inväntas.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Tillsammans med centerpartiledamöterna har vi i en reservation föreslagit en något snabbare avveckling av räntebidragen än vad regeringen förordar. För egen del vill jag dock inte kritisera inrikesministern i det avseendet genom att hävda att han skulle ha varit för försiktig. Han har onekligen visat sig vara betydligt djärvare än sin företrädare — jag hoppas att det berömmet inte betraktas som en belastning.

Det är för övrigt inte alldeles säkert att en regering bildad ur oppositionen skulle ha gått längre i år — den hade ju haft en opposition som mycket väl kunde ha fallit för frestelsen att söka underblåsa hyresgästopinionen och utnyttja frågan i en valrörelse. Den nuvarande regeringen har fördelen av en opposition som i stället går något längre i målsättning och därigenom får regeringsförslagen att framstå som relativt måttliga. Jag vet inte om inrikesministern är tacksam för det ryggstöd vi i det hänseendet ger honom, men nog borde han vara det.

Herr talman! Vi har avgivit en rad andra reservationer. Det är emellertid gamla bekanta, som vi lämnat år efter år, och en del av dem kommer kanske att beröras i senare anföranden. Därför sätter jag punkt här och yrkar bifall till samtliga reservationer med herr Boman som första namn.

Herr TURESSON (h):

Herr talman! Under hela efterkrigstiden har den bostadspolitiska debatten i vårt land rört sig kring några oföränderligt fasta punkter. Regeringen har klamrat sig fast vid den verklighetsfrämmande teorien att reglering, kontroll och generella subventioner kan lösa bostadsfrågan. Från vår sida har vi tvärtemot denna åsikt hävdat att den fria marknadshushållningsprincipen gäller också för bostadsmarknaden och att dess väg är den enda som leder ut ur bostadskrisen. Vi vet att denna prin-

cip fungerar med fulländad effektivitet inom all annan produktion av nyttigheter: mat, kläder, möbler, bilar, båtar, radio- och TV-apparater — ja, över huvud taget beträffande allt som vi människor vill köpa och ha.

Ingenting säger att principen inte skulle vara en lika effektiv drivfjäder i fråga om produktion av bostäder. Alla skäl talar i stället för att en fri marknad snabbast skulle leda till en för alla människor förbättrad situation när det gäller möjligheterna att efter fritt val skaffa sig bostad eller byta bostad.

Men regeringen vill inte låta denna naturliga och automatiskt fungerande metod ge svenska folket de bostäder som så innerligt väl behövs. Det måste bero på att regeringen låst fast sig i en politisk doktrin och att dimbildningen kring denna skymmer sikten. För alla oss andra är det lätt att se att trots regeringens alla löften om bostadsbristens snara avhjälpande och trots alla metoder som prövats för att nå målet har efterkrigstidens bostadspolitik i vårt land inte varit vare sig framgångsrik eller lyckad.

Bostadsbristen består och förvärras — svartabörshandeln florerar som aldrig förr. Om regeringen skulle ha undgått att observera detta tidigare är det tusentals svenska medborgare som i dag hyser förhoppningen att i varje fall inrikesministern såg TV-programmet om bostadsnöden härförleden.

Den bostadspolitiska doktrin som för mig är av central betydelse bygger på att tillgången till egen bostad efter fritt val är en mänsklig rättighet. Den enskilda människan kan emellertid i ett tekniskt relativt väl utvecklat samhälle bara i undantagsfall själv lösa sin bostadsfråga utan samröre med andra människor eller bistånd av samhället. Jag tänker då främst på sådana anordningar av gemensamhetskaraktär som vägar, vatten och avlopp, elförsörjning — många fler exempel skulle kunna nämnas. Eftersom allt sådant är dyrbart

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

att bygga ut måste det inordnas i en planering. Denna s. k. fysiska samhällsplanering, som samhället har monopol på, är själva grundvalen för större delen av vårt bostadsbyggande. Men till stor del genom bristfälligheter och ofullkomligheter i den statliga administrationen på både läns- och riksplplanet har samhällets skyldigheter på området i alltför hög grad kommit att bli en broms i stället för en hjälp.

Samhället har härvidlag ett stort ansvar just på grund av sin monopolställning. Statsmakterna måste tillse att kommunernas planeringsarbete inte onödigtvis försenas genom otillräcklig statlig kapacitet eller genom statlig förmynderimentalitet och ofruktbart men tidsödande småtyckande vid fastställelseprövningen av förslag till stads- och byggnadsplaner.

Här finns en flaskhals som leder till en eftersläpande planering. Denna eftersläpande planering tvingar i sin tur så småningom fram brådstörtade nödlösningar. Den omöjliggör också en byggnadsprojekteringsberedskap, som är en nödvändig förutsättning för ett kontinuerligt effektivt utnyttjande av såväl arbetskraft som maskiner inom byggnadsproduktionen. Varje år går sådana produktiva resurser i mycket stor utsträckning till spillo på grund av dålig planerings- och projekteringsberedskap. Om dessa bortslarvade produktionsfaktorer i stället kunde tagas till vara, skulle åtskilliga tusen lägenheter ytterligare kunna byggas i vårt land varje år. Vi måste därför kräva mera av stimulans för en effektiv planering och projektering och mindre av statligt förmynderi och statliga regleringar.

Men inte ens en aldrig så hög planerings- och projekteringsberedskap kan avskaffa bostadsbristen. Vi måste också kapa bindningarna vid hyresreglering och generella subventioner. Vi måste göra klart för oss att hyresregleringen, även om den hindrar en del orättvisor, i stället skapar så många flera nya. I

dess skugga florerar olaglighet och skumraskverksamhet. Dess skadeverkningar går ut över oskyldiga och ofta över dem som är svagast. Den är av dessa skäl i mycket en asocial lagstiftning.

Men den för också med sig andra skadeverkningar. Genom sin hyressplittande effekt motverkar den en modernisering av det gamla bostadsbeståndet. Detta förslummas, äts upp av grävskoporna och ersätts med lägenheter i nya hus med minst tre gånger så höga hyror för bostäder, som för många människor — särskilt barnfamiljer — på grund av trängsel och dålig ljudisoleringsring ter sig oändligt mycket sämre än de gamla rymliga lägenheterna skulle ha gjort i moderniserat skick.

I städernas centrala delar påskyndar hyresregleringen lägenheternas omvandling till kontor. Bara genom dessa processer — d. v. s. rivning och kontorisering — vilka båda främjas av hyresregleringslagstiftningen, försvinner årligen 25 000 lägenheter ur bostadsbeståndet.

När vi dessutom känner till att av det netto som kvarstår, d. v. s. 60 000 lägenheter, ytterligare 48 000 lägenheter varje år går åt på grund av folkökning, befolkningsomflyttning från glesbygder till tätorter och den s. k. hushållssplittningen, är det lätt att inse, att utrymmet för de människor, som i årtal stått i bostadskö, och möjligheterna till ett fritt val för dem som vill byta bostad inte är särskilt stora.

Subventionssystemet har vid sidan av hyresregleringen utgjort ett väsentligt inslag i vår bostadspolitik. De individuella bostadssubventionerna, som utgår till konsumenterna efter en behovsprövning, har en klart socialpolitisk prägel. Bortsett från att den konsumtionsdirigerande effekt de har inte alltid ter sig tilltalande och bortsett från vissa oformligheter rörande bidragsbellopp och inkomstgränser har det dock rätt enighet i riksdagen rörande de

individuella bostadssubventionernas berättigande.

De generella bostadssubventionerna avser däremot att minska kostnaderna för ett nybyggt hus, oavsett vilka människor som skall bo i huset, och de har inte blivit föremål för lika stor enighet. De utgår direkt till husets ägare. De är vidare olika stora beroende på vem som äger de hus som skall belånas. Mest gynnade är de kommunala bostadsföretagen, som får statliga lån på upp till 100 procent av husets produktionskostnad. Därefter kommer de rikskooperativa företagen, och sämst ställda är de enskilda byggherrarna och bostadsrättsföreningarna, som får de lägsta statslånen. Eftersom räntan på statslånen är subventionerad, innebär differenserna i lånestorlek att de företag som får de högsta lånen även blir de mest subventionerade. Statslånesystemet har med denna uppbyggnad satt den fria konkurrensen mellan olika företagsformer ur spel. Resultatet av denna konkurrensbegränsning har blivit dyrare bostäder för konsumenterna.

Subventionernas hyressänkande effekt är dessutom övergående. Då hyrorna genom subventionerna har blivit lägre än vad konsumenterna är beredda att betala, blir resultatet endast att byggnadskostnaderna snabbt stiger. Denna ökning fortsätter ända tills hyran i de nybyggda husen med subventionering motsvarar vad de boende anser sig kunna betala. Genom en sådan process åter alltså subventionerna upp sig själva. När processen är avslutad, är hyrorna lika höga som de skulle ha varit utan några subventioner. En produktionskostnadskontroll kan möjligen fördröja men inte förhindra en sådan utveckling. Symtomatiskt är emellertid att en sådan kontroll endast utövas beträffande de minst subventionerade byggherrarna, d. v. s. de privata.

Att skattemedel nu används till generella subventioner innebär därför ett slöseri med allmänna medel, då sub-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ventionerna inte ens fyller den avsedda uppgiften att hålla hyreskostnaderna nere. För alla dem som på grund av bostadsbristen står utan bostad eller tvingas bo kvar i en lägenhet med låg standard men som skattevägen måste vara med och betala subventionerna ter sig detta som ett utmanande hän.

Herr talman! Med utgångspunkt från de principer jag här pläderat för skulle det vara följdriktigt att kräva en fullständig nyordning av hela vår bostadspolitik och övergång till en fri marknadshushållning. Då emellertid den nyligen tillsatta bostadspolitiska kommittén har till uppgift att verkställa en fullständig översyn av hela detta område, har vi nu avstått från sådana krav och inskränkt oss till att reservationsvis begära den uppmjukning av bostadspolitiken som i nuvarande läge är realistisk, och jag ber därför att få yrka bifall till de reservationer till statsutskottets utlåtande nr 42, vid vilka mitt namn förekommer.

Herr ANDERSSON i Knäred (cp):

Herr talman! Det råder väl inga delade meningar om att en god bostad är något av det mest primära när det gäller materiell standard. Man kan väl också konstatera att många av missförhållandena i våra dagars samhälle har sin grund i dåliga bostadsförhållanden; många familjer kan inte hålla samman därför att bostadsförhållandena är fullständigt odrägliga. Många saknar rent av bostad eller bor inneboende under förhållanden som näppeligen kan sägas vara rimliga i vår tid.

Det är egentligen mycket egendomligt att i en tid när vi på praktiskt taget alla områden kan tillfredsställa den ökade efterfrågan, som en stigande standard och ökade realinkomster skapar, utvecklingen på bostadssidan snarast går åt andra hållet. Köerna växer undan för undan, och de köer, som regeringen påstod sig skulle ha avvecklats under en tioårsperiod, är vid denna periods slut

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

längre än i periodens början. Om man på någon ort inte har några bostadsproblem utan omgående kan ställa en bostad till förfogande för dem som söker bostad, betraktas det närmast som en sensation, medan det på alla andra områden anses naturligt att en vara som efterfrågas skall kunna erhållas omgående. Detta är så mycket mer egendomligt som befolkningsökningen i vårt land inte är särskilt stor; det är få länder som har en så liten befolkningsökning som vårt land. Befolkningen ökar med 40 000 à 50 000 personer om året. Den årliga nyproduktionen av bostäder borde då kunna räcka till både för dessa och de tidigare bostadslösa. Man tycker att detta fält relativt snabbt borde kunna avbetas.

Det är klart att bostadskrisen har många orsaker. Jag vill med en gång säga att jag inte kan fastslå orsakerna med samma säkerhet som föregående talare. Man måste nog nalkas dessa problem med en viss försiktighet. Det är inte alldeles självklart att man finner syndabockarna enbart på statsrådsbänken.

Det försiggår en oupphörlig hushållsuppdelning. Det beror bl. a. på allt lägre giftermålsålder som i sin tur beror på olika omständigheter men kanske framför allt på ungdomens goda ekonomiska möjligheter att bilda familj. Men även ungdomar som inte bildar familj skaffar numera egen bostad i långt större utsträckning än förr. Vi har också i vårt land betydligt flera personer i högre åldrar, och de äldre har råd att antingen behålla den kanske rymliga lägenhet de hade under sin aktiva tid eller också — om de nu kan få tag på en lägenhet — att flytta in till en tätort.

Man måste då liksom närmast föregående talare gjorde ställa sig frågan hur stort nettotillskottet av bostäder egentligen är. Här nämndes en del siffror, men deras tillförlitlighet är väl inte så stor. Det troliga är att nettotillskottet i själva verket är ännu mindre än

vad som framgår av den statistik som publicerats. Strukturuomvandlingen i vårt land gör ju att en hel del bostäder överges. De flesta bostäder som överges helt är kanske av den arten att de i alla fall inte hade kunnat bestå som bostäder under så lång tid, men en mycket stor del äldre bostäder övergår till att bli fritidsbostäder. Dessutom kan vi i våra dagar i nästan varje tätort av någon ålder bevittna hur man undan för undan river bebyggelsens gamla kärna. Massor av bostäder rivs, bostäder som kanske inte är av bästa kvalitet men som i alla fall har fungerat. För människor som har att välja mellan en sådan bostad eller ingen bostad alls måste det i alla fall framstå som oerhört mycket bättre att få denna bostad även om den inte är tiptop i alla hänseenden.

Med den rivningsvåg som går fram över Stockholm har mången främling frågat sig om Stockholm varit en av de svårast bombade städerna under andra världskriget. Det fordras en väsentlig nyproduktion bara för att rymma de människor som blir bostadslösa genom denna s. k. sanering i stadskärnorna. På längre sikt är det naturligtvis nödvändigt att riva en hel del om inte stadskärnorna skall förslummas, men man frågar sig om det inte vore möjligt att dämpa rivningsraseriet i någon mån till dess att det uppstått någorlunda god balans mellan tillgång och efterfrågan på bostäder.

Vilken roll de generella subventionerna spelar som efterfrågefaktor när det gäller större och bättre bostäder är svårt att närmare precisera men att de har haft en betydande roll är omöjligt att bestrida. Man borde ha tagit rejäla tag för åtskillig tid sedan för att successivt avskaffa de generella subventionerna. Jag vill i likhet med herr Gustafsson i Skellefteå betyga min aktning för inrikesministerns propå i årets statsverksproposition. Det var utan tvivel ett rejält grepp. Det innebär att räntebidraget slopas för hus byggda 1952—1956 och

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

att vissa justeringar i övrigt förelägs. Inom oppositionen har vi den uppfattningen att man skulle ha kunnat gå något längre. Speciellt är vi förvånade över att förslaget innebär en höjning av räntebidraget, en höjning av subventionerna alltså, för hus byggda 1962 och senare. Det tycker vi skulle vara onödigt, i synnerhet som statens utgifter för de kvarstående räntebidragen i alla fall blir högst betydande på grund av den senaste höjningen av diskontot.

Vi är beredda att acceptera en viss generell subventionering för bostadsproduktionen i ingångsskedet. Det lär vi inte kunna komma förbi, inte heller i framtiden. Men vi menar att de generella subventionerna i övrigt bör behållas under så få år som möjligt och till sin omfattning inte vara större än nödvändigt. Som ett led i dessa strävanden att göra bostadskostnaderna mindre avskräckande just i de allra nyaste husen skulle man enligt oppositionens mening kunna få en viss effekt genom en fast annuitet på småhuslånen. Detta skulle medföra att boendekostnaderna under de första åren sänktes men i gengäld höjdes i motsvarande grad under det senare skedet då kostnaderna är lättare att bära.

Vi har från vårt håll motionerat om en höjning av belåningsvärdena. Vi menar att belåningsvärdena här släpat efter, speciellt i fråga om småhusen, på ett sådant sätt att det för många människor är nära nog omöjligt att åstadkomma de behövliga kapitalresurserna för att bygga ett eget hem. Dessutom blir amorteringarna, om man lyckats låna upp erforderliga medel, så stora därför att en så väsentlig del av lånen måste tas som kortfristiga borgenslån. Bostadskostnaderna drivs därför upp till sådan höjd att de som bäst behöver småhusen — jag tänker då främst på många barnfamiljer — inte kan bära dem.

Nu har emellertid Kungl. Maj:t, sedan den allmänna motionstiden gått ut, föreslagit väsentliga uppjusteringar av

lånegränserna för såväl flerfamiljshus som småhus. Dessa nya lånebestämmelser synes tillmötesgå krav som vi tidigare framställt om ökade lån till hus med goda miljöförhållanden, god utrustningsstandard etc. De nya lånebestämmelserna är dock ganska krångliga, och det har varit svårt att på basis av det material som hittills framlagts bilda sig en exakt uppfattning om vad bestämmelserna innebär. Men de förefaller ändå i stort vara så utformade, att man kan hälsa dem med tillfredsställelse. Skulle vi finna att bestämmelserna är behäftade med brister, kommer vi att påtala dessa vid något senare tillfälle. För närvarande har vi emellertid inte någon gentemot Kungl. Maj:t avvikande mening på denna punkt.

När det gäller miljöfrågorna är det i och för sig mycket underligt, att vi i vårt land, som är ett av de glesast befolkade kulturländerna i världen, skall behöva tränga samman oss på sätt som skett och fortfarande sker. Det blir liten eller ingen plats för grönområden, och det blir dåligt med lekutrymmen för barnen, när människor trängs ihop i hus som närmast liknar silos. Man kan också fråga sig om det verkligen — med en klok planering — föreligger sådan brist på tomtmark, att en sådan koncentration skall vara nödvändig. Det skulle vara mycket önskvärt att kommuner och bostadsbyggare i övrigt i tid såg till att förvärva markområden och att planeringsmyndigheterna arbetade fram verkligt övertänkta och kloka projekt, som kunde vara färdiga att presenteras i det skede då de behövdes. I det avseendet brister det nu avsevärt. De nya bostadsområden som vi kan se runt om i vårt land, inte minst i storstädernas ytterområden, verkar till mycket stor del vara av sådan art, att man kan fråga sig om framtidens bostadsökande kommer att nöja sig med sådana bostäder och sådan miljö. Så länge som tillgången emellertid väsentligt un-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

derstiger efterfrågan är det klart att man accepterar vad som helst.

I reservation nr 2 har yrkats på att småhusbyggandet bör ökas då dess andel i det samlade bostadsbyggandet är alldeles för liten. I de direktiv som bostadsmyndigheterna har att gå efter heter det, att man skall bevilja alla ansökningar om småhusbyggande vilka kan visa sig vara godtagbara ur belåningssynpunkt. Det är möjligt att ansvaret för det nuvarande läget inte främst vilar på statsmakterna utan på lokala myndigheter, planeringsorgan o. s. v. De kommunala myndigheter som menar att man skall utnyttja markområdena till det yttersta har kanske det största ansvaret för vad som här sker. Man skall försöka, anser dessa, att dra så korta ledningar som möjligt och att inte bygga mer vägar än som behövs för att hysa in människorna i höghus och andra hus av jättedimensioner. Vi tror inte att detta motsvarar människornas verkliga anspråk. Undersökningar som gjorts i skilda sammanhang visar, att intresset för småhus är väsentligt större än möjligheterna att för närvarande tillgodose detta intresse.

Reservation nr 2 upptar också vissa synpunkter på landsbygdens bostadsbyggande. På basis av ett motionsyrkande från centern framhåller motionärerna när det gäller kreditvärdesbedömningen och bedömningen av arbetsmöjligheter o. s. v., att man på många håll intar en alltför snäv hållning. Vi menar att man bör ta hänsyn till människornas möjlighet att ha arbete på relativt långt avstånd från den plats där bostaden är belägen. Bilen har i det sammanhanget medfört en väsentlig förändring av människornas möjligheter, och det finns åtskilliga som sätter värde på att kunna bo en bit utanför samhällena. Detta önskemål bör man kunna acceptera. Man skall inte se så snävt på denna sak som majoriteten inom Svenska kommunförbundets styrelse har gjort i det

yttrande som är fogat till utskottsutlåtandet. Detta yttrande tyder närmast på att man anser att bostäderna skall byggas inom område, för vilket kommunen har upprättat byggnadsplaner, byggt gator och dragit ledningar, och inte utanför detta område. Man talar ju om valfrihetens samhälle och då bör man i någon mån vara generös även när det gäller bostadssidan.

Vi påtalar vidare den alltför hårda bedömning när det gäller bostadsbyggande på jordbruksfastigheter, som tyvärr är för handen. Särskilt det förhållandet att lantbruksnämnderna i många fall skall yttra sig medför att bedömningen blir alltför hård. Genom lantbruksnämndernas yttranden förhindras i många fall till och med en upprustning av bostaden genom ombyggnad. Jag vet att länsbostadsnämnderna på åtskilliga håll kringgår detta genom att bevilja förbättringslån, därför att ansökningarna i så fall inte behöver remitteras till lantbruksnämnderna. På det sättet kan man åtminstone i någon mån tillgodose de anspråk på upprustning av bostäderna som kan vara till finnandes. Jag tror att det skulle vara möjligt med en väsentligt generösare behandling utan att man på något sätt skulle öka riskerna för att staten skulle göra förluster. Det är givetvis dock väsentligt, att man inte lämnar ut lån på hur lösa boliner som helst. På den punkten har vi ingen gentemot utskotts-majoriteten avvikande mening. I själva verket är det väl på det sättet att de förluster, som uppstår på grund av olämplig lokalisering eller på grund av att det har beviljats lån till jordbruksfastigheter som senare uppgått i andra, är ytterligt små om ens några.

När det gäller bostadslånens storlek, d. v. s. med vilken procentsats staten skall ingå som garant, har vi från centerhåll ingen avvikande mening mer än i ett avseende. Vi menar att man till enskilda byggare skall höja övre lånegränsen från 85 till 90 procent.

Herr talman! Med detta ber jag att

få yrka bifall till reservationerna 2, 4 c, 5, 8 a, 8 b och 9 a.

I detta anförande instämde herr *Persson* i Heden (cp).

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet **JOHANSSON**:

Herr talman! Jag har självfallet med allra största intresse lyssnat till de föregående talarna. Jag hade kanske väntat mig, att man hit hade fört över en del av den debatt som förekommit utanför detta hus. Jag skall gärna säga att jag tycker att samtliga talare har varit mycket moderata i sin framställning. Visserligen har de talat om föreliggande brister men de har gjort det i relativt hovsamma ordalag. Detta beror väl på att när man sätter sig ned för att diskutera orsakerna till det läge vi befinner oss i och eventuella åtgärder för att komma ur svårigheterna, är det inte så lätt att finna lösningar. Man ställs inför en rad mycket stora och svårbemästrade frågor. En ansvarig politiker eller deltagare i samhällsarbetet kan inte komma förbi dessa problem med enbart allmänna talesätt.

Herr Gustafsson i Skellefteå säger att han har förmärkt att regeringen nu kanske allvarligare än tidigare tagit itu med denna fråga, om jag uppfattade honom rätt. Han förmenade att detta sammanhänger med att regeringen känner sig ordentligt oroad. Till detta vill jag säga att varje bristfenomen i ett samhälle måste oroa varje samhällsarbetare, vare sig han deltar i de rikspolitiska angelägenheterna eller i de kommunalpolitiska. När det föreligger en efterfrågan från medborgarnas sida — den må sedan gälla sjukvård, åldringsvård eller bostäder — och denna efterfrågan blir så stor och omfattande, att den är svår att tillgodose, måste detta oroa var och en och ge anledning till överväganden om hur man lämpligen skall kunna komma till rätta med problemet.

Jag har inte förnekat och vill inte ett ögonblick förneka, att vi på bostadsom-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

rådet har en betydande efterfrågan som klart överstiger tillgången på bostäder. Det kan framhållas att bostadskön, uppmätt i de redovisningar som förekommer i våra register över bostadssökande — ett material som bostadsstyrelsen baserar sina sammanställningar på — vid årsskiftet 1962/63 uppgick till 365 000. Jag tror att det är riktigt att motsvarande siffra vid årsskiftet 1963/64 kan beräknas till cirka 400 000. Det är möjligt att en del av denna ökning beror på en ackumulering av inaktuella ansökningar. Man får av denna siffra inte dra den slutsatsen, att det finns ungefär 400 000 sökande bakom vilka också står familjer som saknar bostad. Av samma statistiska redovisning framgår att det är cirka 125 000 av dessa 400 000 som saknar egen lägenhet. Vid årsskiftet 1962/63 fanns 23 000 sökande av kategorien familjer inom den egna kommunen antecknade i bostadsregistret; det är således gifta människor samt ogifta med barn. Det är möjligt att denna siffra nu ligger vid ungefär 25 000.

Jag upprepar vad jag sade inledningsvis, att jag inte på något sätt har velat underskatta de svårigheter ett stort antal människor har som inte kan få sin önskan om bostad uppfylld. Jag har endast velat framhålla att de väldiga tal som ibland presenteras ändå måste analyseras och reduceras till sina riktiga proportioner. Jag tror emellertid, herr talman, att den registrering av bostadssökandena som vi har ger ett mått på folks intresse av att få en ny lägenhet, kanske rymligare och med en bättre standard och ett bättre läge än den man har. Därmed har vi anledning att vid våra bedömningar ta hänsyn till detta faktiska förhållande.

Bostadsbristen har två mycket framträdande orsaker. Den ena är att vi inte har kunnat bygga i en omfattning som svarar mot efterfrågan. Den andra orsaken är att efterfrågan, som utan tvekan är betingad av de bakomliggande

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ekonomiska förutsättningarna för att få konsumtionsönskemålen uppfyllda, också stiger beroende på inkomstutvecklingen i landet. Därmed kommer man in på frågan, huruvida denna efterfrågeökning får en sådan stimulans av samhälleliga åtgärder, att det finns anledning att i någon mån modifiera dessa samhällets åtaganden. Jag skall, herr talman, komma tillbaka till det problemet. Jag vill först beröra den fråga som jag tror är den mest betydelsefulla, nämligen frågan om bostadsbyggandets omfattning under efterkrigstiden. Det är ju avgörande för den situation vi befinner oss i.

Vad är det som konstituerar förutsättningarna för byggandet? Självfallet är det här fråga om våra allmänna resurser, tillgångar på kapital, materiel och arbetskraft. Vid ingången av efterkrigstiden var det nödvändigt att göra en avvägning av hur de tillgängliga resurserna skulle användas, hur de skulle fördelas på de olika ändamål som de var avsedda för. Om man granskar den diskussion som fördes under efterkrigstiden, vågar jag säga att man finner att det rådde stor enighet om nödvändigheten av att göra en sådan avvägning och också om att den avvägning som gjordes var riktig. Jag skall inte alltför mycket fördjupa mig i efterkrigstidens ekonomiska politik, men jag tillåter mig ändå säga, att den uppgift som framstod såsom den främsta var att skapa förutsättningar för en tillväxt i vår ekonomi, att bygga upp näringslivet till en större konkurrenskraft och framför allt att förbättra exportmöjligheterna för att därmed klara den nödvändiga importen.

Kammarledamöterna känner väl till den situation vi befann oss i 1947—1948 och vad som då ansågs nödvändigt att göra för att förbättra vår valutareserv. I den utredning, som gjordes 1947 och som blev en av våra första långtidsprognoser, riktades också uppmärksamheten på problemen rörande uppbyggnaden av näringslivet. Det gällde inte bara

byggandet av fabriker och installerandet av maskiner utan också förutsättningarna för vår produktion. Man fann t. ex. anledning att söka fördubbla elkraftproduktionen under de första åren av 1950-talet, vilket krävde en insats på cirka 1,5 miljarder av de befintliga resurserna.

Utredningen fann vid sin avvägning att det borde finnas utrymme för ett bostadsbyggande omfattande cirka 45 000 lägenheter om året under perioden 1947—1952. Utfallet blev 43 600, alltså något under långtidsutredningens siffror. I denna fråga om avvägningen av resurserna på skilda ändamål rådde ändå en relativt stor enighet. Professor Ohlin var bl. a. i en debatt i riksdagen 1947 kritisk mot regeringen därför att han ansåg att tillståndsgivningen »under det senaste året», som han sade, sköts på ett alltför liberalt sätt: »Man har försökt att åstadkomma mer än resurserna möjliggjort och därigenom har man skapat den sorgliga knapphet på en del byggnadsmaterial med därav följande tendenser till svartabörspriser, som i dag tyvärr föreligga.» Det är fullt riktiga synpunkter, och jag har ingenting att invända mot uttalandet i och för sig. Men jag tillåter mig att också erinra om att herr Skoglund i Doverstorp vid samma tillfälle yttrade, att det visserligen inom alla partier fanns ett stort intresse för bostadsbyggandet, »men i dagens läge är nog bostadsbyggandet det mest konjunkturdrivande av nästan alla anläggningsarbeten. Kunna vi icke i detta alldeles särskilda läge räkna med att dämpa ned denna byggnadsverksamhet åtskilligt befarar jag, att verkningarna på längden komma att bli ofördelaktiga även för dem som söka skaffa sig egna bostäder.» Herr Skoglund framhöll vidare att det fanns andra områden, t. ex. sjukvård, skolor m. m., där vi måste använda en betydande del av våra investeringsmedel: kapital, arbetskraft och materiel.

Beträffande perioden 1951—1955 kom

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

långtidsutredningen i sina bedömningar fram till att det skulle vara möjligt att bygga cirka 56 000 lägenheter om året. De särskilda svårigheter som vårt land kom in i under och efter Koreakrisen gjorde att det programmet inte kunde hållas de första åren. Under första delen av perioden byggdes i genomsnitt 50 300 lägenheter per år, men under den senare delen kom man upp till 57 000 lägenheter om året.

För perioden 1956—1960 ansågs förutsättningar finnas för att bygga 62 000—63 000 lägenheter om året. Utfallet blev något bättre, nämligen omkring 64 200 lägenheter per år.

Med dessa siffror har jag velat visa, att vi har lyckats i våra ansträngningar under 1950-talets början att inrikta tillgängliga resurser på att utvidga byggnadsverksamheten inom den offentliga sektorn — det må gälla sjukhus, skolor, ålderdomshem, samlingslokaler eller bostäder. Men vi lyckades till priset av de begränsningar som tidigare har måst göras. Det är klart att man i efterhand kan säga, att det hade varit önskvärt att bygga åtskilliga tusen lägenheter mer. Herr Gustafsson i Skellefteå anförde — med en bugning åt statsrådsbänken — att föregående bostadsministrar hade felbedömt möjligheterna att bygga m. m. Det är möjligt att det hade gått att åstadkomma något tusental lägenheter till under något år, men frågan är ju om resursanvändningen i stora drag under 1950-talet var någorlunda rimlig och om den gav det resultat som vi eftersträfvade, nämligen att i ökad utsträckning tillgodose medborgarnas önskemål inom skilda områden. Svaret på den frågan framgår ju av att långtidsutredningen ansett att det skulle vara möjligt att bygga cirka 76 000 lägenheter om året under perioden 1960—1965. Utfallet blev under år 1960 73 800 lägenheter och under år 1961 75 100 lägenheter, under det att vi under 1963 kom upp till något över 81 000 lägenheter. I år finns det utomordentligt

stora förutsättningar att färdigställa minst 85 000 lägenheter. Om så blir fallet, kommer vi att ligga ett år före långtidsprognosen.

Jag vill dock inte bestrida att bilden av vår bostadsproduktion har skönhetsfläckar. Vi har inte fått till stånd tillräckligt bostadsbyggande inom de områden där bristen varit störst. Detta problem måste vi naturligtvis ta itu med — jag vågar också påstå att vi redan har gjort det. Det gäller att skaffa tillräckligt med materiel och arbetskraft samt att planera så, att allt klaffar, om vi skall kunna åstadkomma någon väsentlig ökning av bostadsbyggandet.

Herr talman! Om man vill ha en förklaring till det läge vi nu befinner oss i, får man alltså inte bortse från vad som förekommit under 1950-talet och hur resurserna användes under denna tid.

Man kan givetvis säga att de ökade realinkomsterna verkar uppdrivande också på bostadsefterfrågan. Jag skall inte på något sätt försöka bestrida det. Emellertid bör man väl inom oppositionspartierna, åtminstone inom högern, bestämma sig för vilken argumentation man skall föra. Vi såg i högerens TV-program häromkvällen, att man gjorde gällande att den socialdemokratiska skattepolitiken resulterade i att samhället lägger beslag på den enskildes kapital och inkomster i sådan omfattning, att han inte kan skaffa sig vad han önskar. Samtidigt har högern i en partimotion i bostadsfrågan skrivit, att de ökade realinkomsterna verkar uppdrivande på bostadsefterfrågan. Jag tror att uttalandet i motionen bättre än vad som sagts i TV svarar mot det verkliga förhållandet.

Även om vi, såsom framgår av den redovisning jag här lämnat, har ett relativt högt bostadsbyggande, är situationen på bostadsmarknaden fortfarande sådan, att resurserna måste ansträngas hårt för att vi skall få fram de bostäder människorna efterfrågar.

Naturligtvis kan trängseln på investe-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ringsmarknaden bli så stor, att det uppstår risker för att bostadsproduktionen inte kan upprätthållas på sin höga nivå. Vi har från tid till annan känt av sådana fenomen. Lyckligtvis har de varit av tillfällig karaktär eller haft en lokalt begränsad räckvidd. Tävlan om de fysiska resurser vi har till vårt förfogande för den byggande verksamheten i samhället har emellertid under lång tid varit så het, att vi allvarligt måste ställa oss frågan, hur vi dels skall kunna se till att de resurser vi har verkligen används på bästa möjliga sätt, dels skall kunna åstadkomma en snabbar tillväxt i resurserna och effektivare metoder för deras utnyttjande.

De utpräglat trånga sektorerna när det gäller byggandets fysiska resurser är planläggningsverksamheten och arbetskraften. När det gäller planeringsverksamheten pågår på olika fronter ett arbete för att skapa förbättrade förutsättningar för en kontinuerlig bostadsproduktion på hög nivå. För två år sedan beslöt riksdagen på regeringens förslag, att kommuner med fortlöpande bostadsproduktion skulle vara skyldiga att upprätta femåriga bostadsbyggnadsprogram. De första programmen har nu redovisats för bostadsmyndigheterna. De visar en mycket varierande grad av kommunal beredskap på bostadsbyggandets område. Det viktigaste syftet med denna programverksamhet är att stimulera kommunernas medvetenhet om vikten av en ständigt fortgående planeringsverksamhet. Det får inte bli så, som det nog i alltför hög grad har varit hittills, att kommunerna på sin höjd ställer upp ett program för bostadsförsörjningen på längre sikt och därefter följer det programmet så gott krafterna räcker utan att ta tillräcklig hänsyn till att de förutsättningar, på vilka programmet har baserats, under tiden har förändrats väsentligt. All kommunal planläggning, det må gälla bostäder eller andra försörjningsområden, måste vara en kontinuerlig verk-

samhet. Programmen måste omprövas med täta mellanrum. Planeringen innehåller många olika led: markanskaffning, översiktlig planläggning, detaljplanering, produktionsplanering. Programverksamheten måste vara så anordnad, att de ansvariga kommunalmännen och tjänstemännen i kommunerna kan ha ständig överblick över hela planeringskedjan och se till att den är intakt.

Detta är huvudsyftet med de kommunala bostadsbyggnadsprogrammen. Självklart tar det tid för kommunerna att växa in i de nya arbetsuppgifterna. Men början har varit god. Intresset för en fortgående planering är också stort och det är tydligt att statsmakternas initiativ har välkomnats av kommunalmännen själva, som finner att de på detta sätt får ett nytt och effektivare grepp över utvecklingen.

Genom att de kommunala programmen skall baseras på aktuella och för varje år reviderade beräkningar av bostadsefterfrågan och dess utveckling ger oss programmen också ett underlag för en statlig långtidsplanering av bostadsbyggandet. Vi kan fördenskill inte undvara en särskild statlig planering. Statsutskottet har i sitt utlåtande erinrat om bostadsbyggnadsutredningens arbete. Det är min förhoppning att utredningen under detta år skall lägga fram sitt huvudbetänkande och att statsmakterna därmed skall få underlag för en bedömning av bostadsbyggandets omfattning och inriktning på längre sikt.

En planering på lång sikt är en nödvändig förutsättning för att bostadsproduktionen skall kunna utvecklas på ett riktigt sätt. Det är nästan för självklart för att behöva sägas, att planeringen inte innebär en bindning av resurserna i förväg. Ett långtidsprogram för t. ex. bostadsbyggandet betyder alltså inte ett beslut att det antal bostäder som ingår i programmet skall produceras under alla omständigheter. Den

faktiska produktionen kan bli större; den kan också bli mindre. Men ett långtidsprogram — det gäller både statlig och kommunal planering — är det samma som beredskap. Ett långtidsprogram för produktionen förbättrar möjligheterna att vid behov ingripa i olika led av planeringskedjan och skapa eller stärka förutsättningarna för programmens förverkligande. Om det skall vara någon mening med ett långtidsprogram för bostadsbyggandet måste emellertid programmet baseras på ett studium av befolkningsförändringarna, inkomstutvecklingen och övriga faktorer som är bestämmande för bostadsefterfrågans utveckling. Ett sådant arbete pågår inom bostadsutredningen. Vi bör därför, som statsutskottet framhåller i sitt utlåtande, avvakta utredningsresultatet, innan vi gör upp långtidsprogrammet.

Det är ännu för tidigt att dra några omfattande slutsatser av det material som har kommit fram genom de kommunala bostadsbyggnadsprogrammen. Bearbetningen pågår hos bostadsstyrelsen, som i sinom tid kommer att lämna en redovisning. En slutsats är emellertid möjlig redan på detta stadium, nämligen att kommunernas markberedskap är uppenbart underdimensionerad. För att planläggningen skall kunna fungera på ett i alla avseenden önskvärt sätt borde kommunerna skaffa den mark som skall bebyggas omkring tio år i förväg. Men många kommuner har mark för bara ett par års byggande och andra lever ur hand i mun.

Kommunernas knappa markberedskap bottnar delvis i otillräcklig medvetenhet om marktillgångarnas strategiska betydelse för den totala planeringen. Där insikten därom finnes är också markberedskapen bättre. Men jag är fullt på det klara med att kommunernas finanser är hårt pressade och att långsiktigt nödvändiga investeringar i markreserver ofta får stå tillbaka för andra och mera näraliggande nödvändigheter. Markpolitiska utredningen ar-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

betar nu som bäst med att pröva på vad sätt staten skall kunna underlätta de aktiva kommunala markpolitiska åtgärder som är en så betydelsefull del av den kommunala bostadsplaneringen. Jag tror det finns anledning att räkna med att resultatet av utredningens överväganden skall föreligga mycket snart, så att statsmakterna kan pröva denna fråga.

För all kommunal planering är tillgången på inte bara finansiella utan även administrativa resurser av stor vikt. Kraven på teknisk och ekonomisk sakkunskap är i sådant arbete så stora, att många av landets kommuner helt enkelt inte har en tillräcklig administrativ utrustning. När den pågående kommunreformen snart är slutförd och nya kommunala samarbetsenheter träder i funktion innebär detta helt nya och bättre förutsättningar också för en aktiv och effektiv planeringsverksamhet. Uppgifter och befogenheter för kommunblockens samarbetsnämnder kommer att växa fram så småningom på erfarenhetens grund. Men redan nu kan sägas, att arbetet med planering av bostadsbyggandet och samhällsbyggandet i övrigt är ett område där de i kommunblocken samarbetande kommunerna i hög grad kan gagna och främja de samfälliga intressena genom att utnyttja de gemensamma administrativa resurserna på effektivast möjliga sätt.

Jag tror det är viktigt att man i kommunerna gör klart för sig, att samarbetet i kommunblocken i de regioner som har upprättats bör komma till stånd så skyndsamt som möjligt. Ju snabbare man kommer i gång desto större förutsättningar har man att verkligen kunna dra till sig både företag och arbetskraft. Och detta är önskvärt inte minst i de regioner som bör kunna fungera som avledare framför allt för storstadsregionerna. Jag vill i detta sammanhang nämna att vi har tagit kontakt med regionerna framför allt i Storstockholms

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

närhet, t. ex. Uppsala, och vi planerar att så småningom ta kontakt även med Södertälje, för att diskutera förutsättningarna och möjligheterna att inom dessa regioner genomföra ett bostadsbyggnadsprogram, som inte bara svarar mot det inom regionen uppmätta egna behovet utan som i någon mån kan dra till sig en del av de bostads-sökande inom själva storstockholmsregionen för att därmed åstadkomma, som jag sade, ett lättande av trycket på denna region. Samma sak skulle kunna åstadkommas på fler platser än endast inom storstockholmsområdet. Ett liknande bostadsbyggnadsprogram bör kunna genomföras även i göteborgsregionen och malmöregionen.

Jag har med det sagda velat peka på att förutsättningarna för en förbättrad planläggning av bostadsbyggandet både på kort och på lång sikt håller på att i avgörande grad förändras till det bättre. Även om planläggningen nu måste anses vara en av flaskhalsarna i bostadsproduktionen har vi alltså anledning att hoppas, att denna brist relativt snart skall vara övervunnen eller att situationen under alla omständigheter väsentligt förbättras.

Jag nämnde inledningsvis att också tillgången på arbetskraft är en av bostadsproduktionens trånga sektorer. Kanske är detta i själva verket det svåraste hindret för att öka bostadsbyggandet ytterligare utöver nuvarande nivå. Behovet av arbetskraft är stort inte bara inom nyproduktionen av bostäder. Vi har också betydande brister inom det befintliga bostadsbeståndet, det har 1960 års bostadsräkning givit belägg för. Stora framsteg har gjorts under den moderna bostadspolitikens tid, men en stor mängd illa utrustade och dåligt underhållna bostäder finns också i hus som har åtskilliga år kvar av sin tekniska livstid, såsom har klargjorts genom den socialpolitiska kommitténs utredning. Ombyggnad och upprustning av det äldre bostadsbeståndet

skulle behöva få långt större omfattning än i dag, om bristerna i fråga om lägenheternas utrustning skulle kunna bli avhjälpta i sådan tid, att åtgärderna blir ekonomiskt försvarliga med hänsyn till den tid husen kan ha kvar att leva.

Arbetskraftsfrågan är ett sammansatt problem. Till en del — och en ganska väsentlig del — är det en fråga om att rationellt och effektivt sysselsätta den arbetskraft, som står till byggnadsmarknadens förfogande. Vi har kommit bort från gångna tiders utpräglade säsongbyggande, när vinterarbetslöshet för byggnadsarbetarna var en normal företeelse. Men vi har inte nått idealiska förhållanden. Sysselsättningen är inte jämn under året för byggnadsarbetarna. Med en förbättrad planering av produktionen kan emellertid kvarstående ojämnheter i detta avseende rättas till och förutsättningarna för en jämn sysselsättning bli lika goda inom byggnadsbranschen som inom andra grenar av näringslivet. Därmed höjes även branschens produktionskapacitet.

Jag vill i detta sammanhang också gärna säga, att den rationalisering som pågår inom byggnadsverksamheten har givit betydande resultat. Det är möjligt att man kan säga, att det varit önskvärt om man hade kunnat komma ännu längre. Låt mig dock erinra om att när det 1952 vid byggandet av 100 lägenheter sysselsattes 74 man är vi nu nere i 40, d. v. s. ungefär hälften. Men jag upprepar att fortfarande återstår mycket att göra i fråga om byggnadsverksamhetens rationalisering, ett problem som bör ägnas särskild uppmärksamhet — och det har också understrukits i statsutskottets skrivning.

Byggnadsarbetarnas sysselsättning är också till inte obetydlig del en fråga om arbetskraftens rörlighet. Expansionstakten är olika inom skilda orter och regioner. Förhållandena olika områden emellan växlar också från tid

till annan. Arbetskraften måste anpassa sig till dessa förändringar i tid och rum. På den punkten har den rörlighetsfrämjande arbetsmarknadspolitiken inneburit stora framsteg. Men också den är föremål för diskussioner, och de områden i vårt land från vilka arbetskraft flyttas känner sig inte enbart tilltalade härav.

Fortfarande kan lokal arbetskraftsbrist tillfälligt uppstå i områden där den sjudande samhällsutvecklingen ställer större anspråk på den tillgängliga arbetskraften än denna förmår tillgodose. Jag vill understryka att en sådan lokal brist på arbetskraft bör betraktas såsom tillfällig. Det finns ingen anledning acceptera brist på arbetskraft i en viss bransch inom ett särskilt område i vårt land såsom något slags ödesbestämd ordning. Uppstår en sådan brist-situation, behövs det energiska åtgärder för att öka utbildningen av arbetskraft inom den underförsörjda sektorn och för att ta vara på reserver från områden där sysselsättningen är mindre god.

Jag vill gärna framhålla att de ansträngningar som i sådant syfte gjorts under föregående och innevarande år har visat sig kunna ge resultat. Från januari månad 1963 fram till mars månad i år har exempelvis till Malmö-Lund-regionen flyttat mer än 700 byggnadsarbetare. Av dem har nära 200 kommit från Norrland, ungefär 100 från Danmark och Finland, 234 från övriga län och 207 från det egna länet. Behovet av arbetskraft har därigenom kunnat fyllas i betydande omfattning, men det är möjligt att det fortfarande inom denna region finns en viss efterfrågan på byggnadsarbetskraft vilken inte har kunnat tillgodoses. Men vi fann anledning uppmärksamma denna sak under fjolåret, då en rad begränsningar av den statliga och kommunala byggnadsverksamheten företogs.

Till Göteborg har under den nämnda perioden flyttat ungefär 150 byggnadsarbetare och till storstockholmsområdet

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

cirka 280. En särskild aktivisering har under innevarande år ägt rum då det gäller överflyttning av byggarbetskraft till storstockholmsområdet. Det har antagits ett aktionsprogram som innebär att för tiden februari—juni månad detta år skulle till området överflyttas 350 byggnadsarbetare. Fram till den 11 april har cirka 140 byggnadsarbetare flyttat till Storstockholm. Det har framför allt varit fråga om specialarbetare, eftersom det uppenbarligen finns tillräckligt med byggnadsgrovarbetare inom denna region.

Jag har, herr talman, med den redovisning jag sålunda lämnat bara velat framhålla, att det inte är någon omöjlig uppgift att göra en omflyttning av befintliga arbetskraftsresurser till de områden där utan tvivel det största behovet av arbetskraft föreligger.

Tillfälligt kan det också bli nödvändigt att styra de tillgängliga resursernas användning för ändamål som är högradigt nödvändiga från samhällets synpunkt. En proposition om prioritering av nödvändiga byggnadsobjekt i områden med arbetskraftsbrist har framlagts för riksdagen. Denna prioritering innebär en reglering, ett fysiskt ingrepp i marknaden, låt vara med avsevärt mindre räckvidd än byggnadsregleringen. Fysiska regleringar är inte i och för sig några ideala redskap för att påverka marknaden, men det finns situationer då sådana regleringar ter sig ofrånkomliga. Vi befinner oss nu i ett läge, då fysiska regleringar är nödvändiga för att få fram ett tillräckligt bostadsbyggande och andra oundgängliga investeringar.

Jag vill också starkt understryka — utan att nu ta upp en allmän debatt om den föreliggande propositionen, som vi ju får tillfälle att senare diskutera — att det i praktiken har genomförts en angelägenhetsgradering inom byggnadsverksamheten. Men denna angelägenhetsgradering är ensidig. Så har måst bli fallet på grund av att den endast kunnat ge-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

nomföras inom det statliga och det kommunala området; i det senare fallet har den kommit till stånd efter överläggningar med företrädare för de kommuner där besvärigheterna varit som störst.

Denna gradering har emellertid inneburit, att man får lov att uppskjuta angelägna statliga byggnadsprojekt, inte minst inom undervisningens område, men också en rad betydelsefulla projekt inom den kommunala sektorn. Självklart uppställer sig då frågan, huruvida de byggnadsföretag varmed arbetskraften varit sysselsatt kan betraktas som de mest angelägna. Är det mest angeläget att exempelvis i Storstockholm bygga bankpalats, när det samtidigt råder sådan brist på bostäder? Kan inte byggandet av bankpalats och varuhus ske i något långsammare takt? Jag bestrider inte att det är både nödvändigt och önskvärt med bankpalats och varuhus, men man ställs härvidlag inför ett val. Och det är samma val som man ställts inför i exempelvis göteborgsområdet: om man skall, såsom staten gjort, skjuta på byggandet av seminarier för huslig utbildning, och om byggandet av varuhus och andra sådana objekt skall betraktas såsom mer angelägna.

Det är möjligheter till en sådan avvägning som begäres i den föreliggande propositionen. Därigenom skulle det kunna ske en dirigerings av arbetskraft och även material och kapital till de mycket ömtåliga områden, som enligt vår mening bostadsbyggandet och industriinvesteringarna i allmänhet utgör.

Jag skall gärna understryka att regleringen av arbetskraftens användning inte är något verktyg som kan tillgripas på lång sikt. Det krävs även positiva åtgärder. Vid sidan av regleringarna är det nödvändigt med ökad utbildning och ökad mobilitet för arbetskraften.

Nu är ju inte bristen på arbetskraften något unikt för byggnadsbranschen. Även andra grenar av vårt näringsliv präglas av brist på arbetskraft. Vi kan

öka utbildningen av arbetskraft, ytterligare förstärka arbetskraftens rörlighet och sörja för att arbetskraften blir effektivare sysselsatt året runt. Men det finns inte någon ousinlig källa av arbetskraft att ösa ur. Därför bör också beaktas möjligheterna att åstadkomma en strukturändring inom byggnadsindustrien: ökad kapitalintensitet, högre grad av standardisering och mekanisering, ökad användning av byggnadsdelar som kan tillverkas inom den stationära industrien och som en följd av detta en minskning av det relativa behovet av arbetskraft inom byggnadsproduktionen.

Av allt att döma finns det betydande möjligheter till en vidare utveckling av detta slag, och jag finner därför all anledning att välkomna statsutskottets krav på en utredning av dessa problem. Inom regeringen står vi inte främmande för tanken på en sådan utredning utan har självfallet diskuterat denna sak.

Min framställning har avsett att visa att byggnadsindustriens expansionsmöjligheter sannolikt ännu är långt ifrån utnyttjade. Det bör finnas goda möjligheter att med kloka åtgärder åstadkomma både en fortsatt betydande tillväxt av de fysiska resurser, som bestämmer produktionskapaciteten inom byggandet, och att åstadkomma en effektivare användning av dessa resurser.

Men hur ställer det sig med pengarna? Frågan är på sätt och vis naturlig. En hel del byggnadsföretag har under någon tid haft att brottas med svårigheter när det gäller att få fram de krediter som behövs för att bostadsbyggandet skall hållas uppe på en så hög nivå som möjligt. Pengarna som sådana är dock knappast något allvarigare bekymmer i detta fall. Medelstillgången på kapitalmarknaden är på det hela taget god, och utsikterna för framtiden är relativt gynnsamma. Emellertid kan det inte undgås att behovet av en allmän ekonomisk åtstramning i någon mån

kastar sin skugga också över bostadsbyggandet. De penningpolitiska verktyg vi har till vårt förfogande är inte så fint utformade, att en höggradigt selektiv effekt kan uppnås. De är generella medel med de generella verkningar som sådana alltid har med sig.

Bostadsbyggandets utvecklingsmöjligheter är en fråga om hur de fysiska resurserna används. I grund och botten är de penningpolitiska åtgärderna betingade av att konkurrensen om de fysiska resurserna, om produktionsmedlen, är så het, att penningvärdets bevarande kräver en åtstramning av företagens möjligheter att använda dessa.

Med bostadsbyggandet förhåller det sig så, att statsmakterna själva ställt upp ett program som grundar sig på en totalbedömning av samhällsresurserna och deras fördelning. Detta program behöver i och för sig inte ändras därför att resursefterfrågan inom andra grenar av investeringsverksamheten håller på att expandera mer än som förutsatts.

Den penningpolitiskt motiverade åtstramningen kan ses inte som ett slag mot bostadsbyggandet utan som ett medel att skapa bättre utrymme just för det bostadsbyggande statsmakterna har bestämt sig för. Jag räknar sålunda med att det bostadsbyggnadsprogram som vi har uppställt för i år också kommer att förverkligas.

Därmed, herr talman, går jag över till frågan om hyres- och subventionspolitiken. Tidigare har jag något berört efterfrågepolitiken. Innan jag går närmare in på att kommentera det föreliggande regeringsförslaget och reservationerna skulle jag vilja ägna en stunds uppmärksamhet åt några allmänna synpunkter på det hyrespolitiska problemet.

Den hyrespolitiska debatten kan sannemligen inte kallas lam och passiv. Det förekommer en diskussion där kyligt formulerade ekonomiska teorier och kritiska analyser av den reglerade bo-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

stadsmarknadens funktion — eller snarare brist på funktionsförmåga — avlöser varandra i jämn ström. De framförda åsikterna är bestämda. »Hyresregleringen föder bostadsbrist», säger man. »Prisreglering på bostäder är outhärlig», säger andra. »Jämviktsprisbildning på bostadsmarknaden är en nödvändig förutsättning för att denna skall kunna fungera», menar ytterligare andra.

Jag skall inte åta mig att försöka ge något hyrespolitiskt recept i lika kategoriska former. Frågan är alltför komplicerad. Låt mig dock börja med att säga, att jag verkligen inte är någon vän av regleringar i och för sig. För egen del skulle jag inte vilja ha kvar hyresregleringen en dag ytterligare, om jag inte var övertygad om att dess slopande utan samtidigt vidtagande av en rad andra åtgärder på mycket kort tid skulle medföra större olägenheter än dess bibehållande har gjort under de dryga 20 år lagen har varit i kraft. Om jag inte missförstod herr Gustafsson i Skellefteå var han av samma uppfattning.

Hyresregleringen avvecklas nu i snabb takt på alla orter där bostadsbristen inte längre är kännbar och där alltså bostadsmarknaden fungerar. Vi skall fortsätta att avveckla regleringen på alla orter där den rimligen kan undvaras, men på orter med påtaglig bostadsbrist — och det är tyvärr större delen av den samlade bostadsmarknaden i landet — kan den inte slopas utan vidare. Först och främst skulle åtgärden leda till en överföring av kapitalvärden till fastighetsägarna i betydande omfattning, i huvudsak beroende på att marknadsförutsättningarna är sådana, att man får förvänta sig att det, om hyresregleringen slopades på bristorterna, skulle bli en avsevärd stegring av hyrorna i det äldre fastighetsbeståndet. Jag delar herr Gustafssons i Skellefteå uppfattning, att detta är ett problem som har sin motsvarighet i frågan om s. k. oförtjänt markvärdestegring och att det

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

bör bli föremål för en någorlunda likartad bedömning.

Vi är inte beredda att ge upp bostadspolitikens sociala innehåll. Barnfamiljernas bostadsförsörjning ser vi som en social fråga av stor betydelse. För många barnfamiljer är redan hyrorna av i dag en kännbar ekonomisk belastning. Ändå bor många av dem alltför trångt jämfört med den utrymmesstandard vi numera eftersträvar. Om vi inför jämviktshyror på marknaden kommer hyreshöjningarna att drabba barnfamiljerna hårdast, eftersom de behöver de största bostäderna och därmed redan nu bär den tyngsta hyresbördan. Våra pensionärer är en annan grupp, som först på senare tid lyckats uppnå en sådan ekonomisk ställning, att de med någorlunda god framgång kan hävda sig på bostadsmarknaden. Med kraftiga hyreshöjningar skulle de återigen komma i ett besvärligt läge.

Jag betraktar det som självklart, att vi inte kan tolerera en sådan ändring av läget på bostadsmarknaden, att de bostadskonsumenter som i nuvarande situation har svårast att hävda sin ställning skulle få det ännu svårare. Ett frisläppande av hyrorna i områden med bostadsbrist skulle alltså omedelbart aktualisera åtgärder för att åstadkomma en skäligen fördelning av fastighetsförvaltningens inkomstökningar och för att åtminstone vidmakthålla barnfamiljernas och pensionärernas relativa efterfrågestyrka på bostadsmarknaden.

Troligt är att vi skulle få lov att införa något slags beskattning av bostäder för att möjliggöra en skäligen fördelning av de inkomstökningar, som ett införande av jämviktsprisbildning på hyresmarknaden skulle ge upphov till. Kraftiga subventioner till pensionärer och barnfamiljer skulle säkerligen behövas för att hålla deras bostadsefterfrågan uppe.

Jag har velat peka på dessa förhållanden därför att jag anser det viktigt att nämna saker och ting vid deras rätta namn. Jag har ingenting emot att dis-

kutera en övergång till friare hyror, men en ofrånkomlig förutsättning är att vi då också är beredda att diskutera de åtgärder som en sådan ändring av samhällets hyrespolitik skulle nödvändiggöra. Jag vet inte om den fria hyresmarknadens vapendragare är ense med mig om att genomgripande fördelningspolitiska åtgärder av den art jag här antytt är nödvändiga ingredienser i en hyrespolitik som innefattar övergång till marknadshyror på bristorter. Kanske blir en friare hyresmarknad inte fullt lika lockande, om den skall ha sådana inslag. Men skall diskussionen bli realistisk måste den gälla frågan i dess helhet. En diskussion om ekonomiska teorier är meningslös, om vi samtidigt blundar för den sociala verkligheten.

Problemet har ytterligare en sida, som också berördes av bl. a. herr Gustafsson i Skellefteå, nämligen hyresgästernas besittningsskydd. Vi kan inte kasta hyresregleringen över bord utan att ha gjort klart för oss hur de boendes rätt till sina bostäder skall tryggas. Detta är en av de frågor hyreslagstiftningssakkunniga håller på att överväga. Deras undersökningar måste under alla förhållanden avvaktas, innan någon radikal förändring av hyrespolitiken på orter med bostadsbrist kan genomföras.

Även en annan sida av problemet förtjänar en viss uppmärksamhet. Om vi släpper hyrorna fria, får vi med all sannolikhet en betydande höjning av hyrorna på orter med bostadsbrist, som jag nyss framhöll. På de orter åter, där det inte längre föreligger någon bostadsbrist, kan någon knapphetsbetingad hyresstegring inte inträda. Följden skulle bli en skärpning av de geografiska hyresskillnaderna. Det är möjligt att en sådan differentiering av bostadspriset är ofrånkomlig, men vi skall ha även den konsekvensen klar för oss, när vi dryftar problemet och när vi går att eventuellt vidta åtgärder.

Herr talman! Det är inte min avsikt att här ta upp en allmän diskussion an-

gående hyresregleringen vara eller inte vara. Hyresregleringen är en viktig beståndsdel i dagens bostadspolitik, men den står inte på riksdagens föredragningslista. Det är emellertid klart att en diskussion om bostadssubventionernas hyrespolitiska funktion inte kan föras utan att man tar även andra delar av hyrespolitiken i betraktande.

Jag skulle vilja sammanfatta detta avsnitt så, att hyresregleringen inte skall bevaras som ett självändamål. Jag tror det är riktigt att överväga en avveckling i något snabbare takt allteftersom erfarenheterna ger belägg för att några större svårigheter inte inträffar på avvecklingsorterna. Det är också möjligt att man under vissa förutsättningar kan tänka sig en successiv anpassning av hyrorna i det äldre fastighetsbeståndet för att utjämna skillnaderna mellan äldre och nyare lägenheter.

En sak är värd att hålla i minnet. Även om hyresregleringen försvinner, kvarstår en hyreskontroll i fråga om det statsbelånade hyreshusbeståndet i enskild ägo. Den hyreskontrollen är baserad på att hyran skall täcka kapital- och driftkostnader inklusive skälig förräntning av fastighetsägarens eget kapital i fastigheten. Enligt samma principer är hyrorna i de allmännyttiga bostadsföretagen bestämda, även om dessa företag har möjlighet att så till vida frångå självkostnadsprincipen som de samlade kostnaderna för hela företags fastighetsbestånd kan fördelas mellan de olika lägenheterna utan någon exakt korrespondens med olikheter i fastigheternas individuella kostnadsbelastning. Att de boendes utgifter för att bo i kooperativt ägda bostäder eller egnahem är självkostnadsbestämda ligger i sakens natur.

De statsbelånade husens andel i bostadsbeståndet är mycket stor. Särskilt gäller detta de bostäder som byggts under det senaste decenniet. Slopandet av hyresregleringen betyder därför inga

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

lunda, att hyrorna i alla hus skulle anpassas efter marknadens jämviktskrav. En stor del av bostadsbeståndet kommer alltså att vara undandragen jämviktsprusbildningen, för så vitt inte hyreskontrollen av de statsbelånade husen också slopas, de allmännyttiga företagen överger sin självkostnadsprincip och de kooperativa företagen genom beskattning eller på liknande sätt tvingas följa med upp på den högre kostnadsnivån.

Nu är naturligtvis inte ett borttagande av hyreskontrollen i statsbelånade hus tänkbar, såvida vi inte samtidigt slopar alla generella bostadssubventioner i dessa hus. Ett av de viktigaste motiven för hyreskontrollen är just att den skall garantera att det samhälleliga bostadstödet kanaliseras rätt väg, d. v. s. till de boende och inte till dem som står som ägare av fastigheterna. När jag talar om de generella bostadssubventionerna, menar jag inte bara räntebidragen utan också skillnaden mellan räntan på de statliga lånen och den högre ränta staten betalar för obligationsuppläning av samma pengar.

Det är i och för sig inte otänkbart att genomföra en avveckling av de generella bostadssubventionerna. I själva verket har vi redan gått ganska långt i avveckling av denna stödverksamhet. Syftet med de generella bostadssubventionerna är, som alla torde vara överens om och som understrykes i statsutskottets utlåtande och av reservanterna, att skapa betingelser för nyproduktion av bostäder. Någon självständig långsiktig hyresbegränsande funktion har de generella bostadssubventionerna alltså inte. Om det är tekniskt möjligt att åstadkomma den avsedda produktionsstimulansen utan generella subventioner, skulle sådana inte längre bli behövliga. Nu prövar ju bostadspolitiska kommittén denna fråga och undersöker förutsättningarna för en sådan omläggning av finansieringssystemet för bostäder, att generella subventioner kan undvaras

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

eller i varje fall inte bindas under alltför lång tid vid bostadsbeståndet.

Regeringens förslag i statsverkspropositionen innebär ett fullföljande av en politik i fråga om de generella bostadssubventionerna som riksdagen tidigare har godkänt. Vissa jämkningar i basräntorna beslöts redan vid 1955 års riksdag. Innebörden var att basräntan för hus, färdigbyggda före 1951, höjdes med en halv procent. Därmed infördes en differentiering av basräntan efter byggnadsåret. Syftet var att motverka en alltför stark hyressplitrning.

År 1957 höjdes basräntan över lag med en halv procent, och 1960 följde nästa ändring, som innebar en höjd basränta och följaktligen en lägre subventionsgrad för hus byggda före år 1953. Även den gången var räntehöjningen en halv procent.

Det var som synes måttfulla och försiktiga ingrepp i subventionerna. De bör ses bland annat mot den bakgrunden att även andra åtgärder vidtogs under samma tid, vilka också var ägnade att öka kapitalkostnaderna och därmed hyrorna.

I föl genomfördes återigen vissa ändringar beträffande räntebidragen. Deras innebörd var att räntebidragen helt slopades för hus uppförda före år 1952. Basräntan för dessa hus var redan tidigare så hög att kapitalkostnadsökningen till följd av räntebidragets bortfall inte blev alltför betungande. För hus byggda 1952—1959 höjdes basräntan med en halv procent. Motivet var även denna gång att medverka till en utjämning av hyrorna. Subventionsminskningen balanserades dessutom av en väsentlig utvidgning av tillämpningsområdet för bostadsrabatterna. Familjebostadsbidrag beräknas från och med i år tillkomma dubbelt så många familjer som före reformen. Fjolårets beslut innebar alltså att tyngdpunkten i det bostadspolitiska stödet alltmer försköts från generella subventioner till ett individuellt konsumtionsinriktat stöd.

Det nu föreliggande förslaget har också till syfte att medverka till en bättre utjämning av hyrorna. Men detta är inte det enda motivet. Det finns också ett annat motiv, som är av mera principiell innebörd, nämligen att generella bostadssubventioner, med hänsyn till sin produktionsstimulerande uppgift, inte bör bindas i bostadsbeståndet under längre tid än som motiveras av det produktionsstimulerande syftet. Enligt min mening finns det inte några skäl för att under en längre tid med hjälp av generella subventioner hålla hyrorna under den nivå som betingas av kraven på förräntning och amortering av de faktiska produktionskostnaderna. Detta betyder att räntebidragen inte bör ha till ändamål att medföra någon långsiktig hyressänkande effekt.

Jag vill erinra om att riksdagen själv har uttalat sig i denna riktning genom att godkänna statsutskottets fjolårsutlåtande om bostadsfrågorna. Utskottet yttrade om de generella subventionerna — varmed utskottet uttryckligen avsåg både räntebidragen och den låga statslåneräntan — att deras primära syfte är att genom stabilisering av kapitalkostnadsfaktorerna skapa gynnsamma betingelser för bostadsproduktionen och att det syftet borde vara vägledande för utformningen och avvägningen av räntesubventionerna.

Nu skall jag villigt medge att våra nuvarande medel för att utjämna kapitalkostnadsvariationerna har visat sig vara alltför trubbiga redskap. Det är bl. a. därför som bostadspolitiska kommittén har blivit tillsatt. Kommitténs huvuduppgift är just att försöka utforma ett finansieringssystem som skapar bättre förutsättningar för att få till stånd en rimlig hyresstruktur. Eftersom det självfallet måste dröja någon tid innan kommittén hunnit klara sin mycket komplicerade uppgift bör statsmakterna vara oförhindrade att vidta åtgärder som ligger i linje med de mål kommittén är inriktad på att nå.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Den hyresutjämnande effekten av det förslag som lagts fram i statsverkspropositionen har nu ifrågasatts i den allmänna diskussionen kring förslagen. Så har skett även i motioner till riksdagen. Låt mig därför genast deklarerera att vi här inte rör oss med någon exakt vetenskap. Det underlag som finns tillgängligt för att bedöma hyresutvecklingen i statsbelånade hus är ganska bräckligt ur statistisk synpunkt. Vi har bara en statistik som bostadsstyrelsen har räknat fram på grundval av de hyreskalkyler man gör upp vid beviljande av statliga bottenlån. Sådana kalkyler förekommer efter 1956 endast i låneärenden avseende enskilda byggnadsföretag. Det är på grundval av denna bild av hyresutvecklingen i allmänhet som regeringen har ansett skäl föreligga att flytta över en större del av de generella subventionerna till nyproduktionen och att minska subventionerna och delvis slopa dem i tidigare byggda hus. Jag är fullt medveten om att det går att leta upp fall, där hyrorna i äldre hus kommer att bli högre än i andra hus som har byggts senare. Sådana fall kan man säkert utan större ansträngning leta upp redan nu. Någon nämnvärd ökning av de möjligheterna kommer regeringsförslaget säkerligen inte att medföra. Därför ger den allmänna bilden av hyresstrukturen ett alltför klart utslag. Men så är också sårfallen av ringa intresse vid en diskussion av generella subventioner. Det är naturligtvis de generella verkningarna som har någon betydelse, och de har inte en sådan innebörd att vare sig de bostadssociala målen eller hyresgästernas intressen lider någon skada.

Hur lång tid de generella subventionerna med nuvarande finansieringssystem behöver vidmakthållas för att det produktionsfrämjande syftet skall fyllas och vilken subventioneringsgrad som är erforderlig i nyproduktionen är en avvägningsfråga. Regeringen har liksom tidigare velat gå ganska försiktigt fram

när det gäller att minska subventioneringen i tidigare byggda hus. I stället har vi ansett att ett kraftigare stöd behövs i de nyproducerade husen.

Angelägenheten av att inte gå alltför hårt fram vid avvecklingen har skärpts något sedan propositionen lades fram. Som utskottet har påpekat innebär nämligen den senast skedda höjningen av lånemarknadens räntor att subventionsavvecklingens hyreshöjande effekt har förstärkts i vissa årgångar av hus. Jag vill i sammanhanget nämna att de motioner, som man från oppositionens sida har lagt fram, genomgående leder till större hyreshöjningar än regeringens förslag, det skall jag villigt ge herr Gustafsson i Skellefteå rätt i. Men kräver man att det skall bedrivas en annan bostadspolitik än den hittills förda, får man väl komma med något uppslag om vad som kan göras, och då har man tydligen valt den vägen att gå ett litet stycke längre än vad regeringen gjort. Detta har man också velat göra i folkpartiet, då det gäller omfattningen av byggandet. Regeringen har ju föreslagit att 85 000 lägenheter skall byggas under 1964, och vi har också uttalat oss för den omfattningen av produktionen under 1965. Härvidlag görs inget säryrkande rörande 1964, men däremot anser folkpartiet att det för 1965 skall planeras för ett något större bostadsbyggande, nämligen 90 000 lägenheter. I motiveringen anføres att det blivit en stagnation i fråga om bostadsbyggandets omfattning.

Jag vill i anledning av detta uttalande gärna framhålla, att under tiden 1955—1964 ökade bostadsinvesteringarna årligen med 3,7 procent enligt konjunkturinstitutets beräkningar, som är uttryckta i fasta priser. Från 1961 till 1962 var ökningen enligt samma beräkningar 6,4 procent, från 1962 till 1963 3,4 procent och från 1963 till 1964 5 procent. Takten i produktionsökningen är följaktligen i själva verket snabbare nu än tidigare.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

De folktoppartistiska reservanterna har uppenbarligen stirrat sig blinda på igångsättningssiffrorna för några få kalenderår. Men igångsättningen är ju ingalunda ensam bestämmande när det gäller produktionsutvecklingen. Vi får slutgiltigt räkna med det faktiska resultatet av pågående nyproduktion.

Jag vill i det sammanhanget nämna, att den 31 december 1962 var antalet under byggnad varande lägenheter 91 240, medan motsvarande siffra vid senaste årsskiftet, alltså den 31 december 1963, var nära 96 000. Ökningen är sålunda betydande, och den talar för att vi har möjligheter till ett nyttillskott i produktionen av den omfattning som jag tidigare redogjorde för — vi har alla utsikter att kunna nå upp till en nyproduktion av cirka 85 000 lägenheter.

Herr talman! Innan jag slutar vill jag även göra en kommentar rörande byggandet av småhus och egnahem.

Den ramjustering i fråga om lånen, som gjordes för kort tid sedan och till vilken herr Andersson i Knäred hänvisade, talar sitt tydliga språk om vårt intresse för ett stöd åt egnahemsbyggandet. En betydande tillväxt av byggandet av småhus kan också förmärkas. År 1952 — jag erkänner att det var ett år då produktionen av småhus var låg, beroende inte minst på kostnadsstegringarna för byggnadsmaterial — var småhuslägenheternas andel av nyproduktionen 18,7 procent. 1958 hade andelen stigit till 28 procent, och för 1963 ligger den på 28,5 procent. Även härvidlag har alltså en betydande ökning skett, och under de senaste månaderna har vi fått klara belägg för att en ytterligare betydande stegring är på gång. —

Med denna framställning har jag, herr talman, velat ange bakgrunden till den situation vi befinner oss i. Jag har berört förutsättningarna under 50-talet och sagt, att då skapades möjligheterna till ett ökat bostadsbyggande. Bostadsbyggandet har nu fått en omfattning

som vi visserligen inte tycker är tillräcklig men som vid varje jämförelse ändå säger oss att vårt land nu synes ligga högst i världen när det gäller nyproduktionen av lägenheter per tusen invånare.

Därmed har jag emellertid inte velat försöka undanskymma det faktiska förhållandet att efterfrågan på bostäder är större än tillgången och att vi behöver sträva efter att bygga ännu fler bostäder. Och jag vill gärna framhålla, att vi har inte läst fast oss vid ett program på 85 000 lägenheter; vi anser, att om arbetskraftsresurserna och materialtillgången gör det möjligt att bygga ännu mer, så skall det också byggas mer. För vi dessutom möjligheter till en angelägenhetsgradering kan vi rikta såväl kapital och material som arbetskraft till de områden där byggandet är nödvändigast.

Men jag skall villigt erkänna att det inte går att komma förbi problemet om efterfrågan och dess eventuella sammanhang med vårt konsumtionsstöd. Därvidlag har jag sagt: Vi är beredda att föra en politik som innebär längre gående anpassning av de faktiska kostnaderna för bostaden till framställningskostnaden. Det är närmast fråga om takten i denna anpassning, och därvid har vi att ta hänsyn också till de sociala motiven.

Vi är, som jag sade, i princip beredda till en sådan anpassning, för att övergå till ett mera generellt och allmänt konsumtionsstöd. Det är därför vi valt att — trots att ett förslag om höjning av hyrorna genomfördes i fjol — ta upp frågan redan i år. Förslag föreligger ju om höjning av såväl folkpensionerna som de kontanta barnbidragen — förslag som syftar mot ett mera familjebetonat stöd, så att möjligheterna till fritt val för den enskilde ökas.

Då ställs frågan: Sker på detta sätt en viss avveckling av subventionerna från samhället — något som givetvis påverkar den enskildes kostnader för

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

bostaden — kommer detta att innebära någon väldig minskning av efterfrågan på bostäder? Jag vill svara, att den nu inledda politikens effekt i det hänseendet nog inte skall överskattas. Jag tror att människornas betalningsförmåga och intresse för bostaden är så stora, att vi under alla omständigheter kommer att få en betydande efterfrågan på bostäder — och väl är det. Det är bra att vi äntligen nått fram till ett läge, där ett bostadsmedvetande skapats och där intresset för bostaden är ett framträdande drag i konsumtionsönskemålen.

Vad står då tvisten om på detta område? Ja, det förefaller som om oppositionen vore något splittrad, även om herr Gustafsson i Skellefteå ville hävda att det hade uppnåtts en betydande enighet i och med det faktiska förhållandet, att antalet reservationer i år är mindre än i fjol.

Herr talman! Jag har inte räknat antalet reservationer i år och i fjol. Jag har bara läst reservationerna och lyssnat till företrädarna för de tre oppositionspartierna. Men är det inte ändå så att det föreligger en betydande skillnad inom oppositionen, så att folkpartiet och centerpartiet står ganska nära den politik som regeringen företräder? Dessa partier vill visserligen ha en anpassning av hyreskostnaderna, om vilken jag nyss talade, för att försöka att komma till rätta med den väsentliga hyressplittringen, men detta skulle göras med metoder som genomgående är kontrollerade.

Högern uttalar sig visserligen inte klart för en totalt fri hyresmarknad — åtminstone inte i detta sammanhang — förmodligen emedan den är litet ängslig för att konsekvenserna av en sådan politik ganska snart skulle bli alltför uppenbara. Men det är skäl att man talar ett tydligare språk. Vill man ha något väsentligt annorlunda än den bostadspolitik som förts, och vad är det i så fall man vill? Vill man ha en total

marknadsanpassning av hyrorna med alla de konsekvenser detta innebär, är det bättre att man säger detta klart ut.

Jag har sagt att vi är beredda till en bättre anpassning men inte till en sådan fri marknadsanpassning, som skulde leda in de bostadspolitiska förhållandena i ett läge, vilket återför oss till de sociala missförhållanden, som vi tidigare upplevt och som vi försökt komma ifrån.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Rune Johansson ägnade ett mycket stort intresse åt yttranden som fälldes från vårt håll år 1947. Man förstär att han måste känna sig besvårad på någon punkt, när han finner att detta så ingående måste belysas just nu. Det är alldeles klart att det förelåg en situation av »överansträngning», och regeringen inskred också begränsande. Jag ansåg för min del att en viss inskränkning av byggandet var nödvändig 1947, särskilt med tanke på att regeringen då hade fastlåst räntan och det därför fanns mindre möjligheter för riksbanken att föra en penningpolitik.

Men observera, herr statsråd, att vi i folkpartiet därefter under hela 50-talet mycket kraftigt understrukit att bostadsbyggandet inte får vara en konjunkturregulator, vilket regeringen tidvis använt den till. — Regeringens ståndpunkt är och var därvidlag en helt annan än den vi i år givit uttryck för i våra reservationer genom »konjunkturreservtanken». Men, herr statsråd, det går inte att komma ifrån vad som skett under 50-talet och i början av 60-talet. Vad har varit det karaktäristiska för våra debatter på detta område? Jo, att regeringen år efter år förebrått oss för de ständiga s. k. överbuden från folkpartiets sida, vilka gått ut på att man skulle bygga mera. Nu

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

säger statsrådet att vi varit i stort sett överens om avvägningen. Ni måste bestämma er för hur det har varit. Har vi varit i stort sett överens eller har det förekommit överbud från vårt håll? Regeringens inställning har onekligen hittills varit den att vi år efter år krävt ett för stort bostadsbyggande. Detta är ett väsentligt faktum. Därför tror jag att statsrådets tal i dag om att regeringen inte skulle ha något särskilt ansvar för bostadsbyggandets otillräckliga omfattning inte håller.

Vidare skulle det ha varit praktiskt möjligt att bygga mera. Regleringen av byggnads- och anläggningsverksamheten i vårt land har varit illa planerad, vilket bostadsstyrelsen upprepade gånger understrukt. Dessutom har tolv månadersfiktionen gjort att även annat byggande, t. ex. anläggningar och vägar, än bostadsbyggandet blivit mindre effektivt, vilket inskränkt möjligheterna för bostadsbyggandet.

Dessutom har kommunerna inte fått tillräcklig vägledning och därför inte kunnat planera i tid. Slutligen skulle ett målmedvetet insatt arbete för att öka sparandet ha ökat resurserna och därigenom också ha möjliggjort ett större bostadsbyggande. Det står enligt min mening utom varje tvivel — och jag undrar om statsrådet Johansson verkligen skulle vilja bestrida detta — att man mycket väl genom dessa och en del andra åtgärder utan svårighet skulle ha kunnat bygga 3 000, 4 000 eller 5 000 lägenheter ytterligare per år under 50-talet och fram till 1962. Från hösten 1962 undergick nämligen igångsättningen en stark ökning.

Herr statsråd! Man skulle ha kunnat ha mellan 50 000 och 100 000 bostäder mera i dag om man under efterkrigstiden hade följt den politik vi hela tiden har rekommenderat — det är alltså inte efterklokhet från vår sida. Jag tror inte statsrådet kan komma ifrån regeringens ansvar.

För framtiden behövs sedan en fort-

gående stegring av verksamheten enligt den plan som herr Gustafsson i Skellefteå talade om som vägledning för kommuner och byggnadsindustri. Det räcker inte med allmänt tal att om det finns möjligheter så vill vi bygga mera. Det är inte det som är avvägning, det är inte detta som är planering, herr statsråd.

Statsrådet talade sedan om reglering av byggnadsverksamheten. Låt mig därför på två minuter göra en kort kommentar. Regeringspartiet och även finansministern har gjort gällande att regleringen särskilt skulle drabba lyxbyggen och mindre nödvändiga byggnadsarbeten. Man har då nämnt, t. o. m. i samma andedrag, bensenmackar och kyrkobyggnader. Detta sätt att ta på problemet kan jag absolut inte acceptera. Sådana som förhållandena är i Sverige finns det ingen risk för att överdrivet kyrkobyggande här i landet skulle hota bostadsbyggandet, och därför bör inte kyrkobyggandet sättas i den kategori som man särskilt vill utsetta för regleringsyxan. Det vore värdefullt om statsrådet skulle kunna godkänna ett sådant uttalande.

Trots ökningen av småhusbyggandet har vi ett klart otillfredsställande tillstånd med en mycket mindre andel småhus än de flesta andra länder. Sveriges folk önskar i ökad omfattning bo i egnahem. Det har i många år varit alldeles för litet regeringsintresse för att verkligen främja egnahemsbyggande.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet slutade med att påvisa att det var skillnad i uppfattningen om bostadspolitiken, speciellt beträffande hyresregleringen, hos talarerna för de olika oppositionspartierna. Det är riktigt att det finns skillnader men de är nog inte större än de skillnader som finns inom det socialdemokratiska partiet i detta avseende. Jag behöver nog inte nämna representanter för

de ytterlighetsriktningar som ryms inom partiet.

Vidare sade statsrådet att jag hade kritiserat föregående bostadsministrar och det hade jag gjort med en bugning mot den nuvarande bostadsministern. Ja, om statsrådet vill kan jag återta bugningen, men jag vägrar bestämt att återta mitt omdöme om de tidigare bostadsministrarna. Jag har rätt många bostadsdebatter att se tillbaka på, och jag minns ganska väl hur det har låtit. Statsrådet sade bl. a. att varje bristfenomen bör oroa varje regering. Ja, just det. Men jag må säga att det minsta man har märkt från statsrådsbanken tidigare har varit oro. Däremot har man märkt en stor självbelåtenhet som ibland varit rent av påkostande att bevittna i dess pösighet. Yttrandena har gått ungefär i den stilen att man har talat om hur mycket vi bygger — gärna med exempel från utlandet, jämförelse med någon stat som bygger mindre — och så har man talat om hur bra bostäder vi bygger och gjort jämförelser med 30-talet ungefär som om det skulle vara märkvärdigt att bostadsstandarden stiger. Sedan har man ironiserat över folkpartiets överbud. Någon oro har jag ingalunda märkt. Just frånvaron av oro inför situationen hos dem som skulle sköta statens bostadspolitik är en av orsakerna till att vi nu har det som vi har det. Vi har dock under hela 1950-talet påpekat bristerna. Vi började redan tidigt att tala om hur de stora kullarna, som föddes på 1940-talet, skulle påverka bostadssituationen. Vi sade att det inte var svårt att räkna ut att dessa skulle bli ett år äldre för varje år och på 1960-talet skulle komma i den ålder då de behövde bostäder. Vi varnade upprepade gånger för vad som skulle inträffa på 1960-talet om man mötte dessa ungdomskullar med bibehållen bostadsbrist, men vi lyckades aldrig oroa någon bostadsminister med detta. Detta är som jag sade den verkliga anledningen. Här talas om att vi har byggt allt

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

vad vi har kunnat, men jag är övertygad att om man verkligen hade velat hade det varit möjligt att öka resurserna, inte minst tillgången på arbetskraft genom utbildning.

Statsrådet var sedan inne på hyresregleringen. Jag tror inte man som skäl mot att avveckla hyresregleringen i stadsområden kan hänvisa till att det blir en hyresstegring i de äldre husbestånden. Det kommer det att bli hur länge vi än dröjer beroende på att lägenheterna i de äldre och välbelägna husen är för billiga i jämförelse med vad folk värderar dessa lägenheter till. Det skulle därför bli en hyresstegring även om vi hade en bostadsreserv. Däremot är det klart att om man avvecklar hyresregleringen, medan det ännu råder direkt brist på lägenheter, blir det en ytterligare hyresstegring, och därför anser vi från vårt håll att det framför allt är nödvändigt att se till, att den bristen inte längre finns.

Beträffande de generella bostadssubventionerna vill jag endast säga att vi i år har yrkat på en något kraftigare avveckling än regeringen föreslår, men vi har också yrkat på en förbättring av familjebostadsbidragen för att på det sättet kompensera de sämst ställda barnfamiljerna. Detta ligger i linje med de argument statsrådet själv framförde.

Det är rimligt att hålla nere kostnaderna i de nybyggda fastigheterna. Däremot kan det diskuteras om det är rimligt att göra detta genom en höjning av räntebidragen när vi nu snart skall avveckla dessa. Det hade varit bättre att exempelvis variera amorteringarna.

Statsrådets hela uppläggning av den framtida politiken andas litet för mycket av väntan på utredningar. Statsrådet framhöll en rad saker som jag inte har något att invända emot, men man saknade det där greppet som behövs just nu för att människorna skall få en känsla av att nu ämnar statsmakterna göra något. Opinionen är nu sådan att det är nödvändigt för regeringen att fö-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

retaga sig något. Visserligen har socialdemokratien en alldeles otroligt tålmodig valmanskår, men ändå undrar jag om här inte måste ges litet bestämdare och klarare signaler för vad man ämnar göra för att komma ur det elände vi har än de besked som hittills har lämnats. Det räcker inte med att bara vänta på utredningar.

Herr TURESSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr statsrådet riktade sig kanske till mig när han frågade om de som yrkat på hyresregleringens avskaffande var beredda att acceptera tvångsregler för fördelningen av de hyresvinster, som därigenom skulle kunna uppstå. När herr statsrådet frågade detta, kände jag liksom på mig — och jag tror att jag har rätt, att statsrådet utgår ifrån att de hyresstegringar som skulle uppstå kommer att bli av fantasistorlek. Det tror inte jag. Jag tror att de måttliga hyreshöjningar i gamla fastigheter, som skulle bli en följd av regleringens slopande, kommer att accepteras av människorna. I varje fall skulle de accepteras med mycket större tålmodighet än de svartabörspriser, som nu framför allt unga människor som vill skaffa sig bostad, tvingas att betala. Det kan ju inte vara rimligt att ett ungt par i Stockholm skall behöva vänta 10 år på att få en bostad och att de i desperation betalar mellan 5 000 och 10 000 kronor per rum på svarta börsen för att undvika den långa väntan.

Om det skulle uppstå stora vinster på grund av höjda hyror i de gamla fastigheterna vid regleringens avskaffande är det naturligtvis tänkbart att det skulle kunna leda till ett behov av vissa åtgärder. Men någon hyresskatt bör det i så fall absolut inte bli fråga om, ty då blir den sista villan värre än den första, såvida regeringen inte tänkt föreslå en lagstiftning om minimihyror. Om man tar ut en hundra procentig skatt på hyreshöjningsvinster, blir det inte några officiella hyreshöjningar, utan svarta-

börshandeln med gamla lägenheter kommer även i fortsättningen att florera. Det vore att råka ur askan i elden. Men det är klart att man kan tänka sig andra metoder för att sterilisera den köpkraft som dessa vinster skulle medföra. Även om jag för dagen inte är beredd att ta ställning i denna fråga, kan man naturligtvis leka med tanken att — såsom när det gäller industriens investeringsfonder — avsätta dessa vinster för framtida underhåll och modernisering.

Herr ANDERSSON i Knäred (cp) kort genmäle:

Herr talman! Inrikesministern snudade vid lokaliseringsspolitiken som ett medel att komma till rätta med den stora trängseln i bostadskoerna i storstäderna. Jag vill starkt understryka att en förnuftig lokaliseringsspolitik kan ha stor betydelse i detta avseende. Det är ju inte bara så att en förnuftig lokaliseringsspolitik kan hjälpa människor att få arbete i hemorten, utan framför allt kan man härigenom förhindra att bostadskoerna i tätorterna ytterligare förlängs. Det är då så mycket egendomligare att vissa stora befolkningssentra utvecklar stor aktivitet för att dra till sig nya företag och skapa sysselsättningstillfällen för ytterligare människor, för vilka de inte kan skaffa bostäder. Men de försöker inte bara dra till sig företag utan de försöker också förhindra att andra orter, där det kanske finns tillgång på bostäder, får sysselsättningstillfällen.

Den ökning av småhusen som skett från 1952 tycker jag är blygsam. 1952 hade vi ännu en mycket hård byggnadsreglering, inte minst när det gällde småhus. Att småhusen nu utgör 28 procent av bostadsbyggandet är mycket blygsamt i förhållande till efterfrågan. För att något så när täcka efterfrågan borde småhusen utgöra 50 procent av det sammanlagda bostadsbyggandet.

Det kanske allra intressantaste i inrikesministerns långa anförande var

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

upplysningarna i anslutning till proposition nr 95. I propositionen nämns ingenting om vilka byggföretag det är fråga om att sätta in åtgärder emot. Det sägs vilka företag som skall prioriteras, men man får inga upplysningar om vilka företag åtgärderna riktar sig emot. Det var i och för sig värdefullt att få dessa upplysningar, men jag tycker att det hade varit riktigare om herr statsrådet hade lämnat dem i propositionen än i denna bostadsdebatt.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Herr Ohlin tog upp den del av mitt anförande, som innefattade en beskrivning av efterkrigstidens utveckling och de avväganden som hade gjorts. Jag noterar, att herr Ohlin inte bestred de fakta som presenterades, den användning av resurserna, som då skedde, utan ansåg den vara riktig och rimlig.

Anledningen till att jag tog upp detta resonemang är att problemet i stort sett nu inte är annorlunda. Det gäller alltså frågan om på vilka områden vi skall sätta in de tillgängliga resurserna, kapital, material och arbetskraft. Om man vill säga att det som skedde under 1950-talet var felaktigt, har man också rätt att ställa frågan: Inom vilka områden skulle begränsningarna ha gjorts? Problemet är nu detsamma och vi kan fråga oss: Inom vilka områden skall vi göra begränsningar för att öka bostadsbyggandet?

Vi har tagit upp problemet i det förslag till angelägenhetsgradering som jag nämnt om och som riksdagen har att ta ställning till. Vi har gjort så därför att vi tror att det är riktigt i det nuvarande läget, i vilket vi har en sådan väldig efterfrågan på praktiskt taget alla områden. Våra resurser räcker inte till, framför allt inte arbetskraftsresurserna. Då får man bestämma sig för vilket område som skall betecknas som det mest angelägna i en sådan situation.

Jag ville bara ge några exempel på det som nu senast berördes av herr Andersson i Knäred. Att byggandet av samlingslokaler i det sammanhanget åter kommit in i diskussionen är inte orimligt. Jag understryker att det står i propositionen att när man ger förtursrätt för ett industri- eller bostadsbyggande skall detta betraktas med utgångspunkt från vad som är funktionellt nödvändigt; såsom ett komplement till själva bostadsbyggandet måste finnas samlingslokaler liksom speceributiker, affärslokaler och andra ting. Men detta hindrar inte att man kan komma i det läget att man tvingas att bedöma huruvida det skall byggas ett folkets hus, ett medborgarhus, en kyrklig samlingslokal eller annat. Vi måste bedöma om det mest angelägna är uppförande av dessa inom ett industriområde eller om det är bostäderna själva.

Jag vill alltså återgå till herr Ohlin och säga att man ändå inte kommer ifrån att det är nödvändigt att försöka göra en avvägning av vart resurserna skall styras. Vi är överens om att vi måste försöka öka resurserna, få fram mera kapital och arbetskraft, att vi måste använda tekniska hjälpmedel i större utsträckning — därom har jag tidigare talat — för att på det sättet öka underlaget för en vidgad produktion. Det var detta som var ledstjärnan för hela den ekonomiska politiken under 1950-talet. Vi lyckades på detta sätt att väsentligt öka våra möjligheter till investeringar inom den offentliga sektorn, inkluderande bostadsbyggandet. På den punkten har ingen av de föregående talarna kommit med några invändningar.

Däremot vill man gå tillbaka till 1950-talet och säga att det kanske hade kunnat byggas ytterligare några tusen lägenheter och att man hade föreslagit detta. Vad sade då vederbörande statsråd? Jo, han sade: »Det är ett bud som ligger över vårt; vi har gjort en angelägenhetsgradering och kommit fram

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

till detta resultat. Ni har gått längre och framlagt ett överbud.» Men inget statsråd har sagt annat än att om vi hade haft möjligheter att bygga mer än det program som vi presenterat för riksdagen skulle vi ha gjort det.

Den första femårsperioden under 1950-talet medförde ett negativt resultat sett ur den synpunkten. Under slutet av 1950-talet och början av 1960-talet däremot har det visat sig att man någorlunda kunnat hålla det uppställda programmet.

Det är klart att man kan tala om planering. Vi har ägnat mycken uppmärksamhet åt planeringsfrågor för att försöka lära av erfarenheterna att åstadkomma en samordnad statlig och kommunal planering. Jag har ingående uppehållit mig vid frågan om den kommunala planeringen, om upplägget av ett femårsprogram. Det var en metodik som det tog några år att diskutera och i princip utforma. Det gällde att underställa saken kommunerna och uppdrä åt kommunerna att fullfölja denna planering. Jag har också sagt att vi nu har det första flerårsprogrammet under prövning, varigenom vi hoppas få fram ett underlag för en bättre och längre gående planering än vi hittills har haft.

När man bedömer femtiotalets politik, skall man väl ändå inte bara se på antalet lägenheter. Man bör också erinra sig att det har skett en successiv ökning när det gäller utrymmesstandard och kvalitet, en förbättring som självfallet varit både arbetskrafts- och kostnadskrävande.

Att frågan om resursernas användning fortfarande är föremål för olika bedömningar är vi medvetna om. Jag har framför mig ett uttalande av Industriförbundets ordförande, doktor Marcus Wallenberg, som i ett sammanhang framhåller att kreditåstramningen och den restriktiva penningpolitiken som nu genomförts föranledes av den offentliga sektorns och bostadsbyggnadens

alltför kraftiga expansion. Här tar man liksom upp frågan för en bedömning från kapitalintressenas sida och förmenar att industrien har fått för litet på bekostnad av de tillgångar, vilka har förts över till bostadsbyggandet. Men jag upprepar: Detta är en avvägningsfråga som man aldrig kan komma förbi.

Herr Gustafsson i Skellefteå återvänder till sitt uttalande om regeringens oro för utvecklingen på bostadsområdet. Jag understryker vad jag tidigare sagt, att vi ser varje bristfenomen på det sättet att det är nödvändigt att ägna uppmärksamhet åt det. Uppmärksamhet måste för övrigt ägnas inte bara åt bristfenomen utan också åt andra frågor, där vi har att ta hänsyn till medborgarnas önskemål. Men självfallet oroar bristfenomenen främst eftersom de avser en efterfrågan som är större än tillgången och där det gäller att med all kraft söka påverka tillgångssidan. Ansträngningar i den riktningen göres också. Man kan inte med fog säga att vi kunnat bygga mer under de första åren på 60-talet. Jag finner också att vi i stort sett är överens om byggandet under detta år och under den närmaste framtiden.

Herr Gustafsson i Skellefteå säger vidare att det inte räcker med att bara tala om de utredningar som pågår. Nej, det har vi inte heller gjort. Jag har framhållit som ett försvar för de förslag vi lagt fram att vi finner det rimligt att, oavsett att en del av dessa mycket ömtåliga frågor är föremål för utredning, ändå ge oss i kast med att åstadkomma vissa lösningar som vi tror ligger i linje med utredningarnas intentioner.

Herr Turesson tar upp problemet med hyresstegringarna och väjer sig med påståendet att han inte tror att hyresstegringarna vid en slopad hyresreglering skulle bli av omätlig storlek. Varpå grundar han då denna sin uppfattning? Eftersom vi inte har någon erfarenhet

Framjande av bostadsförsörjningen m. m.

från vårt eget land får vi söka ta reda på hur det gått i andra länder där man försökt åstadkomma en avveckling av hyresregleringen. Resultaten därifrån är inte enbart gynnsamma, tvärtom. Ser vi exempelvis på hur situationen utvecklade sig i Finland — och då framför allt i Helsingfors som var det mest markanta bristområdet — fick man där uppleva hyresstegringar på upp till 75 procent. Man kan fråga sig om så kraftiga hyresstegringar kan vara rimliga eller inte. I Helsingfors fann man sig under alla omständigheter föranlåten att med hänsyn till de omfattande hyresstegringarna återgå till en form av hyresreglering. Erfarenheterna från Danmark och England är inte bättre.

Herr Andersson i Knäred säger att ökningen av småhusbyggandet är blygsam när man jämför med år 1952. Ja, jag tog 1952 som utgångspunkt därför att vi då upplevde en kostnadsstegring som nödvändiggjorde relativt långtgående åtgärder för att stimulera bostadsproduktionen, då också småhusbyggandet. Stimulansen från samhällets sida har lett fram till en successiv stegring av byggandet, och även småhusbyggandet, med de resultat som jag nyss nämnde. Men jag skulle vilja tillägga att med den stegring av lånetaket för egna-hemsbyggande som nyligen genomförts och som ändå rör sig om betydande belopp har vi kunnat förmärka en väsentlig ökning i byggandet av småhus över praktiskt taget hela landet. Vi avvaktar därför med det allra största intresse utvecklingen under innevarande år på den punkten.

Herr OHLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag sade kanske inte att vad regeringen gjort 1947 var precis riktigt. Men jag sade att man ett slag var överens om att en återhållsam politik måste föras.

Beträffande erfarenheterna efter 1947 är statsrådet nu egendomligt tystlåten och fåordig. Jag fattar detta så att stats-

rådet inte nu kunnat bestrida att från folkpartiets sida år efter år har föreslagits ett ökat bostadsbyggande och att vi även föreslagit en politik som på olika punkter skulle verkat ökande på möjligheterna att bygga bostäder. Det är inte någon efterklokhet när vi påpekat att man kunnat bygga inte oväsentligt mer, och statsrådet har inte vågat bestrida detta.

Det går inte att tala om en avvägning som om den måste ske inom en absolut fast ram, ty ramen är inte fast utan elastisk. Jag nämner bara i förbigående hur man i regeringen mot slutet av 1957 och under första halvåret 1958 då byggnadsverksamheten var otillfredsställande till sin omfattning, misskötte sin uppgift i detta avseende.

Samma problematik finns för tiden framöver. Det behövs mer planering. Långtidsutredningarna har varit mera teori för regeringen än något annat, fast statsrådet nu talar som om den varit en handlingslinje. Kommunerna måste ha fastare riktlinjer att rätta sig efter. Igångsättningen under 1965 och framöver bör planeras efter en stigande linje. Det är detta som vi föreslagit och som statsrådet inte har velat acceptera. Man måste anpassa utbildningen av arbetskraft och vidta en rad andra åtgärder så att det blir möjligt att följa en stigande linje. Då räcker det inte med att säga: Ja, går det att bygga mer än regeringen föreslår, är det klart att vi skall bygga mer. Det är en sådan brasklapp som ur praktisk-politisk synpunkt är ganska innehållslös. Frågan är om man vill planera för en klart stigande verksamhet, så att den blir så ekonomisk som möjligt utan att det skall behöva betyda ett tillbakasättande av annan byggnadsverksamhet.

Herr GUSTAFSSON i Skellefteå (fp) kort genmäle:

Herr talman! Statsrådet Johansson talade i sitt första inlägg om långtidsprogram på bostadsområdet, vilka han

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ställdes sig positiv till. Det är bra, men det är dock åtta år sedan vi föreslog ett långtidsprogram första gången, vilket då utan vidare avsågs från socialdemokratiskt håll. Jag är glad att man småningom fått upp ögonen för att vi måste ha en längre planering på bostadsområdet, om vi skall komma nägonstans.

Jag frågade statsrådet vad han ämnar göra, om han skall vänta på utredningar eller om det inte måste tas mera kraftfulla tag för att inge människorna en känsla av att politikerna vill ordna upp förhållandena på bostadsmarknaden. Han säger att vissa åtgärder kan vidtas utan att några utredningar inväntas. Men det räcker väl inte med det. Om vi bestämmer oss för att vi måste klara av bostadsbristen och få ordnade förhållanden på bostadsmarknaden, får vi väl ändå lov att försöka reda ut hur mycket som nu kan uppnås på produktionssidan och sedan se till att vi får den produktionen. Vidare får vi väl också ta ställning till vad som måste ske på efterfrågesidan och vidta de åtgärderna.

Här krävs en verklig planering på långt längre sikt. Jag trodde att statsrådet möjligen ansåg att det skulle vara lämpligt att koppla in även oppositionen på detta arbete, men om han inte tycker det utan anser att regeringen skall göra det ensam, så gärna för mig — huvudsaken är att det blir gjort.

Chefen för inrikesdepartementet, herr statsrådet JOHANSSON:

Herr talman! Herr Ohlin tyckte att jag var tämligen tystlåten beträffande tiden efter 1947. Jag vet inte hur kammararens ärade ledamöter fattade det. Om jag inte misstar mig, stod jag i talarstolen i fem kvart och uppehöll mig ungefär en halv timme vid 1950-talet och efterkrigspolitiken.

Det är riktigt, herr Ohlin, att jag tog 1947 som utgångspunkt, ty det var fråga om resursanvändningen, där vi var

överens. Jag sade att problematiken var likartad under hela 1950-talet: det gällde att använda de befintliga tillgångarna, försöka förstora dem och förmera dem, och jag redovisade i stora drag den ekonomiska politik som tog sikte på att skapa ett bättre underlag för resursernas tillväxt. Den politiken har också fullföljts. Större förutsättningar har skapats för att öka bl. a. bostadsbyggandet under 1960-talet, vilket inte heller herr Ohlin velat bestrida.

Herr Ohlin vill återvända till 1950-talet och säger att folkpartiet då hela tiden föreslog ett större bostadsbyggande än vad regeringen gjorde. Det är riktigt, men regeringens strävan var ju att söka använda kapital, material och arbetskraft till ett så stort byggande som möjligt. Resultatet blev kanske inte det man hade väntat sig, men vid slutet av 1950-talet och början av 1960-talet visade det sig att det fanns förutsättningar för en väsentlig ökning. Huvudfrågan blir ändå alltid, om vi utnyttjar de tillgångar vi har. Jag tror inte att herr Ohlin kan bestrida att vi har gjort det.

Man kan naturligtvis säga, att om vi sparar mer, uppmuntrar sparandet i olika former, så hade vi kanske kunnat komma något längre. Jag har inte bestritt att det skulle ha varit möjligt att öka bostadsbyggandet med något tusental lägenheter, men som jag sade i mitt inledningsanförande är det tveksamt om det i väsentlig mån hade påverkat den bristsituation som vi befinner oss i i dag, med 400 000 bostadssökande. Det skulle inte ha haft något avgörande inflytande.

När det gäller framtiden har jag sagt att vi är beredda på och har diskuterat en längre gående planering. Den kommunala bostadsplaneringen har ju diskuterats i några år och förts ut i verkligheten. Vi börjar nu få in långsiktiga planer från kommunerna, underlaget för en längre gående statlig planering. Den måste självfallet följas upp med en rad åtgärder på markpolitikens

område och i fråga om anskaffande av arkitekter och annan arbetskraft. Detta är en långsiktsplanering. Det pågår en del utredningar, men i fråga om utbildningen och när det gäller att intressera kommunerna för en markanskaffning som går längre än hittills, har aktiviteten varit stor.

Man har här resonerat som om det inte gjordes något på utbildningsområdet för byggnadsarbetare. I själva verket sker en oavbruten ökning av den ordinarie utbildningen av arbetare inom byggnadsindustrin, och omskolningsverksamheten ökar ständigt i omfattning. Arbetsmarknadsstyrelsen vidtar alla åtgärder som är möjliga. Den använder sig också av subventionsgivning då det gäller beredskapsarbeten. Ofta förknippas subventionerna med villkoret att man vid byggnadsföretagen får tillfälle att utbilda ny arbetskraft.

Slutligen vill jag, herr talman, hänvisa till vad som står i propositionen beträffande omfattningen av byggandet för 1965 och beträffande planeringen. Preliminärt bör för år 1965 uppställas ett bostadsbyggnadsprogram på 85 000 lägenheter. Det är emellertid av vikt att kommunerna i sin produktionsplanering räknar med en marginal för större igångsättning. Om utvecklingen på arbetsmarknaden möjliggör en ökning av bostadsproduktionen, bör alltså kommunernas planeringsberedskap vara sådan att produktionsökningen också kan förverkligas. Vi menar att detta är en planering som sträcker sig längre än till det mål vi satt upp i vårt förslag. 85 000 lägenheter.

Herr TURESSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill till att börja med anknyta till det som inrikesministern berörde senast, nämligen den fysiska samhällsplaneringen. Den talade jag själv om i mitt tidigare anförande i dag. Statsrådet är förhoppningsfull beträffande möjligheterna att få större effekt i detta avseende på det kommunala pla-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

net. Jag har ingen anledning att bestrida de uppgifterna.

Vad jag emellertid yttrade i mitt tidigare anförande — och som jag nu ytterligare vill understryka — är att den verkliga flaskhalsen ligger på det statliga planet, framför allt på länsplanet. Här råder förhållanden som icke är tillfredsställande, med tanke på att staten genom lagstiftning har monopol på detta område och är tillsyns- och fastställelsemyndighet. Det mest otillfredsställande över huvud taget är enligt min åsikt det förhållandet att man är offer för en egendomlig form av vidskepelse som gör att en tjänsteman på länsplanet anses representera någon högre grad av förnuft än en tjänsteman med motsvarande utbildning på det kommunala planet. Det är det som ger anledning till detta småtyckande, denna klåfingrighet, detta valsande fram och tillbaka av planförslagen mellan länsstyrelserna och de kommunala myndigheterna under årtal. Det är fullständigt oeffterligt och det är en av de främsta orsakerna till de utomordentligt stora förseningar i planberedskapen som de flesta kommuner i dag brottas med.

Inrikesministern försökte också skrämma oss med att tala om de stora hyreshöjningar som skulle bli följden om vi släpper hyresregleringen. Han tog exempel från Finland. Jag tycker nu inte att det är särskilt lyckat att jämföra med detta land, som har genomgått två krig. De hade ett helt annat utgångsläge än vi. Vi har ju erfarenheter inom vårt eget land. I ett stort antal kommuner har man slopat hyresregleringen, och erfarenheterna därifrån är sannernligen inte avskräckande. Jag tror för min del att risken för statliga ingripanden om hyreshöjningarna skulle bli för stora har så stark återhållande effekt, att vi kan avskaffa hyresregleringen och ändå se framtiden an med lugn.

Herr SVENNING (s):

Herr talman! Det är av största intres-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

se att ta del av 1960 års bostadsräkning, som ger en ganska klar bild av vad som hänt under åren 1945—1960. Inte mindre än 884 000 nybyggda lägenheter har tillkommit. Räknar vi de senaste årens produktion, fram till 1963, har över en miljon bostäder färdigställt. Givetvis får man ta hänsyn till att ett ganska stort antal lägenheter i det äldre beståndet har försvunnit genom rivning och ombyggnader samt genom sammanslagningar till större lägenheter. Detta har dock utjämnats i rätt stor utsträckning genom att en del lägenheter kommit till genom moderniseringar och dylikt. Det har bedrivits en intensiv byggnadsverksamhet, speciellt under de senaste åren. Ett väsentligt plus är också att vi börjar komma till rätta med trångboddheten. Antalet tre- och fyrrumslägenheter har ökat relativt snabbt med 80—85 procent, medan ökningen av tvårumslägenheterna ligger vid omkring 31 procent. Utrustningsstandarden är mycket hög, säkerligen den högsta i Europa — kanske i världen om hänsyn tas till byggnadsbeståndet över lag.

Låt mig också nämna den internationella statistik som föreligger beträffande byggnadsverksamheten i Europa och som visar att Sverige har en utomordentligt förnäm placering. Räknat per 10 000 invånare ligger Schweiz i toppen med 102 nya bostäder. Som tvåa kommer Tyskland med 100 och därefter Sverige med 98. Sedan är det ett långt steg neråt till Norge med 76 och Danmark med 69.

Vi kan alltså konstatera att det görs stora ansträngningar för att kvalitets- och utrymmesmässigt hålla oss i topp. Man kan långt ifrån tala om någon misslyckad bostadspolitik. Tvärtom, det är en progressiv politik med bestämda mål. Det är därför beklagligt att man på sina håll, inte minst i vissa tidningar, tycks ha tappat balansen i bostadsdebatten och även angripit hyresgäströrelsen, som varit en av de starkaste försvararna för den bostadspolitik som bedrivs.

En tidning, som *borde* ha stått konsumenterna nära, har bl. a. gjort gällande i den upprörda debatten, att hyresgäströrelsen *inte* företräder de bostadslösas intressen och *inte* tillräckligt kraftigt ser till att hyresgästernas berättigade intressen beaktas hos fastighetsägarna. Detta är ett ytterst ovederhäftigt inlägg, som i varje fall inte tjänar hyresgästernas intressen. Alla initierade vet att det inte förhåller sig så som det har skrivits.

Hela bostadsdebatten ser ut att koncentreras kring rena stockholmsförhållanden. Enligt min uppfattning kan man inte bedöma bostadsfrågan ur enbart den stora centrala ortens förhållanden utan att också ha undersökt orsakerna.

Det finns inte tillräckligt med tomtmark i själva Stockholm, och då kan man inte trola fram mark eller åstadkomma tillräckligt stor byggnadsverksamhet. Ansvariga myndigheter inom Stockholms stad inser själva angelägenheten av att det skapas ett gemensamt bostadsområde för Storstockholm. Inrikesministerns initiativ att verka för gemensamt bostadsförmedling över hela stockholmsregionen är utmärkt, liksom de nu etablerade lokala kontakterna mellan alla kommuner i storstockholmsområdet. Avsikten är att med gemensamma ansträngningar på sikt åstadkomma ordentliga lösningar kring bostadsfrågan.

När man nu i den allmänna paniken till och med pläderar för slopandet av hyresregleringslagen och för en fri bostadsmarknad i en överhettad zon och därvid glömmer bort de gamla nationalekonomiska reglerna om tillgång och efterfrågan, då har debatten kommit på sned. Ett slopande av hyresregleringslagen i en bristort skulle medföra att de illegala metoder som på sina håll tillämpats på hyresmarknaden skulle bli legala och situationen på bostadsmarknaden bli ännu värre än den är för närvarande.

En sådan Döbelns medicin bör vi be-

tacka oss för. TV-programmet har också på denna punkt visat hur situationen är och vi vill inte fortsätta på den vägen.

Det finns tidningar som till och med accepterat att plånboken skall vara avgörande, om man skall få en bostad eller ej. Det är inte rättvisekrav eller sociala skäl som skall avgöra bostadsfrågan utan tillgången till kontanter.

Jag citerar ett avsnitt, skrivet den 7 mars i år i en stockholmsaftontidning: »Självfallet vill vi inte ett ögonblick påstå att en mera marknadsanpassad prisbildning innebär att alla tänkbara rättvisesynpunkter tillgodoses. Men det skulle verkligen inte bli sämre i det avseendet, än vad det nu är. I jämförelse med det organiserade ransoneringssystem som vi nu begåvats med har en 'ransonering med plånboken' i alla fall den obestriddliga förtjänsten att den hårdare prövar allas behov och inte bara de bostadslösa.»

Hänsynslösare kan det väl knappast skrivas — i ett angeläget ärende — men det hela får tillskrivas den tilltagande desperationen — på sina håll — i bostadsfrågan. Det gäller i stället att handla på bästa tänkbara sätt och bevara fattningen.

Enligt min uppfattning har regeringen och inrikesministern vidtagit en rad åtgärder, som ganska snart kommer att sätta sina spår i utvecklingen. Låt mig nämna de kommunala femårsplaneringarna, prioriteten för bostadsbyggnad, en hög produktionsnivå och snabbutredningar om en aktivare bostadsförmedlingsverksamhet och gemensamma bostadsförmedlingar inom vissa räjonger. Till detta kan *läggas att ett flertal utredningskommittéer arbetar för lösandet av angelägna uppgifter i fråga om tomt- och markfrågor, byggnadskostnadsundersökningar m. m.*

Den statliga kontrollen över såväl bostads- som hyresmarknaden är av största betydelse och har lett till utomordentliga resultat. Det skulle vara högst

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

olyckligt, om man inte lugnt fortsatte en politik, som i det långa loppet blir till gagn och nytta både för medborgarna och samhället i sin helhet. Jag frågar: Vad skulle komma i stället för den statliga bostadspolitiken? En fri hyresmarknad? Skulle det bli bättre och leda till gynnsammare resultat för de ekonomiskt svagare grupperna, för de trångbudda, för de bostadslösa och för de som bo i slumdistrikten? Det har ju inte sänkts alternativ och förslag. Låt mig i korthet presentera ett, som nyligen offentliggjorts genom en tidskrift.

Jag har tidigare i denna kammare, i remissdebatten, tillåtit mig att kommentera näringslivets bostadsutrednings skrift, och jag vill taga kammarens tid i anspråk med att ytterligare fingranska ett par avsnitt ur denna skrift.

Det är inte bara texten i skriften som intresserar och vissa framförda motiveringar utan värdet ligger i det klart uttalade syfte, som framgår av hela utredningen. Syftet är att misstänkliggöra den sociala moderna bostadspolitiken, dess bärande idé och dess strävan att skapa möjlighet för den stora delen av befolkningen att skaffa sig en modern god bostad till överkomlig hyra.

Näringslivets bostadsutredning går hårt in för att återställa den gamla ordningen, d. v. s. att göra bostadsbyggnad till en lukrativ affär, helt förbehållet det enskilda vinstintresset, som skall ges möjlighet att placera sina pengar i investeringsobjekt, som ger god utdelning lång tid framöver. Man strävar efter att återerövra en bostadsmarknad, som delvis gått förlorad genom de allmännyttiga och kooperativa företagens starka frammarsch under de senaste årtiondena.

Det är inget löst påstående jag nu gör utan jag ber att få citera följande ur utredningen: »Efterkrigstidens bostadspolitik har inneburit en diskriminering gentemot enskilda byggherrar och fastighetsägare bl. a. i fråga om statlig långivning, hyressättning och beskatt-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ning. På skilda vägar har denna diskriminering samverkat till en starkt relativ minskning av de enskilda byggherrarnas andel av bostadsproduktionen. Sålunda svarade de enskilda företagarna år 1939 för närmare 90 procent av nyproduktionen av flerfamiljshus. Numera har deras andel sjunkit till drygt 20 procent, medan stat, kommun och såsom allmännyttiga betecknade företag svarar för drygt 40 procent och kooperativa företag för drygt 30 procent av de nybyggda lägenheterna i flerfamiljshus.

De i det föregående framlagda förslagen innebär inte endast garantier för en ändamålsenlig investeringsutveckling, förbättrade självfinansieringsmöjligheter inom bostadssektorn, utan också en avsevärd förenkling av bostadslångivningen och därmed en betydande förbättring för den enskilda bostadskonsumenten.»

Det som skrivs om en förbättring för den enskilda bostadskonsumenten är väl någonting som författarna knappast ens själva tror på. I varje fall har jag svårt att tro, att någon bostadskonsument är naiv nog att acceptera. Erfarenheterna från den gamla »fria bostadsmarknaden» talar ett annat språk.

Beträffande finansieringen framföres i skriften bl. a. ett alternativ att affärsbankerna och sparbankerna skulle svara för toppkreditgivningen och själva stå för därmed förenade risker. Men utredningen anser inte detta alternativ vara en ändamålsenlig lösning, dels därför att det skulle ställa sig kostnadsmässigt ogynnsamt och dels därför att det skulle innebära en omstrukturering av affärs- och sparbankernas långivning, i det att en tertiärlångivning inte är förenlig med de grundläggande principerna för i varje fall affärsbankssystemet. I ett annat alternativ föreslås att de kreditinstitut som så önskar deltar i topplångivningen och tecknar riskförsäkring hos ett försäkringsbolag för utestående topp-

krediter. Men även detta alternativ förkastas, därför att för en sådan tänkt försäkring de allmänna premisserna för försäkringsverksamhet inte är för handen; riskerna är inte statistiskt fastställbara eller förutsebara och riskfördelning i tiden föreligger inte.

Det alternativ som man stannat för är kreditgarantisystemet. Även om utredningen i och för sig ansett det önskvärt att långivningen sker utan medverkan från det allmänna sidan, så föreslår man ändå att kreditgarantisystemet göres statligt. Därmed har man — såsom bostadsutredningen själv är medveten om — gått miste om det allra väsentligaste, nämligen möjligheten att omforma toppfinansieringen av bostadshus till en affärsmässigt fri form av kreditgivning, där vedertagna kreditmässiga bedömningar blir utslagsgivande. Men man accepterar inte utan vidare ett statligt kreditgarantisystem.

Förslaget från Näringslivets bostadsutredning innebär att garantier inte skall utfärdas för varje låneobjekt individuellt utan att man utfärdar generella garantier för kreditinstitutens hela bostadslångivning enligt vissa normer. Vad lägger man in i begreppet »enligt vissa normer»? Det skulle vara rätt intressant att få veta. Men avsikten är tydlig nog. Man eliminerar genom detta förslag olägenheten av en statlig inblandning, eftersom de enskilda byggprojekten inte skall granskas av det statliga kreditgarantiorganet. Staten skulle alltså inte få den insyn som är erforderlig, trots att den skulle bära 90 procent av kreditrisken.

Enligt systemet är det staten som får taga de största riskerna, men den har inte någon insyn i eller kontroll över verksamheten. Några särskilda motive- ringar behövs väl knappast till bemötande av detta synsätt.

Givetvis föreslår också Näringslivets bostadsutredning att de statliga generella bostadssubventionerna helt avvecklas, och motiveringen är intressant.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Subventionerna behöver avvecklas bl. a. därför att de inte längre fyller sitt ursprungliga syfte att hålla boendekostnaderna nere. Men, hur ligger det till i dagens marknad? Tag exemplet med nu utgående hyror, och man konstaterar en dryg skillnad mellan statligt belånade och icke statligt belånade fastigheter. Det är denna subventionering som också möjliggör för de ekonomiskt svagare familjerna, med eller utan barn, att kunna efterfråga och bo i ordentliga bostäder. Nu skall man, enligt utredningen, helt plötsligt slopa detta räntestöd, avveckla subventionerna och driva hyrorna i höjden. Det föreslås bl. a. också i samtliga borgerliga motioner. Men till och med författarna av skriften blir litet betänksamma och skriver att man bör gå försiktigt fram vid en avveckling av bostadssubventionerna, främst därför att man omöjligen kan veta var hyresnivån ligger i en fri hyresmarknad. Det är åtminstone ett ärligt medgivande, kanske inte så mycket givet av omsorg för de boende som av omsorg för den egna sektorn i framtiden. Man är försiktig och det är välbetänkt. Om bostadssubventionerna avskaffas alltför snabbt, kan ju detta medföra inte bara att den nu rådande stora efterfrågan på bostäder elimineras, utan resultatet kan också bli sådant att bostadsefterfrågan blir lägre än utbudet på bostäder och att bostadsbristen kan tänkas bytas mot ett överskott av lägenheter. Riskerna för detta blir större genom att den statliga bostadslångivningen samtidigt föreslås bli utbytt mot ett kreditgarantisystem, där kreditinstituten själva skall bära en viss del av förlustrisken på topplån i bostadshus. Avvecklas bostadssubventionerna samtidigt som överflyttningar av en viss del av kreditrisken från staten sker till kreditinstitut, kommer detta att försämra bostadshusens värde såsom säkerhet för kredit, sägs i skriften. Det är onekligen ett öppet språk som förs. Men det är också klagande

för den stora bostadssökande allmänheten.

Ett annat viktigt och intressant objekt är skattefrågan, där utredningen framhåller nödvändigheten av att höja posten underhållskostnader kraftigt för att gardera sig bättre än för närvarande. Det görs gällande att det tillåtna skattemässiga värdeminskningsavdraget — för stenhus 0,6 procent — inte är tillräckligt. Livslängden på nyproducerade bostadshus kan inte beräknas till mer än 50—60 år, motsvarande ett årligt värdeminskningsavdrag om minst 1,67 procent av byggnadsvärdet. Det nu tillåtna värdeminskningsavdraget motsvarar cirka 8 procent av kallhyrorna, under det att det angivna, erforderliga avdraget motsvarar cirka 23 procent.

Utredningen påpekar att förutsättningarna för självfinansiering inom bostadssektorn och intresset för enskild kapitalplacering i flerfamiljshus minskar genom detta skattesystem. Man föreslår därför att fastighetsägarna ges avdragsrätt för en årlig avsättning till underhåll motsvarande 20 procent av kallhyrorna till en fond, som i första hand måste tas i anspråk vid reparationsarbeten och i andra hand för att fixera det årliga värdeminskningsavdraget till 1,67 procent av byggnadskostnaderna eller det taxerade byggnadsvärdet.

Vem skulle få insyn i denna fond, och hur skulle det gå med den om fastigheterna säljes eller ägaren gör konkurs? Har hyresgästerna några som helst garantier? Är det hela inte endast ytterligare ett försök att göra fastigheterna ännu mer räntebärande och ännu mer riskfria?

Till och med ansvariga personer från de egna leden är skeptiska mot Näringslivets bostadsutrednings olika förslag, och jag tror att den bankdirektör har rätt, som sedan han läst bostadsutredningens förslag, skriver följande: »Att det föreligger stora svårigheter att

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

finna ett hållbart och bättre alternativ till den statliga långivningen blir man dess värre också övertygad om efter genomläsning av skriften.» Jag ber att helt och fullt få ansluta mig till samma uppfattning.

Av vad jag nu sagt framgår att till och med ledande män inom den privata byggnadsbranschen hyser betänkligheter inför konsekvenserna av en fri bostads- och hyresmarknad. Finns det då någon anledning för staten att släppa det grepp, som man för närvarande har över en så viktig sektor som byggnads- och hyresområdet? Enligt min bestämda uppfattning gör det inte det. Jag hoppas att så inte heller blir fallet.

Herr talman! Vi är några motionärer som i anledning av propositionsförslaget angående ändring av basräntan för bostäder färdigställa åren 1952—1960 har med hänvisning till pågående utredningar hemställt att man icke skall företaga någon ändring av dessa räntor för närvarande. Det starkaste skälet som vi anfört är att helt nyligen, 1963, har en ändring av dessa räntor gjorts och en följd härav har blivit kraftiga hyreshöjningar, i genomsnitt cirka 8 procent i 1952—1956 års fastigheter.

Motionärerna har framhållit att under senare år alltmer påtagliga skillnader mellan beräknad och faktisk produktionskostnad har lett till ökade kapitalkostnader utöver vad som förekommit genom höjda byggnadskostnader, efter som de s. k. överkostnaderna har måst finansieras med lån till hög ränta. Givetvis varierar också de kostnadselement i hyrorna som representeras av reparationer och onera i olika årsgrupper av hus. Reparationsbehovet stiger givetvis med fastighetens ökade ålder. En annan väsentlig sak som motionärerna framhåller vid bedömning av hyrespariteterna är uppvärmningskostnaderna. Genom att tekniska framsteg möjliggjort eldning med billigare bränsle och genom att ökade pannverkningsgrader medfört ett effektivare utnytt-

jande av bränslets energiinnehåll, så blir uppvärmningskostnaderna vid lika värmeförbrukning lägre i nyare hus än i äldre.

För perioden 1952—1960 har motionärerna inhämtat upplysningar ur en promemoria dagtecknad den 30 november 1961.

Därav framgår — jag skall inte trötta med alltför många siffror — att fastigheter i Stockholm, färdigställda åren 1952—1956 uppvisar ett kvadratmeterpris, varierande mellan kronor 50:26 och kronor 46:30, medan 1960 års fastigheter ligger vid kronor 45:94.

I samma tabell har vi hämtat en del uppgifter från landet i dess helhet under åren 1952—1956, av vilka framgår att priset varierar från kronor 44:65 till kronor 42:96, att genomsnittspriset ligger på kronor 43:61 och för fastigheter, färdigställda år 1960, på kronor 45:65.

I de äldre husen tillkommer hyreshöjningar, betingade av införandet av vatten- och avloppsavgifter, samt justering av tomtträtsavgälderna som är rätt kännbara. Vid hyresjämförelser bör därför beaktas att de ökade vattenkostnaderna är inräknade i de fastställda maximihyrorerna för senare årgångar av hus men betalas vid sidan av grundhyran och generella tillägg när det gäller något äldre årsgrupper av hus.

Motionärerna anser att det skulle vara ytterst värdefullt, att den nu arbetande bostadsutredningen och hyreslagstiftningskommittén fick tillfälle att framlägga mera samlade och korrekta uppgifter om hyrorna i de olika årgångarna av fastigheter, och framhåller att man erfarit att hyreslagstiftningssakkunniga i år avser att genomföra en procentuell hyresräkning i syfte att kartlägga frågan om hyresplaneringen.

Då det vidare uppdragits åt bostadspolitiska kommittén att överväga ändringar i finansieringsvillkoren för det statsbelånade bostadsbeståndet, så förmenar motionärerna att man senare

skulle kunna få ett fullödigt material för att bedöma hyresläget. Detta och den nyilgen vidtagna kraftiga hyreshöjningen har lett motionärerna fram till deras yrkande att det icke nu skall företagas någon ändring av basräntan för de fastigheter det här gäller.

En annan motivering som motionärerna åberopar är hänsynen till barnfamiljernas situation. Hyreshöjningarna i vissa årgångar av 1950-talets hus har från färdigställningsåret räknat varit så betydande, att de överstiger de belopp som utgår i familjebostadsbidrag för flertalet familjestorlekar. En ytterligare höjning av hyrorna vid oförändrade familjebostadsbidrag måste därför bli utomordentligt betungande för familjer i vissa inkomstlägen. Även ett stort antal pensionärer kan bli drabbade, då kommunerna inte hinner anpassa de kommunala pensionärsbostadstilläggen till den inträffade situationen.

Däremot hälsar motionärerna med största tillfredsställelse sänkningen av basräntorna i fastigheter färdigställda fr. o. m. 1962, eftersom hyresprissättningen oförmånligt påverkats av höga byggnadskostnader och otillräcklig statlig finansiering. En justering av basräntorna nedåt jämte den höjning av lånetaket, som skett såväl för flerfamiljshus som egnahem, ökar möjligheterna att komma till rätta med frågan om produktionskostnaderna och hyrorna.

I detta fall har motionärerna ingen annan uppfattning än som finnes i Kungl. Maj:ts proposition om sänkning av basräntan för fastigheter färdigställda från 1962, men vill framhålla att det därvid göres det uttalandet att åtgärder vidtages, som garanterar att denna förbättring kommer de boende till godo, och att det bör företas den ändring av nuvarande lånekungörelse som kan vara erforderlig.

Vi har tagit del av statsutskottets skrivning i anledning av propositionen och noterar med största tillfredsställelse

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

se att utskottet välvilligt har accepterat de tankegångar, som ligger bakom motionen, och även gjort en hemställan till regering och riksdag att beakta de framförda synpunkterna vid kommande bedömningar.

Motionärerna ber att mycket bestämt få ansluta sig till denna hemställan, som i fortsättningen möjliggör en naturlig avvägning mellan statligt stöd och sociala ingripanden för de mest behövande bostadsgrupperna. En rimlig tidsutdräkt kan överbrygga anpassningssvårigheter och åstadkomma en socialt rättvis bedömning.

En god hälsobostad är av sådant värde för alla befolkningsgrupper att det inte kan i denna debatt nog understrykas. Därför bör inte heller spärrar av ekonomisk art få de svagaste ekonomiska grupperna att tveka inför valet av en fullvärdig bostad.

Motionärerna vill — efter att ha noterat statsutskottets välvilliga inställning — hemställa att riksdagen måtte besluta i enlighet med motionens yrkande under a), att under hänvisning till pågående utredningar icke företaga någon ändring av basräntan för fastigheter färdigställda åren 1952—1960.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till första att-satsen i motion nr 228 i denna kammare, vilken är likalydande med motion nr 168 i första kammaren. När det gäller andra att-satsen, där det hemställes att riksdagen måtte bifalla Kungl. Maj:ts proposition om sänkning av basräntan för fastigheter färdigställda under 1962 och med hänsyn till statsutskottets skrivning i fråga om motionärernas förslag om uppdrag åt Kungl. Maj:t att ändra låneförfattningarna, så nöjer jag mig med att instämma i den skrivning som statsutskottet på denna punkt gjort.

Innan jag slutar, herr talman, vill jag också något beröra de borgerliga motionerna i anslutning till bostadspropositionen.

Regeringsförslaget är synnerligen po-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

sitivt till 1962 och 1963 års bostadsproduktion liksom till nyproduktionen, eftersom man föreslår en sänkning av basräntorna från 3,5 till 3 procent och därmed möjliggör en hyresjustering nedåt med 6 å 7 procent, samtidigt som man genom höjningen av lånetaket medverkar till en ytterligare hyressänkning. Man har understrukit att man på detta sätt vill söka bemästra det problem som de stigande byggnadskostnaderna utgör.

De borgerliga partierna har inte velat medverka till sådana lösningar. Centerpartiet yrkar i sin motion dels att ränteförändringarna skall genomföras redan från den 1 januari innevarande år, dels att någon sänkning av basräntan icke skall ske utom beträffande fastigheter påbörjade från och med år 1963. I folkpartimotionen föreslås att för fastigheter byggda åren 1957—1959 hyreshöjningen skall bli lika stor som enligt högermotionen, exempelvis kronor 7: 35 per m² vid en byggnadskostnad av kronor 600 per år. För en lägenhet om 60 m² motsvarar detta en hyresökning med 441 kronor per år.

När det gäller 1961 års produktion föreslås basräntan höjd med 0,5 procent. Vid en byggnadskostnad av 625 kronor per m² utgör hyreshöjningen för en lägenhet om 60 m² 130 kronor. För fr. o. m. år 1962 uppförda fastigheter skulle det enligt motionen inte vidtas någon ändring i jämförelse med gällande bestämmelser. Slutligen föreslås att i de berörda fastigheterna skall hyreshöjningar kunna genomföras redan från den 1 juli innevarande år.

Högermotionen går längst i negativ riktning. I fastigheter påbörjade före den 1 januari 1958 föreslås helt slopande av den nuvarande basräntan 4 procent, vilket skulle innebära en räntestegring med 1,75 procent. Vid en byggnadskostnad av 600 kronor per kvadratmeter blir det, liksom i folkpartiförslaget, för en lägenhet på 60 m² en höjning med 441 kronor. I fastigheter

påbörjade efter den 1 januari 1958 föreslås den nuvarande basräntan höjd från 3 1/2 till 4 1/2 procent, varjänte tertiärlåneräntan föreslås höjd från 4 till 5,5 procent inom 85 procent av belåningsvärdet och till 6 procent i läget 85 till 100 procent. Vid en byggnadskostnad av 650 kronor per kvadratmeter lägenhetsyta blir det en hyreskostnadsökning på 8 kronor per kvadratmeter, eller för en lägenhet på 60 m² 480 kronor. Hårdast drabbas fastigheter som påbörjas efter den 1 juli i år. Vid en byggnadskostnad av 700 kronor per kvadratmeter blir hyreshöjningen cirka 13 kronor per kvadratmeter. Det gör för en lägenhet på 60 m² inte mindre än 780 kronor. Det kan vara av värde att erinra om de föreslagna stora hyreshöjningarna som inte bara gäller det äldre bostadsbeståndet utan också nyproduktionen.

Jag har velat nämna dessa siffror, då jag anser det angeläget att vi har de olika ständpunktstagandenas konsekvenser klara för oss innan riksdagen fattar beslut.

Herr NILSSON i Gävle (k):

Herr talman! I Stockholms-Tidningen för i dag kan man läsa att antalet sökande hos bostadsförmedlingen ökat till över 400 000. I samma tidning kan man också läsa en liten notis där det meddelas att Stockholms stads bostadsförmedling har låtit iordningställa plastfodral, i vilka de bostadssökande kan förvara sina anmälningskort på det att dessa icke må bli solkiga under den långa tid vederbörande skall bära dem på sig.

Jag vet inte om åtgärden är vidtagen mot bakgrunden av de ständigt stigande siffrorna för bostadsköernas tillväxt. Den är under alla förhållanden mycket moderat. Ungefär samma betyg kan väl sättas på denna åtgärd som det statsrådet Johansson gav de borgerliga talare som yttrade sig före honom. Han tyckte att de hade varit mycket moderata i sitt uppträdande, och det må man ge statsrådet rätt i. De var inte bara mo-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

derata; de var — tycker jag — mycket vaga i hela sitt uppträdande. Man känner inte igen deras stil här i kammaren när man läser deras motioner, som är mycket mera hurtfriskt skrivna.

Jag ställer dock frågan: Hur kommer det sig att de borgerliga oppositionsmännen är så pass moderata? Kan det möjligen bero på att den bostadspolitik som regeringen svarar för bär ett sådant märke att de borgerliga i stort sett, med undantag för några områden, är eniga med regeringen?

Det kan inte hjälpas att när statsrådet här talar om skönhetsfläckarna i bostadspolitiken, om flaskhalsarna och om ryckigheten i produktionen etc. och framhåller att allt detta måste bekämpas, då talar han rätt. Det är inte första gången han har sagt detta, och flera statsråd före honom har sagt samma sak, allt under det att bostadskoerna har vuxit och svårigheterna för många tiotusental medborgare ständigt har ökat. Det är väl mot denna bakgrund vi har att diskutera bostadspolitiken här i kammaren i dag.

De borgerliga partierna önskar ju en s. k. fri bostadsmarknad; det har här understrukits flera gånger. Det är alldeles klart att hyresregleringslagen för dessa partier utgör ett hinder i deras strävanden. I högerpartiets bostadsmotion anföres sålunda: »Genom att avveckla hyresregleringen skulle man åtminstone så småningom åstadkomma en prisbildning och en marknad som motsvarade människornas egna värderingar.»

Lagen om tillgång och efterfrågan skulle sålunda få bestämma priserna, d. v. s. hyrorna. Denna lag var på den tiden de borgerliga hade makten i landet nära nog helig. Den ansågs vara en objektiv lag som verkade oavsett människornas egna önsknings. När samhället och människorna har kommit underfund med en sådan lags verkningar upphör den emellertid att vara objektiv. Samhället förmår att skapa

de krafter som s. a. s. styr lagen. Vi vet sålunda nu att en bristsituation stegrar priserna på sådana varor och tjänster som ligger under efterfrågan. Att mindre inkomsttagare därvid blir underlägsna i konkurrensen är väl känt, men det tycks inte bekomma de borgerliga.

Hyresregleringslagen tillkom således såsom en hjälp till de mindre inkomsttagarna i samhället. Den vill göra det möjligt även för dem som tillhör de små inkomsttagarna att skaffa sig en god bostad till överkomlig hyra. Så långt har hyresregleringen verkat i positiv riktning. De krafter som vill spekulera och förtjäna pengar på bostadsbristen kan naturligtvis inte vara belåtna med att de hindras i denna sin verksamhet. Helt naturligt har de därför år efter år krävt denna lags upphörande; så också i år.

Centerpartiet har kanske en något annan nyans i sitt framträdande i denna fråga. Man säger sig således vilja ha lagen kvar på de utpräglade bristorterna men menar att det inom ramen för lagen skattepolitiskt bör göras möjligt att lägga upp fonder för reparation av det äldre bostadsbeståndet. Denna formulering talar på sitt sätt ett tydligt språk. Det kan väl inte vara något annat som leker centerpartiet i hågen än en hyresskatt. På vilket annat sätt skulle det vara möjligt att få de önskade fonderna till stånd?

De borgerligas krav på hyresregleringens avskaffande tycks emellertid ha gjort ett starkt intryck på regeringen. Undan för undan, ort för ort, har regleringen upphört att gälla, och följderna har inte uteblivit. Höjda hyror har kommit som ett brev på posten. Det är inte heller som herr Turesson sade att hyreshöjningarna har varit små. Tvärtom har de sista beskederna från Hudiksvall talat om höjningar på mellan 5 och 100 procent.

Nu tycks dock regeringen ha kommit på att det går att höja hyrorna utan att därför avskaffa regleringen, inte bara genom att föra en allmän högräntepo-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

litik utan också genom att avskaffa det ränteskydd som de s. k. ränteeftergifterna har utgjort. Dessa ränteeftergifters uppgift har bl. a. varit att förhindra alltför höga boendekostnader.

Nu har utskottet kommit på idén »att räntesubventioneringens primära syfte inte är att sänka de boendes utgifter för bostaden utan att genom stabilisering av kapitalkostnadsfaktorerna skapa gynnsamma betingelser för bostadsproduktionen». Denna nykläckta idé, som anses vara bra som argument för att avstyrka vår motion II:65, tycks dock inte utskottet behöva, när utskottet sedan godkänner en sänkning av basräntan för hus i nyproduktionen. Då skriver nämligen utskottet att hyresutvecklingen i nyproducerade bostäder påkallar ett förstärkt stöd från samhällets sida för att bostadsproduktionens inriktning inte skall röna ogynnsamma inflytelser av kostnadsuppgången.

De ogynnsamma inflytelser utskottet där avser är bl. a. de höga hyrorna i nybebyggelsen. För att i någon mån hindra alltför höga hyror anses sálunda en låg ränta vara ett bra vapen, och det är det onekligen också. Men här kommer utskottet med två mot varandra stridande uppfattningar, och det är ju inte särskilt lyckat. Det fordrar en förklaring.

Talet om att försöka utjämna hyresnivån mellan den gamla och den nya bostadsbebyggelsen — och att det därför är riktigt att slopa räntesubventionerna för det äldre bostadsbeståndet eller för hus som byggts mellan 1952 och 1956 — är till sina verkningar ett slag i ansiktet på alla dem som bebor de angivna bostäderna.

Överallt där hyresgästorganisationerna har sammanträtt, har man uttalat sig mot detta regeringens senaste påhitt och för den linje herr Svenning m. fl. företräder i motionen.

Herr Svenning har i sin motion på ett ypperligt sätt påpekat hur det gamla bostadsbeståndet drabbats av mycket

kraftiga kostnadsfördyringar. Tabellerna i herr Svennings motion talar där sitt tydliga språk. Att utsätta berörda hyresgäster för ytterligare prisstegringar hade jag icke väntat mig skulle vara en uppgift för en socialdemokratisk regering. I stället borde den regeringens uppgift vara att försöka sänka boendekostnaderna.

Riksdagen har nyligen beslutat att slopa avdragsrätten för pensionsavgifterna. Detta innebär en utgiftsökning för skattebetalarna på cirka 300 miljoner kronor. Den räntehöjning jag nu talar om innebär mycket kraftiga hyresstegringar för hundratusentals familjer här i landet. Om man ser detta mot bakgrunden av den nyligen avslutade avtalsrörelsen, står det redan klart att landets löntagare på grund av ökade bostadskostnader får finna sig i en standardsänkning trots den kraftiga produktionsstegringen. Inte heller en sådan politik kan vara bra för en socialdemokratisk regering. Den ger de borgerliga partierna möjligheter att kritisera från vänster och ställer dessa partier i en onödigt gynnsam ställning inför årets valrörelse.

Ett annat område där det fordras kraftigare tag än tidigare är bostadsbyggandets omfattning. Siffran 85 000 lägenheter säger egentligen inte så mycket. Inte ens folkpartiets förslag om trappvis stegring av bostadsbyggandet upp till 106 000 lägenheter år 1969 kan anses vara särskilt radikalt, sett mot bakgrunden av det katastrofala läget på bostadsmarknaden. Lägenhetsstocken i vårt land uppgår för närvarande till mindre än 3 miljoner lägenheter. Bostadsproduktionen är mycket mindre än 3 procent av lägenhetsbeståndet. Avgången av bostäder lär vara omkring 30 000 per år genom sanering och andra åtgärder. Av produktionen på 3 procent avgår alltså 1 procent för att ersätta gamla lägenheter. Detta förutsätter en livslängd på 100 år för lägenheterna. Är det realistiskt att räkna med

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

en sådan livslängd? Om man i stället räknar med 50 års livslängd, så innebär det att vi måste ersätta inte mindre än 60 000 lägenheter per år. Då är det klart att varken 90 000 eller 106 000 lägenheter kan anses vara särskilt radikalt. Nettotillskottet skulle i så fall bara bli 25 000 lägenheter enligt regeringens egna prognoser.

Beträffande omfattningen av bostadsbyggandet har de borgerliga klagat mycket starkt över att egnahemmen har kommit i underläge. Statsrådet Johansson sade, att om man skall vara riktigt ärlig vid sin penetrering av siffrorna i bostadsköerna, så är det bara 23 000 å 25 000 som saknar egna lägenheter. Statsrådet var emellertid försiktig nog att säga »inom kommunen boende». Statsrådet Johansson är ju också ansvarig för lokaliseringpolitiken och vet därför att i bostadsköerna landet över står många människor som inte är inom kommunen boende utan är skrivna utanför densamma.

Stockholms-Tidningen anger att det är 74 000 som i dag saknar egen lägenhet. Om jag håller mig till 74 000, vilket torde vara riktigare än statsrådet Johanssons 23 000 å 25 000, vill jag fråga de borgerliga: Om ni vill vara med att lösa detta problem, anser ni att man skall göra det genom att bygga egnahem till hälften av det antal lägenheter man har möjlighet att bygga? Om man bygger 25 000 lägenheter bara för dem som enligt statsrådet Johanssons uppfattning i dag saknar lägenhet, menar då de borgerliga att det är en bra avvägning att man bygger 12 500 egnahem och 12 500 lägenheter i flerfamiljshus? Byggandet av egnahem skall naturligtvis uppmuntras — det är en mycket god bebyggelseform för barnfamiljer. Men kostnadsutvecklingen är ju sådan, att barnfamiljer med vanliga inkomster knappast har råd att bo i dessa egnahem. Man måste väl i en krissituation som nu ändå säga, att om vi snabbt vill komma till rätta med bostadsbristen och

hjälpa dem som är utan lägenheter, måste man under alla förhållanden koncentrera sig på flerfamiljshus.

Det är nödvändigt att man koncentrerar så stora finansiella resurser och arbetskraftsresurser som möjligt till bostadsbyggande. Jag är helt ense med statsrådet Johansson om att man bör prioritera den angelägna bostadsbebyggelsen och hålla annan, mindre angelägen bebyggelse tillbaka. Statsrådet talade om bankpalats. Jag vill gärna upprepa vad vi nämnt tidigare: bensinmackar, varuhus, lyxbebyggelse och kyrkor. Jag kan också tillägga Sverigehus. Både socialdemokraterna och de borgerliga var bara för någon vecka sedan eniga om att det vid Kungsträdgården i Stockholm skall byggas ett Sverigehus för 10 miljoner kronor. Jag vill räkna sådan bebyggelse som mindre angelägen.

Beträffande kyrkobyggena har man inte riktigt velat förstå vad saken gäller. Det är inte alls så att vi kommunister skulle vilja förmäna de religiösa de lokaler dessa anser sig behöva i vårt land. Alla medborgargrupper, som känner behov av — och kan lägga i dagen ett behov av — speciella lokaler, skall självklart kunna få sådana lokaler. Men man skall ändå ha klart för sig att det under 1958—1962 i landet har byggts 620 kyrkor för 194 miljoner kronor. Man skall också ha klart för sig att den genomsnittliga besöksfrekvensen, räknad i procent av hela befolkningen, i svenska kyrkans gudstjänster under en vecka har angivits till cirka 5 procent. Jag tror på solidaritet bland de religiösa, och jag är övertygad om att de låt mig säga under en tid av fem år skulle kunna ordna sina kyrkobesök genom kyrkbussar eller på annat sätt, om de vet att de därmed kan ge bostad till vanliga familjer med barn. Vi skickar ju våra skolbarn med skolbussar mildts till central skolbebyggelse. Skulle det vara så märkligt om de religiösa av solidaritet med de bostadslösa skulle göra denna lilla uppoffring? Det är självklart

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

att man kan tänka sig inskränkningar även av andra lokalbehov.

Under samma period, fem år, har det byggts 1 287 bensenmackar för 136 miljoner kronor. Svenska Dagbladet hade för litet sedan ett ypperligt reportage, där man kunde berätta att det i köpingar på 10 000 invånare fanns 10 bensenmackar och i köpingar på 7 000 invånare 7 bensenmackar. Nu är det alldeles uppenbart att det finns möjligheter att förhindra en sådan mindre angelägen bebyggelse och koncentrera arbetskraft och kapitalresurserna på bostadsbyggande.

Vi har även lyxbebyggelse i övrigt, som socialdemokratiska motionärer påpekar. Man bygger väldiga varuhus intill varandra, i vilka man saluför precis samma varor. Det är väl uppenbart för var och en som vill vara med att skapa en lösning för alla de människor som i dag är utan bostäder eller är trångbodda, att det måste göras vissa inskränkningar i annan bebyggelse.

En koncentration av resurserna till bostadsbyggandet kräver utöver vad jag redan sagt också att nödvändiga krediter ställs till bostadsmarknadens förfogande. Det kan inte vara riktigt att viktiga planerade byggen inte kan sättas igång bara därför att krediter inte står att få. Statsrådet har här givit löftet att programmet på 85 000 lägenheter i landet innevarande år skall genomföras. Jag vill gärna tro på statsrådet Johanssons löfte, men statsrådet är ingen trollkarl.

I Stockholms-Tidningen av den 1 april 1964 kan man under rubriken »Byggare står utan pengar» läsa, att Storstockholms planeringsnämnd via regeringsuppvaktning har uppgivit 50 procents eftersläpning för första kvartalet. Av 900 planerade lägenheter har endast 450 påbörjats. För HSB kommer flertalet av de nära 1 500 lägenheter som skulle börja byggas under mars och april i Storstockholm inte att påbörjas i rätt tid. Liknande exempel kan

tas från Göteborg och Borås. Nu har man de senaste dagarna i tidningspressen kunnat läsa, att det vidtagits vissa åtgärder som säkerställer krediterna för dessa företag. Eftersläpningen är emellertid ett faktum. Det förekommer en stark eftersläpning i fråga om igångsättningen redan under det första kvartalet innevarande år, och det vill till att man tar ordentliga krafttag om man skall komma ikapp denna redan inträffade eftersläpning.

Det finns en rad frågor som borde kommenteras i detta sammanhang. Jag skall helt kort säga några ord om högerpartiets politik på detta område. Samtliga högerpartimotioner, som har anknytning till bostadspolitik, medför sammanställda följande s. k. besparingar till staten:

Engångsavgift vid upptagande av lån	4 milj. kr.
Borttagande av räntesubventionerna	115 » »
Ökad ränta för tertiärlån till de delar de överstiger 70—85 % och överstiger 85 %	45 » »
Ökad egnahemslåneränta	20 » »
Ökad ränta å bostadsförbättringslån	2 » »
Ökad ränta å reaktiverade lån	12 » »
En förvaltningsavgift	4 » »

Summa 202 milj.kr.

Dessa pengar skall hyresgästerna, om högerpartiets motioner och tankegångar skulle bifallas, få betala i form av ökad hyra. Det är uppenbart att en sådan politik knappast kan godkännas. Den kan näppeligen vara rimlig i den nuvarande situationen.

Beträffande de kommunistiska motionerna vill jag bara framhålla, att vi har föreslagit en långsiktig riksplanering för bostadsbyggandet. Denna tankegång har såvitt jag läst rätt mötts av en viss förståelse inom utskottet. Jag vill emellertid betona att det inte är

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

nödvändigt att på grundval av kommunernas bostadsförsörjningsplaner göra upp en riksplan för bostadsbyggandet utan att en sådan plan måste synkroniseras med motsvarande plan för lokaliseringspolitiken. Det är ganska egendomligt att man kunnat låta det gå så långt, att det fria näringslivet tillåter sig att lokalisera sin verksamhet till vissa koncentrerade områden, utan att åtgärder samtidigt vidtas för att garantera bostäder åt den ökande befolkningen. Det är ungefär som när de enskilda fria krafterna får arbete och regeringen sedan, då dessa enskilda krafter försatt samhället i en svår situation, ingriper — i stället för att någorlunda planmässigt, i samråd med andra, försöka dra upp riktlinjerna för bostadsproduktionen.

Jag vill också erinra om det faktum att enbart i Stockholm har i vinter cirka 1 500 000 arbetstimmar gått till spillo genom arbetslöshet. Liknande exempel kan anföras från en rad städer i vårt land. Det saknas planering, det saknas projektering — vi har en ryckighet vilken, som statsrådet sagt, måste bekämpas. Men det vore intressant att höra *hur* den skall bekämpas, hur snabbt man skall försöka få ovissheten att upphöra. Såvitt jag förstår brådskar det.

Herr talman! Jag skall inte ägna mycket mera uppmärksamhet åt dessa problem. Jag vill avslutningsvis bara framhålla att vårt motionsyrkande att regeringens förslag rörande slopande av räntorna skall avslås måste vi vidhålla, och jag är angelägen vädja till i första hand herr Svenning och hans medmotionärer, i andra hand till övriga socialdemokrater, att stödja vår motion, som avser att förhindra den kraftiga hyresstegring som skulle bli en följd av regeringens förslag.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionerna i andra kammaren nr 64, 65 och 437, likalydande med motionerna i första kammaren nr 50, 51 och 364.

Herr KÄLLENIUS (h):

Herr talman! Bostadspolitiken är ett område, där många anser sig kunna mycket om allt. Ändå händer så litet, eftersom man låst sig i sina gamla positioner och vägrar att ta nya krafttag anpassade efter dagens situation. Vi får i dagens bostadsdebatt höra många gamla argument upprepas av flera talare. Jag kommer därför att tänka på Tegnér's ord:

»Evigt kan ej bli det gamla,
ej kan vanans nötta läxa
evigt repas opp igen.»

Jag skall hålla mig till några frågor, som berör konkurrenssituationen. Från skilda håll har omvittnats att vår bostadsstandard genomgått en icke oväsentlig förbättring under efterkrigstiden. Bostädernas tekniska utrustningsstandard har blivit bättre och trångboddheten har minskat. Mycket återstår emellertid för att tillgodose vad vi i dag menar med en god bostadsstandard. Vi har alltså en betydande trångboddhet, och det är i första hand barnfamiljerna som inte har en tillfredsställande utrymmesstandard. Vi har vidare ett betydande antal hushåll i lägenheter, vilka även saknar den mest elementära hygieniska utrustning. Efterfrågan på större och mer välutrustade lägenheter är också glädjande hög inom skilda grupper av vår befolkning, vilket har framkommit genom en rad olika bostadsvaneundersökningar.

Från internationell synpunkt kan inte trångboddheten i Sverige anses vara särskilt hög, och vi har en jämförelsevis god teknisk utrustningsstandard på våra lägenheter i förhållande till vad som är fallet i flertalet andra industrialiserade länder. Kvar står emellertid det faktum att vi står inför ett betydande bostadsbyggnadsprogram och att vi successivt måste öka våra investeringar i bostäder.

I detta sammanhang kan det vara av intresse att notera, att hushållskvoterna — d. v. s. antalet lägenheter per

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

hundra hushållsföreståndare — för närvarande är relativt höga och att den antalsefterfrågan, som är betingad av ökningen av hushållskvoterna, bör kunna bli tillgodosedd inom en inte alltför avlägsen framtid. Detta gäller dock under förutsättning att man inte för en prispolitik på hyresmarknaden, som gör det mer eller mindre omöjligt att skapa en balans på bostadsmarknaden. Bostadsefterfrågan kommer därför så småningom att i första hand inrikta sig på höjd utrymmes- och utrustningsstandard. För att tillfredsställa denna ökade bostadsefterfrågan krävs som jag nämnt en successiv ökning av bostadsbyggandet.

Av betydelse blir då hur inom ramen för tillgänglig arbetskraft och disponibelt kapital ett ökat bostadsbyggande bäst skall kunna realiseras. För byggnadsindustrien har efterkrigstiden inneburit revolutionerande förändringar, vilka inneburit att den övergått från att vara ett hantverk till att bli en verklig industri. Denna industrialisering, som i första hand tagit sig uttryck i en ökad mekanisering och i ökade insatser på produktionsplaneringens område, har medfört att vi i dag enligt inrikesministern endast behöver hälften så stor arbetskraft per produktionsenhet än som för tio år sedan — jag skulle tro att det behövs endast $\frac{1}{3}$. I en verkligt rationell produktion bygger en svensk arbetare i dag 4 lägenheter per år.

Utvecklingen synes med oförändrad kraft fortsätta i samma riktning — dess bättre. Men för att teknikens landvinningar inom byggnadsindustrien helt skall kunna utnyttjas krävs att industrien får produktionsförutsättningar som passar för den nya tekniken. Industrialiseringen har inom byggnadsindustrien liksom inom annan industriell verksamhet medfört ökade fasta kostnader som i sin tur ställer krav på en jämnare produktionsvolym för byggnadsföretagen, om inte vinsten i den

arbetskraftbesparande industrialiseringen skall åtas upp av störande ryckighet i produktionen.

Utomordentligt väsentligt är därför att utbudet till byggnadsindustrien sker i sådana former, att företagen kan göra en långsiktigare upphandling. För närvarande äger sådan långsiktig upphandling rum i obetydlig omfattning, vilket väl sammanhänger dels med att problemet inte blivit tillräckligt uppmärksammat, dels med att arbetet på planeringsområdet släpat efter och inte möjliggjort lämplig upphandling förrän vid den tidpunkt, då man velat att byggnadsarbetena skulle igångsättas.

Vad bostadsbyggandet beträffar är det kommunernas bostadsföretag som till den övervägande delen står för byggherreverksamheten. Det är därför nödvändigt att kommunalmän som är ansvariga för sitt samhälles utbyggnad beaktar dessa problem. Alla större kommuner är ju numera skyldiga att göra upp s. k. bostadsförsörjningsplaner, och det är troligt att detta planeringsarbete också kommer att underlätta strävandena att uppnå önskvärd kontinuitet i byggnadsverksamheten.

Arbetet med en byggnads uppförande kan grovt indelas i de tre stadierna planering, projektering och byggande. För att den moderna byggnadstekniken skall kunna utnyttjas på det mest ändamålsenliga sättet krävs en samordning mellan de olika leden i produktionsprocessen. Det finns många olika former under vilka sådan samordning kan äga rum. En är att arbetena drivs som s. k. totalentreprenad, vilket innebär att byggaren som är ansvarig för den slutgiltiga produkten också inom planeringen och projekteringen kan främja produktionsbetingelserna för hela produkten och därmed bättre tillvarata de byggnadsmetoder som den moderna produktionstekniken erbjuder.

En lika väsentlig faktor är att det skapas förutsättningar för konkurrens inom alla produktionsled. En monopoli-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

lisering av byggnadsverksamheten till den kommunala sektorn är självfallet inte ägnad att öka konkurrensen och inte heller ägnad att skapa de variationsmöjligheter inom bostadsbyggnad, som den mycket differentierade efterfrågan från konsumenternas sida kräver. Den enskilda sektorn måste beredas möjligheter att konkurrera på lika villkor med den offentliga sektorn. Jag vill nämna några faktorer som hindrar en sådan fri konkurrens.

Beskattningen av reserverade medel för kommande underhåll i enskilda fastigheter försvårar väsentligt möjligheten till effektivt underhåll. Detsamma gäller de orealistiska avskrivningsreglerna. Jag skall inte gå närmare in på dessa frågor — det föreligger väl motiverade motioner i år som tidigare.

Hyresregleringens avskaffande börjar vinna allt bredare anslutning inte minst i kretsar som står regeringspartiet nära. Den stora allmänheten tänker kanske inte på att de allmännyttiga företagen har en fri hyressättning. Realistiskt nog ingår i hyreskalkylen hos dessa företag underhållsandelen med cirka 7 kronor per kvadratmeter lägenhetsyta. Detta är riktigt. Men det är lika oriktigt, att de hyresreglerade enskilda fastigheterna genom normer och bestämmelser får ta ut endast cirka 5 kronor för täckande av underhåll. Dessa lägre belopp kan dessutom icke fonderas för att användas till kommande reparationer, utan måste till betydande del skattas bort. Det är varken konkurrens på lika villkor mellan olika företagsformer eller likvärdig behandling av hyresgästerna, och jag kan inte finna att det är demokratiskt.

Herr Svenning var inne på det förslag som framlagts av Näringslivets byggnadsdelegation. Han var på många punkter ganska syrlig. Han redogjorde inte för alla motiven. Den fondering av reparationsmedlen som föreslagits är ju på ett betryggande sätt knuten till fastigheten, för att nu ta ett exempel. Förslaget till avskrivningsregler fram-

lades ju på sin tid av en utredning inom statens eget organ för byggnadsforskning, och den utredningen måste väl kunna göra anspråk på att vara objektiv och riktig. Förslaget bygger på att en fastighets livslängd inte är 167 år, vilket de nya avskrivningsreglerna förutsätter.

Man kan naturligtvis vara kritisk, men jag tycker, herr Svenning, att man kan kosta på sig att se också på förtjänsterna och inte bara på felen. Syftet med de olika förslagen har ju inte varit annat än att försöka komma till rätta med de uppenbara orättvisorna mellan hyresgäster i olika slag av hus. Skall vi på detta område få den valfrihet som regeringspartiet vill slå vakt om krävs också att olika producenter får möjlighet att konkurrera om konsumenterna. Jag vill erinra om att det 1963 byggdes 58 223 lägenheter i flerfamiljshus här i landet. Av dessa byggdes 40 procent i väsentligen kommunal regi, 30 procent av kooperativa företag och 25 procent av enskilda företag. Av dessa fastigheter är cirka 95 procent uppförda med statliga lån. Huvudansvaret för kostnaderna, d. v. s. för hyrorna, vilar alltså i övervägande grad på den allmännyttiga och kooperativa sektorn. Det bör man ha i minnet när man diskuterar kostnader, konkurrens, miljö etc.

En tredje punkt i konkurrenssammanhanget gäller den kommunala markfördelningen. Här måste skapas en fri konkurrens, d. v. s. förutsättningar för olika företagsformer att på lika villkor få del av råmarken. Strid om mark framtvingar högre markpriser. Utestängande av den enskilda sektorn framtvingar motåtgärder från den utestängde i rent självbevarelsesyfte. Däremot skapar samarbete förutsättningar för riktigare planering och godtagbara markpriser; det finns många exempel på det också.

Självfallet skall råmarkspriset hållas nere så mycket som möjligt, men man skall också ha klart för sig, att råmarkspriset betyder ganska litet, bara cirka 1 procent på hyreskostnaden. De orik-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

tiga påståendena att endast de enskilda skulle ha betalt för mycket för råmarken har blivit ett led i strävandena att hävda kommunernas rätt till all råmark. Rent allmänt kan det sägas i detta sammanhang, att det ligger lika mycket i det enskilda näringslivets som i kommunernas intresse, att exploatering av olika bostadsområden inordnas i totalplaneringen för samhället. Ett ofrånkomligt krav är då, att områdena i fråga kan förvärfvas till priser som möjliggör en med hänsyn till samhällets och näringslivets utveckling lämplig exploatering av områdena. Det enskilda näringslivet har inte något intresse av höga markpriser, höga byggnadskostnader och höga hyror — det är väl uppenbart — eftersom det skulle medföra högre kostnader för svenskt näringsliv och därigenom försämra dess konkurrensmöjligheter.

På vissa håll vill man låta påskina, att det endast från näringslivshåll kommer förslag till bostadspolitiska åtgärder som skulle främja markspekulation, kostnadsstegringar och ökade hyror. Är det inte på tiden att hyfsa debatten och erkänna, att vi i stort sett har samma slutliga mål för vår bostadspolitik och att alla till sist har ett konsumentintresse; inför Vår herre är vi alla hyresgäster. Vi vill alltså ha goda bostäder till rimliga priser och i god miljö. Då borde det också finnas en god vilja att sträva mot det målet. Men det går inte, om man inte gör bostadsfrågan till en samlingsfråga på samma sätt som man gjort med försvarsfrågan. Vi kan inte lösa dessa problem utan ett positivt samarbete, i vilket alla deltar och där vi drar nytta av erfarenheterna under gångna år. Men man måste då överge sina tidigare positioner och åstadkomma en fri konkurrens mellan olika företagsformer. Det är nödvändigt för att man skall lyckas.

Jag nämnde tidigare att kontinuitet, upprepning och planering på lång sikt är nödvändiga förutsättningar för

att den moderna produktionstekniken effektivt skall kunna utnyttjas. Inrikesministern vitsordade nu att regeringen också har ett stort intresse härför. I detta fall kan man emellertid inte komma förbi att markpolitiken spelar en stor roll. Marken är den grundläggande råvaran för allt bostadsbyggande, och det sätt på vilket den tillhandahålls är därför av utomordentligt stor betydelse. Jag bortser nu från sådana problem som olika upplåtelseformer — såsom tomt-rätt och äganderätt — och begränsar mig till markfrågans produktionstekniska aspekter. Det är inget tvivel om att den knappa tillgången på färdigplanerad mark utgjort en av de mera besvärliga flaskhalsarna i de senare årens bostadsbyggande. För många enskilda byggnadsföretag är eget markinnehav en nödvändig förutsättning för att de skall kunna åstadkomma en någorlunda jämn produktion och för att de skall kunna utveckla och förbättra sina produktionsmetoder och åstadkomma lägre byggnadskostnader. För dessa företag är marken ingenting annat än en råvara som vilken annan råvara som helst inom t. ex. industrien. Syftet med dessa företags markköp är just att skapa trygghet för företagets bestånd och utveckling och därmed också för de anställda i alla funktioner.

Inom kretsar som ställt sig avvisande till enskilda byggnadsföretags markköp borde man ha bättre förståelse för den reella bakgrunden till dessa förvärv. I den mån man på andra vägar kan skapa ökade möjligheter för långsiktig produktionsplanering, vilket är en av förutsättningarna för ökad industrialisering inom byggnadsverksamheten, minskar behovet för byggnadsföretagen att själva ligga med råmark, vilket är en mycket kostnadskrävande lagerhållning. Jag kan nämna att det i dag finns hög-industrialiserade systembyggare med väl utvecklade produktionsmetoder som inte annat än i mycket begränsad omfattning har möjlighet att begagna sig

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

av sin produktionsteknik av den enkla anledningen att de inte får tillgång till lämplig mark i tillräcklig omfattning.

Det tycks också vara så att den fria konkurrensen, som i det här landet t. o. m. är skyddad genom lagstiftning, inte alltid fungerar på ett tillfredsställande sätt i den kommunala upphandlingen. Det är inte till bostadskonsumenternas fromma, att konkurrenskraftiga högindustrialiserade företag genom en snedvriden upphandlings- eller markfördelningspolitik hindras att utnyttja sina resurser. Vi måste ha klart för oss att bostadspolitik inte bara är en fråga om tomträtt respektive äganderätt, belåningsförhållanden och räntepolitik, utan kanske främst en fråga om hur bostadsbyggandet produktionstekniskt skall arrangeras. Här krävs i första hand en långsiktigare planering för alla som är engagerade i bostadsbyggandets olika faser. Man måste komma ifrån den rädsla för långsiktigare arrangemang som finns på olika håll, och man måste skapa nya upphandlingsformer under förtroendefullt samarbete mellan olika parter inom byggnadsverksamheten.

Till bilden hör även, att kommunerna i stigande grad behärskar den mark, som skall bebyggas, och fördelar den på olika produktionsenheter. Det är i detta sammanhang som — med det nu rådande systemet — konkurrensen sätts ur spel, tyvärr i stigande omfattning. Vissa kommuner hindrar exempelvis enskilda företag att bygga bostadsrättshus på kommunal mark, oaktat de statliga belåningsreglerna erbjuder likvärdiga förmåner. Det innebär i grund och botten en monopolisering, och man hindrar därigenom en konsumentgrupp att få sina intressen tillgodosedda.

På samma sätt börjar i stigande grad enskild företagsamhet att avstängas från möjligheten att producera i egen regi på kommunal mark. Man hänvisas till att uppträda som entreprenörer, främst åt allmännyttiga och andra företag. Här-

med avstänges företagen från den naturliga produktion de utövat under en lång följd av år och på vilken de specialiserat sin personal, från arbetarna upp till ledningen. Det är väl ändå naturligt att sådana företag kämpar för sin existens, för vilken förutsättningen är råvara, d. v. s. mark att bygga på. Men vid fördelningen gynnas i stor utsträckning kommunens egna allmännyttiga företag och de rikskooperativa organisationerna. Här är den politiska målsättningen utslagsgivande. Man vill i fortsättningen inte ha enskilt ägande av flerfamiljshus, men jag är inte så säker på att svenska folket i det långa loppet kommer att godta att det inte får äga flerfamiljshus. Man får äga bostadsrätt, man får äga egnahem och vissa kategorier får också äga lantbruk och jordbruksfastighet. Men hur skall det bli i fortsättningen?

Enligt vår mening är det oriktigt att inte självfinansieringsprincipen skall få gälla även för flerfamiljshus och likaledes oriktigt att inte enskilt ägande skall få förekomma inom detta område. Vi behöver alla de sparmedel vi kan få från olika håll, och det kan inte vara fel att få spara i fast egendom. Människorna kommer säkert inte heller att acceptera en sådan utveckling. Ett dylikt system skulle nämligen de facto betyda, om det till fullo genomfördes, att vi fick stå i kö ungefär som på den gamla motbokens tid och vara beroende av kö-kommandanternas bestämmande över vad och hur vi skall bo och hur stor tilldelning av flerfamiljshus vi skall få. Jag tror inte att vi vill ha det på det sättet.

Herr talman! För att slippa bli missförstådd i denna debatt vill jag klart poängtera att jag lika litet nu som tidigare har vänt mig mot de allmännyttiga eller rikskooperativa företagen som sådana. Jag riktar mig mot det system som i sig rymmer förhållanden som på olika sätt förhindrar och försvårar en fri konkurrens på lika villkor.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Nu kan regeringen säga att det på alla de områden som här avses pågår utredningar genom särskilda kommittéer och sakkunniga, och det är ju riktigt. Det är väl sörjt för att allt skall vara, som man brukar säga, intäckt. Men, herr talman, det tar lång tid innan kommittéer blir färdiga med sitt arbete och ännu längre tid innan deras förslag har avsatt något resultat. Å andra sidan har vi under senare år sett hur regeringen i många fall funnit sig föranlåten att ingripa och liksom underlätta kommittéernas arbete genom förhandsbeslut. Det kan ske även på detta område. Inrikesministern var faktiskt inne på den tanken och antydde att man mycket väl kunde tänka sig att vidta åtgärder när det gällde sådant som låg i linje med utredningarnas intentioner.

Vi måste på sikt sträva efter en metod där markfördelningen i kommunerna sker, inte som nu på vissa håll mer eller mindre automatiskt, utan efter en tävlan om det bästa slutresultatet för konsumenten-hyresgästen. Därvidlag måste alla få samma möjligheter att tävla och ha samma chans att vinna.

Under den tid man strävar efter att uppnå långsiktiga lösningar kan vi inte vara passiva utan måste anpassa oss efter utvecklingen. På några viktiga områden kan detta ske utan att pågående kommittéarbete föregripes. Man kan således ändra skattereglerna så att en större likvärdighet åstadkommes för de olika kategorierna av hyresgäster. Hyressättningen kan ändras åtminstone så att man får likvärdiga kostnadstäckningar, exempelvis för underhållet. Det kan ske utan någon hopkoppling med frågan om hyresregleringens avveckling helt eller delvis. För övrigt har debatten på denna punkt kommit att snedvridas genom att man utgår från något som mig veterligen ingen har föreslagit, nämligen att hyresregleringen skulle avskaffas på en

gång överallt. Det förhåller sig tvärtom så att tidtabeller utarbetas för hur man försiktigt skulle kunna slopa hyresregleringen i bland annat storstadsregionerna. Med hänsyn till att dessa är bristområden kan hyresregleringen där avskaffas helt och hållet först sedan så skett på övriga platser i landet. Vi måste söka ta oss ur den situation som vi successivt har hamnat i.

Men först som sist, herr talman, måste vi få en likvärdig behandling av produktionskostnaderna. Vid ett bibehållande av systemet med statlig belåning är det nödvändigt att vi får ett helt annat underlag för kostnadsbedömningen än det vi nu har. Antingen skall kostnadsgranskningen slopas för alla kategorier och dessa jämföras vid lånebehandlingen eller också skall vi ha kostnadsgranskningen kvar — men då inte blott för de enskilda utan för samtliga producentkategorier.

Det skulle i så fall bli bostadsstyrelsens sak att fastställa produktionskostnaderna, vilket väsentligt bättre än nu skulle tillgodose konsumentens intresse. Under förhandenvarande omständigheter är det riktigtast att införa en kostnadsgranskning för alla så att bostadsstyrelsen som det centrala organet kan få ett verkligt grepp över frågorna. Det har den inte nu. Sedan decentraliseringen till länsbostadsnämnderna genomfördes och sedan kostnadsgranskningen begränsades till att omfatta den ständigt krympande enskilda sektorn, som nu knappast motsvarar mer än en fjärdedel av den årliga nyproduktionen, har bostadsstyrelsen tappat greppet över kostnadsutvecklingen. En sådan kostnadsgranskning skulle vara till fördel både för staten och den enskilde konsumenten.

En annan fråga är om det skall genomföras en ändring av det s. k. lånetaket i det sammanhanget. Den frågan skall jag inte nu ta upp; den blir aktuell i ett annat sammanhang.

Bostadsstyrelsens företrädare kom-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

mer antagligen att säga att man saknar personal för en sådan kostnadsgranskning. Det kan vara riktigt, men det behöver inte rubba principen. Kostnadsgranskningen kan, om det saknas tillräckliga personalresurser, begränsas till att avse stickprov. Denna stickprovsgranskning kommer att ha lika god effekt på alla producentgrupper och behöver inte medföra någon personalförstärkning hos bostadsstyrelsen. Den skulle emellertid leda till att bostadsstyrelsen fick ett väsentligt kraftigare grepp på en av sina huvuduppgifter, nämligen att följa kostnadsutvecklingen.

Herr talman! Jag har angivit vissa åtgärder som kan vidtagas oberoende av den långsiktiga inställningen. Alla dessa yrkanden faller in under de yrkanden som tidigare är ställda här i dag, varför jag inte har någon anledning att själv göra något tilläggsyrkande. Det går inte längre att sticka huvudet i busken såsom man har kunnat göra under åren och avvisa alla goda förslag som kommer från många olika håll. Glädjande nog håller helt nya krav på att bryta fram i linje med vad som har yttrats under åren, och detta är så mycket mera glädjande som dessa krav kommer inte minst från den socialdemokratiska pressen. Detta ger anledning, herr talman, att med förnyad kraft och styrka kräva förbättrade och objektiva metoder för att gripa oss an dessa problem. Men det skall vi inte göra surmulet och motvilligt, utan jag rekommenderar den tidigare uttalade linjen att samarbeta öppet och ärligt och inte vara rädda för att helhjärtat sträva efter konkurrens. Det är den som vi till syvende og sist måste bygga på.

Herr talman! Jag anser mig kunna sluta med en förnyad hänvisning till den gamle Tegnér:

Evigt kan ej bli det gamla,
ej kan vanans nötta läxa
evigt repas opp igen.
Vad förmulnat är skall ramla
och det friska, nya växa
opp utur förstörelsen.

Till inrikesministern — som tyvärr inte är närvarande i kammaren — skulle jag vilja säga: Vi väntar oss mycket av Er, herr inrikesminister!

Herr ALMGREN (s):

Herr talman! Jag beklagar att jag nödgas bryta den stämning som herr Källenius avslutningsvis framkallade. Som utskottets talesman ber jag att få anlägga några synpunkter på de frågor vi i dag behandlar.

Utgångspunkten för årets bostadsdebatt är i år i flera avseenden annorlunda än vid tidigare tillfällen. För det första har vi som redan nämnts en bostadsbyggnadsutredning, som har varslat om att den blir klar med sitt betänkande i år. Man kan då räkna med att det kommer fram material, som gör det möjligt att vid nästa års riksdag ta upp en mera konkret diskussion om den långsiktiga målsättningen för vår bostadsförsörjning. I avvaktan på denna utredning är det väl tämligen meningslöst att låta årets debatt följa de gamla fråorna och tvista om bostadsbyggandets omfattning. För det andra har en bostadspolitisk kommitté tillsatts, som för några månader sedan påbörjade sitt arbete. Kommitténs uppgift blir att göra en generalinventering av de bostadspolitiska medlen. Många av de stridsfrågor som har givit stoff åt våra bostadsdebatter i riksdagen under en följd av år står just på bostadspolitiska kommitténs program.

Dessa förhållanden har i hög grad präglat statsutskottets utlåtande. Det har rätt större enighet inom utskottet i år än vad som eljest har varit fallet. Men helt har oppositionen inte velat avstå från att föra fram säryrkanden om ändringar i gällande bostadspolitiska bestämmelser.

De delar av bostadspolitiken som berör bostadsbyggandets omfattning och hyres- och subventionspolitiken har inrikesministern utförligt behandlat här under dagens lopp i sitt anförande. Jag anser mig därför kunna nöja mig med några ord om hyrorna och bostadsstö-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

dets utformning när det gäller detta avsnitt av bostadspolitikern.

I likhet med departementschefen är utskottet av den meningen att det med hänsyn till kostnadsutvecklingen finns anledning att ge ett förstärkt stöd åt de boende i de nya bostäderna. Beträffande räntebidragen och deras avveckling i de tidigare byggda husen, kan man naturligtvis ha delade meningar om takten i denna avveckling av de generella subventionerna.

Utskottet har för sin del godtagit departementschefens förslag i detta hänseende. Skälen härför är desamma som departementschefens vilka han tidigare i dag redogjort för. Men utskottet har också vissa önskemål för framtiden som herr Svenning redan något berört. Utskottet framhåller nämligen att »hänsynen till den enskilde bostadskonsumenten gör det — — — önskvärt att för framtiden söka undvika alltför plötsliga och oväntade öknings av bostadsutgifterna».

Vi anser därför att det bör övervägas om inte en i förväg uppgjord plan lämpligen borde upprättas. Denna plan skulle uppta subventionernas storlek samt den tid varunder de skall utgå. Detta skulle göra det möjligt för de boende att få en bättre överblick över bostadskostnaderna och hur dessa i framtiden kommer att förändras. Och med hänsyn till att räntebidragen har till funktion att vara ett produktionsstöd är det även för byggherrarna av betydelse att så långt möjligt i förväg kunna överblicka finansieringsbetingelserna för bostadsförvaltningen.

Då det framtida stödet för bostadsförsörjningen utreds av bostadspolitiska kommittén, anser utskottet att kommittén bör ta upp denna fråga till närmare prövning.

Liksom tidigare om åren gör oppositionen även i år anspråk på att vara småhusbyggandets speciella företrädare. Men de tidigare mera bestämda uttalandena om vilken omfattning små-

husbyggandet bör ha hör man inte av längre. Nu nöjer sig reservanterna med att yrka på en genomgång av de kommunala bostadsprogrammen för att utröna om det småhusbyggande, som kommunerna planerar, till sin omfattning överensstämmer med konsumenternas önskemål. Reservanterna vill också att olika åtgärder skall övervägas, om programmen skulle utvisa ett underskott av småhus i förhållande till konsumenternas önsksningar.

Utgångspunkten för de kommunala programmen är just vad oppositionen framhåller: att småhusbyggandet på sikt får den omfattning som motsvarar konsumenternas önskemål. Har oppositionen själv gjort någon undersökning eller förfogar man över något annat material, som gör det möjligt att bättre än kommunerna, bättre än länsbostadsnämnderna och bättre än bostadsstyrelsen bedöma bostadskonsumenternas önskemål?

Vi har nu fått i gång en ytterst angelägen kommunal långtidsplanering av bostadsbyggandet. Den tar sikte på att skapa bättre förutsättningar för att framför allt nå en tillräcklig produktionsvolym och en önskvärd inriktning av bostadsbyggandet på längre sikt och med hänsynstagande just till vad man tror är konsumenternas önskemål beträffande bostäder — om de vill bo i småhus eller föredrar flerfamiljshus.

Programmen skall bygga på kommunala bedömningar, men givetvis är det meningen att en kritisk granskning skall äga rum såväl i länsinstansen, länsbostadsnämnderna, som hos bostadsstyrelsen. Visar det sig föreligga speciella hinder för att förverkliga programmen skall man vidta åtgärder för att avlägsna dessa.

En annan gammal bekant som nu kommer tillbaka är centerns krav på ändrade riktlinjer i fråga om lokaliseringen av egnahem. Det nya är att man fått följa med de båda andra borgerliga partierna.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Motionärerna och reservanterna har tydligen uppfattat tillkomsten av 1962 års bostadslånekungörelse samt de till denna knutna tillämpningsföreskrifterna såsom en skärpning av reglerna för erhållande av lån till egnahem på landsbygden. Av bostadsstyrelsens yttrande över motionen framgår att så inte är fallet. Tillämpningsföreskrifterna har inte skärpts när det gäller lokaliseringen av egnahem. Genom en rundfråga till länsbostadsnämnderna, som bostadsstyrelsen företagit, har det klargjorts att under 1963 sammanlagt endast ett fyrtiotal avslagsbeslut fattats av länsbostadsnämnderna under motiveringen att lokaliseringen var olämplig ur kreditvärdessynpunkt. Av dessa hänför sig 40 procent till Norrbottens län.

Det är också ett mycket ringa antal besvär över länsbostadsnämndernas beslut som bostadsstyrelsen haft att handlägga. Under 1962 och 1963 har bostadsstyrelsen handlagt endast 24 respektive 20 besvär över avslagsbeslut som länsbostadsnämnderna fattat på grund av olämplig lokalisering. I den länsbostadsnämnd som jag själv sitter i har vi i mycket ringa grad avslagit låneansökningar på grund av felaktig lokalisering. Under 1963 hade vi endast ett sådant fall, och då var vi i nämnden eniga, även centern och övriga borgerliga representanter.

Med dessa siffror för ögonen kan man inte annat än hålla med bostadsstyrelsen om att stöd saknas för uppfattningen att prövningen varit speciellt restriktiv.

I reservationerna återfinns också en rad andra gamla välkända yrkanden rörande kreditgarantisystemet, de övre gränserna för statliga bostadslån och formerna för förräntning och amortering av bostadslån. Alla dessa frågor ligger hos bostadspolitiska kommittén — de hör till och med till de centrala problem som kommittén skall försöka lösa. Jag anser mig därför inte ha anledning att gå in på någon närmare kri-

tik av de förslag reservationerna innehåller på dessa punkter. Det förefaller självklart att kommitténs prövning skall avvaktas.

Med det sagda, herr talman, ber jag få yrka bifall till utskottets hemställan under samtliga punkter.

Herr LINDKVIST (s):

Herr talman! Jag vill först tacksamt notera, att statsutskottet tillstyrkt motion II: 223 beträffande en miljömässig och konstnärlig upprustning av äldre bostadsområden. Bollen har nu spelats över till bostadsförbättringsutredningen, och vi har rätt att därifrån vänta ett sakligt underlag för en välbehövlig miljöförbättring och upprustning av äldre bostadsområden. Detta är en av de positiva kommentarerna jag kan göra till statsutskottets utlåtande nr 42.

Som vi alla vet tedde sig ingången av 1964 för bostadsbyggandets vidkommande ljus och förhoppningsfull. Bostadsbyggandet skall enligt propositionen såväl detta år som under 1965 uppgå till 85 000 lägenheter. Det är en försiktig men klar ökning. Därtill kommer att i propositionen föreslås regler för finansieringen av småhusbyggandet enligt vilka ingen maximering görs, utan avsikten är att finansiera allt småhusbyggande som kan komma till stånd.

Den starka igångsättningen har emellertid medfört att bostadsbyggandet ökat så att det bedömdes överstiga 85 000 lägenheter. Denna trend har säkerligen sin förklaring i det ökade småhusbyggandet, som under många år har stimulerats av statsmakterna. Den ekonomiska utvecklingen har emellertid lett till överhettning och inflationstendenser. Den av riksbanken förordade och styrda kreditåstramningen kom i ett läge då intensiva förberedelser var i gång för igångsättandet av flera bostadsbyggen.

Efterfrågan på bostäder har reglerats genom att göra det omöjligt för bankerna att avlyfta byggnadskreditiv. När

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

man gör det, stoppas byggnadsproduktionen. Det finns både privata företag och stora konsumentorganisationer som har bottenskratpat sina tillgångar, tagit det sista öret på kistbotten för att bibehålla en hög bostadsproduktion, men det har inte lyckats helt.

Det har alltså tillkommit ett störande moment som inte är välkommet. Det har stört rytmen på bostadsmarknaden och kommer att betyda merkostnader för bostadsproduktionen, merkostnader som jag förmodar att bostadskonsumenterna får stå för. Vad jag vill framhålla i detta sammanhang är att om regering och riksdag bestämt sig för ett högt bostadsbyggande med riktpunkten satt till 85 000 lägenheter, måste detta bostadsbyggande inordnas i en total ekonomisk politik utan störande åtgärder från riksbanken.

Det har spekulerats åtskilligt om vem som är den starke mannen i detta ekonomiska skeende. Det har sagts att vi har en stark finansminister och en stark inrikesminister, men man kommer inte ifrån att den starke mannen på det ekonomiska området uppenbarligen är riksbankschefen. Det är på tiden att vi försöker samordna den ekonomiska politiken så att riksbanken och regeringen blir ense om hur bostadsbyggandet skall finansieras. Statsrådet Johansson hoppas trots de rådande ekonomiska besvärigheterna att vi skall lyckas bygga 85 000 lägenheter under 1964. Men bostadsbyggandet har genom kreditstoppet utsatts för allvarliga störningar, vilkas konsekvenser det är omöjligt att överblicka. Jag hoppas att den lilla lättnad som har inträtt de senaste veckorna verkligen håller i sig. Eljest blir det finansiella läget för bostadsproduktionen nära nog katastrofalt.

Beträffande räntebidraget har jag inte mycket att tillägga till det som herr Svenning yttrade. Jag kan dock göra ett litet men viktigt konstaterande i fråga om de förändringar som föreslås i propositionen. 1963 företog riksdagen en

justering av räntebidraget och som en konsekvens därav ändrades bostadsrabatterna. Räntesubventionerna ändrades från den 1 juli 1963 och därigenom försämrades statens ekonomiska engagemang på hyresmarknaden. Bostadsrabatterna ändrades samtidigt så att barnfamiljerna inte skulle drabbas av de högre hyrorna. De förbättrade bostadsrabatterna trädde i kraft den 1 januari 1964. Den 11 januari lämnade inrikesministern sin proposition, där han föreslår ytterligare försämringar av räntesubventionerna. Förslaget innebär att de helt skall försvinna i hus som byggts mellan 1952 och 1956.

Vi skulle ha varit mera villiga att diskutera regeringens i statsverkspropositionen framförda förslag, om det hade funnits ett sakligt underlag för dem. Statsrådet Johansson anför emellertid själv i dag, att sakunderlaget inte utmärks av någon vetenskaplig exakthet. Hans material är alltså bräckligt. Under dessa förhållanden anser jag att det skulle ha varit en klok politik att invänta utredningen rörande hyressplittningen. Det är enbart till fördel för bostadsproduktionen om man undviker att rycka och dra i räntepolitiken och i stället föra en fast och långsiktig finansieringspolitik på bostadsområdet. På den punkten har en mycket stark irritation uppstått som fått till följd att ett flertal socialdemokrater motionerat om avslag på regeringens proposition i den del som berör räntesubventionerna för åren 1952—1956 och försämringen under produktionsåren 1957—1960. Jag tror det är mycket värdefullt att slå fast, att dessa ryckningar och ändringar i räntepolitiken inte välkomnas av de många hundratusentals bostadskonsumenterna i vårt land.

Men, herr talman, jag vill upprepa vad jag sade i bostadsdebatten den 13 december 1963, nämligen att vi utan tvekan och betraktat i sin helhet kan vara nöjda med de stora linjerna i bostadspolitikens utformning och plane-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ring. Vi har ingen anledning att vara särskilt missnöjda med bostadspolitik. Den är riktig. De kraftresurser som nu sätts in för Storstockholms del bör få tid på sig att verka, och de olika åtgärderna som är på gång bör få möjlighet att bevisa sin styrka i praktiken. Utredning pågår beträffande bostadsförmedlingens verksamhet. Vi märker en helt annan kommunal aktivitet än tidigare. Vi ser framför oss en kommunal samplanering som är mycket välkommen. Diskussionen ute i kommunerna har också givit utrymme för många värdefulla bidrag som jag tror kommer få stor betydelse för en ökad bostadsproduktion i Storstockholm.

Järvafältet skall ju successivt upplåtas för bostadsbyggande. Detta innebär att det löfte som socialdemokraterna gav vid valet 1962 — den »valbomb» som man då sade att socialdemokraterna kastade — kommer att kunna infrias. Ett stort bostadsbyggande på Järvafältet kommer alltså att igångsättas under 1960-talet.

Utan minsta tvekan kan man säga att lösningen av Stockholms bostadsfråga ligger i Storstockholm. I kommuner som ännu är svagt utbyggda men där planering pågår i en snabb takt förekommer kanske om några år en mycket hög och jämn bostadsproduktion. Det finns ingen anledning att hysa någon större pessimism eftersom det finns reella utsikter att åstadkomma en tillfredsställande lösning av hela detta problem.

Några av talarna i dag har berört hyresregleringen, och jag noterade med stor tillfredsställelse den deklaration som gjordes av statsrådet Johansson. Även andra talare, som tidigare uttalat sig tvetydigt i dessa frågor, har nu börjat få en klarare uppfattning om betydelsen av en fortsatt hyresreglering i det stora bristområde som berör Storstockholm. Någon av debattörerna — jag tror att det var herr Svenning — uttryckte sitt missnöje med att en av Stockholms eftermiddagstidningar så

reservationslöst hade deklarerat den meningen, att man borde gå över till en fri prismarknad. Herr Svenning var uppenbarligen inte nöjd med tidningens allmänna inställning till bostadsfrågan. Jag vill emellertid påstå att sällan har någon reportageserie om bostadsbyggandet, även om den har varit så utomordentligt skicklig, pedagogisk och välskriven som Aftonbladets bostadsartiklar, kunnat påvisa så starka motiv och argument emot en fri prismarknad som just de nämnda artiklarna. Sedan Aftonbladets artikelserie har avslutats kan man konstatera, att man där har begått precis samma misstag som åtskilliga borgerliga debattörer tidigare i denna kammare. Tidningen har inte tillfört debatten en enda ny aspekt. Man har talat om fördelar av en fri prismarknad, man har »bullat upp» alla argumenten för övergång till en fri prismarknad, men man har ändå måst konstatera, att det byggs inte en enda bostad mer i en fri prismarknad än om vi har den nuvarande reglerade marknaden. Det är alltså den stora behållningen av den artikelserie som förekommit i Aftonbladet. Man har där endast kommit fram till att bostäderna måste bli dyrare, att de skall betinga dagspris, att lagen om tillgång och efterfrågan skall gälla på bostadsmarknaden och att man får hitta på någonting för att åstadkomma rättvisa för de stora barnfamiljerna. Det är ett diffust resonemang som emellertid, tycker jag, verkat mycket avslöjande, och det kanske har bidragit till att de borgerliga talarna i dag uppträtt ganska försiktigt när det gällt att prisa fördelarna med en fri bostadsmarknad i Storstockholm. Jag tror nu att vi definitivt kan avskriva det resonemanget, ty det finns inga reella förutsättningar att tillmötesgå dessa synpunkter i praktisk politik. Vi skall ha kvar den socialt motiverade bostadspolitik som vi nu har men inriktad alla våra ansträngningar på att öka bostadsbyggandet och successivt öka och sam-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ordna våra resurser för ett ökat antal bostäder i detta väldiga område.

Får jag slutligen, herr talman, nämna att bostadsbyggandet i Stockholm sedan 1949, alltså under en knapp 15-årsperiod, inneburit att i Stockholms stad har byggts 87 868 lägenheter. Det bostadsbyggandet berör nära 300 000 människor i huvudstaden. I Stockholms län har under samma period byggts 90 168 lägenheter. Totalt innebär detta 178 036 lägenheter i Storstockholm. Jag anför dessa siffror därför att det är på tiden att vi nu hyfsar debatten om den »misslyckade» socialdemokratiska bostadspolitiken i Stockholm. Det antal lägenheter som under perioden byggts i Stockholm, cirka 87 000, motsvarar nära nog exakt det totala antalet lägenheter i Malmö stad. Var och en kan därav förstå vilken oerhörd insats som har gjorts i Stockholm och också i Storstockholm för att där komma till rätta med bostadsfrågan.

Även om vi har många bostadssökande och åtskilliga av dem saknar bostad skall vi komma ihåg, att vad som utgör den pådrivande kraften vid efterfrågan av bostad inte bara berör den som är i avsaknad av bostad utan beror framför allt på den stora folkvandringen och inkomstutvecklingen, vilken senare möjliggjort för folk att med stigande standard efterfråga modernare, större och rymligare lägenheter.

Herr Källenius kom i sitt anförande in på konkurrensen och betydelsen av att vi fick en ökad industrialisering på bostadsmarknaden. Jag vill gärna vitsorda det resonemanget. Vi har utanför Stockholm ett industriellt elementbyggeri av allra högsta klass — nämligen i Bollmora. Det är relativt högt utvecklat, men det kan utvecklas mera. Jag vet att åtskilliga delegationer från olika delar av Europa sökt sig till stockholmstrakten för att se på denna industrialisering av moderna bygghetoder.

Det var den konsumentkooperativa bostadsrörelsen som började med dessa

försök i Östberga i Stockholm i mitten av 1950-talet, försök som gav både besvikelser men efter hand också framgångar och värdefulla erfarenheter. Därur har växt fram nyttiga lärdomar som nu kan användas för en utveckling av det industriella elementbyggeriet. Det finns mycket att göra på detta område. Jag är inte alls övertygad om att avsaknaden av mark som nu anfördes av herr Källenius är *enda* anledningen till att konkurrensen är så obetydlig på detta område. Jag skulle nästan våga gissa, att intresset från byggmästarhåll kanske skulle ha varit större, om vi haft en bostadsmarknad i Stockholm som inte präglats av en så enormt stor efterfrågan. Detta har tydligen en hämmande effekt på byggmästarnas intresse för att övergå till och utveckla det industriella elementbyggeriet i en stimulerande fri konkurrens.

Slutligen vill jag för undvikande av alla missförstånd säga att jag instämmer i det yrkande som ställts under diskussionen av herr Svenning. Det återfinnes i den sammanfattning av yrkandena under detta utskottsutlåtande som utdelats till kammarens ledamöter. Där yrkas under mom. 13 b), att riksdagen måtte besluta att under hänvisning till pågående utredningar icke företa någon ändring av basräntan för fastigheter färdigställda åren 1952 t. o. m. 1960, detta yrkande framställt av herr Svenning och motsvarande punkten a) i motionerna I: 168 och II: 228.

Orsaken till att något yrkande beträffande det andra momentet i motionen inte ställts beror på att vad som där föreslås har i väsentliga avseenden vunnit statsutskottets beivranhet.

Herr andre vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Det är en del synpunkter i den senaste talarens inlägg som

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

jag känner ett behov av att korrigera inför kammaren. Jag har inte för avsikt att gå in i någon bostadspolitisk debatt. Jag skall inte heller protestera mot hans presentation av ett problem, som gäller frågan om en fördelning både i fråga om kapital och arbetskraft över flera sektorer och som därför inte kan ses på det, om jag får använda uttrycket, ensidiga sätt som skedde i herr Lindkvists inlägg.

Jag vill bara säga att om herr Lindkvist vill skjuta på riksbankschefen för de beordrade kreditrestriktionerna och vill göra gällande att det skulle vara dennes fel att det har blivit en åtstramning av kreditgivningen, så talar herr Lindkvist i ett ämne där han icke är informerad om det verkliga förhållandet. Det är antaganden från hans sida, och det är dessa antaganden jag vill dementera.

Kreditåtstramningar sker av naturliga skäl över riksbanken, därför att riksbanken är det organ som i första hand har att svara för sådana frågor. Dessa kreditåtstramningar har gjorts i fullt samförstånd med finansministern och regeringen och efter diskussioner med finansministern och inrikesministern och regeringen i övrigt och på begäran av den arbetsmarknadsstyrelse, som också har ett ansvar för att överanstängningarna på det ekonomiska området med allt vad det innebär inte får sprida sig. Tyvärr måste jag också säga, att dessa kreditåtstramningar kommer, i det konjunkturperspektiv vi har i dag, att få fortsätta över den kommande sommaren med hänsyn till nödvändigheten av att hålla balans i ekonomin. Kammarens ledamöter får således inte bli överraskade över att det även framöver kommer att vara stramt i detta avseende, och de kan också vara övertygade om att den stramheten har sin fulla välsignelse från regeringens sida. I sista hand är det regeringen som har ansvaret för den ekonomiska balansens vidmakthållande. Vi tvingas

ibland att vidta en del åtgärder som sedda från en speciell, begränsad synpunkt kan uppfattas såsom olustiga och besvärande. All den olust och den kritik som vi möter även från våra egna — jag räknar herr Oskar Lindkvist till dem — är dock bättre att ta än den kritik som med skäl kan komma när balansen inte längre är vidmakthållen.

Herr LINDKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag bestrider givetvis inte att det är en överhettad ekonomi som motiverar den åtstramning som nu sker på kreditmarknaden. Vi har nog alla förstått att åtgärderna varit välgrundade.

Vad jag har velat understryka är emellertid, att det bostadsbyggande som vi i tidigare sammanhang har ansett böra ha prioritet på länemarknaden har blivit utsatt inte för en åtstramning utan för ett produktionsstopp. Jag har i mitt tidigare anförande påstått att rytmerna i bostadsbyggandet har störts, att det medför konsekvenser för en kontinuerlig bostadsproduktion och att man får ta extra kostnader på igångsättningsidan, som är förorsakade av denna kreditåtstramning och som kommer att överflyttas på bostadskonsumenterna.

Jag medger gärna, herr talman, att jag inte är så väl bevandrad i frågan om vem som har det största ansvaret. Jag borde naturligtvis ha förstått att ingenting sådant här kan ske utan att herr Sträng något hårdhänt har ett finger med i spelet.

Om denna kreditåtstramning skall fortsätta — herr Sträng antyder att den kommer att fortsätta över sommaren — skall det emellertid mycket god talekonst till för att övertyga mig om att denna utveckling kommer att innebära att vi ändå skall kunna bygga 85 000 lägenheter. Det är just bostadsbyggandet som ligger mig så varmt om hjärtat, och jag menar därför att det är nödvändigt att vi håller det i gång

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

trots rådande kreditmässiga svårigheter.

Herr JOHANSSON i Öckerö (fp):

Herr talman! Det har här förts en lång debatt i bostadsfrågan, och meningarna har varit rätt delade. Men om en sak har alla varit ense: det är ont om bostäder. Det har också framhållits olika orsaker till detta. Man har talat om bristen på arbetskraft, svårigheterna att få tomtmark och delvis även pengar till bostadsbyggande. Om vi får tro vad finansministern här senast sagt, förefaller det som om det inte inom den närmaste framtiden skulle bli någon lättnad i sistnämnda avseende.

Det är därför med beklämning man ser att i våra kustsamhällen och kanske även ute på landsbygden många förhållandevis goda bostäder står tomma under tio månader av året. Detta sammanhänger delvis med de statliga myndigheternas likgiltighet när det gäller att lämna den bofasta befolkningen lån för att köpa in sådana bostäder. Såsom vi alla känner till får den bofasta befolkningen, då man vill förvärva en äldre fastighet såsom eget hem, utstå en mycket hård konkurrens med i många fall förmögna sommarvärdar. Det är också att märka att dessa äldre bostadsfastigheter ofta är centralt belägna i samhället, vilket gör det mycket lätt att dra in vatten och avlopp i fastigheterna. Den som bygger nytt blir vanligen hänvisad till att göra det i utkanten av samhället, och som bekant är de bohuslänska klipporna mycket hårda och besvärliga att spränga i. Det betyder att det blir synnerligen dyrbart att dra vatten- och avloppsledningar till sådana nybyggda fastigheter. Även om kostnaden till största delen bestrides av statsmedel, är det en dålig ekonomisk bostadspolitik som myndigheterna bedriver, när man inte genom förmånliga lån vill hjälpa den bofasta befolkningen att förvärva goda äldre fastigheter.

I den situation som uppkommit finns det en kommun, som genom kommunala subventioner och goda lånemöjligheter försöker hjälpa de bostadsökande. Men detta sker dock i ringa utsträckning. Om det funnits tillgång till förmånliga statliga lån, är jag alldeles övertygad om att många av de hus som nu står tomma tio månader av året skulle ha varit bebodda under hela året. Meningen har ju inte varit att vi skulle hjälpa sommarvärdar eller andra personer med endast tillfälligt behov av bostad att förvärva dessa hus, utan människor som har sitt arbete på platsen borde ges möjlighet att köpa dem.

De förhållanden som nu är rådande i många bohuslänska kustsamhällen har säkerligen sin motsvarighet på andra ställen utmed kusterna och kanske även på landsbygden. Vi har också i motioner vid flera tidigare riksdagar berört dessa förhållanden. I den motion, som jag och några kammarkamrater i år väckt, har vi begärt att det skall öppnas möjlighet att lämna ut lån för förvärv av äldre fastigheter. Utskottet har när det gäller denna motion hänvisat till den pågående bostadspolitiska utredningen. Jag hoppas att inte någon av kommitténs ledamöter tar illa upp, om jag rekommenderar dem att göra en studieresa till den bohuslänska skärgården för att verkligen studera de ovan påtalade förhållandena.

Herr talman! Jag har inte något yrkande.

I detta anförande, under vilket herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna, instämde herrar *Staxäng* (h) och *Mattsson* (cp).

Herr BENGTSON i Solna (h):

Herr talman! Jag vet inte hur det kan komma sig att denna debatt uppammar till att läsa vers, men jag skall be att få citera några strofer ur en känd dikt. — Den handlar om att riva hus:

Och hackan högg
och stängen bröt
och väggen föll
för kraftig stöt.
Och skrapan rev
och tången nöp,
att taket föll
och skorsten stöp.
Från kåk till kåk
man sig beger,
från syll till ås,
allt brytes ner.

— — —

— 'Ha! Tidens sed: att r i v a hus!
Men bygga upp? — Det är förskräckligt!
— 'Här rivs för att få luft och ljus;
Är kanske inte det tillräckligt?'

När August Strindberg skrev denna dikt hade han säkert fog för sin kritik. Han kunde inte ana att han så småningom skulle bli bönhörd över hövan. Hade Strindberg levat i dag, hade han utan tvivel satt in sin samhällskritik mot den lagstiftning som gör det ekonomiskt riktigt att riva hus trots att bostadsbristen bara växer.

Jag skall ta upp denna enda aspekt på bostadsfrågan: problemet att hejda rivningsvågen.

Alla är vi överens om att skall vi komma till rätta med bostadskrisen måste vi bygga så mycket vi kan. Jag tycker att det är minst lika viktigt att vi river så litet som möjligt.

Herr Turesson pekade i sitt anförande tidigare i dag på den revidering av prognoserna för bostadsförsörjningen under innevarande femårsperiod som nyligen framlagts. Enligt denna skulle cirka 28 000 lägenheter varje år försvinna ur marknaden genom rivning och genom att göras om till kontor. Låt oss stanna ett ögonblick vid denna siffra. 28 000 lägenheter om året gör 140 000 på fem år. Det är ett skrämmande stort antal. Även om det står klart att en del rivningar är nödvändiga för att klara den växande trafiken och andra problem, är det också omvittnat att det rivs hus som mycket väl skulle kunna

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

stå kvar och hjälpa till att lindra bostadsnöden.

Hur kommer det sig då att det rivs så mycket? Enligt herr Lindkvist har den socialdemokratiska bostadspolitiken i Storstockholm på intet vis misslyckats. Hur skulle det då se ut, herr Lindkvist, om en politik skulle misslyckas? Det är väl helt enkelt så, att det just på grund av hyresregleringens bestämmelser inte i dagens läge lönar sig att reparera och modernisera. Och allteftersom regleringen verkat har underhålls- och moderniseringsbehovet vuxit sig så starkt, att det fordras krafttag för att nå resultat. Har vi verkligen råd att ha det ordnat på detta sätt, när tusentals ungdomar står i bostadskön?

Då en reglering existerat så länge som 22 år, har också regler och förordningar hunnit bli så invecklade och krångliga, att varken hyresgäster eller hyresvärdar kan orientera sig i regleringsfloran. Fastighetsägaren kan med fog säga att för nästan varje åtgärd som han önskar vidta måste han avlägga en fullständig redogörelse för vad som hänt med huset under de senaste tjugu åren. Det behövs därför både en förenkling och en förnyelse av lagarna och en bättre ekonomisering, alltså såsom ett led i avvecklingen av regleringarna.

För närvarande skall större reparations- och underhållsarbeten, som inte kan finansieras av löpande hyresinkomster, täckas genom generella hyres-tillägg, mer eller mindre likformigt utgående i procent av grundhyran. Tankegången härvidlag är en kvarleva från efterkrigstidens löne- och prisstopp, som nu ligger så långt tillbaka i tiden, att de flesta nästan har glömt det. Men på hyresmarknaden lever prisstoppet kvar. Alla som sysslat med fastighetsfrågor vet att reparationsbehoven återkommer regelbundet. Vart fjärde år bör plåttaken överses, vart femtonde år måste det företas en helrenovering av trappuppgångar, vart trettonde år behövs rörsystemet för avlopp och vatten för-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

nyas och med femton, tjugu års mellanrum måste man göra något åt fasaderna. Det sägs att Stockholm är en vacker och välhållen stad. Men dagens Stockholm gör på många håll intryck av att vara en misskött stad, där husen är fallfärdiga och fasaderna oputsade. Stadens ansikte är gammalt och fult. Granskar man husen vid olika gator, finner man att över hälften av fasaderna ofta behöver snyggas upp.

Men det är ju orimligt att med ett tillägg av 1 å 2 procent på en grundhyra, som ligger vid 15—20 kronor per m², kunna finansiera sådana stora utlägg. Skall ordningen med generella hyreshöjningar fortsätta under den tid hyresregleringen har kvar att leva, måste dessa höjningar beräknas i absoluta tal, d. v. s. i hyrestillägg per m² och inte i procent av en historisk grundhyra.

Då det gäller moderniseringar och förbättringar ligger saken annorlunda till, eftersom fastighetsägaren i varje särskilt fall får begära ersättning för sina kostnader i form av höjd hyra. Men alla vet ju vad som händer när man börjar röra i gamla hus. Det kommer fram än det ena och än det andra som behöver repareras, och sådana reparationer har man inte formell rätt att få ersättning för. Nu gör man gällande att hyresnämnden behandlar även sådana fall liberalt, men detta är inte en allmän uppfattning.

Det är ett rimligt och riktigt krav från hyresgästerna, att en lägenhet såvitt möjligt hålles i dagens standard. Tekniken går ju ständigt framåt, och det är teknisk möjligt att förse även gamla lägenheter med sådana moderna hjälpmedel som underlättar t. ex. en ofta dubbelarbetande husmors börda. Men hur ofta går det att ekonomiskt genomföra?

I en motion som har behandlats av tredje lagutskottet har anvisats en väg ut ur dessa svårigheter. Den grundar sig på hyresrådets förslag i november 1962

om en utredning beträffande avtalsfrihet under hyresnämndernas hägn. Men det är givet att även provisoriska lösningar kan aktualiseras. I kommunala sammanhang talas det nu ofta om att man vid ett omfattande renoveringsprogram för att ge modern standard åt varje lägenhet skulle kunna lägga en nybyggnadskalkyl till grund för hyres sättningen. Det finns sålunda olika vägar att gå. Det viktigaste är att något göres och göres snart. Jag tror att ett tilläggsdirektiv till hyreslagstiftnings sakkunniga att med förtur behandla dessa problem skulle vara ett lyckligt grepp i dagens läge.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. 1

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen 1) av herr Boman m. fl.; samt 3:o) bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föranleddes av bifall till motionerna I: 364 och II: 437; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde likväl votering, i anledning varav och sedan till kontraposition antagits den under 2:o) angivna propositionen följande voteringsproposition efter given varsel upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 1) i utskottets utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Boman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppres-

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

ning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 153 ja och 37 nej, varjämte 20 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 2

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 2); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 2) i utskottets utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 2) av herr Boman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 108 ja och 102 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 4

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 3); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Turesson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 4) i utskottets utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 3) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Turesson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 159 ja och 36 nej, varjämte 17 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 5

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 6

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen 4 a) av herr Boman m. fl.; 3:o) bifall till reservationen 4 b) av herr Virgin m. fl.;

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

samt 4:o) bifall till reservationen 4 c) av herr Nils-Eric Gustafsson m. fl.; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de tre återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen begärde dock herr Turesson votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontraposition i voteringen om kontraposition i huvudvoteringen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 3:o) angivna ha flertalets mening för sig. Beträffande sistnämnda kontraposition begärde dock herr Andersson i Knäred votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i voteringen om kontraposition i huvudvoteringen angående mom. 6) i statsutskottets utlåtande nr 42 antager reservationen 4 b) av herr Virgin m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen 4 c) av herr Nils-Eric Gustafsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härfter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Andersson i Knäred begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verk-

ställdes. Därvid avgavs 39 ja och 39 nej, varjämte 133 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Då sålunda de avgivna rösterna befanns lika delade, nedlade herr talmannen i rösturnan en ja-sedel och en nej-sedel, varefter på herr talmannens anmodan herr Löfroth ur urnan upptog den ena av dessa båda sedlar; och befanns denna innehålla nej.

Kammaren hade alltså till kontraposition i den förberedande voteringen antagit den under 4:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående mom. 6) i statsutskottets utlåtande nr 42 antager reservationen 4 a) av herr Boman m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen 4 c) av herr Nils-Eric Gustafsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härfter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Andersson i Knäred begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 38 ja och 40 nej, varjämte 133 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 4:o) angivna propositionen.

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 6) i utskottets utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservation 4 c) av herr Nils-Eric Gustafsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Andersson i Knäred begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 110 ja och 41 nej, varjämte 61 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 7

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 5); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Andersson i Knäred begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 7) i utskottets utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 5) av herr Boman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Andersson i Knäred begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 109 ja och 102 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 8

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 50 och II: 64; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. 9

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 6) av herr Virgin m. fl.; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. 10 och 11

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 12

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 7); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Turesson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 12) i utskottets utlåtande nr 42, röstar

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran bifallit reservation 7) av herr Boman m. fl.

Sedan kammarans ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarans ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Turesson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 120 ja och 76 nej, varjämte 16 av kammarans ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaran hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 13 a)

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 8 a); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaran bifaller statsutskottets hemställan i mom. 13 a) i utskottets utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaran bifallit reservationen 8 a) av herr Boman m. fl.

Sedan kammarans ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att

han funne flertalet av kammarans ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 109 ja och 102 nej.

Kammaran hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 13 b)

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen 8 b) av herr Boman m. fl.; 3:o) bifall till reservationen 8 c) av herr Virgin m. fl.; 4:o) bifall till det av herr Svenning under överläggningen framställda yrkandet att riksdagen måtte besluta att under hänvisning till pågående utredningar icke företa någon ändring av basrätten för fastigheter färdigställda åren 1952 t. o. m. 1960, detta yrkande motsvarande punkten a) i motionerna I: 168 och II: 228; samt 5:o) bifall till motionerna I: 51 och II: 65 i motsvarande del; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de fyra återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen begärde dock herr Turesson votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontraposition i huvudvoteringen ånyo upptog de tre återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 3:o) angivna ha flertalets mening för sig. Beträffande denna kontraposition begärde herr Nilsson i Gävle likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontraposition i den förberedande voteringen ånyo upptog de båda återstå-

ende propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 4:o) angivna ha flertalets mening för sig. Även beträffande sistnämnda kontraposition begärde dock herr Nilsson i Gävle votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i den votering, som företas för bestämmande av kontraposition i huvudvoteringen angående mom. 13 b) i statsutskottets utlåtande nr 42, antager det av herr Svenning under överläggningen framställda yrkandet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit motionerna I: 51 och II: 65 i motsvarande del.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Nilsson i Gävle begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 71 ja och 9 nej, varjämte 131 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i den förberedande voteringen antagit den under 4:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i voteringen om kontraposition i huvudvoteringen angående

Främjande av bostadsförsörjningen m. m.

mom. 13 b) i statsutskottets utlåtande nr 42 antager reservationen 8 c) av herr Virgin m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit det av herr Svenning under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter här efter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 51 ja och 63 nej, varjämte 98 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i voteringen om kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 4:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående mom. 13 b) i statsutskottets utlåtande nr 42 antager reservationen 8 b) av herr Boman m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit det av herr Svenning under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter här efter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning

Alkohollagstiftningen

genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 73 ja och 63 nej, varjämte 76 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i mom. 13 b) i utskottets utlåtande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 8 b) av herr Boman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Gustafsson i Skellefteå begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 106 ja och 70 nej, varjämte 36 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 14—30

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 8

Alkohollagstiftningen

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 29, i anledning av väckta

motioner beträffande alkohollagstiftningen.

Till bevillningsutskottet hade hänvisats följande inom riksdagen väckta, av utskottet till behandling i ett sammanhang upptagna motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 15 av fru *Hamrin-Thorell m. fl.* och II: 25 av herr *Wiklund m. fl.*, vari hemställts, »att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning och förslag rörande påföljd för den som på offentlig plats eller under liknande förhållanden bjuder minderårig på alkoholholdrycker»;

2) de likalydande motionerna I: 54 av herrar *Schött* och *Åkerlund* samt II: 69 av herr *Wennerfors m. fl.*;

3) de likalydande motionerna I: 128 av herr *Erik Filip Petersson* och II: 157 av herr *Hamrin* i Jönköping m. fl.;

4) de likalydande motionerna I: 200 av herr *Bengtson m. fl.* och II: 246 av herr *Hamrin* i Jönköping m. fl., vari hemställts, »att riksdagen måtte besluta, att lägsta åldersgränsen för utskänkning av alkoholhaltiga drycker i likhet med utminuteringsgränsen fastställes till 21 år»;

5) de likalydande motionerna I: 340 av fru *Olsson* och II: 373 av herr *Börjesson* i Falköping m. fl., vari hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt prövning samt förslag angående allmän registrering av spritinköpen genom inköpskort i enlighet med vad som anförts i motionerna»; samt

6) motionen II: 678 av herr *Dickson*, vari hemställts, »att riksdagen nu måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära sådan åtgärd att det renade brännvinet, försöksvis och tills vidare, upphör att tillverkas och saluföras».

Utskottet hemställde,

att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 15 av fru *Hamrin-Thorell m. fl.* och II: 25 av herr *Wiklund m. fl.* om påföljd för den som bjuder minderårig på alkohol,

Alkohollagstiftningen

2) de likalydande motionerna I: 54 av herrar Schött och Åkerlund samt II: 69 av herr Wennerfors m. fl. om saluförande av ett s. k. mellanöl,

3) de likalydande motionerna I: 128 av herr Erik Filip Petersson och II: 157 av herr Hamrin i Jönköping m. fl. om ordningsföreskrifter vid utskänkning av rusdrycker,

4) de likalydande motionerna I: 200 av herr Bengtson m. fl. och II: 246 av herr Hamrin i Jönköping m. fl. om höjning av åldersgränsen för utskänkning av alkoholhaltiga drycker,

5) de likalydande motionerna I: 340 av fru Olsson och II: 373 av herr Börjesson i Falköping m. fl. om allmän registrering av spritinköp, ävensom

6) motionen II: 678 av herr Dickson om åtgärder för att bringa tillverkning och saluförande av renat brännvin att upphöra,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I motiveringen, sid. 8 fjärde stycket, anförde utskottet:

Utskottet vill i denna fråga endast framhålla att den önskade åtgärden torde få anses innebära ett sådant ingrepp i nykterhetspolitiskt avseende att riksdagen enligt utskottets mening icke bör ta ställning till frågan med mindre förslag härom framlägges i proposition. Utskottet anser sig således icke nu på de i motionerna anförda grunderna böra upptaga nykterhetspolitiska principer till omprövning. Som motionärerna framhållit är emellertid frågan om mellanöl redan föremål för finansministerns uppmärksamhet. Spörsmålet måste enligt utskottets mening bedömas inte endast ur försäljnings- utan även ur beskattningssynpunkt. Med det anförda avstyrker utskottet motionerna I: 54 och II: 69.

Reservationer hade avgivits

I) av herrar *Stefanson, Wärnberg, Erik Filip Petersson, Gustafson* i Göteborg, *Engkvist* och *Fälldin*, vilka ansett, att utskottet under 1) bort hem-

ställa, att riksdagen med bifall till motionerna I: 15 av fru Hamrin-Thorell m. fl. och II: 25 av herr Wiklund m. fl. måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om skyndsamt utredning och förslag rörande påföljd för den som på offentlig plats eller under liknande förhållanden bjöde minderåriga på alkoholdrycker;

II) av herrar *Erik Filip Petersson* och *Engkvist*, vilka ansett, att utskottet under 4) bort hemställa, att riksdagen i anledning av motionerna I: 200 och II: 246 måtte antaga i reservationen framlagt förslag till förordning angående ändrad lydelse av 50 § rusdrycksförsäljningsförordningen den 26 maj 1954 (nr 521), av innebörd att utskänkning ej skulle få äga rum till den som kunde antagas ej hava fyllt tjuugoett år;

III) av herrar *Elofsson* och *Fälldin*, vilka ansett, att utskottet under 5) bort hemställa, att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 340 av fru Olsson och II: 373 av herr Börjesson i Falköping m. fl. i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om skyndsamt prövning samt förslag angående allmän registrering av spritinköp.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr GUSTAFSON i Göteborg (fp):

Herr talman! Först vill jag nämna några tekniska saker. Det har hänt ett par missöden i samband med avlämnandet av reservationerna. Vad beträffar reservation I har namnet Christenson i Malmö bortfallit och när det gäller reservation II har namnet Stefanson och Gustafson i Göteborg bortfallit. Detta har alltså skett på grund av ett tekniskt missöde; bakom reservation nr I står alltså även herr Christenson i Malmö och bakom reservation nr II också herr Stefanson och jag.

Som framgår av betänkandet hade jag inte tillfälle att närvara när betänkandet justerades, och jag har därför inte haft möjlighet att påverka utform-

Alkohollagstiftningen

ningen av motiveringen i de hänseenden där jag har samma yrkande som utskottet. I den fråga som gäller införande av mellanöl delar jag helt utskottets uppfattning att motionen bör avslås, men jag kan inte instämma i den motivering som utskottet har anfört.

Jag skall, herr talman, mycket kortfattat — jag förstår att det finns åtskilliga som ämnar yttra sig i denna debatt och som har mycket större sakkunskap än den jag kan åberopa — beröra reservationerna I och II och säga något om motiveringen till att man enligt min uppfattning inte bör införa det s. k. mellanölet.

Vad beträffar reservation I som ju fick en ganska betydande majoritet i första kammaren tycker man att även andra kammaren skulle kunna följa första kammarens exempel samt bifalla motionen, och i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning och förslag rörande påföljd för dem som på offentlig plats eller under liknande förhållanden bjuder minderåriga på alkoholdrycker. Det borde väl vara ganska självklart att det inte skall få förekomma att man på det sättet lurar i minderåriga personer sprit. De som har sett ungdomsfyllerister, fjorton-femtonåringar, borde vara beredda att ansluta sig till denna reservation, till vilken jag yrkar bifall.

Reservation II gäller frågan om en höjning av utskänkningsåldern på restaurang till 21 år. Utskänkningsåldern skulle alltså vara densamma som gäller för försäljning av rusdrycker. Detta är också ett yrkande, som jag tycker att man skulle kunna få en mycket bred anslutning till. Den tilltagande alkoholkonsumtionen bland ungdomen har, inte minst i samband med dans-tillställningar och sådant, orsakat en hel del besvärigheter, och den har även medfört fall av rattonykterhet och rattfylleri. Det borde vara ett allmänt intresse att man har samma ålder för utskänkning av alkoholhaltiga drycker

på restaurang som för försäljning i butiker. Jag ber att få yrka bifall till reservation II.

När det sedan gäller förslaget om att införa ett mellanöl vill jag säga att jag finner de motiveringar som framförts i motionerna utomordentligt verklighetsfrämmande. Tanken att ett öl med svagare alkoholhalt än starkölet, som man nu har tillgång till, skulle kunna konkurrera med brännvinet, tycker jag är svår att förstå. Det finns drycker som kan konkurrera och som kan verka nykterhetsfrämjande. I Frankrike har Coca-cola medverkat till att nedbringa vinkonsumtionen kraftigt, och man har sagt att Coca-cola-industrien har varit en större nykterhetsfrämjande faktor i detta land än den där ganska svaga nykterhetsrörelsen när det gällt att minska vinkonsumtionen.

Att ett mellanöl i det läge vi har skulle kunna nedbringa konsumtionen av sprit tycker jag för min del är verklighetsfrämmande, och därför yrkar jag avslag på motionerna utan att kunna instämma i utskottets motivering.

I detta anförande instämde herrar *Rimmerfors*, *Berglund* och *Westberg* (samtliga fp) samt fru *Boman* (h).

Herr ENGVIST (s):

Herr talman! Jag har för min del biträtt bevillningsutskottets betänkande när det gäller punkten om mellanöl och har därvidlag ingenting att tillägga. Jag anser inte detta vara någon beställning och finner inte anledning att man här debatterar denna fråga, eftersom det är ett enhälligt utskott som avstyrkt motionen.

Beträffande de övriga punkter som behandlats i bevillningsutskottets betänkande nr 29 vill jag beträffande punkt 1, som gäller motionerna I: 15 och II: 25, vari har föreslagits påföljd för den som offentligen bjuder minderårig på alkohol och vilka föranlett reservation I, framhålla att jag inte kan biträda utskottets uppfattning. Utskotts-

Alkohollagstiftningen

majoriteten yrkar avslag under uttalande av att de påtalade missförhållandena ej synes ha den omfattningen att de skulle motivera en särslagstiftning. Utskottet pekar på de betydande praktiska svårigheterna att kunna avgränsa och precisera området för straffbarhet. Vi reser vanter har emellertid ansett att dessa skäl inte är tillräckliga för att avvisa förslaget om en utredning. Till stöd för detta har vi i reservation I framhållit, att det måste anses stötande att samhället står utan maktmedel att inskrida mot den som bjuder minderårig på alkoholdrycker på offentlig plats. Jag vill därför yrka bifall till reservation I av herr Stefanson m. fl.

I punkt 4 behandlas motionerna I:200 och II:246 om en höjning av åldersgränsen vid utskänkning. I dessa motioner har föreslagits att åldersgränsen vid utskänkning av alkoholhaltiga drycker höjes från 18 till 21 år eller samma åldersgräns som gäller för utminuteringen. Utskottet har avstyrkt dessa motioner i huvudsak med den motiveringen att fylleriet bland ungdomen visat en nedåtgående tendens under 1963. Vi har emellertid i vår reservation framhållit att det är tillräckligt klarlagt att alkoholbruket bland ungdomen fortfarande inger en stark oro. Dessutom är det tydligen så att ungdomen får sina alkoholvanor i tidigare åldrar än förut, vilket också ökar riskerna för senare uppkommande alkoholmissbruk. Det är också klart, menar vi, att de gränsfall, som här givetvis inte kan undvikas, och de missstag vid åldersbedömningen som kommer att uppstå inte borde avskräcka från denna höjning av åldersgränsen, eftersom den med säkerhet kommer att medverka till en sanering av missbruket av alkohol bland ungdom i tonåren.

Jag ber i detta sammanhang också att helt kort få hänvisa till en opinionsundersökning som Sveriges godtemplares ungdomsförbund låtit SIFO utföra. Den gällde utskänkningens ålder

och skedde under tiden 15 november —15 december 1963. Resultatet av denna opinionsundersökning visar alldeles klart att det finns en bred folkopinion bakom tanken på en höjning av åldersgränsen för utskänkning av alkoholhaltiga drycker. Helt naturligt kommer inte alla olägenheter att undanröjas vid ett bifall till reservationen. Men det kanske ändå finns skäl att nämna att opinionsundersökningen gav ett rätt entydigt resultat så till vida att en stor majoritet av svenska folket synes anse att en höjning från 18 till 21 år av åldersgränsen för utskänkning av alkoholhaltiga drycker på restaurang är lämplig. Endast en av tio tillfrågade ställde sig tveksam till en dylik höjning. Man kan fastslå att tre fjärdedelar av befolkningen tycker att den föreslagna höjningen är befogad. Samma positiva inställning återfinns enligt SIFO-undersökningen inom samtliga samhällskategorier som ingår i denna undersökning.

Även om ett bifall till reservationen, som jag redan sagt, inte leder till att alla de missförhållanden man skulle vilja komma åt på detta område undanröjes, uppnås helt säkert ändå betydande fördelar vid en sådan ändring av åldersgränsen, när det gäller arbetet och strävandena att sanera alkoholmissbruket bland ungdomen.

Jag ber därför, herr talman, att beträffande punkterna 1 och 4 få yrka bifall till reservationerna. Beträffande övriga punkter i utskottets betänkande yrkar jag bifall till utskottets förslag.

I detta anförande instämde fru *Eriks-son* i Stockholm, fru *Torbrink*, fru *Svensson* och fröken *Sandell* (samtliga s).

Herr HAMRIN i Jönköping (fp):

Herr talman! De delfrågor som vi nu har att ta ställning till, hör hemma på ett område som tyvärr, vill jag säga, alltid besitter en höggradig aktualitet. Det beror helt enkelt därpå att samhäl-

Alkohollagstiftningen

let, trots ett oavslått plåstrande, aldrig lyckats komma till rätta med missförhållandena. Alkoholskadorna — det är dem jag syftar på — har alltså en utbredning och en skärpa som gör det påkallat att tala om alkoholfrågan som vår största olösta sociala fråga. Den ordning som nu gäller, är väl närmast att uppfatta som ett led i ständigt fortgående försöksverksamhet och inte som någon slutgiltig lösning. Det är väl den mildaste dom som kan fällas i detta sammanhang. Experimenterandet fortsätter med andra ord.

I och för sig vore det frestande att ta upp till närmare diskussion de frågor som här är aktuella, särskilt på de punkter, till vilka reservationer fogats, men jag skall inte göra det. Jag skall inskränka mig till att beträffande den första reservationen fälla det allmänna omdömet att man måste finna det ytterst glädjande att det utredningskrav som det här är fråga om, fått ett så kraftigt stöd och redan biträts av första kammaren.

Denna fråga gäller, hur man skall kunna komma till rätta med de marödörer — sådana finns — som inte drar sig för att locka barn och minderåriga till spritförtäring. Jag tänker särskilt på de fall, där detta sker på offentlig plats i den formen att man bjuder vederbörande på sprit eller tubbar till spritförtäring. Vi hade härom året ett par sådana fall i min hemstad, vilka med skäl kunde betecknas som upprörande. Här är det ju fråga om att skapa ett skydd för dem som har allra svårast att värja sig, d. v. s. barnen. Jag medger att det i detta sammanhang möjligen kan uppkomma en del intrikata gränsdragningsproblem, problem av lagteknisk natur, men en utredning bör naturligtvis kunna klarlägga dessa problem.

Jag ber alltså att få yrka bifall till reservation I och tillåter mig att vädja till kammaren att behjätta detta yrkande. Jag vill påstå, att det i eminent grad

rör sig om en *humanitärt* betingad framstöt.

Jag skulle också vilja anföra några ord i anslutning till reservation II, rörande en motion som jag varit med om att väcka — även om frågan genom den negativa utgången i första kammaren har fallit denna gång. Trots att utskottsmajoriteten även nu ställer sig avvisande till det reformkrav det här rör sig om och som går ut på att tillämpa samma åldersgräns för utskänkning och utminutering, har jag mycket svårt att finna några som helst bärande skäl för olika åldersgränser härvidlag. Varför skall en 18-åring kunna skaffa sig sprit på en restaurang, då han på goda grunder inte kan köpa sprit i systembutiken? De sociala vådorna blir lika stora i båda fallen. Det är ett primärt krav att ungdomar hindras att tidigt hemfalla åt alkoholvanor. I detta syfte bör bestämmelserna vara lika för både utskänkning och utminutering.

Herr talman! Låt mig härutöver bara framföra en enda reflexion. Det är ju en allmänt erkänd princip, att man inte skall lagstifta *mot* folkmeningen, ty då är det risk att lagen inte blir respekterad och efterlevd. På den punkten är vi — med all rätt — mycket känsliga. Jag vill då i likhet med herr Engkvist erinra om att en undersökning nyligen gjorts, som visar — en del finner det kanske förbluffande — att en klar majoritet bland befolkningen har den uppfattningen att det är motiverat att höja utskänkningens åldern från 18 till 21 år. Jag vill också betona en sak, som jag tycker är rätt intressant, nämligen att det även bland de yngre åldersgrupperna, mellan 15 och 24 år, finns en klar majoritet som menar, att det är rimligt och önskvärt att höja utskänkningens åldern. Jag tycker att det för opinionsbildningen i denna fråga — jag är övertygad om att den kommer tillbaka — är angeläget att särskilt peka på detta faktum.

Herr talman! Jag kan som sagt inte

Alkohollagstiftningen

finna några skäl som talar för att bibehålla en skillnad mellan bestämmelserna för utskänkning och utminuterung. Jag ber alltså att få yrka bifall till reservation II.

I detta anförande instämde herr *Gustafsson* i Borås (fp).

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! De föregående talarna har mycket kort motiverat reservationerna, och jag skall mycket kort tala för utskottets hemställan.

Vi är väl i grunden helt överens om att det är angeläget att försöka komma till rätta med det som inte är som det borde vara på nykterhetsområdet. Vi hade under fjolårets riksdag en mycket lång debatt om dessa problem i anledning av proposition nr 82. I den gjorde finansministern bland annat det uttalandet att det inte fanns någon anledning att göra något radikalt ingrepp i den fria inköpsrätten. Han menade att man i stället borde inrikta de nykterhetsfrämjande strävandena på positiva och förebyggande åtgärder. Det är väl en ståndpunkt som vi alltså kan förena oss omkring. Riksdagen var i fjol på bevillningsutskottets förslag enig i denna uppfattning.

Vad man framför allt måste försöka komma åt är langningen och missbruket. Det var av den anledningen som fjolårets riksdag införde en del skärpta straffbestämmelser på detta område, bland annat ända upp till två års straffarbete för grova langningsbrott. Man införde då också en ökad legitimationskontroll. Därmed har man väl också skapat bättre förutsättningar för att komma till rätta just med langarproblemet. Detta system har emellertid inte verkat i någon nämnvärd tid, och det finns anledning att nu vänta och se hur utvecklingen kommer att bli.

De reservationer som föreligger till bevillningsutskottets betänkande berör några delproblem. Vi kan naturligtvis ha olika uppfattningar om vilka vägar

man skall gå för att nå det resultat som vi alla önskar. Vad gäller reservation I, låter det väldigt bestickande att man genom en lagbestämmelse skulle komma åt den som bjuder femtonåringar på sprit. Men finansministern uttalade i proposition nr 82 i fjol att han för det dåvarande inte ansåg sig kunna lägga fram något förslag på den punkten. Utskottet menar att man inte kan komma åt problemets kärna på detta sätt alldenstund det naturligtvis endast kan bli fråga om ett förbud på offentlig plats. Det blir också mycket svåra gränsdragningsproblem. Jag vill göra kammaren uppmärksam på att det är ett brott mot ordningsstadgan att dricka sprit på en offentlig plats. Handlingen som sådan är alltså redan kriminaliserad. Problemet finns, men det är ytterligt svårt att komma åt det. Man kan naturligtvis inte införa några lagbestämmelser som skulle gälla på en skilt område.

Vad sedan gäller frågan om utskänkingen till personer som är mellan 18 och 21 år, tror jag att den i reservation II föreslagna ändringen skulle medföra att det bleve ännu svårare för vederbörande personal att bedöma i vilka fall en person äger rätt eller inte att få en pilsner, ett glas vin eller eventuellt starkare drycker. Jag tror inte att en sådan här bestämmelse skulle få någon större praktisk betydelse, och frågan är väl om den inte skulle utgöra ett litet för hårt ingrepp i den personliga friheten för den övervägande delen av befolkningen, som ju är skötsam. Jag tror inte heller att man ur nykterhetspolitisk synpunkt vinner något med att tillåta en okontrollerad konsumtion men förbjuda denna utskänkning.

Herr Hamrin sade att en SIFO-undersökning visat att den allmänna uppfattningen skulle vara att det är riktigt att vidta en sådan här åtgärd. Jag tror emellertid att det vore att tillmäta SIFO-undersökningarna en alltför stor betydelse, om man av en sådan undersök-

Alkohollagstiftningen

ning skulle dra slutsatsen att majoriteten av svenska folket önskar denna lagändring.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Jag har begärt ordet för att kommentera och yrka bifall till en motion som jag har väckt — inte bara i år utan även förra året — om att man skall göra ett krafttag och på försök upphöra med tillverkningen av renat brännvin. Detta yrkande avstyrktes förra året, och det avstyrks även i år av bevillningsutskottet. Det är visserligen konsekvent, men jag tycker att man ger väldigt litet i stället.

Bevillningsutskottet har i detta ögonblick ansvaret för vad som i kväll händer i många tusen familjer, när husfädern eller husmodern kommer hem berusad. Hittills har det förvisso nästan alltid varit brännvinet som legat bakom de här missförhållandena och tragedierna.

Förra året framförde utskottet åtminstone en sorts idé. Visserligen tyckte det inte att mitt förslag var bra — jag håller gärna med om att mitt förslag kanske inte var det bästa. Utskottet uttryckte i stället den tanken att man möjligen skulle kunna sänka alkoholhalten i spritdryckerna, om så kunde befinnas lämpligt.

Sedan dess har ett år runnit undan — mycket annat har runnit under den tiden också. Det är många av kammarens ledamöter som skrattar igenkännande, men verkningarna av den hypertrofierade konsumtionen av i synnerhet renat brännvin är så djupt tragiska, att jag har svårt att begripa att utskottet kan sitta lugnt med händerna i knät och inte göra något åt saken. Jag uppberor, att mitt förslag kanske inte är det bästa, men utskottet har ju *inget* förslag för att bättra på det utan vill att man skall avvakta utvecklingen,

som det heter. Det kan man göra på många områden, där det inte är förbundet med så stora sociala vådor som i detta fall. Redan denna kväll kommer på hundratals ställen att hända sådana ting som att den äkta mannen slår hustrun och skrämmer livet ur barnen. Bör inte vi på ett eller annat sätt se till att sådant inte förekommer?

Jag har inte kunnat komma fram till något bättre än att angripa nationaldrycken — det renade brännvinet — och jag har gjort det bara på försök. Det tycker utskottet är chockerande. Man får inte irritera konsumenterna genom att inte ge dem just det som bäst passar deras smak. Det kan man gott göra på andra områden men inte på detta, anser man tydligen. Det har sagts mig att man — och med den erfarenhet jag har från den tiden det begav sig kan jag understryka det — att man inte kan ställa sig på någon skyddad plats och vräka i sig en halvpanna kryddat brännvin, men man kan lätt göra det med okryddat brännvin. Jag tror inte att dessa 12-, 13- och 14-års flickor som håller i sig sprit varenda kväll i Stockholm skulle kunna konsumera så mycket, ifall inte detta renade brännvin, som ju inte smakar någonting, fanns till hands.

Jag skulle gärna vilja av bevillningsutskottets talesman höra vilka kraftåtgärder som utskottet anser att man bör sätta in mot detta. Det kan hända att utskottet har något i bakfickan att komma med. I så fall skall jag vara den förste att stödja utskottet. Men om det inte lämnas något tillfredsställande svar, utan utskottet vill att man skall sitta ännu ett år och låta tragedierna inom detta område fortsätta här i landet, så ser jag inte någon anledning varför man inte skulle göra åtminstone ett försök med det som jag nu har föreslagit, nämligen att man som ett experiment skulle avstå från att tillverka renat brännvin.

Jag skall, herr talman, inte uppe-

Alkohollagstiftningen

hålla tiden längre. Vi får väl höra vad herr Magnusson i Borås har att anföra. Det är möjligt att jag återkommer med en replik till honom. Men till dess skall jag be att få yrka bifall till motionen II: 678, som jag har skrivit och som enligt vad jag vet flera andra stöder. Jag kommer också att rösta för reservationerna I och II.

Herr FÄLLDIN (cp):

Herr talman! Jag hade tänkt säga något beträffande motiveringen till reservation I, men jag har blivit förekommen av andra reservanter och nöjer mig därför med att yrka bifall till densamma.

Tillsammans med herr Elofsson har jag reserverat mig för den tanke som är redovisad i ett motionspar angående registrering av spritinköpen. Mot denna tanke har väckts ganska mycken kritik i skilda sammanhang. Det har ansetts att man skulle införa förmynderskap och krångel, att man på bakvägar försökte återinföra motboken o. s. v. En del av denna kritik är väl inte längre befogad. Legitimationskravet vid spritinköp kan inte sägas utgöra mindre krångel eller innebära mindre förmynderskap än skyldigheten att vid spritinköp visa ett kort där kvantiteterna stämplas in. Avsikten härmed är densamma som ligger till grund för reservation I, nämligen att man skall försöka komma åt dem som på olagliga vägar skapar förutsättningar för det ungdomsfylleri som väl alla vill komma åt. Det råder ingen tvekan om att langarna åker från systembutik till systembutik för att skaffa sig de kvantiteter de anser sig behöva för att sedan illegalt sälja dessa. Om man hade registrering skulle det snart visa sig vilka som köper sådana kvantiteter att de kan tillhandahålla sprit på olaglig väg.

Det funnes kanske mera att tillägga, men för att inte uppta alltför lång tid skall jag nöja mig med den motive-

ringen. Jag ber alltså att få yrka bifall till reservation III.

Utskottet har även haft att behandla frågan om mellanöl. Utskottet har avstyrkt motionerna I: 54 och II: 69, och därvidlag delar jag utskottets uppfattning. I och för sig är det väl inte något att framhålla att jag inte hade tillfälle att vara närvarande när utskottet justerade utlåtandet, vilket ledde till att jag inte kunde påverka motiveringen för detta avslagsyrkande. Emellertid vill jag säga att jag inte kan ansluta mig till den motivering som utskottet har anfört. Jag tänker då på den mening ungefär mitt på sid. 8 som lyder: »Utskottet vill i denna fråga endast framhålla att den önskade åtgärden torde få anses innebära ett sådant ingrepp i nykterhetspolitiskt avseende att» — och här kommer det som jag anser vara egendomligt — »riksdagen enligt utskottets mening icke bör ta ställning till frågan *med mindre förslag härom framlägges i proposition.*» Vare sig den sista delen av denna mening är uttryck för en principiell ståndpunkt — vilket vore fruktansvärt med tanke på riksdagens ställning gentemot kanslihuset — eller det är en ståndpunkt i denna särskilda fråga tycker jag det tyder på uppgivenhet inte bara från utskottets sida utan även från kamrarnas att skriva under på en sådan motivering. Det går enligt min mening alldeles utomordentligt bra att utesluta denna mening ur motiveringen och stryka ordet »således» i nästa mening. Då flyter argumenteringen, och vi ställer oss inte i den situationen att vi säger, att vi inte vill ta ställning till något annat än sådant som är framlagt i form av en proposition. Det är ju en helt orimlig tanke, och jag vet inte om det ens finns möjligheter för kammaren att fatta ett sådant beslut med de konsekvenser detta skulle få, om det finge anses ha principiell innebörd.

Herr talman! Jag ber att få upprepa att jag ansluter mig till avstyrkandet

Interpellation ang. begäran om uppgifter rörande studieförbund m. fl. organisationer

av motionerna men att jag inte kan biträda utskottets motivering utan hemställer att ur denna utgår den av mig citerade meningen och ordet »således» i den därpå följande meningen.

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Tillåt mig, herr talman, att bara med några ord beröra motion nr 373 i denna kammare. Man har i pressen gjort gällande att denna motion syftar till att återinföra motboken. Inget kan vara mera felaktigt än detta påstående. Däremot finns det skäl att framhålla att motboken, trots sina brister, ändock hade sina förtjänster. Nu efteråt kan man konstatera att vi felbedömde effekten av att släppa spriten fri. Motbokens ransonerande effekt utgjorde för många en frestelse till köp. Rent psykologiskt verkade motboken i konsumtionsbefrämjande syfte, vilket torde kunna betecknas som motbokens främsta nackdel. Det var givetvis många som i motboken såg en form av myndighetsbevis. Som en förtjänst hos motboken får man tillskriva den möjligheten att kunna förhindra missbrukare från att köpa sprit. Den icke skötsamme riskerade att ej erhålla motbok eller ej få ha kvar sin motbok och därmed uteslängas från möjligheten av att få köpa sprit. Att återinföra motboken är icke tänkbart; däremot är att införa en inköpsregistrering en åtgärd som vi kanske blir tvingade att genomföra förr eller senare. Läget på den s. k. »spritfronten» är i dag sådant att vi måste vid sidan av allt tänkbart upplysningsarbete ta i med krafttag mot det tilltagande spritmissbruket och då speciellt mot ungdomsfylleriet. Hade icke bilen varit så allmän som den nu är, så hade läget varit ännu värre. Nu har ju bilen en inte så liten sprithämmande effekt. Man vill ju inte riskera att som det heter »åka in» och samtidigt förlora sitt körkort. Nej, jag tror att den bästa effekten när det gäller att komma åt langningen och »väntjänstöverlätel-

serna» nås genom att införa en allmän obligatorisk inköpsregistrering.

Jag behöver inte närmare orda om hur man skall ordna en dylik registrering. Det har ju herr Fälldin närmare redogjort för, och för övrigt vill jag hänvisa till motion nr 373 i denna kammare.

Avslutningsvis skulle jag vilja framhålla att systemet med allmän inköpsregistrering enligt min och mina medlemmarnas mening måste komma till enbart för att få en nödvändig kontroll över missbrukare och langare, ty den enda verkligt effektiva kontrollen är en obligatorisk och allmän inköpsregistrering. En sådan inköpsregistrering behöver inte vara så kostnadskrävande att detta behöver utgöra ett hinder för dess införande. Alla skäl talar för att en allmän inköpsregistrering införes med det snaraste.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den vid bevillningsutskottets betänkande nr 29 fogade reservationen III av herrar Elofsson och Fälldin.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta behandlingen av förevarande utlåtande samt behandlingen av övriga på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 9**Interpellation ang. begäran om uppgifter rörande studieförbund m. fl. organisationer**

Ordet lämnades på begäran till

Herr WENNERFORS (h), som yttrade:

Herr talman! I dagarna har skolöverstyrelsens folkbildningsrotel utsänt en skrivelse till studieförbunden, ungdomsorganisationerna och vissa nykterhets-

Interpellation ang. begäran om uppgifter rörande studieförbund m. fl. organisationer

organisationer i vilken begäres en rad uppgifter om berörda organisationer. Dels efterfrågas en ingående redovisning för anställda tjänstemän den 1/10 1963 samt befattningshavarnas utbildning. Även uppgifter för åren 1964, 1965 och 1970 samt därutöver i möjligaste mån för 1970-talet begäres. Dels efterfrågas också en redovisning för organisationernas löner och arvoden samt övriga driftsutgifter. Redovisningen för driftsutgifterna skall avse huvudmannens totala bruttoutgifter.

Enligt skrivelsen har skolöverstyrelsen anmodats av finans- och ecklesiastikdepartementet att inkomma med vissa uppgifter till »en inom statsförvaltningen pågående långtidsutredning».

Det är en rad frågor som skrivelsen föranleder: Vilken långtidsutredning är det som avses och vad är utredningens syftemål? Av vilken anledning skall organisationerna lämna uppgifter inte bara om sina befattningshavares antal utan även om deras lönelägen och utbildning? Av vilka skäl skall utgifterna för hyror, räntor, bränslekostnader och andra driftsutgifter rörande verksamheten redovisas?

Det är förståeligt om man från en del organisationers sida blivit förvånad inför dessa ingående frågor som, såvitt kan bedömas, icke har något att göra med de till organisationerna utgående statsbidragen för ungdomsledarutbildning och instruktörer att göra. Såvitt jag kan förstå kan heller inte föreligga någon skyldighet för organisationerna att lämna den begärda redovisningen.

Det är också förståeligt om denna

skrivelse föranlett frågor av mera principiell innebörd. Kan man befara att den tilltagande bidragsgivningen från samhället till organisationerna också kommer att leda till krav på en ökad insyn i organisationernas verksamhet?

Från många håll har varnats för en utveckling som skulle innebära att det fria och frivilliga ungdomsarbets kåraktär skulle förändras genom bidragsgivningen och ett beroendeförhållande till den anslagsgivande myndigheten skulle uppstå. Dessa farhågor har emellertid alltid lättvindigt tillbakavisats.

Med hänvisning till det anförda anhåller jag om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få ställa följande frågor:

1. Vill herr statsrådet redogöra för syftet med den inom statsförvaltningen pågående långtidsutredningen, som kungl. skolöverstyrelsen hänvisat till i sin skrivelse till studieförbunden, ungdomsorganisationerna och vissa nykterhetsorganisationer samt upplysa om vilken funktion de begärda uppgifterna skall fylla i sammanhanget?

2. Vill herr statsrådet redovisa sin principiella uppfattning beträffande den insyn och kontroll som kan befaras bli följden av statligt stöd till politiska ungdomsorganisationer?

Denna anhållan bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.58.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 15 april

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1

Alkohollagstiftningen (forts.)

Herr andre vice talmannen meddelade att överläggningen rörande bevillningsutskottets betänkande nr 29, i anledning av väckta motioner beträffande alkohollagstiftningen, nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet, i enlighet med förut gjord anteckning, till

Herr WENNERFORS (h), som yttrade:

Herr talman! Eftersom jag är en av motionärerna när det gäller mellanölfrågan är det naturligtvis frestande för mig att närmare beröra denna fråga, men med hänsyn till utskottets behandling av saken skall jag övervinna denna frestelse. Låt mig bara framhålla att argumenteringen i motionen står fast och att den stärkes för varje dag som går.

Jag skall, herr talman, i stället säga några ord om reservation nr 2 till utskottets utlåtande, vari hemställes att åldersgränsen vid utskänkning av alkoholphaltiga drycker måtte höjas från 18 till 21 år.

Vi är alla överens om att alkoholfrågan är ett av samhällets största problem och att vi bör vidta alla tänkbara åtgärder för att söka snarast möjligt komma till rätta med detta problem. En särskilt allvarlig företeelse i detta sammanhang är bruket och missbruket av alkohol bland ungdom. Vad

jag speciellt finner olyckligt är att detta alkoholbruk ofta har formen av ett smygdrickande. Det är mycket beklagligt att en stor del av den unga generationen vänjer sig vid att i smyg umgås med alkoholdrycker. Umgänget med alkohol kan påverkas av att den första bekantskapen med sådana drycker sker på toaletten eller bakom skolknuten i samband med en skoldans eller kanske bakom ett buskage vid en festplats. Jag tror faktiskt att det finns ett samband mellan konsumtionsmängd och smygdrickande. Som en vuxen människa, väl medveten om alla restriktioner och bestämmelser som måste finnas, frågar man sig dock ibland, om det inte går för långt med olika restriktioner. Tyvärr tycks det ligga någonting i talet om den förbjudna fruktens lockelse.

Det är svårare att ange hur man skall kunna åstadkomma en ändring till det bättre. Allt flera människor börjar tala om en liberalisering av försäljningen och utskänkningen av vin och öl. Många har kanske själva varit utanför vårt lands gränser och sett hur saken där är ordnad och frågar sig varför inte en liknande ordning skulle kunna tillämpas i Sverige.

I höstas framförde jag i en interpellation tanken på att starkölet borde i liberaliseringssyfte få säljas på ungefär samma sätt som öl av klass II. Jag tror att därigenom skulle man bl. a. kunna eliminera den risk för impulsköp av starksprit som många gånger finns när en person går in på en systembutik i avsikt att endast inköpa öl. Det är min fasta övertygelse att en sådan liberalisering skulle kunna medverka till en överflyttning av konsumtionen från starkare till svagare drycker. Den är också på väg. Brännvinet trängs tillbaka.

Alkoholagstiftningen

För att återgå till problemet med smygdrickandet bland ungdom förutsätter jag att reservanterna och även motionärerna betraktar denna företeelse såsom mycket oroande och såsom något som vi bör komma till rätta med. Men hur skulle då en höjd åldersgräns påverka just smygdrickandet? Såvitt jag förstår skulle själva mängden konsumerade alkoholdrycker minska, eftersom det skulle vara besvärligare att få tag i alkoholdrycker, men vi vet ingenting om hur stor denna minskning skulle bli. Samtidigt vågar man nog påstå att genom ytterligare restriktioner av detta slag skulle smygdrickandet öka. Jag frågar mig då, om det inte är att föredra att 18-årsgränsen bibehålls och att ungdomen i stället förtär alkoholdryckerna under uppsikt och hyfsade former.

Därtill kommer tillämpningssvårigheterna. Såsom vi alla vet är det svårt att avgöra, om en person befinner sig över eller under 18 år. Ju äldre en person blir desto besvärligare blir det att bestämt ange den exakta åldern, särskilt om vederbörande tillhör det kvinnliga könet. Hur många kvinnor över 21 år ser inte ut att befinna sig under denna ålder.

Det är som sagt svårt att redan tillämpa 18-årsgränsen och jag tror att det skulle ställa sig ännu besvärligare med 21-årsgränsen. Flera omständigheter talar alltså för att motionsyrkandet bör avslås.

Herr talman! Jeg ber att få yrka bifall till utskottets hemställan i denna del.

Därefter anförde:

Herr PALM (h):

Herr talman! Jag begärde ordet av den anledningen att jag ville påtala utskottets ödmjuka knäfall för Kungl. Maj:t, i detta fall personifierad i hans excellens finansministerns skepnad. Jag finner det starkt motiverat att en pro-

test höjs här i kammaren mot den formulering utskottet gjort. Herr Fäldin har berört det avsnitt jag syftar på och yrkat att det bör utgå ur skrivningen. Jag skulle livligt vilja understryka detta. Jag anser det vara ytterst angeläget att kammaren bifaller herr Fäldins yrkande.

Enligt utskottets skrivning duger det inte att motionärer gör framställningar, men om finansministern skulle komma igen med samma yrkande, skulle man kunna tänkas fundera på att bifalla det. Denna ödmjukhet inför första statsmakten anser jag vara direkt generande för Sveriges riksdag.

I själva ölfrågan skulle jag vilja anknyta till vad herr Wennerfors sagt. Är det riktigt och lämpligt att i riksdagen eller ute i kommunerna ständigt diskutera skatteklass och försäljningsvillkor etc. för öl av olika alkoholhalt? Fixerar det inte på ett olyckligt sätt allmänhetens intresse kring dessa problem? Jag vill mycket starkt understryka vad herr Wennerfors snuddade vid, nämligen att det måste vara orimligt att en person som vill köpa öl måste gå till systembutiken. Detta kan sannoligen inte verka nykterhetsbefrämjande.

För min del tycker jag att ölsorter av alla klasser och kvaliteter fritt bör tillhandahållas i den allmänna handeln. Det är ett system som låter ölet bli en vara vilken som helst utan att det glorifieras, utan att det på något sätt görs till något märkvärdigt. Den vägen tror jag man lättast kan vinna det nykterhetspolitiska syftet, vilket inte gynnas av talet om mellanöl och starköl och klassificering i grader av större eller mindre farlighet. Ju enklare vi tar på denna fråga, desto större möjligheter har vi att nå det nykterhetspolitiska målet.

Jag vill med dessa ord, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan med den ändring däruti som herr Fäldin har påyrkat.

Alkohollagstiftningen

I detta anförande instämde herrar *Braconier*, *Edlund* och *Nordgren* (samtliga h).

Herr **RIMMERFORS** (fp):

Herr talman! Här finns en reservation av herr Stefanson m. fl. som tidigare har apostroferats och som bygger på och understöder en motion som föreslår någon form av påföljd för dem som på offentlig plats eller under liknande förhållanden bjuder minderåriga på alkoholdrycker.

Det förefaller förvånansvärt att någon del av utskottet har kunnat motivera ett annat ställningstagande än det — som jag tycker — självklara som kommer till uttryck i motion och reservation. Det har visserligen sagts att det är ett svårbemästrat problem att utröna hur man skall komma åt sådana marodörer och sabotörer som bjuder våra barn och ungdomar på alkohol. Det visar sig först och främst vara ett praktiskt problem i vardagen. Vidare är det uppenbart att man på polishåll gärna skulle se att man hade större befogenhet att ingripa. Det är sant att man kan göra det inom ramen för bestämmelserna i ordningsstadgan för rikets städer — där har vi som bekant också bestämmelser beträffande nöjesplatser — men dessa händelser inträffar ju ofta inne på gårdar och i portar. Det är alltså inte fråga om att störa hemfriden om man skulle plocka reda på några av dessa marodörer. De är nog åtkomliga, om lagen hjälper oss ett stycke på väg.

Jag har här i min hand en polisrapport från en mellansvensk stad som klart och tydligt visar att det förekommer fall då minderåriga bjuds på sprit av ansvarslösa äldre människor. I ett fall har en tolvårig flicka lockats att dricka starksprit inne på en gård. Rapporten är konfidentiell och skall naturligtvis inte här utförligare citeras.

Jag ber sålunda att få yrka bifall till reservation I i den starka överty-

gelsen att om denna kammare i likhet med första kammaren toge reservationen, skulle vi i myndigheternas händer sätta ett effektivt vapen att komma åt dessa skadegörare.

Här har också diskuterats om ölet. I väsentlig grad kan detta lämnas utanför debatten, eftersom det inte föreligger något annat förslag på den punkten än utskottets avstyrkande, som visserligen har den något underliga motiveringen att bollen nu ligger hos finansministern. I vanliga fall har ölet en stor förmåga att göra folk talföra.

Här kan vi möjligen inskränka oss litet, och jag kan bidra till det med tanke på att vi väl senare får en större öldebatt.

Det uppslag som här presenterats förefaller mig rätt onödigt. Det innebär uppenbarligen en del risker att på förslaget sätt utöka sortimentet av alkoholhaltiga drycker. Såvitt jag förstod förordade herr Palm fri försäljning av allt öl. Det skulle få säljas ungefär som livsmedel. Ja, det låter säga sig. Men vi har här i landet haft ett allvarligare ölproblem än i dag, nämligen innan vi lyckades nedbringa alkoholhalten i det vanliga pilsnerölet. Och det är givetvis inte obekant för herr Palm att man i Danmark har en rätt besvärlig form av ölalkoholism, samtidigt som man där har mycket mindre av den alkoholism som sammanhänger med starkspritförtäring. Jag hoppas verkligen att vi inte alltför snart efter denna motionsframstöt på nytt skall få göra bekantskap med mellanölförslaget.

Jag har tidigare instämt i de yrkanden som framstälts av herr Gustafson i Göteborg och jag kan därför fatta mig mycket kort när det gäller de andra reservationerna. De som känner ansvar för ungdomens alkoholbruk och alkoholmissbruk — och det gör vi väl alla här i kammaren — kan inte fatta varför det skall behöva vara olika åldersgränser för utskänkning och utminuteri. Det i reservationen framförda för-

Alkohollagstiftningen

slaget om samma åldersgräns i båda fallen är en enkel åtgärd, som jag vill rekommendera.

Herr **PALM** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill göra några invändningar mot herr Rimmerfors' argumentering.

Herr Rimmerfors konstaterade alldeles riktigt att vi tidigare har haft ett allvarigare ölproblem här i landet. Det hade vi under en period, då försäljningen av pilsner var omgärdad med mycket rigorösa bestämmelser med kvittensförfarande och slika ting för att komma åt denna eftertraktade dryck. Det blev bättre sedan dessa bestämmelser kom bort. Därför menar jag att vi skall gå vidare på den inslagna vägen i förhoppning om att det skall kunna bli ännu bättre. Jag försäkrar att jag har precis lika nykterhetsvänliga åsikter som herr Rimmerfors. Det är bara beträffande metoderna som vi har litet olika meningar.

Vidare sade herr Rimmerfors att man i Danmark har ett ölproblem. Ja, det finns naturligtvis alkoholproblem i alla länder, där alkohol över huvud taget förekommer. Som herr Rimmerfors framhöll säljer man i Danmark alla sorters sprit, även 96-procentig sådan, i livsmedelsaffärer och snabbköpsbutiker. Men inte vill väl herr Rimmerfors påstå att danskarna för den skull är mera begivna på alkohol än svenskarna. Jag har en känsla av att det förhåller sig tvärtom, och det kan måhända ge oss en tankeställare i rätt riktning.

Nu vill jag visst inte propagera för att vi i morgon skall gå över till systemet att sälja 96-procentig sprit i våra livsmedelsaffärer, men vi kan ta ett steg åt det hållet med ölet. Det kanske kan bli ett steg i rätt riktning för att skapa mindre spänning kring dessa drycker, som nu ofta betraktas som farliga — och som också är farliga. Just därför anser jag att man inte skall fixera all-

mänhetens intresse kring dem med onödiga bestämmelser.

Herr **RIMMERFORS** (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vet inte om det är någon skillnad mellan danskar och svenskar när det gäller deras inställning till alkoholen. Tiden tillåter för övrigt inte heller att jag går närmare in på den frågan. Men faktum är att vi har ett starkare och svårare starkspritproblem och danskarna har ett större ölproblem, och det sammanhänger väl med den form av distribution som förekommer i de båda länderna.

Jag menar att man inte förbättrar nykterhetstillståndet genom att införa nya ölsorter. Framför allt synes det mig mycket betänkligt att införa ett mellanöl som alternativ till starkspriten. Det är ju en av motiveringarna här att man vill ha vad man kallar ett gott öl för att nedbringa starkspritkonsumtionen. Påståendet att vi skulle kunna nå den effekten bör i varje fall bevisas, innan vi kan tro på det.

Det som jag alldeles särskilt fäst mig vid beträffande utvecklingen här i landet är, att medan pilsnern — nuvarande klass II — höll en högre alkoholhalt hade vi större alkoholproblem bland ölkonsumenterna. Ja, man kunde t. o. m. lägga märke till graden av oljud på ölkaféerna, och omedelbart efter det att alkoholhalten sänkts i det vanliga ölet blev det stillsammare på kaféerna!

Sedan har vi omgärdat starkölet med vissa försäljningsbestämmelser, som har gjort att det inte blivit fullt så lättillgängligt, och jag kan inte inse att vi nu skulle gagna folknykterheten genom att mellan det vanliga ölet och starkölet införa en sort med större berusningseffekt, som skulle bli tillgänglig överallt.

Herr **ENGKVIST** (s):

Herr talman! Efter att ha hört herrar Wennerfors och Palm argumentera i denna fråga har jag behov av att säga,

Alkohollagstiftningen

att jag inte delar deras uppfattning och inte tror att de åtgärder de här förordar skulle vara till gagn i strävandena att åstadkomma ökad folknkyrkerhet.

Beträffande mellanölet har det argumenterats för att man skulle ta bort en del av utskottets skrivning. Jag vill framhålla att det är ett enhälligt utskott som har anfört den motivering för avslagsyrkandet som föreligger. Det finns där ingenting som kan tolkas som en beställning. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets skrivning oförändrad.

Herr LASSINANTI (s):

Herr talman! Jag hade egentligen inte tänkt delta i denna debatt, men jag har mött tankegångar här i dag som jag tidigare har om inte reagerat emot så dock tagit till intäkt för funderingar huruvida vi alltid är på förståndiga vägar.

Jag har all respekt för folkrörelserna, och jag erkänner att nykterhetsrörelsen har gjort en stor samhällsgagnande gärning i vårt land — det råder ingen tvekan på den punkten. Men när man tar del av samhällsdebatten finner man, att det är en påtaglig skillnad mellan folkrörelsernas sätt att argumentera i dag och tidigare. Jag tycker att de litar alldeles för mycket på lagstiftningens och på de fiskala åtgärdernas saliggörande förmåga. Det är givetvis mycket svårt att säga vilken effekt en kriminalisering av ett visst tillvägagångssätt kan ha. Här diskuteras exempelvis att man skall kriminalisera att underåriga bjuds alkoholhaltiga drycker på allmän plats, och vi är alla ense om att den trafiken borde stoppas. Men jag har som polisman den uppfattningen, att om vi kriminaliserar den dröjer det inte länge förrän folk blir klara över hur lagen skall kringgå. Man söker sig till ett enskilt område, till en bostad o. s. v. Situationen blir inte bättre därigenom. Resultatet blir bara att det som sker, sker i smyg, och myndigheterna har inte någon som helst möjlighet att komma åt

trafiken. Hur förkastligt det än är att underåriga bjuds på spritdrycker har vi ändå olika möjligheter att ingripa om det sker utomhus. Vi har barnavårdslagstiftningen och den mycket diskuterade raggarlagen, som eventuellt kan tillämpas.

Jag vill inte på något sätt polemisera mot dem som av ren idealitet för nykterhetsfolkets talan här i riksdagen. Men jag skulle vilja höja ett varnande lillfinger mot att man i alltför hög grad sätter sin tillit till lagstiftningen. Lagstiftningen är maktlös om man inte effektivt kan övervaka att den följs, och jag tror att det är mycket svårt på detta område.

Många gånger har jag funderat över vad det är som gör att folkrörelserna i dagens läge så ofta vädjar till statsmakterna, säger att statsmakterna skall ingripa. Åtminstone uppe i Norrbotten använde nykterhetsrörelsen i sin barndom taktiken att gå direkt till de människor det gällde. Och om inte samhället byggde en polisstation eller en finka, så byggde nykterhetsfolket självt finkan. Om inte samhället tillhandahöll poliser, så tillhandahöll nykterhetsfolket egna poliser som tog hand om de människor vilka råkat i svårigheter.

Ett liknande fenomen kan iakttas när man från religiöst håll säger att människorna är syndiga och anser att det är den mer eller mindre syndiga statsmakstens uppgift att göra människorna religiösa. Det är klart att detta kan sägas vara en uppgift för statsmakterna. Men jag undrar om inte idealisterna gör det litet lätt för sig om de säger att staten skall lösa dessa problem.

Jag har velat säga detta som en motivering till att jag inte är så övertygad om att vad som föreslås i reservation I är det allra bästa. Jag är osäker om man här skall utöka kriminaliseringen, och är man osäker tror jag att det alltid är bäst att man avvaktar och försöker komma till rätta med problemen inom ramen för den nu gällande ordningen. Det är därför jag följer utskottet på denna punkt.

Alkohollagstiftningen

Herr FÄLLDIN (cp) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av herr Lassinanntis synpunkter på de tankegångar som ligger bakom reservation I vill jag fråga: Har man någon glädje av raggparagrafen i en situation, då polisen får kontakt med en minderårig som är så starkt berusad att man kanske måste föra vederbörande till läkare? Jag erinrar mig en interpellationsdebatt för något år sedan här i kammaren, där interpellanten ifrågasatte om polismyndigheten med nuvarande regler kan följa upp ett sådant fall och försöka få tag på den som släppt till spritdryckerna.

Att säga nej till en kriminalisering därför att trafiken skulle gå under ytan är väl heller ingen lösning. Det gäller att få en möjlighet att ta i med hårdhandskarna mot dem som gör sig skyldiga till detta brott — enligt min mening är det fråga om ett brott att tillhandahålla minderåriga sprit. Det är denna synpunkt som varit vägledande för mig när det gällt reservation I.

Apropå vad herr Engkvist framhöll om motiveringen bakom utskottets enhälliga beslut angående mellanölet vill jag säga, att det inte kan hjälpas att det är ett enhälligt utskott som står för skrivningen — enhälligt fränsett dem som inte — som jag själv — var förhindrade att närvara vid justeringen och påverka motiveringen. Det kan inte vara någon ursäkt att utskottet varit enhälligt när man skriver, jag upprepar: »... den önskade åtgärden torde få anses innebära ett sådant ingrepp i nykterhetspolitiskt avseende att riksdagen enligt utskottets mening *icke bör ta ställning med mindre förslag härom framlägges i proposition.*»

Jag vill fråga, om det egentligen är möjligt för riksdagen att uttala att vi inte skulle kunna ta ställning till ett yrkande, som är framfört motionsvägen? Jag ställer mig helt bakom avslagsyrkandet på motionen, men jag kan icke biträda motiveringen att vi nu skall skilja oss från detta ärende utan ställ-

ningstagande och vänta tills Kungl. Maj:t redovisat sina synpunkter i en proposition.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr WENNERFORS (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Rimmerfors säger att ölproblemet är större i Danmark, och det är naturligtvis möjligt. Detta beror väl inte minst på att ölkonsumtionen är avsevärt mycket större i Danmark. Vi skall också komma ihåg att det som någon sade finns alkoholproblem i alla länder, även i Danmark.

När man säger att ölproblemen är särskilt stora i Danmark, skall man också komma ihåg att alkoholkonsumtionen i Danmark till 60 procent utgörs av öl eller maltdrycker. Samtidigt skall vi påminna oss att alkoholkonsumtionen i vårt land till 60 procent består av starksprit.

Sedan kan vi ställa oss frågan vilket vi föredrar. Jag föredrar för min del det system som råder i Danmark. Jag skulle vara mycket intresserad av att höra vilket system herr Rimmerfors föredrar.

Jag blev vidare förvånad över herr Rimmerfors tal om bullret på ölkaféerna. Det är väl inte så att bullerdebellen står i någon viss relation till alkoholprocenten i ölet?

Herr RIMMERFORS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vad jag anfört om bullret och stemmet på ölkaféerna i Stockholm är vetenskapligt belagt genom iakttagelser av en man som är synnerligen förtrogen med dessa frågor. Han har offentligen redogjort för dessa iakttagelser, vilka visserligen är mycket begränsade och kanske närmast har en roande innebörd som en iakttagelse vid sidan om. Utredningen tycks emellertid bevisa, att det inte är oväsentligt vilken alkoholhalt ölet håller.

Alkohollagstiftningen

På frågan av herr Wennerfors, vilken form av alkoholism jag skulle föredra, svarar jag givetvis att jag bekämpar båda formerna och vill förhindra skadeverkningarna av såväl sprithantering som ölhantering. Men jag kan inte bortse från att också ölalkoholismen — ty det finns en sådan — är elakartad, även om den inte kan jämföras med spritalkoholismen. Detta tror jag att jag underströk också i mitt förra anförande.

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Jag hade hoppats att utskottets talesman skulle framföra en propå om åtminstone någon positiv åtgärd i anslutning till vad jag tillät mig yttra före middagen. Så tycks emellertid inte bli fallet. Jag vill därför tillägga att jag vid tillfälle skall visa en mängd brev som jag fått från hustrur till män som har brukat komma hem och bära sig dumt åt sedan de förtärt sprit. Det är gripande dokument. Ofta rör det sig om människor som inte vågar gå till polisen och göra anmälan. Jag tror att det är ganska många här i landet även denna kväll som befinner sig i en sådan här situation.

Jag har under mina år här i kammaren många gånger konstaterat att riksdagsledamöterna och utskotten säger sig »tro» eller »mena» så mycket. Det är en sak. Men det kan aldrig fastställas om man menar eller tror riktigt förrän ett praktiskt försök görs. Nu slår utskottet faktiskt vakt om det renade brännvinet och säger, att detta får man inte röra, ty då skulle en mängd konsumenter bli missnöjda därför att de inte får sitt vanliga kvantum.

Jag kan tillåta mig att tro en sak jag också, nämligen att om man avbröt brännvinstillverkningen under ett par år skulle många av dem som enbart dricker brännvin få en verklig tankeställare. De bleve kanske rent av så konstnerade att de för alltid slutade dricka brännvin. Jag har lika stor an-

ledning att tro detta som utskottet har att tro på sitt sätt, och jag har även lika stor rätt att bli trodd.

Jag tycker alltså att det vore realistiskt att göra ett försök. Vi vet tack vare spritstrejken förra våren att så fort spriten försvinner minskas brottsligheten över hela landet. Spritstrejken tjänade som ett praktiskt experiment, och det framgick att sambandet mellan brottsligheten och spriten är ovedersägligt.

Herr talman! Jag återupprepar mitt yrkande att ett försök skall göras. Jag vill att andra kammaren skall visa en sådan handlingskraft och en sådan fantasi att den röstar för mitt förslag, även om första kammaren i — som jag tycker — ovist nit redan har avvisat motionen.

Jag instämmer f. ö. helt med herr Fäldin i vad han framhållit rörande formuleringen i utskottets utlåtande.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav först propositioner i fråga om utskottets *hemställan*.

Mom. 1

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen I); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Engkvist begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i mom. 1) i utskottets betänkande nr 29, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen I) av herr Stefanson m. fl.

Alkohollagstiftningen

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för nejpropositionen. Herr Magnusson i Borås begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 73 ja och 118 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen I) av herr Stefanson m. fl.

Mom. 2 och 3

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 4

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen II); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Engkvist begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i mom. 4) i utskottets betänkande nr 29, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen II) av herrar Erik Filip Petersson och Engkvist.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen till-

kännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 105 ja och 79 nej, varjämte 17 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 5

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen III); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Fälldin begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i mom. 5) i utskottets betänkande nr 29, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen III) av herrar Elofsson och Fälldin.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Fälldin begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 129 ja och 50 nej, varjämte 23 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 6

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II:678; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Dickson begärde emellertid voting, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i mom. 6) i utskottets betänkande nr 29, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit motionen II: 678.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Dickson begärde emellertid rösträkning, varför voting medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 129 ja och 41 nej, varjämte 28 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Härefter framställde herr andre vice talmannen i avseende å *motiveringen* propositioner dels på godkännande av utskottets motivering, dels ock på godkännande av utskottets motivering med den av herr Fälldin under överläggningen yrkade ändringen, att första meningen i fjärde stycket på sid. 8 samt ordet »således» i nästföljande mening utginge; och godkände kammaren utskottets motivering med den av herr Fälldin under överläggningen yrkade ändringen.

§ 2

Ersättning genom eget arbete för skada genom brott

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 13, i anledning av väckta motioner om ersättning genom eget arbete för skada genom brott.

Första lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta motioner, nr 294 i första kammaren av herr *Sveningsson m. fl.* samt nr 384 i andra kammaren av herrar *Ringaby* och *Hedin*. I motionerna, som var likalydande, hemställdes »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om utredning snarast för att möjliggöra aläggande av ersättning för genom brott åsamkad skada icke blott i penningar utan även genom eget arbete».

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, I: 294 och II: 384, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr RINGABY (h):

Herr talman! Den motion som ligger till grund för första lagutskottets utlåtande nr 13 tar upp ett problem som vi förr eller senare helt enkelt måste komma till rätta med på något sätt, nämligen ersättningsskyldigheten vid brottsligt förfarande.

Som bekant försökte en domare i Härnösand i fjol att inom nuvarande lagstiftnings rågångar utdöma ett skadeståndsarbete för en ung kyrkogårdsvandal som gått bärsärkagång bland gravmonument och andra anläggningar. Denna dom väckte verklig glädje bland allmänheten, som ansåg att man nu äntligen gjort ett försök att komma till rätta med denna form av brottslighet. — Men domen överklagades som bekant och upphävdes.

Den svenska allmänheten kan aldrig lära sig förstå att en ligist, som i meningslöst samhällstrots förstör dyrbar

Ersättning genom eget arbete för skada genom brott

inredning i en villa eller skär sönder en järnvägsvagn, inte skall behöva arbeta av åtminstone någon del av det förstörda värdet. Alla andra människor i detta land måste göra rätt för sig; brottslingarna borde inte vara något undantag.

Första lagutskottet säger att här äsyftat skadeståndsarbete »knappast kan väntas ge något ekonomiskt utbyte». Ja, ärade kammarledamöter, vet man det? Vi har ju aldrig provat den metoden. Det beror väl på under vilka omständigheter arbetet skall utföras, men i varje fall måste ganska stor ekonomisk vinning åstadkommas genom åtgärdens avskräckande effekt. Kan någon bestrida detta?

Vidare säger utskottet att nuvarande lagstiftning skulle ge möjlighet att låta brottslingar ersätta vållad skada. Utskottet skriver: »Sålunda kan den som erhållit villkorlig dom eller ådömts skyddstillsyn meddelas föreskrift om tid och sätt för ålagd skadeståndsskyldighets fullgörande.» Ja, det var ju denna lagtext som domaren i Härnösand ville tillämpa, men det gick inte. Det är ganska märkligt att ett förslag att ändra en lagtext, som i praktiken visat sig vara ineffektiv, avstyrkes med en hänvisning till den ineffektiva lagtexten. Något sådant har jag aldrig varit med om tidigare i denna kammare.

I en annan mening säger utskottet: »Utskottet vill i förevarande sammanhang understryka vikten av att den som begått brott och i samband därmed vållat skada förmås att så långt det är honom möjligt ersätta den uppkomna skadan.» Man hade här möjlighet att öppna sådana vägar, men man har inte tillvaratagit dessa möjligheter av bl. a. »principiella» skäl. Vilka är då dessa principer? Är de att alla skall göra rätt för sig utom brottslingar?

Jag vill inte på något sätt överdriva situationen, men ingen kan väl bestrida att både egendomsbrott och våldsbrott ökat oroväckande de senaste åren.

Affärsinnehavarna har i år fått vidkännas omkring 100 procent ökning av premiekostnaden på sina affärsförsäkringar. Varför, har många frågat sig. Direktör Erik Lundberg i Skadeförsäkringsföreningen har som en förklaring lämnat mycket intressanta och nedslående siffror på brottslighetens ökning under femårsperioden 1957—1961. Det visar sig då att ersättningar för skador i medeltal för alla affärer och hela riket utgjorde 42 procent för brandskador och 36 procent för inbrott.

I de stora städerna är emellertid bilden en helt annan. I Stockholm gällde bara 20 procent av skadeutbetalningarna brandskador, medan hela 66 procent var ersättning för inbrottsskador. Tjuvarna väljer dock sina offer med stor omsorg och efter konjunkturernas växlingar på hälerimarknaden. Tidigare var det fotoaffärerna som var mest populära inbrottsobjekt men nu är det tydligen svårare att sälja en stulen kamera på gatan är det var förr. Däremot går det lättare med tobaksvaror och transistorapparater. Följaktligen har i Stockholm 65 tobaksaffärer av 100 inbrott varje år och inte mindre än 99 procent av skadeutbetalningarna till tobaksaffärer föranleds av inbrott. Hälften av alla radiohandlare har varje år inbrott, och 69 procent av alla skadeersättningar gäller inbrottsskador. Fotobranschen ligger numera på tredje platsen.

Kommissarie Arvid Uhrbom på Stockholmskriminalens inbrottsrotel säger i ett uttalande för en tidning, att hela häleribranschen är väl organiserad och väl utvecklad, beroende på att hälarna ofta får ganska lindriga straff.

Brottslingarna tar till alla medel för att skaffa varor och pengar. Ibland gör de inbrott, ibland hands-up-aktioner mot våra postkontor och bankinrättningar, ibland är det bara fråga om meningslösa vandaliseringsdåd.

Herr talman! Runt omkring oss finns alltså en ökande våldsmentalitet som borde vara en orsak till att vi tänkte

Ersättning genom eget arbete för skada genom brott

om när det gäller straffpåföljden. Men inne i första lagutskottets väl ombonade lokaler sitter ett antal förträffliga ledamöter under sin charmant ordförandes ledning och diskuterar principer som man inte vill ändra på! Jag beklagar detta liksom jag beklagar att jag är urständsat att ställa något yrkande som kan få någon effekt. Trots detta vill jag, herr talman, yrka bifall till motionerna I: 294 och II: 384, i vilka det endast krävs en utredning på detta område.

I detta anförande instämde herrar *Dickson* (h), *Börjesson* i Falköping (cp), *Hæggblom* (h), *Hamrin* i Kalmar (fp), *von Sydow* (h), *Hedin* (h), *Staräng* (h), *Ståhl* (fp) och *Berglund* (fp) samt fröken *Wetterström* (h).

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Herr Ringaby har givit oss en skildring av den aktuella ungdomsbrottsligheten och är mycket bekymrad över hurudan utvecklingen skall bli för denna grupp av ungdomar. Jag försäkrar att vi som enligt vad herr Ringaby sade sitter »i första lagutskottets ombonade lokaler» är precis lika bekymrade som herr Ringaby själv över ungdomsbrottsligheten. Vi prövar de möjligheter vi har att påverka utvecklingen för att om möjligt komma till rätta med detta svåra problem.

Då och då ställer vi oss väl alla frågan om vi är på rätt väg beträffande ungdomsvården. Jag tror inte att herr Ringaby är ensam om önskemålet att man skall försöka bibringa unga brottslingar och vandaler elementära regler för samlevnaden. Det är väl mera om den metod som herr Ringaby här föreslår som vi är oense med honom. Där emot är vi alla ense om att den som begått ett brott och som vållat skada i möjligaste mån skall ersätta den vållade skadan.

Herr Ringaby har uppmärksammat den dom i Härnösand i höstas, som förpliktade en ung kyrkogårdsvandal att

utföra arbete på kyrkogården för att ersätta den skada han åstadkommit. Det är säkert riktigt att det var många bland allmänheten, vilka i likhet med herr Ringaby gladdes åt den domen och att det här skulle statueras ett exempel för de unga brottslingarna. Det skadeståndsarbete, som herr Ringaby anser att man skall kunna ålägga brottslingarna, skall kunna inordnas under skyddstillsyn enligt brottsbalken. Det skall också anordnas under humana former men under fast disciplin och helst i samband med en viss undervisning. Utskottet har dock ansett att en sådan behandling skulle kräva en så ingående övervakning och kontroll, att den kommer att stå frihetsstraff eller därmed jämställd anstaltsbehandling nära. Vi tror inte heller att det skulle ge något egentligt ekonomiskt utbyte.

Herr Ringaby säger att det kanske inte är så viktigt att behandlingen ger något ekonomiskt utbyte men att den dock skulle vara värdefull ur den synpunkten att den skulle verka avskräckande på andra brottslingar. Jag är nog inte lika övertygad om den avskräckande effekten utan fäster mera avseende vid brottsbalkens bestämmelser, som direkt syftar till att förmå den som har vållat en skada att ersätta denna.

Som herr Ringaby sade är det meningen att i domen skall kunna föreskrivas både om tiden och sättet för fullgörandet av en ålagd skadeståndsskyldighet. Bland annat skall det kunna bestämmas hur den dömde skall kunna förfoga över sin arbetsförtjänst och andra tillgångar. Om han underlåter att följa givna föreskrifter, skall mera ingripande åtgärder kunna vidtagas. På det sättet anser man sig kunna utöva ett visst tvång mot den dömde för att förmå honom att genom eget arbete intjäna medel och med dem gottgöra den förorsakade skadan.

Herr Ringaby trodde att den dom som meddelades i Härnösand blivit ändrad därför att man inte ansåg att det

Kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården

skadeståndsarbete, som vederbörande alades, kunde inrymmas under brottsbalkens bestämmelser, men detta är en misstolkning. I hovrättens dom utsades bara att man inte ansåg att den ålagda förpliktelsen var erforderlig för vederbörandes tillrättaförande, och därför undanröjdes beslutet. Det grundar sig alltså inte på några principiella betänkligheter mot att ålägga skadeståndsarbete. För min del anser jag det mycket möjligt att för framtiden sådana skadeståndsföreskrifter kommer att inrymmas under brottsbalkens bestämmelser.

Utskottet har ansett att brottsbalkens föreskrifter är tillräckliga och att det finns stora möjligheter att tillvarata den dömdes förmåga att ersätta skador inom brottsbalkens ram. Vi anser att man bör avvakta tillämpningen av brottsbalken, innan man kan överväga någon förändring av de regler som ges där. Utskottet har därför inte ansett sig kunna tillstyrka den i motionen förordade reformen, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 294 och II: 384; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 3**Kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården**

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 14, i anledning av väckta motioner angående kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården.

Första lagutskottet hade behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 83 i första kammaren av herrar *Schött* och *Holmberg* samt nr 105 i andra kammaren av fröken *Wetterström m. fl.* I motionerna, vilka var likalydande, hemställdes att

riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam utredning, syftande till komplettering av vårt reaktionssystem med en påföljd av typen kortvarigt frihetsberövande.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner, I: 83 och II: 105, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Arvidson* och *Fröding*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till det i förevarande motioner, I: 83 och II: 105, framtälda yrkandet, hos Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning av frågan om ett kortvarigt frihetsberövande för unga lagöverträdare.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr FRÖDING (h):

Herr talman! Den i förevarande utskottsutlåtande behandlade frågan är en gammal bekant som från högerpartiets sida utan framgång aktualiserats vid inte mindre än fyra tidigare tillfällen, nämligen 1958, 1960, 1961 och 1962.

Sin mest positiva behandling från riksdagens sida fick väl vår motion år 1960 då det i andra lagutskottets av riksdagen godtagna utlåtande bl. a. anfördes följande: »Över huvud taget är det, som framhållits i det under hösten 1959 av parlamentariska sakkunniga framlagda betänkandet angående ungdomsbrottsligheten, av stor betydelse att det pågående reformarbetet resulterar i ett tillräckligt differentierat system som erbjuder möjlighet till såväl korttids- som långtidsbehandling av unga lagöverträdare.»

I samband med 1962 års proposition om ny brottsbalk motionerades inte bara från högerpartiets utan även från folkpartiets sida om en utredning rörande kortvarigt frihetsberövande för unga lagöverträdare. Första lagutskottets högermän och folkpartister, bland

Kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården

dem utskottets ärade ordförande, för-
enade sig den gången om en gemensam
reservation som gick ut på bifall till
förevarande utredningsyrkande. Den
reservationen var för övrigt, fränsett att
den på slutet hade ett uttalande rörande
utskottets då företagna studieresa till
Tyskland och England, exakt likalydan-
de med den av herr Arvidson och mig
i år avlätna reservationen. Jag förmodar
att utskottsordföranden i den följande
debatten kommer att motivera årets
»avhopp». Det gjorde hon nämligen inte
med ett enda ord under ärendets be-
handling i utskottet.

Då frågan var uppe till behandling i
kammaren 1962 nöjde jag mig, herr tal-
man, med att hänvisa till vad utskotts-
ordföranden vid det tillfället hade an-
fört. Jag skall inte här falla för frestel-
sen att upprepa detta hennes anförande
utan i stället själv framlägga några med
hänsyn till dagens långa föredragnings-
lista ganska summariska reflexioner.

Någon möjlighet till ett verkligt kort-
varigt frihetsberövande som påföljd för
lagöverträdelse av en ungdom ges för
närvarande inte. En intagning på anstalt
i samband med skyddstillsyn skall ju
avse en tid av minst 30 dagar.

Ett omhändertagande för utredning
enligt barnavårdslagen kan inte heller
tillgripas som en brottspåföljd utan har
givetvis ett helt annat ändamål. En in-
tagning i ungdomsvårdsskola kan med
hänsyn till ändamålet inte göras alltför
kortvarig.

Enligt min uppfattning, som för res-
ten delas av alla de många domare och
åklagare jag tillfrågat i saken, däribland
riksåklagaren, skulle det i vissa fall
kunna vara av betydande värde om
man kunde tillgripa ett verkligt kort-
varigt frihetsberövande som brottspå-
följd gentemot en ungdom. Härigenom
skulle man nämligen på ett mera på-
tagligt sätt än t. ex. genom en upprepad
varning från barnavårdsnämndens sida
kunna göra klart för vederbörande, lik-
som också för hans gäng, att lagöver-

trädelser inte tolereras och att de kan
leda till verkligt kännbara påföljder.

Hur ett sådant kortvarigt frihetsberö-
vande skall vara utformat kan givetvis
diskuteras. Själv skulle jag mycket väl
kunna tänka mig olika regler för ung-
dom under, respektive över 18 år. För
den senare kategorien kanske ett arrest-
straff antingen över ett eller annat
veckoslut eller sammanhängande, dock
knappast under längre tid än sju dagar,
kunde komma i fråga. För de yngsta
kunde kanske i stället tänkas någon mot-
svarighet till det engelska »Attendance
centre», d. v. s. en skyldighet för veder-
börande att under ett antal skolfria da-
gar infinna sig på viss plats för några
timmars lämplig sysselsättning. Den se-
nare påföljden borde måhända lämpli-
gast anföras barnavårdsnämnden att
besluta om.

Frihetsberövanden av nu antytt slag
skulle enligt min bestämda mening kun-
na vara ägnade att i vart fall under
gynnsamma prognoser i övrigt i vissa
fall avhålla vederbörande från fortsatta
lagöverträdelser. Jag anser därför att vi
inte bör slå oss till ro med att vi nu fått
en ny brottsbalk och en ny barnavårds-
lag utan omedelbart sätta i gång med
att undersöka, huruvida vi inte skulle
kunna åstadkomma en ytterligare diffe-
rentiering av metodiken för de unga
lagöverträdarnas tillrättaförande.

Jag yrkar alltså, herr talman, bifall
till reservationen.

Fröken WETTERSTRÖM (h):

Herr talman! Som herr Fröding nyss
sade har det under årens lopp gjorts
uppregade framställningar ifrån höger-
partiets sida för att få till stånd en ut-
redning i syfte att komplettera det
svenska reaktionssystemet med någon
form av kortvarigt frihetsberövande. Ut-
skottsmajoriteten har emellertid, obe-
roende av vilket utskott motionerna
hamnat hos, konsekvent sagt nej till
yrkandet i dem. Detsamma har riks-
dagen gjort.

Kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården

En intressant iakttagelse kan likväl göras, nämligen att inställningen till våra utredningsyrkanden så småningom har ändrats. Numera förekommer det ganska sällan några principiella invändningar mot tanken på kortvarigt frihetsberövande när det gäller unga lagöverträdare. Men man menar nu — vilket första lagutskottet också ger uttryck åt i sitt utlåtande — att vårt reaktions-system kommer att tillföras påföljds-medel genom barnavårdslagen och efter den 1 januari nästa år genom den nya brottsbalken som antas kunna fylla ungefär samma funktion som det kortvariga frihetsberövandet.

Barnavårdslagen ger, som nyss sagts, möjlighet till omhändertagande för utredning under högst fyra veckor, och brottsbalken ger möjlighet att döma till anstaltsbehandling under två månader i samband med skyddstillsyn. Men, herr talman, en ungdomsvårdsskola, dit kanske en 15- eller 17-åring hänvisas under utbildningstiden, har ju till uppgift att bereda vård och fostran åt ungdom som är verkligt missanpassad, inte att ge näpst och varning åt den kategori som vi här diskuterar, sådana som har goda förutsättningar att bli laglydiga medborgare.

Men om samhället snabbt och effektivt ingrep, skulle vederbörande få klart för sig att samhället inte tolererar hans handlingssätt utan fordrar respekt för lagar och förordningar. Dessutom föreligger ju vid intagning på anstalt fara för påverkan i ogynnsam riktning, i en miljö som inte är lämplig för dessa ungdomar. Skyddstillsyn skall ju som regel inte användas när det gäller ungdom under 18 år — vilket jag anser riktigt — och skyddstillsyn som innefattar intagning på anstalt får inte äga rum då lagöverträdaren inte fyllt 18 år.

Som motionärerna och reservanterna anför borde det finnas en mellanform, en möjlighet att döma till kortvarigt frihetsberövande. Att denna mellanform saknas betyder, vilket ofta framhållits

från olika håll, att det föreligger en »lucka i lagen». Vi har i motionen tagit det norska förslaget som förebild, därför att det är allmänt erkänt att Norge sedan århundradets början är ett föregångsland när det gäller kriminalpolitik och kriminalvård.

Jag vet mycket väl att justitieministern inte kan tänka sig någon ändring innan brottsbalken trätt i kraft och man vunnit erfarenhet av den; det framgick senast av hans svar på en interpellation av mig som lämnades i december förra året. Jag skulle förstå denna inställning, om det vore fråga om att *nu* införa ändringar, men det enda som vi motionärer begär är ju en utredning. Inte heller en sådan vill första lagutskottet vara med om. Vi vet alla att utredningar ofta tar mycket lång tid, men hade en utredning tillsatts redan i år hade den kunnat tillgodogöra sig de erfarenheter som det talas om.

Enbart den omständigheten att brottsligheten visar en fortgående tendens till ökning och att kriminaliteten går allt längre ned i åldersgrupperna är en så allvarlig företeelse att det finns all anledning att se med oro på utvecklingen. Allt talar för att inga vägar får lämnas oprövade, när det gäller att komma till rätta med dessa problem. Av den anledningen, liksom också av det skälet att de laglydiga medborgarna här i landet bör få komma i åtnjutande av den rättssäkerhet som de har rätt att begära, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Herr Fröding förstår inte varför jag inte har kunnat biträda den av honom och herr Arvidson avgivna reservationen till utlåtandet med tillstyrkan av en motion från högerhåll, vari begärs utredning av frågan om kortvarigt frihetsberövande för unga lagöverträdare.

Det är riktigt att frågan många gånger tidigare varit föremål för riksdagens

Kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården

prövning — senast vid antagandet av brottsbalken 1962. Det är också riktigt att jag den gången hörde till dem som önskade en utredning av frågan. Men situationen är inte riktigt densamma i dag som för två år sedan. Det är inte alltid, herr Fröding, som det passar med samma reservation under olika utlåtanden.

Anledningen till att jag inte har vidhållit uppfattningen från 1962 är att jag för det första har anledning att tro att önskemålet om att kunna bereda de unga kortvarig anstaltsvistelse kommer att bli tillgodosett genom de förändringar som införts och kommer att införas inom barnavården och kriminalvården. För det andra anser jag det olämpligt att, så här snart efter brottsbalkens antagande och utan att ännu ha några som helst erfarenheter av hur det påföljdssystemet kommer att verka, ta upp denna fråga på nytt. Riksdagen fattade i alla fall ett beslut 1962, och det synes vara för tidigt att nu ta upp frågan igen.

Det heter i motionen att problemet har fått förnyad aktualitet genom att man i Norge förordat införandet av ungdomsarrest. Det framhålls att det norska reaktionssystemet i fråga om behandlingen av unga lagöverträdare har mycket stora likheter med det svenska. Fröken Wetterström nämnde också att Norge är ett föregångsland på detta område och att vi därför kunde ta det som exempel och följa efter.

Jag skall inte gå närmare in på förhållandena i Norge och Sverige, och jag skall inte heller göra någon jämförelse mellan systemen i det ena eller andra landet. Jag kan dock inte finna att likheterna är så stora, att det norska förslaget bör mana oss till efterföljd. Detta syftar till att anordna ungdomsarrest för ungdomar under 21 år, om rätten med hänsyn till den allmänna laglydanden och för att avhålla den unge från att begå nya brott finner det lämpligt med sådan arrest. De unga skall omhän-

dertas i särskild anstalt under 60 dagar, med möjlighet till 10 dagars förkortning vid gott uppförande. De intagna är skyldiga att arbeta och att delta i undervisning och kroppsövningar. Man avser alltså att ge de intagna behandling under anstaltstiden.

I herr Frödings reservation nämns så korta anstaltstider som några dagar eller en vecka. Det ligger i sakens natur att det då inte kan bli fråga om någon effektiv behandling.

Jag kan nämna att man i Norge från början diskuterade ett förslag som gick ut på lika kortvarigt omhändertagande som det herr Fröding närmast avser men att det förslaget avvisades och att man i stället beslöt att tillämpa en form som innebar möjlighet att samtidigt ge de unga behandling. Jämförelsen mellan Sverige och Norge haltar alltså redan i det avseendet. Sådan möjlighet till anstaltsbehandling under kort tid som man vill skapa i Norge finns redan hos oss. För ungdomar i åldern 15—17 år har vi möjlighet att inom barnavården ordna korttidsbehandling vid anstalt. Den skall normalt vara tre månader och den är förenad med undervisning och yrkesutbildning. Sedan några år tillbaka pågår sådan verksamhet vid Hamnargårdens ungdomsvårdsskola, och den har slagit mycket väl ut. Man hoppas att ungdomsvårdsskolorna skall kunna bygga ut verksamheten så att man kan ta hand om ett ökat antal ungdomar. Jag kan också nämna för kammaren att första lagutskottet besökte Hamnargårdens ungdomsvårdsskola i samband med behandlingen av brottsbalken. Jag tror att jag talar på hela utskottets vägnar när jag säger att vi var synnerligen tillfredsställda med vad vi då fick se av verksamheten.

Beträffande ungdomar som är över 18 år finns det möjlighet till kortvarigt frihetsberövande inom ramen för skyddstillsyn enligt brottsbalken, om det skulle anses lämpligare än vård enligt barnavårdslagen. Anstaltsbehandling i sam-

Kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården

band med skyddstillsyn kan vara en till två månader. Denna möjlighet borde tillgodose en avsevärd del av behovet av kortvariga frihetsberövanden för det klientelet.

I Norge har man inte någon motsvarighet till sådan anstaltsbehandling inom barnavården som ges på Hammargården eller i samband med skyddstillsyn för ungdomar under 18 år. Jag tror det finns goda skäl att anta, att om man i Norge haft motsvarande möjligheter, hade man inte heller där haft behov av någon ny form för kortvariga frihetsberövanden.

Jag skall i detta sammanhang inte heller bortse från barnavårdsnämndens möjligheter att omhänderta lagöverträdare i åldern 15—18 år för utredning. Det önskemål om så kortvariga frihetsberövanden, som herr Fröding framfört, kanske delvis kommer att tillgodoses genom den formen. Jag är dock helt överens med herr Fröding om att sådant omhändertagande inte får ha till huvudsyfte att beröva den unge friheten, utan att syftet skall vara att åstadkomma utredning rörande hans fall. Jag tror inte heller att det kommer att föreligga någon risk för missbruk i det hänseendet, utan man får väl räkna med att få den frihetsberövande effekten »på köpet» när man verkställer utredning av fallet.

Om det kommer att finnas behov av ändrade bestämmelser för kortare frihetsberövanden under andra former är jag inte för dagen beredd att ta ställning till, utan jag anser att man skall avvakta och se hur systemet med de möjligheter, som jag nu har redogjort för, kommer att fungera. Det blir väl tillfälle därefter att ta ställning till om det behövs andra åtgärder.

Till slut vill jag, herr talman, understryka att det hänt åtskilligt under de två år som gått sedan frågan senast var uppe till behandling i riksdagen och att det för närvarande råder stor aktivitet på olika håll för att samordna behandlingsmöjligheter och möjligheter till om-

händertagande av de unga lagöverträdarna under ett enhetligt system.

Jag kan hålla med fröken Wetterström om att man inte bör lämna något oprövat som man tror kan leda till ett effektivt bekämpande av ungdomsbrottsligheten. Jag beklagar lika mycket som motionärerna den tendens till ökning av brottsligheten som alljämt kan konstateras. Men jag tror inte att vi kommer längre på väg i vårt bekämpande av ungdomsbrottsligheten genom att tillsätta en ny utredning. Utskottets majoritet har ansett att vi bör avvakta brottsbalkens ikraftträdande och se dess verkningar på påföljdssystemet innan vi vidtar några åtgärder. Vi har därför avstyrkt motionen i denna fråga.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Fröken WETTERSTRÖM (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara i all korthet säga att utskottets ordförande inte på någon punkt har kunnat övertyga mig om det berättigade i att utskottet ställt sig avvisande till denna motion. Fru Gärde Widemar hänvisade till just det som jag talade om tidigare, nämligen de möjligheter som barnavårdslagen och den nya brottsbalken ger. Men, som jag också framhöll, detta gäller de *verkligt* missanpassade ungdomarna. Men det är inte dem vi avser i vår motion utan det är det relativt godartade klientelet, alltså en viss typ av brottslingar för vilka inte alls behövs ett ingripande i de former som föreskrives i barnavårdslagen och brottsbalken utan där ett kortvarigt frihetsberövande skulle kunna ge dem en tankeställare för att tillrättaföra dem.

Det är riktigt att vi inte kan sätta likhetstecken mellan det norska och det svenska systemet. I Norge har man visserligen inte de möjligheter som vi har genom barnavårdslagen och brottsbalken, men man har där insett att man genom ett kortvarigt frihetsberövande kan

Kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården

nå just den typ av unga brottslingar som man har alla skäl att tro att man på ett effektivt sätt skall kunna tillrättaföra. Därför är jag fullkomligt övertygad om att detta är en riktig väg att följa. Och det man är övertygad om, det strider man för. Det kommer jag också att göra i fortsättningen.

Herr FRÖDING (h) kort gemmälle:

Herr talman! De av fru Gärde Widemar som skäl för hennes ändrade ståndpunktstagande åberopade åtgärderna på barnavårdens och kriminalvårdens områden var på intet sätt obekanta år 1962.

Beträffande Norge vill jag nämna att i varje fall jag inte gjort någon jämförelse med detta land.

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Herr Fröding säger att han inte gjort någon jämförelse med Norge. Vad som enligt uttalande i motionen har aktualiserat denna fråga är emellertid just att man i Norge lagt fram motsvarande förslag, och hela resonemanget i motionen är ju uppbyggt på detta.

Vidare säger herr Fröding att vi för två år sedan visste vilket påföljdssystem som skulle inbyggas i brottsbalken. Det är riktigt, men det gäller skyddstillsyn med anstaltsbehandling för det äldre klientelet. Vad beträffar det yngre klientelet är emellertid att märka att den verksamhet som bedrivs på Hammargårdens ungdomsvårdsskola väsentligt utbyggs under de senaste två åren. Den befann sig ännu på försöksstadiet för två år sedan men har sedan fått allt fastare former. Det förefaller som om man där funnit en möjlighet att omhänderta detta klientel, nämligen det yngsta som bekymrar oss allra mest. Man anser sig, som jag sade förut, ha fått så goda erfarenheter av verksamheten där att man avser att utbygga den för att kunna ta emot ett större antal ungdomar.

Jag är litet förvånad över att fröken Wetterström anser att det är det godartade klientelet man skall ta hand om. Vi har ju i riksdagen tidigare varit överens om att detta klientel bör omhändertas inom barnavården och om möjligt inte utsättas för anstaltsbehandling, utan att det bör kunna tillrättasföras genom andra åtgärder. Det är det svårartade klientelet som bekymrar oss mera. Det är för de yngsta ungdomarna som gång på gång återfaller i en svårartad brottslighet som man tänkt sig en anstaltsvistelse förenad med undervisning och yrkesutbildning.

Fröken WETTERSTRÖM (h):

Herr talman! Det är tydligt att man bör vara försiktig med att ange graderingar. Jag åsyftade naturligtvis inte det allra mest godartade klientelet, fru Gärde Widemar. Som jag tidigare försökt förklara menar vi motionärer inte heller de verkligt missanpassade utan sådana för vilka prognosen är relativt god, sådana som genom ett kortvarigt frihetsberövande har goda förutsättningar att bli laglydiga medborgare. Det är dem vi avser och det tror jag nog att fru Gärde Widemar förstår, om hon vill göra det.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Fröding begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller första lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 14, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammararen bifallit reservationen av herrar Arvidson och Fröding.

Sedan kammararens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmanen tillkännagav, att han funne flertalet av kammararens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Fröding begärde emellertid rösträkning, varför votering emellst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 153 ja och 38 nej, varjämte 10 av kammararens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammararen hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 4

Riksdagens ombudsmäns verksamhet

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 15, i anledning av väckt motion angående riksdagens ombudsmäns verksamhet.

Första lagutskottet hade behandlat en i andra kammararen väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 263 av herrar *Wachtmeister* och *Edlund*. I motionen hemställdes »att riksdagen ville besluta

dels att sådana åtgärder måtte vidtagas, att nuvarande för rättssäkerheten otillfredsställande förhållanden inom MO:s verksamhetsområde undanröjs,

dels att namn på tilltalade personer i fortsättningen icke skall utsättas i riksdagens ombudsmäns ämbetsberättelser».

Utskottet hemställde, att förevarande motion, II: 263, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr *Ferdinand Nilsson*, som ansett, att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen i anledning av förevarande motion, II: 263, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att åt

Riksdagens ombudsmäns verksamhet

1963 års JO-utredning uppdroges att överväga spörsmålet om en begränsning av riksdagens ombudsmäns arbetsuppgifter i överensstämmelse med vad reservanten anförte; samt

B. att motionen, i vad den ej besvarats genom vad ovan under A. hemställts, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **WACHTMEISTER** (h):

Herr talman! Den motion som vi nu här skall behandla avser två saker, dels medtagandet av namn i ombudsmännens årsberättelser, dels MO:s lämplighetsbedömning av olika åtgärder.

Om jag får börja med det första, anonymitetsskyddet, har ingen av ombudsmännen och inte heller utskottet enligt min mening kunnat anföra något godtagbart skäl för bibehållandet av namn i berättelserna, och varför man trots det vill envisas med att låta ofta helt ovidkommande personer schavottera kan jag fortfarande inte förstå. MO:s skäl att t. ex. en anmälan mot ÖB inte skulle kunna döljas genom att hans namn inte utsattes är ju av det slaget att det inte är värt bemötande. Jag vill inte bestrida att det ibland kan krävas en viss tankeverksamhet för att maskera omnämnda personers identitet. Det är inte alltid pressen kan göra det. När jag t. ex. en gång halkade i diket med bilen stod det i ortspressen att bilen hade körts av »en greve från Vambåsa». Det var ju inte någon större svårighet att lista ut vem boven i dramat var. Men man kan nog, om viljan finns, bryta med den gamla slentrian som nu präglar ämbetsberättelserna i detta avseende. Jag kan inte finna skäl till att inte riksdagens ombudsmän med sina högtstående sekretariat skulle vara mäktiga att åstadkomma vad varje tidning kan.

Vi tycker väl litet var att vår press ibland håller väl mycket på offentlighetsprincipen, men våra publicister är

Riksdagens ombudsmäns verksamhet

verkligen förtjänta av en honnör för sin uppriktiga strävan att publicera namn med största restriktivitet när det gäller ömtåliga frågor. Riksdagens ombudsmän har emellertid tydligen inte gått i pressens skola.

Vi hade en gång i tiden ett straff som bestod i att den brottslige fick sitta i stocken vid kyrkan till allmänt beskådande. I stockstraffets spår följde senare andra principer för offentliggörandet av en felandes namn. Anteckningen om att han förbrutit sig följde honom sedan som en skugga i olika register hos olika myndigheter. Vi har ändrat oss — delvis. Till och med våra straffregister, som dock i stor utsträckning är skyddade mot obehörig insyn, är nu mindre innehållsrika än tidigare. Men en tjänsteman, hög eller låg, som under trycket av en tung arbetsbörda brustit i omdöme eller klokskap, eller en ung officer eller en i tjänsten sliten underofficer, som fört ett mindre hyfsat språk, skall för tid och evighet få sitt namn i tryck — och detta i den publikation som utges i folkstyrets regim av en dess tjänsteman som är satt att skydda den enskilde för övergrepp.

Det vilar inte så litet av doktor Jekyll och mr Hyde över den svenska riksdagens uppträdande i denna fråga. Vi pratar vid högtidliga tillfällen gärna om den enskilda människans okränkbarhet, men gäller det att omsätta vårt fagra tal i praktiska principer i vår egen publicistiska verksamhet låter det: »Nej tack, det är för besvärligt; det får bli vid det gamla!» Med all respekt för JO tycker jag nog att hans uttalande om risken för personförväxlingar m. m. är ett ganska svagt försvar för en tvivelaktig sak.

Vad har det för intresse, om ett fel begåtts av en häradshövding eller av en borgmästare i den ena eller andra domskretsen eller av en löjtnant på aktiv stat eller i reserven eller av en sergeant vid en flygflottilj eller infanteriregemente? Och det är ofta inte nog

med att den felande får skylda. Även en förfördelad målsägare eller anmälare blir många gånger namngiven. Kanske han om tio år betackar sig för denna publicitet och rent av ångrar att han någonsin gjorde en anmälan. Man kan fråga sig, vad denna sorts publicitet haft av det värde som JO i sitt yttrande talar om.

Vad menas förresten med mer ömtåliga förhållanden, som nämnes i slutet av JO:s remissvar? Det som för JO och hans jurister kan framstå såsom mindre ömtåligt, ter sig måhända tvärtom för den person det gäller. Det kan vara fråga om en ambitiös tjänsteman eller en av naturen nervös människa med personliga bekymmer. Då kan det för vederbörande vara synnerligen påfrestande att se sitt namn och sitt fel omnämnas i ämbetsberättelsen.

Pressmännen har visat en långt större hänsyn just med tanke på att namnpubliciteten kan komma att verka som en skärpning av den felandes straff och medföra ett fullständigt onödigt lidande för hans anhängare.

I detta sammanhang skulle jag vilja hänvisa till en liten artikel, »Namn och brott», vilken så sent som i förra veckan infördes i Kvällsposten med anledning av en TV-utsändning där just denna fråga diskuterats.

Jag kan inte komma ifrån att angivandet av namn står nära den brännmärkning som MO själv i sitt remissvar anser böra undvikas. Såvitt jag förstår gör han sig också skyldig till en logisk kullerbytta när han några rader längre fram i yttrandet — under den närmast löjeväckande hänvisningen till en eventuell aktion från hans sida mot ÖB — ändå vill ha kvar angivandet av namn. Vad har det för betydelse för att — såsom MO anför — »belysa militieombudsmannens verksamhet och i anslutning därtill jämväl förhållandena på hans ämbetsområde»? Jag kan inte inse att namnen har någon som helst betydelse för den saken.

Riksdagens ombudsmäns verksamhet

Vi här i riksdagen brukar sannerligen inte visa någon större hänsynsfullhet när det gäller att vidmakthålla bestående former på andra områden eller beträffande andra institutioner, men i fråga om våra egna ombudsmän är vi tydligen så konservativa eller reformovilliga att vi vill fasthålla vid en ståndpunkt som publicisterna anser antikverad. Utskottet tycks finna allt bra beställt, men tyvärr är det just vad det inte är. Nej, herr talman, all rimlig anständighet kräver att vi säger ifrån att vi inte vill veta av något sådant som namnpubliceringen i ombudsmännens ämbetsberättelser.

Jag kan inte i detta avsnitt ansluta mig till herr Ferdinand Nilssons reservation och inte heller till utskottets utlåtande, även om utskottets skrivning ur min synpunkt är mjukare än reservationens när det gäller frågan om namnskyddet, utan jag yrkar i detta avseende bifall till den motion som väckts av herr Edlund och mig.

Vad beträffar ombudsmännens verksamhet i övrigt skulle jag däremot kunna nöja mig med att yrka bifall till reservationen, men jag anser frågan vara så viktig att jag inte minst med tanke på MO-ämbetets eget anseende nödgas ta kammarens tid i anspråk ännu några minuter.

Under beredskapsåren fick MO-institutionen ett, låt oss för att vara vänliga säga inte särskilt gott anseende bland krigsmaktens truppbefäl, eftersom man ofta tog upp rena kverulansanmälningar och bedömde ärendena utifrån ämbetets ombonade skrivbordsmiljö utan större hänsyn till de pressande arbetsförhållandena ute i fält. Sedan dess har det blivit oerhört mycket bättre, men det åtminstone skenbara godtycke som häromåret präglade ämbetets handläggning av två olika mål mot två personer i överstegraden, raserade en god del av det förtroendekapital som ämbetet efter kriget byggt upp åt sig. Jag kanske får erinra kammarens ledamöter om vad saken gällde.

En regementschef hade av MO fått en skrapa som han fann oberättigad. MO ansåg sig inte kunna åtala vederbörande, utan gjorde bara det uttalandet att han burit sig dumt åt men att det för den gången fick bero därmed. Regementschefen betraktade som sagt anmärkningen som obefogad och begärde att få bli åtalad, men trots att han i åtminstone ett avseende fick stöd av arméchefen vägrade MO att anställa detta åtal. Den klandrade fick gå i pension utan att ha blivit rehabiliterad.

En tid senare inträffade ett liknande fall. Det gällde också en överste — denna gång i fortifikationsförvaltningen — som fick en skrapa av MO. Han nöjde sig inte heller med detta, utan önskade bli åtalad. Då hade MO-ämbetet fått en ny innehavare och denna gick med på att åtala vederbörande. Den åtalade blev sedan frikänd i alla instanser.

Det är inte så märkvärdigt, om något sådant som detta av tjänstemännen tolkas som ett godtycke, låt vara att det gällde två olika ombudsmän på MO-befattningen. Men det är ingenting som hindrar att en ny MO intar en annan ställning än den nuvarande, och då kan det vara lika illa igen.

För att få till stånd det förtroende, som man på alla håll anser bör präglas samarbetet mellan krigsmaktens personal och MO, bör det såvitt jag förstår finnas klara direktiv för våra ombudsmän. Gång på gång har framhållits att riksdagens ombudsmän endast är åklagare, och utskottet gör även i år ett uttalande av denna innebörd. Men samtidigt anser tydligen utskottet att det bara är bra att ombudsmännen »tycker» så mycket som möjligt. Vilken annan åklagare får göra detta? Vilken landsfiskal går till pressen, när han har fått en anmälan som enligt hans mening bör föranleda åtal, och talar om att den anmälde egentligen burit sig åt som ett fä men att för denna gång nåd får gå före rätt?

Det betänkliga är att uttalanden, som riksdagens ombudsmän gör om sin upp-

Riksdagens ombudsmäns verksamhet

fattning i utpräglade omdömesfrågor, inte kan överklagas. Detta innebär — för att nu stanna inom det militära området — en helt ny form av tillrättavisning. Om det jämlikt strafflagen för krigsmakten meddelas en tillrättavisning, offentliggöres inte denna, men den kan överklagas.

Precis tvärtom är det med MO:s stämplande av en åtgärd som olämplig. Den långt hårdare offentliga tillrättavisning detta innebär kan inte överklagas.

Visserligen anförde första lagutskottet år 1957, att det självfallet är envar obehagligt att fästa utskottets uppmärksamhet på förment felaktigt avgörande av ombudsman, och att en sådan framställning beaktades av utskottet vid dess årliga granskning av ombudsmännens ämbetsförvaltning, men jag tror att denna utfästelse från utskottet inte har så stort värde i praktiken. Dels får mig veterligt de klandrade personerna ingen som helst besvärshänvisning från ombudsmannen, dels är ett lagutskott en rent politisk församling och absolut inte den rätta instansen för besvär, i varje fall inte för besvär från dem som är direkt inblandade. Däremot kan jag vara med på att en utomstående, som finner något principiellt betänkligt i ombudsmännens ämbetsutövning, kan föra saken på tal inför utskottet. Han är inte direkt inblandad, och därför får hans ingripande inte karaktären av överklagande.

I tidskriften Effektivt Försvar kunde man för någon tid sedan läsa att MO lagt sig i en regementschefs straffutmätning, trots att denna innebar en fullt laglig tillämpning av ett lagrum. MO ansåg straffet vara för strängt. Här tycks helt nya perspektiv på vår rättsskipning öppnas. Skall också JO börja blanda sig i av våra domstolar utdömda straff under påpekande, att han tycker annorlunda? Nu har JO haft det goda omdömet att inte göra det, att inte hemfalla till att leka en egen liten hovrätt som MO i det berörda fallet — även om detta

inte föranledde någon hans åtgärd — men vem vet? Jag finner det betänkligt att våra ombudsmän på detta sätt tycks sträva efter att dirigera straffmätningen.

Vi är ju med rätta här i riksdagen mycket noga med att aldrig lägga oss i avgöranden inom rättsskipningen. Anser vi att något är galet får vi ändra lagen men aldrig klandra de myndigheter som dömt. När vi alltså är ytterligt försiktiga i sådana frågor, kan väl aldrig våra ombudsmän få gå längre än sina uppdragsgivare.

Den fråga jag nyss berört — att MO opponerade mot en straffutmätning — hörde till MO:s ämbetsåtgärder år 1962. Utskottet ville därför inte ta upp den till behandling, trots att den i laga ordning anmälts dit. Nu vet jag inte om det finns någon klagotid fastställd — själv har jag inte kunnat finna något stadgat därom — och skulle så inte heller vara fallet, tycker jag att utskottet ändå kunde ha tagit upp detta ärende oberoende av praxis i stället för att bara lägga den inkomna anmälan till handlingarna utan att ens anse den vara värd att remittera till MO. Man borde ha haft så mycket större anledning därtill som den hörde till de många ärenden som inte redovisats i ämbetsberättelsen. Denna omfattar bara stickprov på enstaka åtgärder; det ser man om man tittar i förteckningen över antalet ärenden MO handlägger och jämför detta med antalet som relateras i ämbetsberättelsen. Enligt uppgift har MO nyligen fortsatt på samma väg vid en flygflottilj, och nästa år lär utskottet knappast kunna skjuta saken ifrån sig längre utan tvingas ta ställning.

Våra ombudsmän är högt kvalificerade och skickliga män — annars hade vi aldrig gett dem vårt förtroende. Ingen, inte ens en riksdagens ombudsman, är dock mer än människa, och även en ombudsman kan ha fel. Att han, när han konstaterar ett klart tjänstefel skall slå ned på detta är självklart, men vad vi motionärer vill är att han i utpräg-

Riksdagens ombudsmäns verksamhet

lade omdömesfrågor skall låta bli att avge kategoriska uttalanden som ständigt uppfattas som domar av både pressen, allmänheten och dem som omnämnas i uttalandena. Det är av största vikt att denna institution bemöts med förtroende från tjänstemännens sida, och därför är det också hög tid att riksdagen går motionärerna till mötes.

JO understryker i sitt yttrande »att ombudsmannens befogenhet att i fall där fråga ej är om tjänstefel göra uttalanden, som innefatta kritik av myndighetsåtgärder, självfallet måste begagnas med försiktighet och urskiljning». Vi motionärer har ingenting att invända mot denna JO:s skrivning utan kan helt instämma däri. Tyvärr kan vi dock inte blunda för att det har förekommit fall då ombudsman har uppträtt mycket kategoriskt. Det är dessa fall vi anser vara olyckliga — som jag tidigare betonat — för det goda samarbete av vilket vi är beroende.

Därför, herr talman, yrkar jag i detta avseende bifall till reservationen av herr Ferdinand Nilsson.

I detta anförande instämde herrar *Edlund* och *Hedin* (båda h.).

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Det var en förskräcklig salva mot både första lagutskottet och riksdagens ombudsmän vi fick oss till livs av herr Wachtmeister. De spörsmål som har tagits upp i denna motion av herrar Wachtmeister och Edlund är inte nya för lagutskottet. Vi har ju årligen att granska ombudsmännens ämbetsförvaltning, och vi har i samband därmed haft rika tillfällen att sätta oss in i de problemställningar som uppkommer vid bedömningen av justitieombudsmannens och militieombudsmannens arbetsuppgifter och sätt att utföra dessa.

I motionen behandlas egentligen två olika saker, nämligen dels möjligheten att få till stånd en begränsning av ombudsmännens verksamhet till att gälla

rena åtalsfrågor och att alltså undvika att göra uttalanden i bedömningsfrågor, dels önskemålet att de personer som omtalas i ämbetsberättelsen inte skall nämnas vid sina namn.

Vad den första delen av motionen gäller vill jag till en början framhålla att man måste skilja mellan de fall, då ombudsmännen konstaterar att ett åtalbart tjänstefel begåtts, och andra fall. Om ombudsmannen anser att en tjänstemans åtgärder är straffbara kan han välja mellan att väcka åtal eller att låta det stanna vid en erinran. Om detta finns uttryckliga bestämmelser i instruktionen för ombudsmännen. I de andra fallen — och det är dem som motionärerna avser — visar inte utredningen att ett straffbart fel är begånget, men ombudsmannen finner sig böra göra uttalanden om en lagtolknings- eller lämplighetsfråga.

Den praxis som här utbildats av ombudsmännen har enligt första lagutskottets mening stöd i de föreskrifter om tillsynsskyldighet, som finns i grundlag och instruktion. Det är fråga om en mycket gammal praxis. Det har stått strid kring dessa frågor i mitten av 1800-talet och början av 1900-talet. Man får nog säga att det vid dessa tillfällen blev seger för den meningen, att JO — som det då gällde — var oförhindrad att ingå på en bedömning av tjänstemännens och myndigheternas åtgärder, även när det inte kunde ifrågasättas att ett straffbart fel förelåg. I varje fall har riksdagen inte funnit anledning att ingripa mot en vidare utveckling av en sådan praxis. Även uttalanden som gjordes i samband med militieombudsmannaämbetets inrättande kan ge stöd för en sådan uppfattning. Första lagutskottet har också konstaterat, att denna praxis tillhör en hävdvunnen ordning, och utskottet har uttalat, att det inte med fog kan göras gällande att den skulle ligga utanför ombudsmännens befogenheter.

Utskottet har därefter gått in på frågan, om det finns anledning att inskrän-

Riksdagens ombudsmäns verksamhet

ka ombudsmännens befogenheter i detta avseende. Detta skulle närmast kunna ske genom att man ändrade instruktionen för ombudsmännen. Utskottet har i detta sammanhang sagt, att de undersökningar och uttalanden, som ombudsmännen gör utanför ramen för den uttryckligen föreskrivna skyldigheten att inskrida mot straffbara tjänstefel, har en utomordentligt stor betydelse när det gäller att upprätthålla enhetlighet och följdriktighet i myndigheternas handlande. Vi kan inte hålla med herr Wachtmeister om att detta på något sätt kan medföra att ombudsmännen skulle dirigera statstjänstemännen. Tankegången i reservationen är väl den, att regeringen skulle kunna känna sig befriad från ansvaret för förvaltningen genom ombudsmännens påpekanden, och att dessa, om de skulle strida mot instruktioner som gäller inom förvaltningen, skulle vara vägledande i stället för regeringens föreskrifter. Vi har i utskottet utgått ifrån, att ombudsmännen är i hög grad inställda på att övervaka att de föreskrifter, som utfärdas av Kungl. Maj:t, iakttas och efterlevs på ett riktigt sätt. Man kan väl knappast tro att regeringen skulle skjuta ifrån sig sitt ansvar beträffande statstjänstemännen och hoppas på att JO eller MO skulle klara de problem som kunde uppkomma.

Det är klart att man kunde tänka sig att flytta över JO:s och MO:s funktioner i denna del genom att bygga ut något annat ämbete, kanske JK-ämbetet. Men det skulle innebära att riksdagen avstod från sin kontroll över förvaltningsapparaten. Den kontrollmöjligheten har ju betraktats som ytterst värdefull, och vi har ansett oss böra värna om det systemet. Det har också på flera håll utomlands vunnit efterföljd.

Utskottet har också i sitt utlåtande understrukt, att det varit en önskvärd utveckling när ombudsmännens verksamhet kommit att inriktas på att förbygga förhållanden som är otillfredsställande ur rättssäkerhetssynpunkt i

stället för att enbart se till att begångna fel blir beivrade. Utskottet har inte ansett att behovet av tillsyn över att tjänstemännen fullgör sina skyldigheter på ett behörigt sätt kan tillgodoses enbart genom att ombudsmännen i huvudsak skall syssla med åtalsfrågor. Särskilt vill jag nämna det värdefulla i att en enskild person, som anser sig illa behandlad av en myndighet eller en tjänsteman, har möjlighet att vända sig till JO eller MO med sina klagomål och på den vägen få en utredning till stånd och ett motiverat besked om hur ombudsmannen ser på klagomålen.

Vi har alltså i första lagutskottet en mycket positiv inställning till den del av ombudsmännens verksamhet, som här debatteras och som herr Wachtmeister nyss har kritiserat så hårt. Därför hyser vi också stora betänkligheter mot att föreslå en ändring av ombudsmännens instruktion, en ändring som alltså skulle leda till att ombudsmännen blev förhindrade att gå utanför de rena åklagaruppgifterna.

De skäl som åberopas i motionen av herr Wachtmeister är i vissa avseenden bemötta genom vad jag redan sagt. Vad som återstår är närmast de synpunkter, som anförts med tanke på de enskilda tjänstemännens intresse av att slippa få sina åtgärder granskade. Därvidlag skall jag citera vad utskottet har sagt:

»Givetvis kan ombudsmännens granskning och uttalanden emellanåt upplevas som mycket besvärande för vederbörande tjänsteman, särskilt om därigenom blir offentliggjort, att tjänstemannens åtgärder varit i högre grad otillfredsställande. Det tillhör emellertid den offentliga tjänstens natur att utövningen därav kan bli utsatt för offentlig kritik. — — — Det anspråk på skydd mot att ombudsman uttalar sig i tolknings- och lämplighetsfrågor, som innefattas i motionärernas förslag, är därför enligt utskottets mening icke välgrundat. I vart fall kan detta anspråk

säkerligen icke tillmätas större betydelse än det allmännas och de enskilda medborgarnas krav på effektiv tillsyn av att myndighetsutövningen sker på ett sätt, som vid en allsidig bedömning framstår som riktigt.»

Det är alltså inte så, som herr Wachtmeister säger, att ovidkommande personer får schavottera. Det är tjänstemän som får stå till svars för vad de gör i sin ämbetsutövning, och de får finna sig i att deras åtgärder kan bli föremål för offentlig kritik.

Jag vill understryka att ombudsmännen inte kan ändra på en myndighets beslut. De kan inte utfärda föreskrifter för tjänstemännen, och de har inte heller någon disciplinär rätt eller domsrätt. Den betydelse deras uttalanden får beror på tyngden av de skäl som de åberopar för sina ståndpunkter.

Slutligen några ord om publiceringen av namn i ämbetsberättelserna. Där skulle jag kunna nöja mig med vad utskottet skrivit i sitt utlåtande, men jag vill också erinra om att reservanten herr Ferdinand Nilsson har haft en annan uppfattning än motionärerna. Enligt utskottets mening bör man inte frångå den allmänna principen för utsättande av namn i ämbetsberättelsernas referat, detta framför allt med hänsyn till den risk som kan föreligga för personförväxling och missförstånd, om man övergår till systemet att inte utsätta namn och tjänstemännen alltså skulle bli helt anonyma i berättelsen. I många fall är det inte förenat med några betänkligheter att utesluta vederbörande tjänstemans namn. Detta har JO själv påpekat. Ombudsmännen är helt av samma uppfattning som utskottet, att i de fall där det är lämpligt att namn och ortsangivelser uteslutes skall detta ske, och man skall om möjligt utforma beskrivningen av fallet så att en identifiering av vederbörande försvåras. Utskottet har ansett att ombudsmännen själva måste få bedöma den saken från fall till fall.

Riksdagens ombudsmäns verksamhet

Utskottet har sålunda inte ansett sig till någon del kunna tillstyrka den motion som väckts i detta ärende, varför vi har hemställt att den icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr WACHTMEISTER (h):

Herr talman! Jag beklagar att utskottet inte till någon del har kunnat tillstyrka vad motionärerna yrkat.

Utskottets ärade ordförande sade att det inte alls var så, att ovidkommande personer fick schavottera. Det var bara sådana personer vilkas förseelser var åtalbara som skyltade i ombudsmännens årsberättelser. Man kan emellertid ha litet olika uppfattning om vad som är åtalbart, och det har tydligen utskottets ordförande och jag.

Jag vill påminna om att för sju—åtta år sedan MO i sin årsberättelse redogjorde för ett fall, där några militärer hade använt en bil utom tjänsten. I den bilen hade det medföljt några damer, vilka hade blivit omsorgsfullt bepusade i baksätet, och dessa damers namn var mycket noggrant omnämnda i berättelsen. Var det därför att fru Gärde Widemar anser det vara brottsligt att låta sig pussas? Måste inte fru Gärde Widemar medge att namnen i det fallet var ovidkommande? Vad har det för intresse att veta vem som lät sig pussas i baksätet på denna bil? Utskottets ärade ordförande får ursäkta, men jag tycker att det hade räckt att säga att bilen hade använts utom tjänsten.

Advokatsamfundet publicerade härmdagen en redogörelse för de anmärkningar som riktats mot samfundets medlemmar i olika avseenden, och där ansåg man det inte alls nödvändigt att ta med några namn. Man kallade bara syndarna för A, B och C o. s. v. Jag kan inte förstå varför man inte kan göra likadant

Riksdagens ombudsmäns verksamhet

i ämbetsberättelserna. Utskottets ordförande har inte kunnat övertyga mig om nödvändigheten av att ange namn. Hon sade bara att det var gammal praxis och hävdvunnen ordning. Det var det enda argument hon anförde. Men vi ändrar ju dagligen på gammal praxis här, och hävdvunnen ordning kan vara både god och dålig hävd.

Jag har också litet svårt att förstå, att utskottets ordförande inte tycker att ombudsmännen påverkar och dirigerar rättsskipningen genom att ingripa direkt i straffutmätningen. Det är väl just vad som skett, men ombudsmännen har inte alls att göra med denna sak. Om ett straff utmätas inom vissa stadgade gränser för en förseelse, är det vederbörande regementschef — för att återgå till det militära — som tillsammans med auditören skall utdöma straffet. Om den dömde inte är nöjd därmed kan han på rättslig väg överklaga det. Det kan inte vara lämpligt att det här kommer in en helt ny instans. Är vederbörande missbelåten, har han redan nu möjlighet att vägra avge nöjdförklaring, och sedan får ärendet behandlas på annat sätt.

Jag fattade inte riktigt varför utskottets talesman sade att utskottet inte tror, att regeringen kommer att skjuta ansvaret ifrån sig i dessa frågor. Vi motionärer har inte på något sätt blandat in regeringen i detta. Skulle det brista i något avseende, vad den beträffar, har vi för granskningen både konstitutionsutskottet och statsrevisorerna, som nog ser till att bestämmelserna följs.

Vi har heller aldrig någonsin opponerat oss mot att en enskild person vänder sig till JO eller MO och påpekar felaktigheter. Vi tycker att det är alldeles utmärkt att dessa institutioner finns. Vi tycker även att den dirigerande verksamhet, som ombudsmännen bedriver på det förvaltningstekniska området när det gäller hur man skall tolka olika bestämmelser, är utmärkt. Men att dirigera straffutmätningen är något helt an-

nat, och det kan vi absolut inte gå med på.

Jag tycker också att det är mycket beklagligt, att utskottets ordförande inte förstår vad det innebär att tjänstemän kan få en anmärkning, en direkt brännmärkning, som de icke på något vis kan försvara sig mot. Jag är rädd för att fru Gärde Widemar och jag lever i helt olika världar. Jag tillhör än så länge det s. k. truppbefälet och har därför möjlighet att erfara hur man ser på denna institution bland de tjänstemän, som MO är satt att övervaka. Jag måste tyvärr säga att dess anseende kunde vara betydligt bättre.

Jag måste än en gång ta upp fallet med fortifikationsöversten. Denne hade i MO:s ämbetsberättelse blivit stämplad som en omdömeslös figur, som vidtagit några ytterligt olämpliga åtgärder. Om det hade varit den föregående MO, som handlagt ärendet, hade han förmodligen i detta fall vägrat att åtala vederbörande, så att denne hade fått stå där med skammen. Det var emellertid den nuvarande mera liberala MO som behandlade ärendet, och han lät åtala vederbörande, så att denne fick möjlighet att rentvå sig.

Det är detta förhållande, att handlingssättet skall vara så helt beroende av den enskilde ombudsmannen, som gör det så betänkligt, att han för tid och evighet kan brännmärka en person, som kanske inte gjort något fel, utan att vederbörande skall ha möjlighet till upprättelse på annat håll. Jag kan inte annat än beklaga att utskottet inte vill inse detta.

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Jag kan konstatera att herr Wachtmeister inte heller har övertygat mig om riktigheten i sin ståndpunkt. Tydligt lever vi i olika världar — i varje fall tillhör inte jag truppbefälet!

Beträffande damerna i baksätet och

Riksdagens ombudsmäns verksamhet

vad som skedde med dem vill jag säga, att varken första lagutskottet eller jag har myndighet att utfärda några moraliska domar över vad som inträffar vid sådana tillfällen. Jag tycker emellertid att det var beklagligt, om deras namn utsattes.

I vårt utlåtande har vi skrivit följande: »Härjämte synes det i hög grad önskvärt att ombudsmännen söker undvika att ange namn, när i ärendet beröres mera ömtåliga personliga förhållanden.» Här måste väl i alla fall ha förelegat ett sådant personligt förhållande, där namnet inte bort utsättas.

Beträffande de militära exempel, som herr Wachtmeister återkom till, verkade det något extremt att tala om ingripande i straffmättningsfrågor. Jag känner inte till något fall, där vare sig JO eller MO korrigerat något straffmättningsbeslut, och de har knappast heller haft möjlighet att göra något sådant.

Beträffande dem som blir utsatta för en anmärkning utan att bli åtalade finns det en fast praxis, från vilken det under alla år förekommit ytterst få undantag. Enligt denna blir alla, som vill bli åtalade, också åtalade. Men i allmänhet har de godtagit den anmärkning som riktats mot dem och inte begärt åtal. Det är därför det inte oftare än som skett blivit fråga om att åtala personer, vilka blivit föremål för anmärkning eller yttrande från JO eller MO.

Herr EDLUND (h):

Herr talman! Ordföranden åberopade en hundraårig praxis när det gällde ombudsmännens lämplighetsbedömningar. Under de gångna hundra åren har det dock ägt rum en så avgörande förändring i vår rättsuppfattning, i straffutmätning och framför allt i vår bedömning av den enskilda människans integritet, att man borde kunna hoppas på en korrigering i de här aktuella frågorna. Ordet »praxis» borde nog i detta fall ändras till ordet »slentrian».

Herr WACHTMEISTER (h):

Herr talman! Utskottets ordförande sade att hon inte kände till något fall där straffmätningen påtalats. Det tycker jag var betänkligt, ty då läser tydligen utskottets ordförande inte de handlingar som skickas in till utskottet. I utskottet ligger nämligen en anmälan som sänts in av en domare som uppmärksammat ärendet i fråga. Att ärendet hänförs sig till 1962 är väl en helt annan sak. Det har inte med detta att göra — det kan bara vara orsak till att saken av mer eller mindre god praxis inte behandlats i år. Men nog borde i alla fall utskottsordföranden veta vad som förekommit.

MO vidtog i detta fall inte någon åtgärd men var missbelåten med det straff som utdömts. Det gällde en värnpliktig som fått fyra dagars arrest för tjänstefel därför att han uppträtt i vårdslös klädsel och med händerna i byxfickorna. Detta straff tyckte MO var för strängt — han ansåg att det kunde ha räckt med en tillrättavisning. Men vederbörande förbandschef ansåg att det just för ordningens upprätthållande på ifrågavarande plats var viktigt att man ingrep hårt. Just av sådana motiv har också strafflagen för krigsmakten givit förbandscheferna dessa möjligheter att utmätta straff.

Överläggningen var härmed slutad.

Frågan om utsättande i ombudsmännens ämbetsberättelser av namn på tilltalade personer

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II: 263 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Utskottets hemställan i övrigt

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen av herr Ferdinand Nilsson

Makes säkerhet vid förmånstagarförordnande avseende kapitalförsäkring

i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 5

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 16, i anledning av väckt motion om skydd för makes giftorätt vid ingående av borgensförbindelse.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 6**Makes säkerhet vid förmånstagarförordnande avseende kapitalförsäkring**

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 17, i anledning av väckta motioner angående makes säkerhet vid förmånstagarförordnande avseende kapitalförsäkring.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Fru BOMAN (h):

Herr talman! Om föreliggande ärende råder egentligen inte mer än en mening, och med hänsyn till den långa föredragningslistan lovar jag att vid denna sena timme fatta mig kort. Jag vill endast med några ord redovisa varför jag antecknat en blank reservation.

I de likalydande motionerna I: 645 och II: 769 har begärts utredning och förslag i syfte att tillgodose makes säkerhet vid ändring av förmånstagarförordnande vid kapitalförsäkring samt vid annullering, belåning eller återköp av dylik försäkring. Familjerättskommittén, som på utskottets begäran yttrat sig över motionerna, framhåller i sitt yttrande, att den under sitt arbete utrett frågan. Sedan detta besked lämnats kunde vi ju inom utskottet inte biträda motionsyrkandet och begära ännu en utredning. Familjerättskommittén har ännu inte framlagt sitt slutbetänkande, men kommittén har låtit förstå, att den inte anser att frågan kan lösas på det sätt motionärerna tänkt sig.

Detta är ju motiv nog, och jag har

inte kunnat göra annat än ansluta mig till utskottets avslagsyrkande. När familjerättskommittén lagt fram sitt betänkande lämnas väl i sinom tid en proposition till riksdagen, och vi får då återkomma till ärendet.

Härutöver vill jag säga att utskottet i sin skrivning i stor utsträckning tillmötesgått mina önskemål om uttrycksätt. Jag har emellertid en bestämd känsla av att utskottet efter sitt avslagsyrkande skrivit litet för mycket, och det är mot detta jag har reagerat. Framför allt tycker jag det är en passus i slutet av utlåtandet som kunde ha varit oskriven; där inlåter sig utskottet på en bedömning av själva det önskemål som motionärerna framfört. Jag tycker, att när utskottet inte kunnat uppta själva frågan till behandling, av skäl som redovisats i utlåtandet, var det onödigt att göra denna bedömning. Det heter på s. 6: »Enligt utskottets mening kan kapitalförsäkringens sociala funktion icke bedömas isolerad, utan hänsyn måste tagas till det skydd som i övrigt i allmänhet tillkommer make eller familj. I samma mån som andra försäkringsformer utvecklas och beträffande dessa skydd på ett eller annat sätt beredes mot obehöriga dispositioner, torde kapitalförsäkringens betydelse från social synpunkt bli mindre påfallande.»

Utskottet för alltså ett resonemang om själva kapitalförsäkringens värde och betydelse i förhållande till vad som eljest kan komma medborgarna till del i fråga om trygghet. Med dessa ord gör utskottet liksom gällande, att den enskilde inte skall lägga sig i dessa ting, ty de kommer att ordnas på annat sätt. Jag tycker att de människor som så vill bör ges rätten att så långt det är möjligt tillgodose sin trygghet efter bästa förmåga.

Men jag har som sagt, herr talman, inget annat yrkande än utskottets. Jag har bara reagerat mot denna passus och har inte reserverat mig mot utskottets behandling av frågan. I stort sett delar

Ersättning ur dödsbo till husföreståndarinnor m. fl.

jag utskottets uppfattning, men när det gäller ett ärende som måste återkomma skall man inte göra en bedömning av det slag utskottet givit sig in på; ärendet skall med andra ord inte slutbehandlas på detta stadium.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7**Ersättning ur dödsbo till husföreståndarinnor m. fl.**

Föredrogs första lagutskottets utlåtande nr 18, i anledning av väckt motion om ersättning ur dödsbo till husföreståndarinnor m. fl.

Första lagutskottet hade behandlat en i andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 29, av herrar *Börjesson* i Falköping och *Hamrin* i Jönköping. I motionen hemställdes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning och förslag rörande sådana lagbestämmelser, att person — husföreståndarinnor eller hemmavarande barn — som utan lön eller med ringa lön under längre tid haft vårdnaden om äldre eller sjuk person vid den vårdades bortgång ur boets behållning tillförsäkras skälig ersättning för det utförda arbetet».

Utskottet hemställde, att förevarande motion, II: 29, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr BÖRJESSON i Falköping (cp):

Herr talman! Det är inte min avsikt att uppehålla kammarens ledamöter med något längre anförande rörande den fråga som behandlas i motionen nr 29 och som gäller vårdnadsersättning i samband med dödsfall åt husföreståndarinnor eller hemmavarande barn. För mig och min medmotionär herr Hamrin

i Jönköping är det nära nog en hjärtesak att söka komma till rätta med de problem som aktualiserats i sådana sammanhang.

Den som något sysslar med boutredningar kommer mycket ofta i beröring med problem om ersättning åt den som har vårdnaden om en avliden före dennes död. Jag kan försäkra kammarens ledamöter om att det verkligen behövs ett tillägg till ärvdabalken för att komma till rätta med missförhållanden härvidlag.

Den som haft vårdnaden har mycket svårt, såvida inte avtal förelegat, att göra gällande sin rätt till ersättning för sitt arbete. Det är naturligtvis mycket svårt att styrka det berättigade i ersättningsanspråken. Dödsbodeläggarna är många gånger obenägna att låta någon vårdnadsersättning utgå. Det är givetvis ofta svårt, i många fall nära nog omöjligt, att i efterhand fastställa att lön varit överenskommen för arbetet eller att det varit underförstått att lön skulle utgå ur kvarlåtenskapen efter vederbörande vårdnadsbehövandes död. Därför blir det många gånger så, att den som osjälvviskt uppförat sig får ringa eller ingen ekonomisk ersättning. Det kan visserligen anföras att man kan vända sig till domstol och begära att denna skall pröva ersättningskravet, men många drar sig för en sådan handling. Av stolthet eller andra skäl avstår de från sina krav hellre än att bråka.

Många exempel kunde anföras för att visa hurusom stora orättvisor begås mot dem som haft vårdnaden av föräldrar, syskon eller andra närstående. Låt mig få nämna bara ett par exempel. En nybliven studentska måste avbryta sina studier för att hjälpa sina gamla föräldrar. Ingen ersättning utgick vid föräldrarnas död för allt det arbete hon utfört — trots att tillgångar fanns i dödsboet. Ett annat exempel. En dotter skötte sin far i över 35 års tid. Icke en dag, icke en natt var den gamle ensam under denna tid. Skulle hon själv någon

Ersättning ur dödsbo till husföreståndarinnor m. fl.

gång resa bort, måste hon viddala någon som såg till den gamle under hennes bortovaro. Någon ersättning för vårdnaden utöver fri kost och logi samt fickpengar erhöll hon aldrig. Vid den gammles död reste hon krav om vårdnadsersättning, men hennes krav ogillades. Det kan tänkas att hennes krav efter rättslig prövning hade kunnat bli tillgodosedda, men det är ingalunda säkert.

I rättvisans namn måste man erkänna att dödsbodeläggarna i de allra flesta fall är mycket förstående till berättigade krav om vårdnadsersättning. Men i många fall är dödsbodeläggarna helt ovilliga att alls diskutera ersättningsfrågor. Det är dessa fall som är de mest upprörande.

Jag kan villigt erkänna, att man inte enbart lagstiftningssvågen kan lösa ersättningsfrågor. Naturligtvis skulle man helst önska att anställningsavtal alltid upprättas för att därmed undvika framtida tvistigheter. Men man skulle exempelvis i ärvdabalken kunna införa en lagbestämmelse, som föreskrev att innan ett dödsbo skiftas skall ersättning utgå ur dödsboets medel åt familjemedlem, hushållerska eller annan närstående person som har utfört arbete för den avlidne.

Med nuvarande rättstillämpning är det mycket svårt att fastställa vad som har varit avsett i lönefrågan. Det gäller för arbetstagaren att bevisa det berättigade i sina löneanspråk. Med den tänkta lagstiftningen kommer bevisbördan att flyttas över på arbetstagaren, som måste styrka arbetstidens längd, art, omfattning, vilken lön som eventuellt utgått, vilka naturaförmåner som erhållits etc. Lönen skall naturligtvis beräknas efter vad som är gängse i orten.

Jag vill än en gång framhålla det önskvärda i att avtal upprättas mellan arbetsgivaren och arbetstagaren, men jag är medveten om att detta är ett önsketänkande i många fall. Det är sanner-

ligen inte så lätt för en dotter att gå till sina föräldrar och be dem skriva på ett avtal som reglerar anställningsförhållandena mellan dem och henne.

Herr talman! Jag skulle ha mycket mer att anföra rörande det berättigade i ett dylikt tillägg till ärvdabalken, men det sagda må vara nog. Jag har sedan motionen väcktes i riksdagen fått många brev och andra bevis på att motionens syfte är angeläget, varför jag trots att ett enhälligt utskott har avstyrkt motionen ändock, herr talman, ber att få yrka bifall till motion nr 29 i denna kammar.

I detta anförande instämde herr *Hamrin* i Jönköping (fp).

Fru GÄRDE WIDEMAR (fp):

Herr talman! Jag vill instämma med herr Börjesson i Falköping så till vida att — det anser både jag och första lagutskottet i övrigt — motionens syfte är synnerligen behjärtansvärt. Vi instämmer också helt i herr Börjessons förhoppning, att man i möjligaste mån bör se till att det upprättas anställningsavtal i alla de fall där det kan bli fråga om ersättning.

Vi är emellertid inom utskottet synnerligen tveksamma beträffande möjligheten att lösa denna fråga genom lagstiftning. Det råder så olikartade förhållanden i de fall där det kan bli fråga om ersättning vid dödsfall, att denna fråga knappast lämpar sig för en enhetlig reglering. Det är svårt att fastställa vad som varit underförstått eller vad som varit avsett vid ett anställningsförhållande, och det är också svårt att bedöma vad som kan vara skälig ersättning.

Jag tror inte heller att en lagstiftning av det slag som herr Börjesson antydde på något sätt skulle minska antalet rättstvister i sådana här fall. Det måste ju vara en domstol som fastställer vederbörandes rätt till ersättning från dödsboet. Det är inte så enkelt, att man bara kan säga att den som har anspråk på

Vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar

ersättning skall ha ut sin andel ur dödsboet innan det skiftas, ty det måste först konstateras att vederbörande har en sådan rätt.

Det är nog riktigare att vi försöker lösa detta problem på det sätt som första lagutskottet rekommenderar i slutet av sitt utlåtande när utskottet säger att statsmakterna bör ha sin uppmärksamhet fäst på det behov som finns av social omvårdnad för de relativt ogynnsamt ställda personer, som kommit i en dålig situation därför att de uppoftat sig för att vårda andra personer och inte fått någon ersättning för det.

Herr talman! Med återopande av vad jag här sagt hemställer jag att motionen inte föranleder någon riksdagens åtgärd, vilket första lagutskottet föreslagit i sitt utlåtande.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionen II: 29; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 8

Vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 8, i anledning av väckta motioner om vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar.

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna nr 391 i första kammaren av herr *Virgin m. fl.* och nr 466 i andra kammaren av herr *Heckscher m. fl.* hemställdes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att den av Kungl. Maj:t aviserade utredningen rörande den framtida utbyggda organisationen för långsiktig planering finge till särskild uppgift att fastställa de olika planeringsinstansernas konstitutionella ansvarsförhållande samt att säkerställa ett reellt

riksdagsinflytande (parlamentariskt inflytande) på alla stadier av planeringsverksamheten.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 391 och II: 466 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av fru *Segerstedt Wiberg* samt herrar *Sveningsson*, *Dahlén*, *Harald Pettersson*, *Hübinnette*, *von Friesen*, *Magnusson* i Tumlhult, *Hamrin* i Jönköping, *Braconier* och *Wahlund*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att den av Kungl. Maj:t planerade utredningen rörande den framtida utbyggda organisationen för långsiktig planering finge till särskild uppgift att förutsättningslöst undersöka de olika planeringsinstansernas roll i författningslivet liksom riksdagens inflytande i planeringsverksamheten.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **HECKSCHER** (h):

Herr talman! Konstitutionsutskottet har i den här frågan delat sig i två lika stora hälfter, och med den tur i lotteri som socialdemokraterna på senaste tiden haft i konstitutionsutskottet har det blivit de som dikterat utskottsutlåtandet. Vi får därför kalla dem för majoriteten, ehuru de givetvis inte är någon majoritet i det här fallet.

Nu är det förslag som föreligger i verkligheten kanske mindre märkligt än den omständigheten, att utskottet inte har tillstyrkt det. Förslaget går nämligen ut på att den utredning, som Kungl. Maj:t aviserat och som alltså ändå skall äga rum, får till särskild uppgift att fastställa bl. a. de olika planeringsinstansernas konstitutionella ansvarsförhållande och ställning i författningslivet över huvud taget samt att säkerställa ett reellt riksdagsinflytande på alla stadier av planeringsverksamheten. Motionens yrkande är oerhört

Vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar

blygsamt. Det är ett utredningsyrkande, vars enda innebörd är att man vill få undersökt hur bättre garantier skall kunna skapas för riksdagens ställning och inflytande i planeringsverksamheten.

Det är uppenbart att bättre planering inom den statliga verksamheten är i hög grad behövlig. Behovet står utom allt tvivel. När vi i dag har lyssnat till en bostadsdebatt på ett lämpligt antal timmar har vi onekligen kunnat konstatera hur det går när den statliga planeringen inte är tillfredsställande. Mot den bakgrund som bostadsdebatten utgör är det självklart, att vi som står bakom reservationen inte har det ringaste att invända emot att statsmakterna får bättre möjligheter att i lämpliga former planlägga sin verksamhet.

Det är inte heller vår avsikt att göra några attentat mot de särskilda planeringsråd som nu håller på att växa upp som svampar ur marken. Låt gärna de herrar och kanske också damer som sitter i dessa planeringsråd sammanträffa med statsråd av olika slag och på olika nivåer så ofta de kan önska — eller jag kanske skall säga, så ofta som det går att samla råden till överläggningar. Det kan vara bra ibland att det finns sådana expertförsamlingar som statsråden kan samråda med. Icke heller därvidlag finns det alltså några delade meningar.

Vad vi som motionärer och reservanter har velat framhålla är att detta i och för sig moderna förfarande, som vi inte alls vill göra slut på, också innefattar vissa problem. Om man lägger upp en långsiktig plan såsom man gör i detta arbete, är det ju meningen att man under en följd av år skall arbeta så att planen förverkligas. Har man en gång lagt upp t. ex. regeringens arbete efter en sådan plan och ett år lagt fram förslag inom ramen för denna, utan att redovisa planen som helhet, och sedan fortsätter, är det mycket besvärligt att ett kommande år, då kanske planens

egentliga innebörd börjar framträda, åstadkomma någon ändring i den helhetslösning som regeringen från början har övervägt men aldrig ordentligt redovisat. Risken är här liksom på många andra områden att riksdagen utan att berövas sina *formella* befogenheter ändå i *verkligheten* ställs inför fullbordade fakta, så att dess inflytande inte blir vad det enligt grundlagarna skall vara. I detta speciella fall är det dessutom inte osannolikt, att den som kommer att konkurrera med riksdagen om inflytandet blir en expertförsamling utan någon egentlig fullmakt bakom sitt arbete.

Jag vill understryka, att detta är en risk; det behöver inte gå på det sättet. Vad vi som motionärer och reservanter här önskar är att man skall undersöka hur man med bibehållande av de fördelar som planeringsverksamheten innefattar skall kunna undvika de olägenheter som en oriktig tillämpning av systemet kan innebära.

Utskottsmajoriteten talar nu här om att planeringen är betydelsefull och att en utbyggnad har igångsatts. Sedan säger man att huvudsyftet med den departementsutredning som det här är fråga om är att stärka departementens ställning. Jag tycker att detta är litet aningslöst, om man ser det ur riksdagens synpunkt. Är det vår uppgift här i riksdagen att stärka departementens ställning, eller har vi inte i nuvarande situation anledning att tänka litet mera på vad man skall göra för att stärka riksdagens ställning och inflytande? Utskottsmajoriteten fortsätter att säga att genom en utbyggd långtidsplanering inom departement, verk och myndigheter kommer enligt utskottets mening riksdagen att ges en ökad information och en fastare grund för olika frågors avgörande.

Ja, det kan man hoppas på, om man är mycket optimistisk. Den erfarenhet vi har tyder emellertid snarare på att riksdagen inte kommer att få några informationer alls. I varje fall får riks-

Vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar

dagen inte några vidare informationer, om inte riksdagen själv arbetar för att få dem. Om riksdagen bara utan vidare säger att allt är väl, får den inte heller några informationer. Det är bara om riksdagen skaffar sig de möjligheter, som riksdagen har den konstitutionella rätten att begära, som denna långsiktiga planering verkligen kommer att tillämpas på sådant sätt, att riksdagen får ökad information och inte i själva verket minskad information. Detta är så mycket mera viktigt att komma ihåg som tillämpningen av offentlighetsprincipen i fråga om det arbetsmaterial som föreligger i dessa planeringsråd alltså innefattar en hel del problem. Det är ingalunda klart i vilken utsträckning materialet är offentligt. Dessutom är det så, att dessa planeringsråd verkar inom departementen, och som bekant har också konstitutionsutskottets majoritet ställt sig bakom den uppfattningen, att man skall bibehålla regeln att mot departementschefens beslut, varigenom utlämnande av allmän handling vägras, kan klagan ej föras. Till skillnad från handlingar hos andra myndigheter blir det när det gäller planeringsrådet så, att möjligheten att få ut handlingar helt enkelt beror på departementschefens godtycke, på om han har lust att släppa ut dessa handlingar eller inte. Möjligheten att få informationer den vägen är alltså också begränsad.

Slutligen har vi det sakförhållande som kanske många, jag vill inte säga av de närvarande eftersom de är så pass få, men av riksdagens ledamöter, anser vara betydelselöst, nämligen att också ämbetsverkens självständighet i hög grad kan bli lidande på detta förfarande. Här sitter man i en liten grupp kring statsrådet och fastställer planer för lång tid framåt, planer som ingår i promemorior, som inte remitteras till någon, som inte är offentliga och som verk och myndigheter inte kan känna till. En vacker dag är så verk och myndigheter bundna av vad som står i dessa

planer. Jag är inte övertygad om att det är någon alldeles obetydlig fråga.

Nu drar utskottsmajoriteten emellertid av sin aningslöst optimistiska bedömning den slutsatsen, att »något skäl för ett särskilt riksdagsinflytande över dessa former av beredning synes därför inte finnas».

Herr talman! Jag undrar om inte detta egentligen i förkortad form skulle kunna stå som motto över hur den halvan av konstitutionsutskottet över huvud taget ser på sin uppgift. »Något skäl för ett särskilt riksdagsinflytande synes därför inte finnas» — det tycks vara så som denna hälft av konstitutionsutskottet bedömer saken.

Vi har, som jag sade i början av mitt anförande, varit ytterst blygsamma i vår bedömning. Vi har nöjt oss med att begära en utredning, som skall syfta till att få fram en kontinuerlig information till riksdagen rörande vad som sker i detta planeringsarbete och som också skall syfta till att ge oss en redovisning för hur de olika planeringsinstansernas roll i författningslivet är beskaffad. Detta har den andra utskottshalvan inte gått med på, och det förefaller mig vara en ganska säregen ståndpunkt när det gäller en hel halva av konstitutionsutskottet i den svenska riksdagen.

Jag ber, herr talman, att med detta få yrka bifall till reservationen av fru Segerstedt Wiberg m. fl.

Herr NILSSON i Östersund (s):

Herr talman! Det är alldeles riktigt, som herr Heckscher säger, att utskottsmajoriteten inte har kunnat tillstyrka reservanternas förslag.

Jag vill understryka, att det ligger en mer eller mindre omfattande planeringsverksamhet bakom varje förslag som regeringen presenterar riksdagen. Det omfattande utredningsmaskineri, ofta med parlamentariskt inslag, som vi har här i landet, är ett led i den verksamheten liksom det remissförfarande som tillämpas och där olika instansers

Vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar

uppfattning i skilda frågor inhämtas. Dessutom pågår i departement och statliga verk en omfattande analys- och planeringsverksamhet — allt i avsikt att presentera ett så allsidigt och så väl genomtänkt material som möjligt för riksdagens ledamöter som har att fatta de slutgiltiga besluten.

Samtidigt står det klart, att behovet av en samordning och effektivisering av den långsiktiga samhällsplaneringen ökar i ett samhälle som ständigt utvecklas och förändras. Så är fallet inom t. ex. utbildningssektorn, forskningen, råvaruförsörjningen, kapitalmarknaden, samhällsekonomin och många andra områden.

De borgerliga partierna kritiserar ofta regeringen för bristande planering när det gäller samhällsaktiviteter där staten har ett direkt eller indirekt ansvar för utvecklingen. Man har exempelvis ofta talat om den ryckiga bostadspolitiken och efterlyst en mera långsiktig planering när det gäller vägbyggandet, näringspolitiken och andra områden. Det anses opportunt att därvidlag angripa regeringen.

När nu regeringen försöksvis vill samordna och bygga ut den långsiktiga samhällsplaneringen angriper man även detta. Man ställer frågan: Vad är det för nya element i författningsslivet som vi fått i och med tillkomsten av det ekonomiska planeringsrådet och forskningsberedningen och som vi får när det planerade utbildningsrådet kommer till? Var ligger det konstitutionella ansvaret hos dessa råd, frågar motionärerna, och var kommer riksdagens inflytande in i bilden? Reservanterna är oroade på dessa punkter och vill ha en närmare utredning angående planeringsverksamhetens framtida utformning och riksdagens inflytande på dessa frågor.

Utskottsmajoriteten har avvisat reservanternas förslag. Beträffande frågan om det konstitutionella ansvaret vill jag kort och gott ge reservanterna föl-

jande svar. Inom det ekonomiska planeringsrådet och inom forskningsberedningen fattas inte några beslut. Följaktligen kan inget ansvarsutkrävande ske i det ledet. Men om de diskussioner som förs på detta plan senare leder fram till regeringsbeslut, kan givetvis ett ansvarsutkrävande ske av konstitutionsutskottet och riksdagen.

Frågan om riksdagens inflytande i detta sammanhang får ses från samma utgångspunkter. Man får hålla i minnet, att avsikten är att söka klarlägga de långsiktiga behoven och resurserna och på grundval därav presentera ett så allsidigt och så väl genomtänkt material som möjligt i de frågor som senare kommer under riksdagens prövning. Meningen är alltså inte, som reservanterna tycks tro, att åsidosätta eller minska riksdagens inflytande. I stället är den yttersta avsikten att ge riksdagen och dess ledamöter ett så fullständigt grundmaterial som möjligt för att underlätta det slutliga ställningstagandet.

Det kanske kan vara av intresse att litet närmare se på det ekonomiska planeringsrådet, dess sammansättning och de frågor som där diskuteras.

Detta råd arbetar under finansministerns ordförandeskap och är sammansatt av representanter för de stora intresseorganisationerna, arbetsmarknaden, näringslivet, den samhällsekonomiska forskningen och bankväsendet. Vid sina sammanträden har rådet hittills diskuterat skattefrågor, handels- och konjunkturpolitik, investeringsverksamhet, kostnadsutvecklingen inom byggnadssektorn, lokaliseringsfrågorna och en del annat. Diskussionerna har helt varit av informell och vägledande natur. Experterna har utifrån sina egna utgångspunkter fått säga sin mening om de långsiktiga perspektiven på olika områden utan att några ställningstaganden har förekommit eller några beslut har fattats.

Denna rätt att diskutera och rådgöra med olika experter måste varje rege-

Vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar

ring ha utan att bli ängsligt bevakad av den politiska oppositionen. Detta är också, herr Heckscher, raka motsatsen till den maktfullkomlighet som regeringen ibland beskylls för.

Utskottsmajoriteten menar att de farhågor som uttrycks i motionerna och reservationen är betydligt överdrivna, och den har följaktligen inte funnit anledning att tillstyrka utredningskravet.

Det bör också framhållas att det bara är fråga om en försöksverksamhet och att en proposition väntas nästa år om de organisatoriska frågorna, formerna för samarbetet och samrådet i planeringsfrågor på olika områden. Jag föreställer mig att tillfälle att diskutera dessa frågor kommer att ges när denna proposition är framlagd. Det är måhända riktigare att då ta upp denna diskussion.

Jag ber, herr talman, med det anförda att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HECKSCHER (h) kort genmäle:

Herr talman! Vi har alla skäl att vara mycket tacksamma mot herr Nilsson i Östersund för att han till protokollet dikterat en redogörelse för det ekonomiska planeringsrådets verksamhet. Men det kanske kan behövas andra upplysningar än de han lämnade, och det är bl. a. med den motiveringen som vi önskat få en utredning.

Herr Nilsson säger att det inte är meningen att åsidosätta riksdagen: avsikten är att ge ett utförligare material. Man skall aldrig yttra sig om folks avsikter. Herr Nilsson är mer optimistisk än jag på denna punkt, och det kan hända han har rätt, men vilken avsikten än är så får vi aldrig detta material förrän arbetet redan är slutfört och Kungl. Maj:t i regel bundit sig så starkt att det är mycket svårt att få en ändring till stånd. Jag tror, herr talman, att det är ett stort misstag av riksdagsmännen, oberoende av partitillhörighet, att på ett så lättsinnigt sätt som herr Nilsson vif-

ta bort frågan om hur riksdagen skall kunna bevara åtminstone någon väsentlig del av sitt inflytande i jämförelse med den starka maktkoncentration hos regeringen, som bl. a. möjliggörs genom organisationen av planeringsarbetet men som skulle kunna motverkas om detta arbete anordnades på ett sådant sätt att riksdagen finge en fullständig insyn.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp):

Herr talman! Herr Nilsson i Östersund begagnade många ord för att styrka sin uppfattning, men trots de många orden måste jag erkänna, att jag känner mig mycket litet övertygad av vad han hade att säga. Kärnfrågan är ändå, hur riksdagen skall kunna få den information som den har rätt att begära i ett sammanhang som detta. Jag kan i övrigt ansluta mig i allt väsentligt till de synpunkter som herr Heckscher nyss framförde. Jag är liksom han alldeles övertygad om att det finns ett problem här som måste lösas, för att inte riksdagen en dag plötsligt skall befinna sig i en sådan situation, att den nödgas konstatera att den saknar både insyn, möjlighet till inflytande och kontroll över en mycket viktig del av samhällsverksamheten.

Jag vill även fästa uppmärksamheten på en annan aspekt. Kravet på offentlig insyn gör sig här gällande mycket starkt. Vad har t. ex. pressen för möjligheter att få den information som måste kunna fordras i detta sammanhang? Vi är väl alla överens om att vi bör sträva mot vad som skulle kunna kallas det »öppna» samhället, där alltså det mesta möjliga — inte minsta möjliga — av det som faller inom ramen för den demokratiska beslutsprocessen öppet redovisas. Jag vill påstå att i denna diskussion har också den synpunkten relevans.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar

Herr NILSSON i Östersund (s):

Herr talman! Jag kan inte med bästa vilja i världen känna mig så oroad som reservanternas talesmän är på denna punkt. Jag betraktar nämligen detta planeringsråd som ett diskussionsforum och ingenting annat, där regeringen samlar expertis från skilda samhällsområden till diskussioner och analyser av den framtida utvecklingen. Man fattar inga beslut, och man för en fullständigt fri diskussion. Jag tycker att vi bör kunna tillåta detta i förberedelsearbetet. Avsikten med dessa diskussioner är ju helt enkelt den, att man senare skall kunna presentera ett så allsidigt och väl genomlyst material som möjligt och understålla detta riksdagens prövning. De regeringsförslag som grundar sig på diskussionerna i planeringsrådet kommer ju ändå att föreläggas riksdagen, och det slutliga ställningstagandet sker på riksdagsplanet.

Jag skulle också kunna visa två protokoll som jag fått från forskningsberedningen. De är offentliga och utgör ett sammandrag av de frågor som diskuterats i denna institution.

Avslutningsvis vill jag, herr talman, på nytt understryka att vad det här rör sig om endast är en försöksverksamhet. I statsverkspropositionen har föreslagits en provisorisk förstärkning av anslaget för anställande av expertis med 600 000 kronor. Vi kommer nästa år att få en proposition, och det ges då på nytt tillfälle att ta upp dessa frågor till diskussion, när verksamheten måhända har fått en fastare organisation och utformning.

Herr BENGTTSSON i Halmstad (s):

Herr talman! I alla demokratier har det väl alltid varit och kommer väl att förbli så, att den sittande regeringen har vissa möjligheter att förbereda olika frågor för att sedan framlägga sina förslag. Nu rör det sig väl inte om annat än att regeringen vill ha bättre under-

lag för de förslag som en gång skall läggas fram. Hela samhällsutvecklingen leder egentligen till att man numera på ett helt annat sätt måste förbereda sig för de förslag som skall läggas — vare sig det gäller den ekonomiska politiken, skolväsendet eller något annat. Jag tycker inte att detta är på något sätt uppseendeväckande. Inte heller är det uppseendeväckande att en regering vill syna olika frågekomplex utan att blanda in politikerna, ty många gånger kan man naturligtvis få en bättre bild av läget om det inte har synats med, jag skulle vilja säga, politiskt färgade glasögon. Det blir på det sättet också enklare att komma till ett avgörande. Vi vet ju att när herrar politiker kommer med, kan även de enklaste frågorna bli ganska invecklade.

Å andra sidan skall jag villigt medge att det, när sådana här planeringsorgan inrättas, är naturligt att oppositionen frågar: Skall vi inte få vara med på ett tidigare stadium? Jag förstår fullkomligt oppositionens önskan på denna punkt. Den vill naturligtvis så snart som möjligt få veta vad regeringen tänker föreslå.

Men nu blir det ju en utredning. Det är glädjande att alla egentligen är överens om att det behövs ökad planeringsverksamhet. Inte ens högern hyser tydligen längre någon rädsla för sådan statlig verksamhet. Det är ändå inte så värst länge sedan man hörde högern påpeka att herrar politiker inte skall blanda sig i allting, ty det begriper vanligt folk bättre än politikerna. Hela det resonemanget är dess bättre borta ur debatten. Nu säger man i stället att det har sin stora nytta om politikerna är med.

Jag skall inte gå närmare in på detta. Jag vill bara påpeka att en sinnesförändring har inträtt.

När herr Heckscher försöker uttolka något annat än det som utskottsmajoriteten har sagt, så vill jag understryka att vad utskottsmajoriteten egentligen

Vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar

har tryckt på är att om regeringens förslag kan grundas på ett ordentligt utredningsmaterial, så får också riksdagen säkrare underlag för sina bedömanden. Reservanterna har här talat om att riksdagen kommer att ställas utanför. Det gör den visst inte. Riksdagen kommer att ha alla chanser att bedöma regeringens förslag. Att man inte kan begära att få se alla papper på hur regeringen har kommit fram till sitt förslag, det tycker jag är av mindre vikt.

Jag skulle vilja peka på en sak som reservanterna har framhållit: Genom att politikerna inte kommer med i planeringsinstituten tillräckligt snabbt, skulle det till och med kunna hända att näringslivets män kommer före politikerna med förslag till nya utredningar och liknande. Det är underligt att man utmålar detta som en fara. Jag har tvärtom en känsla av att vi har mycket att hämta från det hållet. Skulle de någon gång råka vara före herrar Heckscher, Ohlin eller Hedlund, tror jag inte att det skulle vara till nackdel.

Jag kan förstå oppositionens rädsla på denna punkt. Den bottnar väl i oppositionens maktlöshet — en maktlöshet som oppositionen själv framhäver genom att tala om att regeringen blir starkare och starkare och att dess makt bara ökar och ökar. Oppositionen är väl ängslig för att de grupper i samhället som man anser tillhöra de egna skall söka sig till regeringen direkt utan att gå omvägen över oppositionen. Jag tror inte att oppositionen vinner så värst mycket om man försöker hindra näringslivets män att komma till tals med regeringen på det sätt de själva önskar.

Men jag återkommer till att säga att visst finns det problem, men de problemen är redan liksom tagna ad notam så till vida att regeringen har sagt att här kommer en utredning till stånd och då får hela detta frågekomplex tagas upp på allvar.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! På sätt och vis höll herr Bengtsson i Halmstad ett flammande tal till försvar för reservationen. Herr Bengtsson tycks inte, hur egendomligt det än är, ha riktigt klart för sig vad förslaget går ut på — jag hade väntat mig något annat. Förslaget går ut på att man vid den utredning som kommer att äga rum skall förutsättningslöst undersöka de olika planeringsinstansernas roll i författningslivet liksom riksdagens medinflytande i planeringsverksamheten. Herr Bengtsson säger ju att saken skall utredas och att alla dessa problem kommer att bli behandlade när utredningen framlagt sitt betänkande. Herr Bengtsson förutsätter således redan nu att reservationen kommer att bifallas, så att utredningen får i uppgift att ta upp dessa saker. Nåja, det var kanske ett förbiseende av herr Bengtsson, men det var annat i herr Bengtssons anförande som faktiskt var mera intressant.

Han sade att han hade noterat att vi från högerpartiets sida inte hade varit emot planeringsverksamhet. Vi har, herr talman, ingenting emot en planeringsverksamhet som innebär att man planerar *statens* verksamhet. Vad vi reagerar mot är att statsmakterna anser att de bättre än företagen kan planera *företagens* verksamhet. Det är nämligen ett misstag. Om herr Bengtssons tolkning av detta skulle vara överensstämmande med det resonemang han nu fört, så menar herr Bengtsson att dessa planeringsorgan skall inte bara planera statens verksamhet utan de skall ha en allmänt dirigerande inverkan på hela det ekonomiska livet. Det vore mycket intressant att få veta om det är det som är avsikten.

Jag tror inte att planeringsråden hittills har fungerat på det sättet. Det som jag har kunnat få veta om dem tyder på att de hittills hållit sig till planering av statens verksamhet. Om så är fallet, är det självklart inte någonting som vi

Vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar

nu har eller någonsin kunnat ha någon-ting emot. Planlöshet i statens egen verksamhet har inte någon intresse av. Däremot måste jag säga att, med den erfarenhet man har av hur planlös statens verksamhet ibland är, förefaller det helt naturligt om staten begränsar sin planeringsverksamhet till en ordentlig planering av sin egen verksamhet, innan den går över till att planera för någon annan.

Herr Bengtsson använder ordet »politiker» på ett mycket egendomligt sätt. För det första gör han det på ett allmänt föraktfullt sätt, och för det andra utgår han ifrån att politiker är personer som inte tillhör regeringen. Herr Bengtsson säger att det inte är så konstigt, om regeringen vill resonera med experter utan att dra in politikerna. Han menar alltså att regeringen vill resonera med experterna utan att ge andra politiker än dem som sitter i regeringen tillfälle att vara med. Herr Bengtsson säger att det många gånger är mycket enklare på det sättet. Självfallet är det enklare om bara de politiker, som tillhör herr Bengtssons parti, får tillgång till expertisen och andra politiker utesluts.

Vidare säger herr Bengtsson att det också blir ett bättre underlag för riksdagen. Riksdagen kommer nämligen, när regeringen lägger fram sina förslag, att få del av materialet, och det är inte något att särskilt bry sig om, ifall man inte får fram alla papper i det sammanhanget. Det är just det vi är rädda för, nämligen att regeringen kommer att lägga fram materialet bit för bit och ta med det som passar regeringen att lägga fram i varje särskilt fall. En vacker dag står man då i den situation där man, utan att i förväg ha fått veta vad planeringen gick ut på, är bunden av de beslut som fattats.

Jag är, herr talman, inte alls övertygad om — och det vill jag understryka — att detta är en fråga som gäller endast den parlamentariska oppositionen. Jag tror att också regeringspartiets

egna medlemmar en vacker dag kan befinna sig i den situationen, till följd av det sätt på vilket sådana här ärenden handläggs, att de har varit med om avgöranden vilkas konsekvenser aldrig har klargjorts för dem och som de därför inte känner till.

Jag tror att det är ett intresse inte bara för oppositionspartierna utan för riksdagens ledamöter över huvud taget att få en bättre insyn i denna verksamhet, att få tillfälle att följa med den så att vi åtminstone vet vad våra beslut innefattar. Vi skall inte bara få utportionerat i småbitar vad regeringen och en liten klick omkring statsråden tycker är lämpligt att släppa ut till så besvärliga personer som de föraktliga politiker som herr Bengtsson talade om — uppenbarligen utan att mena sig själv.

Herr BENGTTSSON i Halmstad (s):

Herr talman! Jag tycker nog att Heckscher drog en del hastiga slutsatser. Bland annat sade han att hela mitt resonemang gick ut på att stödja reservanternas förslag. Men sedan ångrade han sig tydligen i slutet av sitt anförande, där han hade en helt annan argumentering än vad den slutsatsen borde ha lett till.

Jag tycker nog — och det underströk jag — att det finns anledning att titta på det här och att det alltså finns skäl till att i vissa sammanhang bereda oppositionen möjlighet att följa visst planeringsarbete. Men att den skall vara med om att följa allt tror jag är att begära litet för mycket.

Herr Heckscher sade att regeringen i sin utredningsverksamhet endast skall syssla med statens verksamhet. Ja, det låter sig sägas, men situationen är ju den att vissa problemställningar går i varandra. Tag till exempel den fulla sysselsättnings politik och den ekonomiska politiken. Vad är stat, vad är näringsliv, var kommer medborgarna in och var kommer de politiska partier-

Vissa planeringsorgans konstitutionella ansvar

na in? Jag menar alltså att här finns en mängd problem som helt enkelt kan sägas vara av den naturen att det är ett partis sak att självt avgöra vilken linje det skall följa. På den punkten kan vi ändå inte komma ifrån att om ett parti har regeringsmakten kan det också utnyttja de utredningsmöjligheter som departement m. m. erbjuder för att det skall kunna föra den politik som det önskar föra. Jag tror inte att man i någon demokrati vill förneka ett regeringsparti denna möjlighet.

Herr Heckscher sade vidare att jag ringaktar politikerna. Nej, herr Heckscher, det gör jag inte, men jag vet deras begränsning. Jag hade dock aldrig drömt om att jag skulle få det argumentet från högerens sida. Hur har inte från detta högerparti — jag vill inte påstå att det hänt så ofta under herr Heckschers ledning men väl under herr Hjalmarsons ledning — predikats från denna talarstol och på alla valmöten att »herrar politiker skall inte blanda sig i detta och inte i detta, ty det begriper den enskilde medborgaren bättre än vad herrar politiker gör». Jag har endast med mitt resonemang velat göra gällande att även herrar politiker i vissa sammanhang har sin begränsning.

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! Klockan är mycket och herr Bengtsson i Halmstad drar kanske upp litet större perspektiv än som är nödvändigt att diskutera i just denna debatt. Jag hoppas emellertid få tillfälle att återkomma.

Jag vill nu endast notera följande. Herr Bengtsson säger att det är inte meningen att oppositionen skall få följa all planering. Utan att yttra mig i sak på den punkten skulle jag bara gärna vilja veta var i reservationen eller motionen som herr Bengtsson hittar något krav på att oppositionen skall få följa all planering.

I början av sitt anförande sade herr Bengtsson att det »nog finns anledning

att titta på det här». Det förefaller mig innebära att herr Bengtsson, om han är konsekvent, måste rösta för att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa att den av Kungl. Maj:t aviserade utredningen rörande den framtida utbyggda organisationen för långsiktig planering får till särskild uppgift att förutsättningslöst undersöka de olika planeringsinstansernas roll i författningsslivet liksom riksdagens inflytande i planeringsverksamheten.

Herr talman! Jag yrkar bifall till detta och hoppas att herr Bengtsson röstar med mig.

Herr BENGTTSSON i Halmstad (s):

Herr talman! Herr Heckscher glömmar att det blir en utredning på denna punkt. Sedan vill ni alltså ha en beställning av att politikerna under alla förhållanden skall vara med i detta arbete. Det är på den punkten jag har ställt mig tvekan.

Herr HECKSCHER (h):

Herr talman! Det är uppenbart att herr Bengtsson i Halmstad inte kommer ihåg vad det står i reservationen. Vi har aldrig yrkat att politikerna under alla förhållanden skall vara med om allting — jag märkte för övrigt att herr Bengtsson nu kom tillbaka till sitt gamla tonfall beträffande politiker. Vi har yrkat att den utredning som kommer till stånd även skall behandla denna fråga. Det är ingenting annat den votering kommer att gälla som jag hoppas att herr Bengtsson och jag nu kan låta äga rum.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Heckscher begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel

Försäljning till allmänheten av statens aktier i LKAB, m. m.

följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av fru Segerstedt Wiberg m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Heckscher begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 104 ja och 98 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 9**Försäljning till allmänheten av statens aktier i LKAB, m. m.**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 39, i anledning av väckta motioner om försäljning till allmänheten av statens aktier i LKAB, m. m.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Holmberg* och *Virgin* (I: 542) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Björkman* och *Magnusson* i Borås (II: 655), hade hemställts, att riksdagen måtte 1. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av formerna för de i vinstsyfte drivna statliga företagens resultatredovisning för riksdagen, riksdagens representation och rösträttsut-

övning vid nämnda företags bolagsstämmor samt lämpliga former för försäljning av aktier i statliga företag utöver försäljningen av aktier i LKAB, varvid särskilt beaktades att sådana former för aktieförsäljningen ordnades, som garanterade en bred spridning av aktierna bland allmänheten och som kunde vara ägnade att främja det långsiktiga sparandet; 2. besluta att av statens till ca 479 milj. kr. uppgående innehav av aktier i LKAB aktier till ett nominellt belopp av 228 milj. kr. skulle erbjudas allmänheten i valörer på 50 kr. per aktie till en marknadsmässig emissionskurs, varvid särskilt tillsåges att köpare av lägre antal aktier skulle äga förtur vid överteckning och att en bred spridning av aktieköpen bland allmänheten vunnos; 3. besluta att under budgetåret 1964/65 utbudet av aktier bestämdes till nominellt 50 milj. kr.; samt 4. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga de förberedelser som emissionen erfordrade, varvid särskilt borde beaktas vad i motionerna anförts i fråga om valordning för bolaget.

Utskottet hemställde, att motionerna I: 542 och II: 655 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Boman*, *Ivar Johansson*, *Bengtson*, *Källqvist* och *Svensson* i Stenkyrka, fröken *Elmén* samt herr *Eliasson* i Sundborn, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 542 och II: 655, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att frågan om försäljning till allmänheten av aktier i statliga företag gjordes till föremål för utredning;

2) av herrar *Virgin*, *Akerlund*, *Staxäng* och *Palm*, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 542 och II: 655,

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning av formerna för de i vinstsyfte drivna statliga företagens resultatredovisning för riksdagen, riksdagens

Försäljning till allmänheten av statens aktier i LKAB, m. m.

gens representation och rösträttsutövning vid nämnda företags bolagsstämmor samt lämpliga former för försäljning av aktier i statliga företag utöver den i punkt 2. nedan avsedda försäljningen av aktier i LKAB, varvid särskilt beaktades att sådana former för aktieförsäljningen ordnades, som garanterade en bred spridning av aktierna bland allmänheten och som kunde vara ägnade att främja det långsiktiga sparandet;

2. besluta att av statens till ca 479 milj. kr. uppgående innehav av aktier i LKAB aktier till ett nominellt belopp av 228 milj. kr. skulle erbjudas allmänheten i valörer på 50 kr. per aktie till en marknadsmässig emissionskurs, varvid särskilt tillsåges att köpare av lägre antal aktier skulle äga förtur vid överteckning och att en bred spridning av aktieköpen bland allmänheten vunnos;

3. besluta att under budgetåret 1964/65 utbudet av aktier bestämdes till nominellt 50 milj. kr.;

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidta de förberedelser som emissionen erfordrade, varvid särskilt borde beaktas vad i motionerna anförts i fråga om valordning för bolaget;

3) av herr *Svensson* i Ljungskile, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr PALM (h):

Herr talman! De föreliggande motionerna, som går under beteckningen »Försäljning till allmänheten av statens aktier i LKAB», avser inte enbart denna sak. För det första hemställas i motionerna om en utredning av formerna för de i vinstsyfte drivna statliga företagens resultatredovisning för riksdagen, riksdagens representation och rösträttsutövning vid nämnda företags bolagsstämmor samt lämpliga former för försäljning av aktier i statliga företag utöver försäljningen av aktier i LKAB. Det

gäller inte heller försäljning av aktiemajoriteten i LKAB utan endast av en minoritet av aktierna. För det andra yrkas i motionerna att riksdagen måtte besluta att av statens till ca 479 miljoner kronor uppgående innehav av aktier i LKAB aktier till ett nominellt belopp av 228 miljoner kronor skall erbjudas allmänheten i valörer om 50 kronor per aktie till en marknadsmässig emissionskurs. Innebörden av detta skulle bl. a. kunna bli att staten fick mindre upplåningsbehov.

Jag skall inte anföra någon längre argumentering för det föreliggande förslaget; vi känner alla igen ärendet sedan tidigare. Det har emellertid till utskottsutlåtandet fogats två reservationer. Utöver den av herr Virgin m. fl. anförda reservationen, som anknyter till högermotionen, har av folkparti- och centerpartiledamöter avgivits en reservation, där man yrkar att utskottets skrivning skulle få bl. a. följande lydelse: »Med avseende på motionsyrkandet om att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t begära utredning om lämpliga former för försäljning av aktier i statliga företag finner utskottet däremot skäl tala för en dylik åtgärd. Det synes utskottet inte uteslutet att en dylik försäljning skulle kunna få en gynnsam inverkan på sparandet och kapitalbildningen.»

Jag vill, herr talman, i första hand yrka bifall till reservation nr 2 av herr Virgin m. fl. Om kammaren skulle avslå detta yrkande, hemställer jag i andra hand om bifall till reservation nr 1 av herr Boman m. fl.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! Frågan om försäljning av aktier i LKAB har varit föremål för många debatter här i kammaren och lär knappast bjuda på några nya synpunkter. Jag skall begränsa mig till att än en gång redogöra för uppfattningen på vårt håll, vilken också delas av reservanter från folkpartiet.

Försäljning till allmänheten av statens aktier i LKAB, m. m.

Vi menar att riksdagen inte bör besluta om en omedelbar försäljning av aktier i LKAB. Därest man vid utredning av denna fråga skulle komma fram till att en del LKAB-aktier bör säljas, har jag dock personligen den åsikten att staten under inga förhållanden bör mista majoritetsinflytandet i detta företag. Detta är en princip som partierna har varit ense om, oavsett partiskiljande linjer i övrigt. Jag hänvisar till det beslut som träffades inom samlingsregeringen.

Däremot har vi reservanter från center- och folkpartierna menat att det möjligen kan vara värt att undersöka huruvida en viss försäljning av aktier i vinstgivande statliga företag kunde ha någon betydelse med hänsyn till sparande och kapitalbildning. Vi har därför yrkat på en utredning under understrykande av att därest en försäljning skulle komma till stånd skall »garantier skapas för att inte aktierna efter hand samlas på ett fåtal händer».

Därmed ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservation nr 1.

Herr PETTERSON i Degerfors (s):

Herr talman! Jag skall i likhet med de föregående talarna fatta mig mycket kort. Någon historieskrivning behövs knappast här. Denna fråga är av gammalt datum och har gått som följetong i kamrarna under många år. Vid vissa tillfällen har vi behandlat den mycket ingående, i andra fall mera schablonmässigt. Vid alla tillfällen har framställningarna både om utredning och om försäljning avslagits.

Jag kan inte finna att det har framkommit några nya omständigheter som motiverar att vår inställning skulle ändras. Det enda nya i situationen skulle möjligen vara att det alltid kommer nya motionärer.

Några synpunkter på denna fråga som vi inte har ventilerat förut har icke heller förekommit i år. Därför, herr

talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan och avslag på reservationerna.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen 1) av herr Boman m. fl.; samt 3:o) bifall till reservationen 2) av herr Virgin m. fl.; och fann herr förste vice talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Palm begärde likväl votering, i anledning varav herr förste vice talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr förste vice talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Jämväl beträffande kontrapositionen begärde dock herr Palm votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående statsutskottets utlåtande nr 39 antager reservationen 1) av herr Boman m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen 2) av herr Virgin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Palm begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 60 ja och 45 nej, varjämte

Förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val

96 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 2:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 39, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen 1) av herr Boman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Eliasson i Sundborn begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 108 ja och 94 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 10

Föredrogs vart för sig

statsutskottets utlåtanden:

nr 40, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående byggnadsarbeten i Malåträsk för Sveriges geologiska undersökning,

nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående organisationen av centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden, m. m., jämte i ämnet väckta motioner, och

nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts

proposition angående utökning av kulturfondens för Sverige och Finland kapital; samt

jordbruksutskottets utlåtande nr 5, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande att försälja viss kronan tillhörig fast egendom, m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden hemställt.

§ 11

Föredrogs och lades till handlingarna jordbruksutskottets memorial nr 6, angående departementsvis uppgjorda förteckningar över försäljningar av viss kronan tillhörig fast egendom.

§ 12

Föredrogs vart för sig

jordbruksutskottets utlåtande nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående byggnadsarbeten vid lantbrukshögskolan och statens skogsmästarskola;

allmänna beredningsutskottets memorial nr 14, angående överlämnande till statsutskottet av vissa till allmänna beredningsutskottet remitterade motioner; och

konstitutionsutskottets utlåtande nr 9, i anledning av väckta motioner om slopande av kravet att valsedel skall upptaga valbart namn m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och memorial hemställt.

§ 13

Förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande nr 10, i anledning av väckt motion om förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val.

Förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val

I den till konstitutionsutskottet hänvisade motionen nr 304 i andra kammaren av herrar *Anners* och *Björkman* hemställdes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om skyndsam utredning och förslag till ytterligare förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med de allmänna valen».

Utskottet hemställde, att motionen II: 304 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av fru *Segerstedt Wiberg*, fröken *Stenberg* samt herrar *von Friesen*, *Magnusson* i Tumhult, *Braconier* och *Keijer*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionen II: 304, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhänga om skyndsam utredning och förslag till ytterligare förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med de allmänna valen.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **MAGNUSSON** i Tumhult (h):

Herr talman! Den fråga, som nu skall behandlas, har föranletts av herrar *Anners'* och *Björkmans* motion om utredning och förslag till ytterligare förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med de allmänna valen.

Som kammarens ledamöter har sig bekant, är det nuvarande skyddet för valhemligheten icke till fyllest, utan påtryckningar kan förekomma och har bevisligen också förekommit. Skyddet är nu begränsat till att avse, *hur* den enskilde väljaren röstat, och detta kan knappast vara tillräckligt. Valhemligheten är icke därmed helt tryggad, enär andra personer kan kontrollera *om* en enskild väljare utövat sin rösträtt eller ej. Påtryckningar kan på så sätt förekomma, och det är inte förenligt med en god demokrati.

Det är i syfte att förebygga sådana missförhållanden vid de allmänna valen,

som motionärerna har begärt en skyndsam utredning för åstadkommande av ett bättre skydd. Vid utskottsbehandlingen av detta ärende har vi också inom högern och folkpartiet reserverat oss till förmån för motionen.

Givetvis har vi inte bortsett från svårigheterna att utforma en lag, som tillgodoser motionens syfte helt och hållet, men detta bör heller inte vara omöjligt. För övrigt är frågan synnerligen viktig och bör uppmärksammas av riksdagen samt bli föremål för en utredning. Den enskildes frihet får inte kränkas, och nuvarande förhållanden är inte tillfredsställande.

Utskottets majoritet framhåller, att det inte är möjligt att på något sätt inskränka den offentlighet vid valförrättning som tillhör vallagstiftningens grundprinciper. Majoriteten framhåller vidare, att det är av största vikt att allmänheten hyser fullt förtroende för valförrättningens korrekthet. Det får naturligtvis inte finnas någon prutmän på vare sig grundprinciperna eller förtroendet, men det förefaller som om majoriteten i detta fall har haft en förutfattad mening. I annat fall hade man inte kunnat uttala sig så kategoriskt, innan en utredning företagits. En sådan synes mig också böra komma till stånd.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr **SPÅNGBERG** (s):

Herr talman! Vi har förgäves frågat oss efter anledningen till att denna motion väckts. Motionärerna har sagt att det kan övas påtryckning, om det i röstlängden upptäckes att någon har röstat eller underlåtit att rösta. Det finns möjligheter att kontrollera den saken, och vederbörande kan då bli utsatt för obehag. Motionärerna menar, att om röstlängden inte utlämnades skulle valhemligheten vara tryggad och ingen skulle kunna kontrollera huruvida någon viss person hade röstat eller inte.

Men nog är väl detta ett ganska un-

Förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val

derligt resonemang. Valförrättningen är ju offentlig. Det finns ingen möjlighet för någon att delta i ett val utan att bli uppmärksammas i vallokalen. Väljaren måste ha kontakt med minst tre av valnämndens ledamöter, och kan inte osynlig komma in i lokalen. Han måste begära valkuvert av den som delar ut sådana. Han måste avlämna kuvertet vid bordet till den som lyfter upp locket till valurnan — eller hur det går till — och den tredje personen sitter och prickar av honom i röstlängden. Nog är det en offentlig procedur som över huvud taget inte kan ändras och som gör att man inte kan hemlighålla huruvida han har röstat eller inte.

Om någon då i röstlängden skulle upptäcka att han har uraktlåtit att rösta eller att han har röstat, är det väl alldeles orimligt att tänka sig att detta skulle medföra att han råkade ut för obehag. I varje fall har det hittills icke påvisats något fall där en person råkade ut för obehag därför att någon i röstlängden upptäckt huruvida han röstat eller ej. Jag föreställer mig att förr i världen, när det var mindre demokrati i vårt samhälle än för närvarande, kunde sådant möjligen förekomma, särskilt som det vid många tillfällen i andra sammanhang förekom öppna röstningar, där man kunde kontrollera hur en person röstade.

Det har aldrig förrän nu ifrågasatts huruvida röstlängderna borde vara offentliga. Det har ansetts som en självklar sak att röstlängd skulle vara offentlig handling. Vad är det som inträffat sedan 1909, då röstlängderna infördes, och som gör att man nu har tagit upp denna fråga? Ingenting! Det förekom någon gång före 1914 att en myndighet vägrade att utlämna röstlängden. Detta blev påtalat, och på konstitutionsutskottets initiativ infördes i vallagen en bestämmelse om att röstlängden skulle vara offentlig handling. Detta var 1914, och sedan dess har ärendet aldrig förekommit här i riksdagen.

Vallagen föreskriver ju att rösthem-

ligheten skall vara sådan att ingen kan kontrollera *hur* någon har röstat. Men *att* någon röstar eller underlåter att rösta måste i detta sammanhang inte ha större betydelse. Det kan ju inte vara en kriminell handling på något sätt vare sig att delta eller underlåta att delta i ett val.

Jag måste fråga mig vilka motiv som ligger bakom denna motion och reservationen. Om det inte finns något exempel annat än rent teoretiskt att det kan tänkas att det kunde vara så eller så, ges det ingen anledning att förklara att en röstlängd bör tillhöra de handlingar som inte skall utlämnas utan som skall hemligstämplas.

Avsikten med röstlängdens offentlighet är att man vill skapa starka garantier för själva förrättningen. Det är, som framhålls i utskottsutlåtandet, viktigt att allmänheten kan övervaka att själva valförrättningen går korrekt till, att det inte kan förekomma något smussel därvidlag och att röstlängden icke hemligstämplas utan att var och en kan avgöra huruvida avprickningen i röstlängden skett riktigt eller inte. Därför har det för utskottet framstått såsom »otänkbart» att en avprickning i röstlängden skall anses såsom en valhemlighet och att röstlängden skall betraktas såsom en hemligstämplad handling, vilken bara kan tas fram då det föreligger alldeles särskilda förhållanden.

Man kan naturligtvis diskutera huruvida det sker påtryckningar vid en valrörelse eller inte. När partiledarna med sina debatter och föredrag kommer in i hemmen via television och radio kan man väl tala om att »påtryckningar» i viss utsträckning äger rum — om man vill begagna detta ord — men man kan lika gärna säga att det är fråga om upplysning. Ingen känner sig väl på något sätt obehagligt berörd av den agitation som föregår och pågår under ett val. Den tillhör det demokratiska spelet, på vilket vi alla sätter ett mycket stort värde.

Att någon skulle bli utsatt för obehag

Förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val

därför att han har röstat eller inte har röstat — vilket man nu väljer — är nog ett rent teoretiskt fall, som måste anses vara ganska verklighetsfrämmande. Jag har inte hört att det har anförts något exempel på detta. Visst har jag, herr talman, hört många klagomål utifrån över olika förhållanden under de över 40 år, som jag suttit i denna kammare, men jag har aldrig träffat på någon som sagt att han råkat ut för obehag, därför att någon annan sett i röstlängden att han inte röstat.

Jag skall naturligtvis inte förneka att det kan ha förekommit, men hittills har ingen framkommit med bevis för att något sådant verkligen ägt rum. Ingen kan kontrollera med vilket parti någon människa har röstat, och därför är det ganska otroligt att någon skulle bli utsatt för särskilda obehag därför att han inte deltagit i valet.

Om en anhängare av partiet A tycker att en person skulle ha röstat, önskar han väl detta därför att han anser att vederbörande skulle ha röstat med hans eget parti. Men om personen i fråga röstat med partiet B, vilket anhängaren av partiet A inte kan avgöra, är denne naturligtvis strax mindre intresserad. Den som skulle utsätta en annan person för påtryckning därför att denne underlåtit att rösta, skulle snarare tillfoga personen ännu större obehag om vederbörande röstat på ett parti, vilket han önskat att personen i fråga inte skulle ha röstat på.

Med dessa synpunkter, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ANNERS (h):

Herr talman! Vad vi nu diskuterar är egentligen en ganska invecklad fråga, och det är endast med tanke på den sena timmen på kvällen som jag avstår från att gå in på detaljer. Det finns många intressanta sammanhang, som skulle vara värda att belysa i detta sammanhang, men jag skall inte göra det.

Jag skall inskränka mig till att konstatera att motionärerna utgår från en olycklig praxis, som har sin fara i att människor kan bibringas den uppfattningen att man kan kontrollera hur de röstar. Det är detta som från demokratisk synpunkt är olyckligt, och det är det man bör försöka finna möjligheter att förhindra.

Herr Spångberg förnekar att det funnits något fall där obehag av denna anledning förekommit. Han har i varje fall inte någon erfarenhet av det. Vi tycks ha olika erfarenheter. Vi har förmodligen båda varit valförrättare, och det tjänar ingenting till att i kväll diskutera våra olika erfarenheter och deras bevisvärde.

Det finns desto mindre anledning att göra detta som det inte har yrkats på något annat än en utredning. Motionen utgör i princip ett konstaterande av att å ena sidan offentlighetsprincipen och å andra sidan principen om valhemligheten kan komma i kollision med varandra, vilket kan ha olyckliga följder. Motionärerna har önskat att en utredning skulle genomföras för att klarlägga om man på något lämpligt sätt kan komma åt en olycklig praxis på detta område. Något ytterligare är icke ifrågasatt.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr ADAMSSON (s):

Herr talman! Jag vill slå fast att varken under diskussionen här eller i utskottet har något fall kunnat påvisas där vallängden använts för att röja valhemligheten.

Vi har ju i detta land inte röstplikt — medborgarna har rätten också att avstå från att rösta, och det kan finnas personer som i ett visst läge har behov av att offentligt ge uttryck för att de inte har deltagit i valet. Under första kammarens debatt framhölls att detta även kan vara ett ställningstagande vid viss valförrättning. Det är då angeläget att

Förstärkning av skyddet för valhemligheten i samband med allmänna val

dessas människor har möjlighet att offentligt redovisa att de avstått från att rösta.

Ett hemligstämplande av röstlängden skulle kunna bli synnerligen allvarligt ur demokratisk synpunkt. Misstanke kunde uppstå att de partier som är representerade i valnämnden på ett eller annat sätt kan skaffa sig upplysningar som andra partier, vilka inte är representerade i valnämnden, ej har möjligheter att skaffa. Det kunde med andra ord börja talas om fiffel med röstlängderna. Detta skulle vara vida allvarligare än den teoretiska möjlighet som här angivits och som inte kunnat verifieras med något praktiskt exempel.

Det ligger uppenbarligen ett stort värde i att man själv har möjlighet att kontrollera att röstlängden är rätt avprickad — att vad som där förekommer över huvud taget är riktigt. Jag säger detta så mycket hellre som jag själv vid ett tillfälle hade anledning att göra anmärkning mot en upprättad vallängd och sedermera också mot en avprickning som hade skett i längden. Jag kan för kammaren avslöja att jag var en av dem som först fick lov att rösta vid 21 års ålder, vilket sammanhängde med att jag i annat fall skulle ha blivit stämplad som röstskolkare, då jag var felaktigt upptagen i en röstlängd.

Det kan alltså inträffa sådana här saker, och därför är det angeläget att ha full offentlig insyn i ifrågavarande handlingar.

Herr LARSSON i Luttra (cp):

Herr talman! Mycket starka skäl kan anföras för att röstlängderna skall vara offentliga och att var och en skall kunna kontrollera — även efteråt — om han eller hon är rätt avprickad. Framför allt gäller detta när någon misstänker att han, trots att han inte röstat, blivit avprickad som röstande.

Bestämmelserna i syfte att trygga röstlängdernas offentlighet har varit gällande sedan 1914. Därefter har ingen i

riksdagen yrkat på ändring i fråga om röstlängdernas offentlighet.

Det skulle även kunna stöta på mycket stora praktiska svårigheter att genomföra motionärernas förslag, eftersom röstlängderna utom för de allmänna valen används även för folkomröstning. Flera förrättningar kan sålunda äga rum under en röstlängds giltighetstid — vid varje sådant tillfälle måste röstlängden tas fram och skulle då bli offentlig. Vidare används röstlängden för kyrkostämma, där sådan finns kvar, för prästval o. s. v.

Jag tror det finns många skäl mot att gå den väg motionärerna haft i sikte, alltså att röstlängderna skall hemligstämplas. Motionärerna och reservanterna har endast begärt en utredning, men jag har för min del kommit fram till att även utredningsyrkandet vilar på svag grund.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Magnusson i Tumhult begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 10, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av fru Segerstedt Wiberg m. fl.

Sedan kammarens ledamöter här efter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst,

Ramberäkning m. m.

verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Magnusson i Tumlhult begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 130 ja och 66 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 14**Utgifterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 4, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1964/65 inom försvarsdepartementets verksamhetsområde jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1**Ramberäkning m. m.**

Kungl. Maj:t hade (bilaga 6, punkt 1, s. 12—19) dels berett riksdagen tillfälle avgiva yttrande med anledning av vad som anförts rörande ramen för det militära försvaret m. m., dels föreslagit riksdagen att för budgetåret 1964/65 medgiva att, därest av beredskapsskäl värnpliktiga inkallades till repetitionsövning av större omfattning eller beredskapsövning eller ock av samma skäl andra särskilda åtgärder måste vidtagas, följande under riksstatsens fjärde huvudtitel uppförda, av riksdagen maximerade anslag, nämligen Armén: Övningar m. m., Armén: Underhåll av tygmateriel m. m., Marinen: Övningar m. m., Marinen: Underhåll av fartyg m. m., Flygvapnet: Övningar m. m. samt Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m. finge enligt Kungl. Maj:ts bestämmande överskridas.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehåft

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Adolfsson* och *Lager* (I: 4) och den andra inom andra kammaren av herr *Hagberg m. fl.* (II: 4), i vilka hemställts att riksdagen för sin del förklarade, att Sverige *inte* skulle framställa atomvapen eller utrusta sin krigsmakt med sådana och att därför de förberedelser till framställning av atomvapen, som forskningsanstalten bedreve under skylten skyddsforskning, inställdes samt att riksdagen i skrivelse till regeringen hemställde om nödvändiga åtgärder i detta syfte,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Segerstedt Wiberg* och herr *Gunnar Pettersson* (I: 63) samt den andra inom andra kammaren av herrar *Löfroth* och *Johansson* i Öckerö (II: 79), i vilka hemställts att riksdagen måtte besluta, att repetitionsövningarna inställdes under budgetåret 1964/65,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Åke Larsson m. fl.* (I: 145) och den andra inom andra kammaren av herr *Kellgren m. fl.* (II: 186), i vilka hemställts att riksdagen vid behandlingen av försvarshuvudtiteln måtte uttala sin anslutning till tanken att 1963 års försvarsuppgörelse såges över med hänsyn till den avspänning i stormaktsläget som inträtt under senare år,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Lage Svedberg* och *Rönberg* (I: 265) och den andra inom andra kammaren av herr *Spångberg m. fl.* (II: 309), i vilka hemställts att riksdagen vid behandlingen av fjärde huvudtiteln måtte besluta

att som erkännande av principen om nedrustning minska anslagen från föreslagna 4 105 900 000 kr. med 151 800 000 kr. till 3 954 100 000 kr.,

att en parlamentarisk utredning sna-

Ramberäkning m. m.

rast måtte tillsättas med uppgift att utreda och framlägga förslag om en ändamålsenligare försvarsorganisation med successiv minskning av försvarskostnaderna, samt

i princip uttala att kärnvapen ej skulle införlivas i svenska försvarsorganisationen,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Adolfsson* och *Lager* (I: 392) och den andra inom andra kammaren av herr *Hagberg m. fl.* (II: 472), i vilka hemställts att riksdagen i skrivelse till regeringen påyrkade

att en representativ utredning av alla partier och de viktigaste massorganisationerna jämte militär expertis tillsattes, där även de kritiska synpunkterna mot nuvarande inriktning företrädde, att dess uppgifter bleve att utforma riktlinjer för ett neutralitetsförsvar för skydd mot neutralitetskränkningar och försvar av gränserna och att även pröva frågan om stormaktsgarantier skulle kunna bli ett verksamt stöd för svensk neutralitet,

att förberedelser för att utbilda och utrusta folket inför en eventuell framtida ockupation av svenskt område utreddes, samt

att en rationalisering och ekonomisering av försvaret jämte en förkortning av utbildningstiden åstadkommes,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Adolfsson* och *Lager* (I: 393) och den andra inom andra kammaren av herr *Hagberg m. fl.* (II: 473), i vilka hemställts att riksdagen måtte med i motionerna angivna belopp besluta besparingar beträffande 15 anslag samt att av dessa begränsningar påverkade anslag nedskures,

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sundin* (I: 466) och den andra inom andra kammaren av herrar *Fälldin* och *Boo* (II: 552),

dels ock en inom första kammaren av

herrar *Jonasson* och *Eric Carlsson* väckt motion (I: 462), vari hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om skyndsam prövning och förslag till innevarande års riksdag rörande frågan om inställande av repetitionsövningarna under budgetåret 1964/65.

Beträffande motionerna I: 393 och II: 473 gjorde utskottet hemställan under vederbörliga punkter i sitt förevarande utlåtande eller senare under riksdagen i det fall motionerna väckts i anledning av i statsverkspropositionen av Kungl. Maj:t i avbidan på särskild proposition endast beräknat belopp.

Utskottet hemställde,

I. att motionerna I: 4 och II: 4 icke måtte av riksdagen bifallas;

II. att motionerna I: 63 och II: 79 samt I: 462 icke måtte av riksdagen bifallas;

III. att motionerna I: 145 och II: 186 icke måtte av riksdagen bifallas;

IV. att motionerna I: 265 och II: 309 icke måtte av riksdagen bifallas;

V. att motionerna I: 392 och II: 472 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

VI. att motionerna I: 466 och II: 552 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

VII. att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört i anledning av departementschefens uttalande i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1964 rörande ramen för det militära försvaret m. m.;

VIII. att riksdagen måtte för budgetåret 1964/65 medgiva att, därest av beredskapsskall värnpliktiga inkallades till repetitionsövning av större omfattning eller beredskapsövning eller ock av samma skäl andra särskilda åtgärder måste vidtagas, följande under riksstatens fjärde huvudtitel uppförda, av riksdagen maximerade anslag, nämligen Armen: Övningar m. m., Armen: Under-

Ramberäkning m. m.

håll av tygmateriel m. m., Marinen: Övningar m. m., Marinen: Underhåll av fartyg m. m., Flygvapnet: Övningar m. m. samt Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m., finge enligt Kungl. Maj:ts bestämmande överkridas.

Reservationer hade avgivits

a) av herrar *Nils-Eric Gustafsson* och *Löfroth*, vilka ansett att utskottet bort under II. hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 63 och II: 79 samt i anledning av motionen I: 462, besluta att repetitionsövningarna inställdes under budgetåret 1964/65;

b) av herrar *Söderberg* och *Kellgren*, vilka ansett att utskottet bort under III. hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 145 och II: 186, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanternas anförts;

c) av herr *Svensson* i Ljungskile, utan angivet yrkande.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr **KELLGREN** (s):

Herr talman! Vad vi skall diskutera här i kväll i denna sena timme är hur det militära försvaret skall kunna göra det möjligt att ett litet demokratiskt land som vårt skall kunna hävda sin självständighet och sin neutralitet i en mycket orolig och mycket komplicerad värld. Jag vill betona att det militära försvaret endast är ett av de medel som hjälper ett demokratiskt land att hävda sin självständighet och sin neutralitet. Det finns ytterligare två medel som jag tyvärr inte har tillfälle att ingående behandla. Det ena är ett effektivt civilförsvar — civilbefolkningens möjligheter att överleva ett krig betyder ju ändå oerhört mycket för att ett folk skall kunna fortbestå. Det andra är det bidrag som ett litet land kan lämna till det internationella samarbetet, dess medverkan i Förenta Nationernas polis- och bevakningstjänst, t. ex. i Kongo,

Korea och nu senast på Cypern. Det är i själva verket avvägningen mellan det militära försvaret, civilförsvaret och våra insatser i det internationella samarbetet som avgör vår samlade försvarskraft.

Detta är den djupare innebörden i de trettiots försvarsmotion. Denna motion vill rikta uppmärksamheten på den avspänning som onekligen har inträtt i förhållandet mellan de ledande stormakterna i öst och väst, denna avspänning som givetvis måste påverka vår bedömning av utgifterna för det rent militära försvaret, inte bara för nästkommande budgetår och kanske för hela den period som försvarsuppgörelsen gäller utan också på längre sikt.

Jag vill, herr talman, passa på att klara upp några av de missförstånd som uppstått i pressen och annorstädes rörande tolkningen av denna försvarsmotion. Det har bl. a. påståtts att motionärerna vill ha en ryckig anpassning av försvaret till kortfristiga, utrikespolitiska bedömningar. Det är helt och hållet fel. Det finns i motionen inte ett enda yrkande om prutning av de begärda anslagen för försvarsändamål under nästkommande budgetår. Varje påståendet i den riktningen saknar all grund.

Ett andra påstående i den allmänna debatten har varit att motionärerna vill riva upp ett ingånget avtal, 1963 års försvarsuppgörelse. Detta är lika felaktigt. Motionärerna står på uppgörelsens grund.

Vad har då motionärerna sagt? Motionärerna har sagt två saker. Det ena är att avtalstiden för den träffade uppgörelsen kan anses vara mycket lång, kanske för lång. Uppgårelsen binder oss för icke mindre än fyra budgetår, och den binder också riksdagen, den riksdag som skall väljas nu i höst och som börjar sin tjänstgöring den 10 januari 1965.

Den andra sak som motionärerna vill rikta uppmärksamheten på är nödvändigheten av att noga pröva motivering.

Ramberäkning m. m.

arna för de begärda miljonerna till försvaret, dels därför att uppgörelsen gäller en så lång period, dels därför att yttre omständigheter har tillkommit.

Detta är de viktigaste missförstånd som förekommit i den allmänna debatten, och det är nödvändigt att de klaras upp från denna talarstol.

Vad är det då motionärerna vill? Motionärerna vill ha en översyn av försvarsuppgörelsen. I detta stycke är utskottsmajoriteten utomordentligt välviljig och har i sitt utlåtande skrivit ungefär vad motionärerna skulle ha önskat utom i en enda punkt. Det gäller tiden för den av försvarsministern signalerade utredningen. Utskottet har sagt att denna utredning skall komma till stånd under 1965 enligt försvarsministerns uttalande. Vi reservanter har begärt en större precisering. Vi anser att denna utredning bör komma till stånd redan under kommande budgetår.

Man kan ju tycka att den tidsskillnaden är minimal och skulle vara betydelselös. Det är den i själva verket inte. Det gäller här inte någon vanlig utredning. För det första är frågan om vårt militära försvar betydligt större än vad man i allmänhet föreställer sig. Det är inte bara detta att det rör sig om miljardebellopp utan medborgarnas möjligheter att sätta sig in i de komplicerade sammanhangen är också begränsade, och partierna och den ledande politiska opinionen måste få bättre tillfälle att sätta sig in i de nya omständigheter som tillkommit, så att vi kan diskutera fram de lämpligaste vägarna att nå den största effektiviteten hos våra totala försvarsansträngningar. Det har klagats och klagas alltför ofta på att insynen i försvarsfrågorna är otillräcklig och att vi saknar en demokratisk debatt i dessa väsentliga medborgarfrågor. Jag vill ge denna kritik rätt. Vi har alltför litet diskussion om försvarsfrågorna. Det lämnas alltför litet upplysning om de försvarspolitiska sammanhangen och de förhållanden inom och utom landet som

påverkar det försvarspolitiska skeendet och som kanhända kan avgöra allas vårt öde. Det är också av intresse för försvaret självt att det blir en mera intensiv debatt kring försvarsproblematiken.

Det kan ju inte få vara så, herr talman, att vi först träffar en försvarsuppgörelse som gäller under tre år, sedan en som gäller under två år och så en försvarsuppgörelse som gäller för fyra år framåt och under dessa perioder skall diskussionen nära nog vara helt avstannad i försvarspolitiska frågor. Försvaret skall dock inte behandlas som en helig ko — som en talare i första kammaren uttryckte det — som vandrar kring här i riksdagens korridorer och här i kammaren lägger sig och idisslar under fyra års tid.

Vad är det då som den utredning vi önskar skall ta upp? Den skall givetvis behandla militärutgifterna i förhållande till både den utrikespolitiska utvecklingen och till försvarspolitiken i andra länder.

Vi har i vårt land ett generöst avtal med det militära försvaret. Vi betalar årligen en utvecklingsökning på 2½ procent på ett visst framräknat basbelopp samtidigt med att försvaret får täckning för stegrade löner och priser. Vi har också fått betydligt ökade försvarsutgifter under de senaste åren. Under budgetåret 1959/60 utgjorde enligt budgetredovisningen utgifterna för försvaret 2,7 miljarder kronor, och de beräknas för kommande budgetår uppgå till 4,2 miljarder kronor. Detta innebär en ökning på 55 procent. Man är givetvis intresserad av att veta hur militärkostnadernas utveckling varit i andra länder. Jag har uppgifter som avser Förenta staterna, det land som offrar mest på det militära försvaret. År 1959 beräknades de faktiska försvarsutgifterna i USA ha uppgått till 41,2 miljarder dollar, och under 1964 beräknas utgifterna bli 50,2 miljarder dollar. Det innebär en ökning av 22 procent. Alla länder visar sig i dagens

Ramberäkning m. m.

situation ha svårigheter med militärerna och med militärutgifterna. Och varför? Det ligger i sakens natur att militärer är konservativa i sitt tänkande. Det är naturligt att de är traditionella och konservativa i sin bedömning. Går man igenom militärhistorien skall man finna bevis på bevis för den saken. Det har varit så, och det kommer att vara så. Därför är det den politiska upplysta opinionens sak att hela tiden rikta uppmärksamheten på detta förhållande och precisera var de svaga punkterna är i militärernas bedömning. Den svårigheten har man i dag i Förenta staterna. President Kennedy försökte, framför allt under det sista år han fick vara i livet, tillsammans med sin försvarsminister att pressa ned de faktiska militärutgifterna i Förenta staterna. Man har satt som mål t. ex. att fram till 1965 nedbringa antalet civilanställda inom det amerikanska försvarsväsendet till 1 miljon personer. Under 1 miljon har man inte varit sedan tiden före Korea. Vidare har försvarsministern för avsikt att helt eller delvis slå igen 26 militära »installationer», och denna avveckling skall vara färdig till 1965. På detta skall man spara bortåt 4 miljarder dollar.

Man för i dag inom Vita huset och inom kongressen en intensiv kampanj för att hålla Pentagon stängen och försöker att få ned de amerikanska försvars- och militärutgifterna. På sitt sätt har man lyckats. I förhållande till bruttonationalprodukten i Amerika utgjorde utgifterna år 1953 12,2 procent. År 1964 beräknas de utgöra 8,3 procent av den amerikanska bruttonationalprodukten.

Men det är inte bara USA som har besvärigheter med sina konservativa militärer. Förhållandet är precis det samma även i Sovjet. Chrustjov har bekymmer med sin försvarsminister Malinovskij och med de militärer, vilka anser att tryggheten kräver att man inte på någon punkt minskar försvarsutgif-

terna. Också han har besvär när det gäller att reducera förbanden, och det har under några år visat sig att han inte fick igenom den reduktion av personalstyrkorna och officerskadrerna som han försökte att göra. Anledningen torde vara att även de ryska militärerna anser en sådan reduktion omöjlig att genomföra.

Så är det i land efter land. Vi kan hitta exempel på samma sak i Storbritannien. I Frankrike torde läget vara något annorlunda; det verkar där som om de Gaulle ensam bestämde. Han lever i en helt annan och förgången värld, där han föreställer sig att det är de traditionella generalsynpunkterna som kommer att bestämma dagens och morgondagens utveckling.

Vi ger i dag ganska generösa bidrag till vårt svenska försvar, som inte på något sätt kan säga sig vara missgynnade. Men man skulle önska att vårt försvar kunde provas också med hänsyn till den försvarstekniska utvecklingen.

Vad som händer i fråga om denna vet vi egentligen inte i dag, men vi vet så mycket att det försvar vi kommer att ha om tio år i många hänseenden inte kommer att vara likt det försvar vi har i dag på grund av den snabba tekniska utvecklingen.

Jag skall peka på ett par saker som är under utveckling i Förenta staterna. Redan nu har man en ganska stor laboratorieskola som håller på med experiment med den riktade ljusstrålen, som förmår att tränga igenom allt slags material, betong, järn och vad helst man kan tänka sig och där man kommer science fiction-föreställningen om själva dödsstrålen så nära man över huvud taget kan komma. Vidare håller man på att göra den elektroniska utrustningen så liten, att varje man skall kunna utrustas med de mest fantastiska elektroniska apparater, med vilkas hjälp man skall kunna upptäcka praktiskt taget vartenda föremål ovan jord. Man skall kunna utrusta varje projektil med så-

Ramberäkning m. m.

dan elektronisk utrustning som själv finner sin väg till målet, upptäcker det och åstadkommer den verkan man vill att den skall åstadkomma.

Detta är bara några exempel på vad som håller på att ske och som kommer att ske. Utvecklingen står inte stilla på detta område. Tvärtom är många uppfinningar redan nu gjorda som väntar på sin militära tillämpning.

Givetvis skulle man också önska att denna utredning fick möjlighet att pröva hur man skulle kunna åstadkomma större anpassningsbarhet av anslagen inom ramen för en uppgjord långtidsbudget för försvaret. Det kan inte vara riktigt att man varje år under loppet av en sådan period som fyra år stelbent skall hålla sig till dessa utgiftsramar. Man borde kunna ta hänsyn till det ekonomiska läget, arbetsmarknadsläget och den kapacitetsutveckling som pågår inom industrien. Man kan också variera sina försvarsbeställningar och sina utgifter inom ramen för själva totalbudgeten. Där måste man eftersträva större grad av anpassningsbarhet för att kunna utnyttja miljonerna så effektivt som möjligt, eftersom det är klart att det är den reella ekonomiska användningen av medlen man skall eftersträva. Vidare bör man givetvis också, som jag redan nämnde, vid denna utredning beakta försvarsutgifterna i förhållande till hela avvägningen av vår samlade försvarsstyrka, d. v. s. ta hänsyn både till civilförsvaret och de insatser vi måste göra i det internationella samarbetet. Det kan hända att det för framtiden är väsentligare att tillsammans med de nordiska länderna satsa ännu mera för att man skall i Förenta Nationernas tjänst kunna ställa trupper och polispersonal, så att man efter hand kommer att utveckla den polisiära och militära ordningsstyrka som behövs för att den internationella freden skall kunna tryggas. Denna avvägning måste ske jämsides med att vi diskuterar våra konventio-

nella utgifter till flyget, flottan och armén.

Herr talman! Detta är så långt jag kan förstå en av de absolut största frågor vi för framtiden har att diskutera. Det gäller nämligen om vi som en liten nation skall kunna lyckas att frigöra oss från en del av den traditionella barlast, som är så riskfylld att bära med sig genom årtiondena när man tänker på våra möjligheter att hävda vår självständighet och vår neutralitet. Här kan behövas en större grad av nytänkande än man i allmänhet föreställer sig.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till reservation b vid punkten 1.

Herr SPÅNGBERG (s):

Herr talman! Vi kan i år fira minnet av en 150-årig svensk fred. Det är något alldeles enastående i vår värld och beror inte på att vi under denna tid haft ett starkt militärförsvaret som skapat respekt i andra länder.

Vi kan sålunda i stället för svensk krigshistoria läsa svensk fredshistoria och finna att vi kanske tack vare ett relativt svagt försvar har räddat oss undan krig vid många tillfällen under denna 150-åriga fredsperiod.

Efter den senaste försvarsuppgörelsen för ungefär ett år sedan förklarade överbefälhavaren, general Torsten Rapp, att han starkt ifrågasatte om den svenska krigsmakten nu skulle kunna möta och avvärja en samtidigt företagen invasion över både havs- och landgränserna. Ja, vi kan konstatera att $\frac{1}{4}$ av kärnvapenmakternas sammanlagda kärnvapenarsenal vid ett effektivt utnyttjande räcker för att ödelägga hela vår jord. Restande $\frac{3}{4}$ skulle, om de inte samtidigt förstördes, finnas kvar på vår ödelagda jord med möjligheter att förgöra ytterligare tre sådana här jordar, om det bara funnes mänsklig kraft som skulle kunna utnyttja dessa $\frac{3}{4}$ till något sådant.

General Rapp har sålunda ganska rätt i sina funderingar. Vårt land har nog

Ramberäkning m. m.

ingen möjlighet att vid en samtidig invasion från stormakternas sida över våra havs- och landgränser och med fullt insättande av den kraft dessa länder förfogar över kunna slå tillbaka en sådan invasion.

Vi måste sätta vår lit till andra krafter än de militära vapnen om vi skall klara oss, därest ett krig av större format skulle bryta ut i världen. Vi skulle få lita till samma krafter som har förstått att under de gångna åren hålla vårt land utanför kriget. Detta har åstadkommits med fredliga medel genom en klok utrikespolitik utan vapenskrammel. Stormakterna skulle säkert inte ta det så allvarligt om vi talade om hur kolossalt starka vi är i militärt hänseende och att vi skall slå tillbaka deras styrkor, även om de samtidigt invaderar våra havs- och landgränser. Jag tror inte att ett sådant uttalande skulle skapa någon särskilt stor respekt. Den allmänna politiska atmosfären är inte sådan. Det skulle betraktas som fria militära fantasier.

Ingen tänker väl sig att Sverige skall bli indraget i ett krig genom att Norge, Danmark eller Finland kommer att överfalla oss eller genom att vi överfaller dem etc. Till och med militärerna har erkänt att de över huvud taget inte räknat med att Sverige skall bli indraget i ett lokalt krig inom Skandinavien. Skulle Sverige bli indraget i ett krig, så skulle detta säkert få en sådan omfattning att allt försvar egentligen vore omöjligt. Vetenskapsmän och allvarliga tänkare, som vet vilka tillgångar världen har och vad man skulle kunna uträtta med dem, förstår att det efter ett sådant krig kanske inte finns kvar några människor som kan försvara ett land. Det måste ju finnas människor, levande väsen, i ett land för att det skall vara värt och över huvud taget möjligt att försvara. Därför kan inte mänskligheten i fortsättningen satsa på kriget och på vapnen. Detta är frågor som måste lösas i en hela jorden omfattande gemenskap.

De kan inte lösas med vapen. Vi måste tillsammans med andra länder komma fram till ett beslut om nedrustning, stopp för rustningarna och stopp för experimenten som syftar till att framställa modernare och effektivare vapen, som man till och med talar om att vårt land måste skaffa. Alla statsmän av större format erkänner att vi måste komma fram till en nedrustning.

Det är naturligtvis detta medvetande som gör att vi har kommit in i ett bättre internationellt politiskt klimat. Jag räknar nu inte med de krig som pågår nere i Afrika eller som kommer att utvecklas i dessa länder under många år framöver; vi kan också läsa i historien, att i länder som befinner sig i ett sådant läge är motsättningarna sådana att krig och konflikter uppstår. Men de behöver inte utgöra någon fara för världsfreden, får vi hoppas — ingenting är ju säkert, med statsledningar och framför allt militärledningar i vissa länder som drömmer vansinniga storhetsdrömmar om erövringar som kan sätta en värld i brand. Men för närvarande erkänner man ju, att för att vi skall kunna bevara freden måste vi nedrusta. Vill vi krig, så skall vi tävla med vapen. Men vi behöver knappast framställa några mer effektiva vapen än vad världen redan har.

Frågan är sålunda, med nuvarande vapentillgångar och tekniska möjligheter, om vi skall gå mot förintelse genom rustningar och krig eller fortlevnad genom nedrustning och fred. Det kanske inte alla här i riksdagen erkänner, men man erkänner det ute i världen — Chrustjov gör det, Lyndon Johnson gör det, och andra gör det. I Förenta Nationernas generalförsamling har man vid flera tillfällen och under svensk medverkan uppmanat regeringarna i alla länder att söka möjligheter och konstruktiva medel för att komma fram till en nedrustning. Generalförsamlingen har vid något tillfälle förklarat att den är besjälad av en önskan att

Ramberäkning m. m.

rädda nuvarande och kommande släktled undan faran av ett nytt och förödande krig: »I detta syfte strävar församlingen efter att en gång för alla hejda kapprustningen och att utnyttja de härigenom friställda resurserna för mänsklighetens bästa. Församlingen förklarar sig anse att frågan om en allmän och fullständig nedrustning är den viktigaste som världen för närvarande har att ta ställning till.»

Denna uppmaning gäller alla länder, även oss. Tyvärr måste vi erkänna att vi liksom inte låtsas om detta här i riksdagen. Vi låtsas vara okunniga om vad våra egna representanter har varit med om att besluta i Förenta Nationernas generalförsamling. Vi fortsätter att med den gamla vanliga metoden försöka hitta på nya vapen med större effektivitet än de nuvarande. Det är inte alls fråga om att vi, som Förenta Nationernas generalförsamling uppmanat oss, söker hejda kapprustningen, utan vi ökar rustningarna precis som förut. Dessa allvarliga frågor gäller ändå våra och de efterkommandes möjligheter att leva i en värld där det finns möjligheter att leva ett gott liv, om tillgångarna används på ett förnuftigt sätt. Tänk om vi skulle använda de medel som ges ut till militära ändamål på ett klokt sätt, för att rycka upp de underutvecklade länderna, för att även här hemma ge bostäder åt de bostadslösa, sjukhus och läkare åt de sjuka!

Om vi skulle nedpruta militärutgifter på det sätt som vi föreslagit i motionen, skulle vi spara omkring 150 miljoner kronor. Det är ett ganska litet belopp — det innebär att vi inte ökar kostnaderna i år — men det skulle visa att vi har förstått vad vi har varit med om att besluta i ett internationellt forum. Vi skulle visa att vi har varit vakna för vad som håller på att ske. Bara det att man stannat vore liksom ett steg åt rätt håll.

Vi skulle kunna pruta någon miljard och ändå bibehålla vår försvarsorgani-

sation med nuvarande vapen. Vi känner alla till — det har vi försvarsministerns ord på i föregående års statsverksproposition — att mycket är hemligstämplat. Jag undrar om det finns någon i denna kammare som riktigt vet vad som försiggår i det militära eller om alla i regeringen gör det. Jag håller för troligt att de inte vet det. Ungefär hälften av detta anslag på något över 4 miljarder går till experiment som syftar till att få fram nya och effektivare vapen. Så säger försvarsministern själv i föregående års statsverksproposition. Det är där jag har läst det — själv är jag naturligtvis på grund av hemligstämpeln okunnig om vart det ena eller det andra går, liksom alla andra här i riksdagen är, om vi skall erkänna den rena sanningen.

Vi skulle alltså med en betydligt mindre summa kunna upprätthålla försvarsorganisationen med nuvarande vapen. Men nu skall det experimenteras fram nya vapen. Just nu är det fråga om en ny flygmaskinstyp, som beräknas komma att kosta ofantliga summor. Så har det varit hela tiden. En flygmaskin har knappast hunnit lämna verkstaden förrän den varit för gammal. Redan då den startats första gången, har man börjat med nya konstruktioner. Miljonernas mångfald har riksdagen beviljat, så det har inte varit något knussel eller några svårigheter i ekonomiskt avseende. Det har funnits hur mycket pengar som helst för det militära. Därför kan man använda miljarder till experiment, men ändå liksom hålla hemligt för människorna vad det är för experiment man håller på med för att framställa nya vapen. Man säger bara att det är något som vi absolut behöver för att kunna försvara oss. Men om ett par år är alltsammans odugligt. Då måste man ha nya miljoner för att framställa nya och effektivare vapen.

Samtidigt reser man till internationella kongresser och till Förenta Nationerna och framhåller att det måste bli ett slut med kapprustningarna — vi

Ramberäkning m. m.

måste komma in i något förnuftigare. Enligt de förnuftiga uttalanden och uppmaningar som göres från internationellt håll. Det är naturligtvis bra att dessa uttalanden göres, men det räcker inte med uttalanden, man måste också göra något för att förverkliga dem. På möten, sammanträden och konferenser, som staten lämnar stora anslag till, talar man i stället här hemma om att vi måste ha effektiva vapen. Vi måste slå vakt om ett effektivt försvar. De som inte vill enrollera sig i det militära sättes i fängelse, det känner vi alla till. Vi har haft debatter härom i denna kammare. Personer som vägrar att göra militärtjänst t. ex. på grund av att de följer vissa religiösa eller ideella riktningar kommer i fängelse. Man räknar med att det varje år finns åtminstone ett hundratal fredsfångar i våra fängelser. Sådant är tillståndet i vårt land. Det är sorgligt att behöva konstatera denna sanning — men sanning är det.

Är nu denna panikartade upprustning av flygvapnet nödvändig? Är det inte just den som åstadkommer att omkring tjugo flygare varje år dödas i samband med haverier? Det är alltså vad vi uppstår. Militärorganisationen har blivit en fiende till vårt eget folk, den kostar pengar, den hindrar social uppbyggnad på bostadsområdet, hälften av inkomstskatterna till staten går till militära ändamål, och resultatet blir alla dessa olyckor som inträffar i det militära vilka vi får kännedom om genom tidningspressen. Man har experimenterat så hastigt att — som jag vid något tillfälle läste — t. o. m. en skicklig flyggeneral havererade ett flygplan därför att det hade tillkommit en ny detalj i detta plan som han inte kände till. Jag tror inte det är klokt att fortsätta på detta sätt.

Beträffande förslaget om utredning ansluter sig den ena punkten i vår motion, som är underskriven av sju ledamöter sammanlagt från första och andra kammaren, mycket nära till det för-

slag som herr Kellgren jämte några medmotionärer väckt i sin motion och som herr Kellgren nyss talade om. Jag skall därför inte gå närmare in på denna utredning. Jag vill endast konstatera att det är nödvändigt att den göres så fort som möjligt. Missnöjet börjar bli ganska allmänt mot att det föres en militär agitation utan att det talas om försvarsfrågan ur andra synpunkter. Man borde också diskutera fredsfrågan, frågan om fredsforskning, krigets orsaker m. m. I stället säger man nu bara att vi måste ha en stark militärorganisation för att försvara oss. Vi har ju egentligen inga fiender. Ingen har hotat oss. Från intet land i världen säger man att man skall anfalla oss om vi avrustar. Det är en militär lögn när det påstås att om vi avrustar skulle militära styrkor från något annat land rusa in i det vacuum som skulle uppstå här. Vilket land skulle anfalla oss? Skulle Norge göra det? Sovjetunionen och Amerika skulle inte göra det, det är tämligen klart.

Jag är alldeles övertygad om att vi skulle bli ännu mera respekterade än vi är nu om vi helt och hållet avskaffade militären. Ingen skulle anfalla oss av den anledningen. Nu är det emellertid inte frågan om att avskaffa militären utan om att nedrusta så hastigt som möjligt men ändå i viss överensstämmelse med vad som sker i andra länder.

I en punkt i vår motion föreslår vi att riksdagen i princip skall uttala att kärnvapen ej skall införas i den svenska försvarsorganisationen. Jag tror det vore önskvärt att det fattades beslut härom nu eller i varje fall så snart som möjligt. Det är nog riktigt att ingen vill ha kärnvapen. Herr Heckscher ser litet förebrående på mig. Ja, jag vet att herr Heckscher vill ha kärnvapen, men majoriteten vill inte ha sådana. Jag kan garantera, herr Heckscher, att det finns medlemmar i högerpartiet som inte heller vill ha kärnvapen. Jag har fått brev

Ramberäkning m. m.

från personer som tillhör herr Heckschers parti i vilka de förklarat, att de inte kan tänka sig att ge sitt stöd åt ett förslag att det svenska försvaret förses med kärnvapen. Det finns sålunda i dag inom samtliga partier kärnvapenmotståndare liksom det där finns anhängare av upprustning.

Jag tror att ett beslut om att vi inte skall anskaffa kärnvapen inte bara skulle vara till gagn för oss utan även skulle stimulera andra länder att göra något liknande. Det förhåller sig inte så att man inte i andra länder tar intryck av vad vi gör i vårt land. Det gör man visst. Naturligtvis gör man det särskilt i småstater, där man också diskuterar på samma sätt som vi gör här och där man också har en falang som agiterar för kärnvapen, under det att den stora folkmajoriteten är motståndare, därför att denna majoritet börjar förstå vilken fara en spridning av kärnvapen ut över världen skulle innebära.

Man kan naturligtvis säga att vi inte har några kärnvapen, att vi inte behöver fatta något beslut i kärnvapenfrågan och att vi inte tänker skaffa oss kärnvapen. Emellertid är ju meningarna härom delade. Överbefälhavaren säger ju mycket klart ifrån att han vill ha kärnvapen. Han tror att försvaret skall bli starkare, om vi skaffar oss kärnvapen. Det är klart att militärorganisationen blir starkare, om man har kärnvapen liksom en boxare kan slå hårdare, om han lägger in en boxhandske av bly i en vanlig boxhandske. Emellertid är det en annan sak om en spridning av kärnvapen bidrar till att bevara freden åt länderna. Det är inte säkert att man, om man begagnar en 10-kilos sprängladdning i en bergsklyfta, där det är lagom med en laddning på 1 kg, uppnår ett bättre resultat. Det tvivlar väl alla människor på.

Det är av vikt att vi kan säga att vi inte vill ha kärnvapen, men det vore bättre om vi förklarade att vi inte heller skall skaffa oss några sådana. Med

hänsyn till den deklaration som vi har gjort i samband med provstoppsavtalet borde det som en följd av detta göras ett principuttalande om att vi inte tänker skaffa kärnvapen till vår försvarsorganisation. Då kunde vi också få ett slut på den agitation som nu pågår och den irritation som denna skapar. Det bedrivs en agitation för kärnvapen inte minst av militärledningen med överbefälhavaren i spetsen.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till motionerna II: 309 och I: 265.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag skall endast debatera de motioner som har föranlett reservationer, och jag kommer alltså inte att bemöta herr Spångberg.

Jag vill först ge herr Kellgren rätt på en punkt. Jag tycker att det vore önskvärt att vi fick en mera levande debatt om vårt svenska försvar än vad vi har i dag. Vi har inte en ordentlig och konstruktiv försvarsdebatt. När jag efterlyser en sådan diskussion, efterlyser jag också en försvarsekonomisk-teknisk debatt om vad det skulle innebära för svenskt försvar att ha kärnvapen. Därvid skulle fördelar och nackdelar vägas mot varandra utan att känslorna skulle få spela en alltför stor roll.

Det är naturligtvis möjligt att försvarsöverenskommelsen bidragit till att försvarsdiskussionen inte är så livlig som den borde vara, men även med försvarsöverenskommelsen borde en diskussion kunna föras. Om försvarsöverenskommelsen emellertid medför en dämpning av debatten är väl i alla fall fördelarna av den så stora att vi får ta den mindre olägenheten.

Om vi skall ha en diskussion skall den som sagt vara konstruktiv och syfta till att föra utvecklingen framåt och inte syfta till att riva upp överenskommelser som vi har träffat och som de fyra demokratiska partierna varit eniga om och som har godkänts av riksdagen. I sitt in-

Ramberäkning m. m.

lägg i dag underströk herr Kellgren att Sverige är ett litet demokratiskt land som har att hävda sin självständighet och neutralitet i en orolig värld och att det var problematiken i det sammanhanget som vi borde diskutera. Han skilde mellan det militära försvaret, det civila försvaret och våra insatser i det internationella säkerhetsarbetet. Det var avvägningen mellan dessa tre frågor som han menade att vi borde ägna oss åt. Det skulle, sade herr Kellgren, ha varit den djupa innebörden i motionen att få till stånd en diskussion om just denna avvägning.

Jag måste erkänna att jag blev konfunderad när jag hörde herr Kellgren. Det är faktiskt mycket svårt att läsa sig till dessa positiva synpunkter ur hans och hans kollegers motion. Herr Kellgren erkände själv att motionen givit anledning till missförstånd. Det är sannernligen inte besynnerligt. Innebörden är nämligen inte positiv, den är fastmera negativ.

De missförstånd som motionen har givit anledning till är rätt allvarliga ur flera synvinklar. Vi försöker för närvarande, var och en på sitt håll, att göra klart för en ibland rätt kritisk omvärld vad vår alliansfria politik innebär och att alla våra demokratiska partier står bakom denna politik. Vi försöker förklara att vi också är beredda att ta på oss de uppoffringar som en sådan politik kan medföra, att vi alltså i full enighet här hemma satsar på att bevara vår neutralitet. Jag tror att sådana här motioner är riskabla i detta sammanhang, därför att inte minst utlandet noterar det negativa intryck de ger. Vi kan riskera att motioner av detta slag leder till att allvaret i vår neutralitetspolitik sätts i tvivelsmål. Man frågar sig också — det har som bekant flera gjort — om denna motion är något slags stormsvala, som skulle innebära en omvärdering eller ändring av den socialdemokratiska försvarspolitiken och kanske även om den är en gest åt den lilla minoritet av svens-

ka folket som inte har någon särskilt utpräglad försvarsvilja. Eller är den rent av en demonstration mot regeringen, därför att denna vill lösa försvarsfrågan över de politiska striderna?

Herr Kellgren påpekade flera gånger att det inte var hans mening att riva upp försvarsöverenskommelsen. Men vart syftar egentligen annars motionen? Vi har i 1962 års försvarskommitté kommit överens om en viss ekonomisk ram för det militära försvaret under fyra år. Innan vi fastställde ramen gjorde vi en avvägning mellan olika behov för att vi därmed skulle kunna åstadkomma den långsiktiga planering som gör vårt försvar relativt sett billigare än det skulle vara, om vi inte hade en sådan. Vi har alltså i försvarskommittén varit eniga inte bara om ramen utan även om organisationen inom denna för fördelningen av personal och materiel mellan olika vapenslag. Det är just dessa saker som herr Kellgren nu vill ändra på under löpande avtalstid.

De problem som herr Kellgren tog upp förtjänar att aktualiseras och diskuteras, men det är klart att de inte skall uppmärksammas och ventileras under en löpande planeringsperiod för så vitt inte tanken är att åstadkomma en ändring när perioden har löpt ut. Enligt min mening är det ett avtalsbrott att föra diskussionen i syfte att åstadkomma en upprivning under själva perioden.

Herr Kellgren har ju nu gjort en reträtt från sin motion, och han har framhållit de positiva syften som han säger låg bakom den. Det är klart att man bör tro herr Kellgren på hans ord. Även reservationen innebär en reträtt från motionens ståndpunkter. Om man läser reservationen, finner man att reservanterna själva citerar utskottsmajoritetens korta och rätt dräpande argumentering mot den egna motionens grundtanke. Det enda konkreta de på reservationsstadiet begär är egentligen att den försvarsutredning, som vi vet kommer att

Ramberäkning m. m.

tillsättas så småningom, skall komma till stånd redan nästa budgetår. Det är givet att en sådan försvarskommitté skulle kunna tillsättas tidigare än man ursprungligen tänkt sig. Den behöver nog tid på sig för att nå ett vettigt resultat. Såvitt jag vet har även militären begärt att utredningen skall igångsättas så snart som möjligt.

Men om man inte har gjort en fullständig kovändning från motionen till reservationen, måste väl ändå förslagets innebörd ha varit att den begärda nya försvarsutredningen skulle åstadkomma en *revision* i ett eller annat avseende i den löpande överenskommelsen. Vissa formuleringar tyder onekligen på detta, även om herr Kellgren för en stund sedan här tog avstånd från den tanken.

Enligt min mening är det faktiskt ett rätt anmärkningsvärt inslag i dagens politik att 31 inte alldeles okända representanter för det socialdemokratiska partiet på detta sätt demonstrerar mot den regering som numera gör sitt bästa för att övertyga svenska folket om hur nödvändigt det är att ha en stark regering. Det var väl inte just denna situation vederbörande tänkte på, då de talade om detta behov.

Vad sedan gäller frågan om att inställa repetitionsövningarna föreställer jag mig att motionärerna inte kan ha satt sig riktigt in i konsekvenserna. Annars skulle de inte ha kunnat med gott samvete och sanningsenligt i motionen göra gällande — som de nu har gjort — att de nackdelar som inställandet av repetitionsövningarna kan medföra torde vara avsevärt mindre än de fördelar som står att vinna och att repetitionsövningarnas inställande inte skulle innebära några allvarliga risker.

Jag skall med anledning av dessa två citerade uttalanden så koncentrerat som möjligt erinra om vad repetitionsövningarna innebär och vad de syftar till — jag har en känsla av att ett sådant påpekande behövs.

Som bekant bygger vårt svenska försvaret på ett alldeles speciellt beredskapssystem. Vi har inte de fast anställda stående förband, som andra länder anskaffat i syfte att upprätthålla en hög beredskap. Sadana system, som tillämpas av engelsmännen och i viss utsträckning även av norrmännen, är effektiva — det skall gärna erkännas. Men det är ett dyrare system, dyrare än det som vi har valt.

För vår del har vi alltså valt en ordning vilken så gott som helt bygger på värnpliktiga förband. Men om detta system är billigare, förutsätter det i gengäld en mycket hög beredskap. Soldaterna måste vara så utbildade och mobiliserbara, så förberedda för sina uppgifter att de kan gå i strid nästan omedelbart efter ett pådrag. Repetitionsövningarna vart sjätte år syftar just till att göra soldaterna beredda för en sådan insats, att se till att de följer med utvecklingen, lär sig behärska nya vapen, nya materiel och ny stridsteknik.

Våra resurser är begränsade. Även om vi lägger ned mycket pengar på försvaret måste vi se till att varje man blir rätt utnyttjad. De yngsta årsklasserna är utbildade för att kunna ingå i anfallsdugliga förband. Vi sätter in de äldre på speciella uppgifter, där de kan göra en god insats, även om de med hänsyn till åldern inte är kvalitativt lika effektiva.

Denna omflyttning fordrar emellertid en omskolning av de yngre när de kommit upp till en viss ålder, och denna omskolning sker just under repetitionsövningarna. Vidare kräver detta utnyttjande av våra resurser en differentiering av utbildningen. Vi måste utbilda var och en för sin uppgift. Sedan får de olika kuggarna ingå i helheten. Om några av dem inte är användbara, minskar det också helhetens effektivitet.

Det som jag nu sagt om individen gäller även förbanden som sådana. Om de mindre förbanden, de mindre helheter, inte är väl utbildade, går det ut över

Ramberäkning m. m.

de stora operativa enheterna, av vilka de mindre utgör delar. Repetitionsövningarna är ju så upplagda att förband över hela landet är inkallade till övningar och dessa förband ingår som delar i större operativa enheter. Konsekvensen av att inställa repetitionsövningarna blir alltså indirekt allvarigare för hela den militära slagkraften än som motsvaras av det antal förband som inte får utbildning genom att repetitionsövningarna inte kommer till stånd.

Vid vissa specialtrupper, t. ex. ingenjör-, lv-, signal- och trängförband utbildas inte tillräckligt med manskap för att fylla kadrerna, utan man får lov att för detta ändamål använda soldater vilka erhållit sin första utbildning som infanterister och som så småningom överföres till specialförbanden. Det fordrar en omskolning som också den äger rum under repetitionsövningarna. En inställd repetitionsövning innebär alltså att vi inte kan sätta upp specialförband som har väsentlig betydelse för arméns slagkraft.

Som bekant skall förbanden vara väl sammanhållna, befäl och manskap skall känna varandra och vara sammansvetsade. Det sker emellertid en stor avgång från våra förband på grund av flyttning, dödsfall, civil anställning och andra omständigheter. Man har därför funnit att det är lagom att efter sex år på nytt inkalla förbanden och fylla luckorna med nya soldater och befäl. Med repetitionsövningar endast vart tolfte år skulle alla band i en sådan här enhet vara avslitna.

Om motionärernas förslag skulle få någon verklig besparingseffekt, måste det syfta till att nästa års repetitionsövningar helt inställas och inte bara uppskjutes. Följden därav skulle vara att för ungefär en sjättedel av arméns styrka skulle tolv år förflyta mellan repetitionsövningarna. Det innebär att antalet stridsberedda, användbara förband minskas med ungefär en sjättedel. Då kan uppenbarligen inte försvaret fylla sina operativa uppgifter.

Vi lägger årligen ned mer än 4 miljarder kronor på vårt försvar — herr Spångberg har nyss kritiserat detta — för att vara beredda att slåss, om så verkligen skulle behövas. Det är då minst sagt besynnerligt att man för en besparing av 75 miljoner kronor — jag kan inte uttala mig om huruvida siffran är riktig, men den återfinns i motionen — vill minska våra möjligheter att försvara oss vid ett angrepp. För att spara 75 miljoner kronor vill man riskera göra 4 miljarder kronor oräntabla.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för försvarsdepartementet, herr statsrådet ANDERSSON:

Herr talman! För att göra en lång historia kort vill jag konstatera att utskott och reservanter är eniga i den väsentliga punkten, nämligen att fjolårets beslut om en fyraårsbudget skall stå fast. Jag tror mig våga säga detta efter herr Kellgrens anförande och efter att ha läst den reservation som han och herr Söderberg avgivit. Ingen vill alltså riva upp fjolårsbeslutet.

Vad gäller då oenigheten mellan oss? Ja, jag kan inte, om jag ser till själva sakfrågan, finna annat än att diskussionen gäller huruvida utredningen skall igångsättas före eller efter den 1 juli nästa år. Men vi skulle ju mycket lätt ha kunnat bli ense om denna tidpunkt. Herr Kellgren hävdade att världssituationen har förändrats så radikalt att det borde ge anledning till en snabbare översyn av försvaret. Jag är inte av samma mening. Vi har med tillfredsställelse noterat vissa långt ifrån obetydliga tendenser till avspänning, och vi hoppas naturligtvis alla i denna kammar att den utvecklingen skall fortsätta och leda fram till verkliga begränsningar i rustningarna och helst till total nedrustning. Vi diskuterade dessa frågor under utrikesdebatten förra veckan och jag skall därför inte nu ingå närmare på dem.

Men när herr Kellgren försöker be-

Ramberäkning m. m.

visa att avspänningen leder till en nedrustning hos stormakterna och att någonting där är på gång, drar han förhastade slutsatser. Det är nämligen ett faktum att rustningskostnaderna i stormakterna aldrig någonsin har varit så höga som de är för närvarande. Jag vill erinra kammarens ledamöter om att man i Sovjetunionen för fyra år sedan tillkännagav att den stående stridsberedda styrkan där skulle minskas med en tredjedel, från 3 600 000 till 2 400 000 man under 1961 och 1962. Den uppgiften väckte mycket stor uppmärksamhet i hela världen, eftersom det var en konkret angiven minskning av mobiliserade styrkor. Men utvecklingen har blivit en annan. Så långt vi vet i dag uppgår Sovjetunionens stående styrkor till 3 800 000 man. I varje fall var de av den storleksordningen 1963.

I Amerikas förenta stater har man under 1960-talet fram till i dag utöver den upprustning som pågår på kärnvapenområdet även ökat markstridskrafterna med 45 procent, enligt vad den amerikanske försvarsministern MacNamara uppgav i sitt stora tal i november i fjol. Så långt vi vet kommer också Förenta staterna att fortsätta upprustningen av sina markstridskrafter.

Vad herr Kellgren så småningom kan notera i fråga om rustningarna i Amerikas förenta stater — och möjligen också i Sovjetunionen — är att man är färdigrustad vad beträffar kärnvapen, att man har tillräckligt av det slaget och egentligen inte behöver tillverka mera. Även den uppgiften lämnades av MacNamara i hans novembertal i fjol. Och sedan man fått tillräckligt med kärnvapen, och kanske också bärare av dem, kan man begränsa kostnaderna på den sidan. Men i fråga om de s. k. konventionella styrkorna har man inga nedrustningsplaner och har inte angivit någon nedskärning av dem.

Som alla vet kan det internationella läget snabbt ändras, och det finns i dag inga säkra tecken på en politisk stabi-

lisering. Detta är anledningen till att vi enligt min mening tills vidare måste bibehålla vår försvarspolitik. Vi kan inte ta ut någonting i förskott på det som vi hoppas skall bli verklighet, nämligen en avspänning som leder fram till rustningsbegränsningar och överenskommelser om nedrustning. Vi arbetar på det, men herr Ståhl kan intyga att man i Genève ännu inte har nått några påtagliga resultat i det hänseendet.

Slutligen vill jag säga några ord om förslaget i den med a) betecknade reservationen med yrkande att repetitionsövningarna skall inställas under nästa budgetår. Till det som herr Bohman här anförde vill jag bara lägga att vi använder hälften av försvarsbudgetens 4 miljarder kronor, inte till experiment, som herr Spångberg sade, utan till materialanskaffning för nya vapen. Men denna anskaffning av nya, moderna vapen har ju inte mycken mening, om vi inte också får tillfälle att öva våra soldater med dem. Därför är repetitionsövningarna nödvändiga. Vi kan omöjligen inställa dem. Den värnpliktsutredning som nu arbetar blir färdig med sitt betänkande i år, och såvitt jag förstår kommer den att föreslå en omläggning till fler repetitionsövningar med väsentligt avkortad tid per repomgång. Det är ett önskemål som framförts av de inkallade och även av arbetsmarknadsmyndigheter och andra. Vi hoppas att till nästa års riksdag kunna lägga fram förslag till en sådan omläggning av hela systemet.

Som herr Bohman sade har vi här i Sverige inga stående styrkor. Vi bygger hela vårt försvar och framför allt vår armé på värnpliktiga. Och om vi inte övar de värnpliktiga, så är ju hela försvaret meningslöst. Därför är det mycket beklagligt att det här i riksdagen har förts fram förslag om inställande av repetitionsövningarna. År 1956 gjordes det ett undantag av statsfinansiella skäl, då vi ville tillgodose andra ting inom försvarsbudgeten. Men från rege-

Ramberäkning m. m.

ringens sida betonades då att det var en engångsföreteelse — som uttrycket löd. Och när vi ser vilka konsekvenser inställandet av repetitionsövningarna under bara ett år får på våra möjligheter att organisera krigsförband, så förstår man att det skulle betyda ett allvarligt avbräck att inställa övningarna.

Herr talman! Jag är mycket tacksam för det sätt varpå statsutskottet har behandlat försvarshuvudtiteln, och med hänsyn till den sena timmen skall jag nu inte gå djupare in i diskussionen.

Herr andre vice talmannen övertog ånyo ledningen av förhandlingarna.

Herr KELLGREN (s) kort genmäle:

Herr talman! Bara några få ord till herr Bohman, som tycks vara mycket oroad av den reaktion som skulle ha uppkommit i utlandet, där man till och med skulle ifrågasätta allvaret i vår neutralitetspolitik med anledning av denna motion. Jag skulle vilja rekommendera herr Bohman och alla tidningsredaktioner, framför allt inom högern och folkpartiet, att de läser motionerna innan de uttalar sig om vad dessa innehåller. Jag vill än en gång upprepa att det inte i denna motion finns ett enda ord som säger att motionärerna vill att 1963 års försvarsuppgörelse skall rivas upp eller att det skall bli ett mindre anslag till försvaret än vad som har äskats från regeringen.

Däremot är det litet allvarligare när herr Bohman säger att dessa frågor, som jag har väckt, inte skall diskuteras därför att detta kan betraktas som ett avtalsbrott. När kan man över huvud taget säga i en demokrati, att diskussion kring väsentliga och allvarliga ting skall kunna betraktas som något slags avtalsbrott? Tvärtom ger ju en sådan diskussion möjlighet att pröva hur avtalet fungerar, om det uppfyller de villkor och förutsättningar som har lagts till grund när avtalet träffats.

Försvarsministern menar att vi myc-

ket lätt skulle ha kunnat bli ense om själva tidpunkten för försvarsutredningens tillkomst. Det är lätt att säga detta efteråt sedan motionen väckts, sedan den diskuterats och behandlats i utskottet. Men jag är övertygad om att denna kammare faktiskt inte skulle ha fått klarhet i att försvarsministern och regeringen är intresserade av att denna utredning kommer till stånd så fort som möjligt. Och det är väl inte helt säkert att vi skulle ha fått den utredning, som jag hoppas skall komma till stånd, där man tar upp frågan från något andra utgångspunkter än man traditionellt gör och där man mycket snabbt och effektivt på mycket kort tid når en försvarsuppgörelse. Vad jag vill säga är, att man denna gång måste skaffa fram material i de politiska partierna för bättre möjligheter att bedöma frågan.

Det som oroar mig i den mera traditionella, militära försvarspolitiska debatten är de diskussioner, som man nu för angående s. k. nivåtänkande under stormakternas väte- och atombombsparaply, där det hela tiden talas om de konventionella styrkornas renässans. Jag tror att det finns anledning att uppmärksamma denna utveckling på militärt håll.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Kellgren uppmanade mig att läsa motionen, och jag skall läsa upp några avsnitt för kammaren. Han konstaterar: »Självklart är det av största värde att de fyra demokratiska partierna kunnat enas om en rambudget... Det värdefulla i denna enighet... kan dock inte befria riksdagen från att varje budgetår förutsättningslöst pröva de olika omständigheter som kan föreligga vid fastställandet av utgifter.» Så påpekar han att överenskommelsen gäller fyra år. »En dylik överenskommelse kan ju endast bli hållbar, om riksdagen för varje år noggrant undersöker huruvida grunderna och förutsättningarna för överenskommelsen

Ramberäkning m. m.

fortfarande gäller, eller om nya omständigheter tillkommit som ger riksdagen anledning antingen att uttala önskemål om en förstärkning av rambudgeten eller också en minskning av densamma.»

Så kommer argumenten. Det är avspänning ute i världen och bättre relationer mellan stormakterna. »I detta läge där tecken på avspänning mellan stormakterna är omisskännliga och där stormakterna själva inte ökar utan minskar sina försvarsutgifter synes det inte vara opåkallat att Sveriges riksdag mycket omsorgsfullt granskar försvarshuvudtitelns utgifter.»

Därefter kommer klämman, »att riksdagen vid behandlingen av försvarshuvudtiteln måtte uttala sin anslutning till tanken att 1963 års försvarsuppgörelse ses över med hänsyn till den avspänning i stormaktsläget som inträtt under senare år.»

Kan detta resonemang leda fram till någonting annat än att herr Kellgren åsyftar ett upphävande av försvarsuppgörelsen och en nedskärning av försvarsutgifterna? Nu har herr Kellgren sagt att detta inte var meningen; i så fall har han givit ett mycket dåligt uttryck åt sin ursprungliga mening. Men det är i alla fall från mina utgångspunkter skönt att han omsider har bättrat sig.

Det finns inte på någon punkt i motionen något yrkande om det som herr Kellgren säger skulle ha funnits, nämligen ett yrkande om begränsningar i försvarsbudgeten. Lägg vidare märke till att det i denna prövning, vilken enligt motionärerna skall komma till stånd, inte bara är fråga om en minskning av själva rambudgeten. Man skall också pröva de olika relevanta omständigheter, som kan föranleda en förstärkning av rambudgeten. Man har tänkt både åt det ena hållet och åt det andra.

Herr KELLGREN (s) kort genmäle:

Det som herr Bohman hela tiden citerade är inget annat än ett uttryck för motionärernas uppfattning att riksdag

gen mycket noga skall pröva alla de anslagsäskanden som kommer från regeringen. Detta är alldeles särskilt noggrant angivet med tanke på att det gäller en så lång tid som fyra år. Denna riksdag ersätts nästa år av en ny riksdag, och det är därför ännu större anledning att mycket noga pröva dessa frågor.

Det finns alltså inte den minsta grund för det misstänkliggörande som herr Bohman har gjort sig skyldig till, helt enkelt därför att varken herr Bohman eller någon annan tagit reda på vilka yrkandena har varit.

Herr BOHMAN (h) kort genmäle:

Herr talman! Det finns ett gammalt uttryck som lyder: »Förklaringar gör bara saken värre.» Det uttrycket tycker jag kan appliceras på herr Kellgren just nu.

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Vi har i några motioner utförligt motiverat våra yrkanden, och därför skall jag med tanke på att det är så sent bara göra några korta påpekanden.

Trots herr Kellgrens bortförklaringar har jag uttolkat det som i år inträffat i militärfrågan som början till en islossning. Förutom den kommunistiska partigruppen har nämligen grupperingar från tre partier i motioner vänt sig mot den fortgående upprustningen och föreslagit reduktioner på omkring 150 miljoner kronor. I några fall har det även föreslagits utredning om en ny eller förändrad försvarsordning.

Jag tycker därför att man kan konstatera, att de fyra större partiernas mångbesjunga enighet i den s. k. försvarsfrågan nu till en del är bruten. Jag tolkar detta som ett uttryck för en vantrivsel med den nuvarande militariseringslinjen och för ett missnöje med den allmänna inriktningen och de ganska tröstlösa ekonomiska perspektiven. Att Sverige har högre militärutgifter än Italien

Ramberäkning m. m.

och tolv gånger större än Österrike börjar kanske ändå att tränga igenom i medvetandet och frammåna vissa reflektioner hos människorna.

Vi har på övnings- och materielanslag föreslagit besparingar på olika punkter om sammanlagt ungefär en halv miljard kronor. Vi föreslår vidare en ny försvarsutredning för att skapa ett neutralitetsförsvar och en inriktning på ockupationsbekämpning. Därjämte vill vi ha ett beslut i år om att svenska atombomber inte skall framställas och att sådan s. k. skyddsforskning som förbereder framställning av svensk atombomb skall upphöra. Slutligen begär vi utredning för rationalisering och ekonomisering av den svenska försvarsmakten.

Under den i följ. beslutade fyraårsplanen utgör enbart ökningen av militärutgifterna över 3 miljarder kronor. Detta betyder att vi redan budgetåret 1966/1967 kommer att överskrida 5 miljarder kronor. För nästa fyraårsplan blir sista årets kostnader, om trenden inte brytes, i runt tal 6,5 miljarder kronor, d. v. s. hela den direkta skatteinkomsten — jag fråndrar socialutgifterna, som redovisas på den direkta skatten men som till hela sin karaktär kan jämföras med indirekta skatter.

En del av dessa ökningar beror naturligtvis på inflationen, som i sin tur beror på de väldiga improduktiva militärutgifterna. Men när det procentuella bidraget för teknisk utveckling närmar sig 100 miljoner kronor om året, för prisstegringar 100 miljoner kronor och för lönestegringar kanske omkring 50 miljoner kronor och dessutom den pågående omorganisationen inom militärapparaten oavbrutet fördyrar denna, är det uppenbart att man inte kan lägga den huvudsakliga delen av de stegrade militärutgifterna på prisstegringens konto.

Utskottet konstaterar också: »Kostnaderna för avlöningar till fast anställd personal tenderar att växa relativt snabba än andra utgifter för militära an-

damål.» Det har nyss omvittnats av försvarsministern och andra talare att vi inte har några fasta styrkor här i landet, varför vi är tvungna att hålla repetitionsövningar. Men vi har ju redan fast anställda för den militära apparaten — lika många som en hel årsklass värnpliktiga, d. v. s. omkring 50 000 man. Bara på ett halvt dussin år har de militära förvaltningskostnaderna fördubblats. Under huvudtiteln äskas nu cirka 200 nya tjänster, och i olika propositioner under detta år liksom under tidigare år krävs ytterligare tjänster.

Någon utredning i dessa frågor vill emellertid utskottet inte vara med om. Utskottet talar visserligen om vikten av besparingar men finner nuvarande ordning — alltså när det gäller omorganisation och s. k. rationalisering — tillfredsställande.

Vi har tidigare begärt utredning rörande ett neutralitetsförsvar som skulle svara mot utrikespolitikens målsättning. Vi vill ett realistiskt grepp på invasionsproblemet i stället för nuvarande illusioner. Ty det som nu uppställs som målsättning för det svenska försvaret klarade ju ingen stormakt under det andra världskriget. Varje planerad invasion lyckades och varje invaderat land — och det var ju praktiskt taget alla stormakterna — fick under många år kämpa för att befria sina områden från invasioner som vår försvarsmakt säger att den skall klara om den får vad som begärts. Försvarsmakten påstår sig ju klara två samtidiga stormaktsinvasioner — en från sjön och en från land. Men det är illusioner — det är fantasi, det är raka motsatsen till alla de erfarenheter som kriget har givit. Och vi tycker, att skall man ställa upp en målsättning bör man försöka vara realistisk.

Vi motsätter oss också den nuvarande inriktningen när det gäller det s. k. invasionsförsvaret på förintelsekrig. Saken är uttryckt så, att vi måste avstå från uthålligheten för att vi skall kun-

Ramberäkning m. m.

na slåss några veckor i ett — troligen tämligen fåfängt — hopp att erhålla hjälp.

Inte heller tycker vi att Sverige skall använda som påtryckning på stormakterna att vi håller frågan om anskaffande av atomvapen öppen. Vad är en atombomb eller tio atombomber, när en enda av de moderna megatonbomberna i förstörelsekraft motsvarar 5 000 Hiroshimabomber? Det är bara löjligt att tala om att Sverige skulle kunna stärka sig genom att anskaffa atombomber.

Vidare anser vi inte att Sverige, som nu, skall satsa på ett flyg som är starkast dagen före ett krigsutbrott och svagast av alla vapenslag dagen efter krigsutbrottet på grund av sin sårbarhet. Vi stöder oss även därvidlag på andra världskrigets erfarenheter.

Vi menar att en inriktning på ockupationsbekämpningen i det s. k. fria krigets eller partisankrigets form bör förberedas och att detta är realism. Det betyder inriktning och uthållighet, det betyder att fienden inte får bestämma stridsplatsen och att fienden måste anpassa sig till vår beväpning och våra metoder — att fienden alltså inte kan utnyttja sin numerära och materiella överlägsenhet på samma sätt som när vårt försvar har sin nuvarande inriktning och målsättning.

Den form av stridsberedskap som vi förordar är prövad av många länder, och den har visat sig vara segerbringande. Bara det att en stormakt som Frankrike besegrats i två uppseendeväckande krig, i Indokina och i Algeriet, talar sitt tydliga språk om vilken metod som för en liten stat är den mest effektiva i kampen för nationell frihet.

Statsutskottet säger att våra värnpliktiga utbildas för det s. k. fria kriget. Ja, det är klart att var och en som lär sig hantera vapen är användbar i partisankriget. Men det är inte nog — det behövs organisation, det behövs en

verklig förberedelse och en helt ny målsättning för försvaret.

Statsutskottet säger också att hemvärnet är ett uttryck för folkbeväpningens idé. Det är i princip alldeles riktigt. Men i praktiken omfattar dock hemvärnet en ringa del av de krafter som måste aktiviseras i kampen mot en ockupant.

Statsutskottet vill fortsätta den s. k. skyddsforskningen för svenska atombomber och vänder sig mot vårt förbudsförslag med motiveringen att vi måste bevara handlingsfriheten. Man vill alltså ha ett påtryckningsmedel mot stormakterna för att ge eftertryck åt nedrustningskravet, och en sådan påtryckning anses möjligheterna av svenska atomvapen innebära. Det är ju betecknande att ingen nu bestrider att skyddsforskningen är en förberedelse för svenska atombomber och att — för att citera den utredning som gjordes vid den socialdemokratiska partikongressen — själva atombomben betraktas som det bästa underlaget för skyddsforskning.

Detta är ett dubbelt bedrägeri: dels kamouflerar man förberedelser för svenska atombomber, dels inbillar man folk att det finns något skydd mot atombomber. Om det blir ett kärnvapenkrig — och det är såvitt jag förstår förutsättningen för att Sverige skall kunna dras in i krig — så blir det inte atombomberna utan vätebomberna som kommer att fälla utslaget, och när vi vet att t. o. m. vätebomber som fälls i våra grannländer kan göra Sverige livsfarligt och oobeoligt, är det på tiden att leken med elden upphör. Hotet om svenska atombomber är främst riktat mot det svenska folket och mot världsfreden.

Vi kommer att stödja de båda reservationerna. Det råder delade meningar om vad inställande av repetitionsövningarna skulle komma att innebära i pengar. Folkpartimotionärerna uppskattar besparingen till 75 miljoner kronor,

Ramberäkning m. m.

och centerpartimotionärerna uppskattar den till 150 miljoner kronor. Trots att reservationen till förmån för en utredning är mycket vag och urvattnad kommer vi att stödja även den, därför att den ändå uttrycker ett krav att man skall undersöka, huruvida det inte går att åstadkomma någonting bättre än det nuvarande systemet.

Vid de olika punkterna kommer jag att yrka bifall till våra förslag om reducering, framför allt av materielkostnaderna, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till de kommunistiska motionerna nr 4 och 472 i denna kammar.

Herr LÖFROTH (fp):

Herr talman! I denna tidiga morgonstund vill jag efter nattens militära övningar komma med det kortaste inlägget och yrkar bifall till min och herr Nils-Eric Gustafssons reservation under punkten 1 a).

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Jag vill bara göra ett par reflexioner i anslutning till herr Kellgrens anförande, som inte gärna kan få passera utan en liten kommentar utöver den som försvarsministern nyss gjorde.

Jag är helt ense med herr Kellgren på en punkt, nämligen att de pengar som folkhushållet anslår till försvaret är av sådan betydelse, att man verkligen kan karakterisera denna fråga som en stor fråga, värd en verklig genomlysning. Det är bara synd att herr Kellgren inte tar upp detta i anslutning till riksdagens godkännande av de kostnadsramar som vi ju ändå återkommer med vartannat, någon gång vart tredje och nu vart fjärde år. Så långt är vi emellertid helt ense.

Jag vill också utan vidare kommentarer notera min tillfredsställelse över att motionens syfte inte var något annat än det som nu återfinns i reservationen, nämligen att försvarsutredning-

en nästa gång bör påbörjas något halvår eller några månader tidigare än vad som hittills varit fallet. Jag noterar — det är inte utan att det är litet pikant — att herr Kellgren mobiliserat en deputation på sammanlagt 31 partikamrater för att framföra detta yrkande.

Sedan vill jag göra en kommentar till herr Kellgrens uppgifter om den amerikanska budgeten. Jag tror att man över huvud taget skall vara försiktig med jämförelser mellan en stormakts försvarsbudget och budgeten i ett litet land som vårt. Jag har haft förmånen att delta i de nedrustningsförhandlingar som pågår inom 18-maktskommittén i Genève genom att regeringen har utsett mig till ledamot av vår delegation där nere. Jag har just nu varit där några veckor, och vi har — med anledning av ett ryskt förslag att »frysa» försvarsbudgeterna och eventuellt pruta ned dem med 10 å 15 procent — tittat litet närmare på vad dessa budgeter innehåller. Jag skall inte läsa upp det ordagranna protokollet, som jag har i min bänk, utan bara återge vad den amerikanske chefsdelegaten Fisher nämnde i en debatt på nedrustningskonferensen så sent som i torsdags om den ryska budgeten. Han noterade då att efter Warszawapaktens ingående 1955 började den stora ryska upprustningen av fjärrdistans- och medeldistansrobotar som kostade enorma belopp och som pågick fram till 1960. Försvarsbudgeterna visar en minskning samtliga dessa år. Samtidigt konstaterade Fisher att årets »försvarshuvudtitel» i det ryska budgetförslaget till Högsta Sovjet omfattar sammanlagt 16 ord och ett summabelopp. Det är en hemställan att till försvarsändamål anslå ett belopp av jag vill minnas 13,3 miljarder rubel. Detta är vad man vet om den ryska försvarsbudgeten. Då är det sannerligen inte mycket att jämföra med, när vi i detta lilla land har en lunta på nära 400 sidor med varenda liten post specificerad.

Ramberäkning m. m.

Vad sedan den amerikanska budgeten beträffar bad jag herr Kellgren att få titta på hans källor, och jag tror att vi blev ganska överens när vi tittade litet närmare på dem om att det fanns en post som måste tas med för att de amerikanska siffrorna skall bli något så när jämförbara med de svenska. Det var en post på 4 miljarder dollar runt räknat, varför man kommer upp i sammanlagt 56 miljarder dollar. Jag räknade om den siffran i svenska pengar och kom då till att detta gör 280 miljarder svenska kronor, vilket belopp alltså skall jämföras med våra 4 miljarder. Det har påpekats att vätevapnen och atomvapnen i den amerikanska försvarsbudgeten har blivit så väl tillgodosedda, att man i Amerika talar om en »over-kill» budget, d. v. s. en budget som ger de amerikanska militärstyrkorna resurser långt utöver vad som behövs för att med nukleära vapen döda befolkningen i alla städer på jorden med över 100 000 invånare. Det förhåller sig precis så som försvarsministern här sade, att på det området kan man stoppa upp utvecklingen och skära ned organisationen, och ändå kan utrotningseffekten, om jag så får uttrycka det, vara så stor att man har en mångdubbel överkapacitet. Samtidigt sker — försvarsministern nämnde vad som hänt under tidigare år, och jag skall nämna vad som är föreslaget nu — en upprustning av de konventionella stridskrafterna med 0,9 miljard dollar, en ökning för ett år enbart på den konventionella sidan med i svenska pengar 4 500 miljoner, alltså 500 miljoner kronor mera än hela vår svenska budget kostar.

Det går inte att lägga sådana siffror till grund för jämförelse för att få rättvisande perspektiv på den svenska försvarsbudgeten. Det är nog bättre att gå till det neutrala Schweiz eller till våra grannländer. Jag vill nämna till dem som yrkar på en nedskärning av repetitionsövningarna att utbildnings-

tiden för de värnpliktiga i Danmark och Norge är 18 månader, d. v. s. 7 månader mera än i Sverige, och att de har en försvarsbudget som visserligen ligger under vår men som är i växande och där — i alla hittills publicerade siffror — inte några materielkostnader har medräknats, medan bortåt 55 procent av vår försvarsbudget utgörs av anslag till materielinköp.

Det är av stort intresse att fördjupa sig i den diskussion som pågår framför allt i Förenta staterna, bl. a. i samband med senator Fulbrights inlägg i debatten om vad de militära resurserna betyder för folkhushållet som helhet. Det är klart att militärkostnaderna skall omprövas även i ett land som vårt, och det har gjorts, herr Kellgren, i samband med varje försvarsöverenskommelse.

Det finns alltså anledning till en fördjupad diskussion, som jag tror skall visa att den avvägning som gjorts i vårt land är relativt blygsam i jämförelse med de resurser som står till vår disposition.

Herr KELLGREN (s):

Herr talman! Jag vill bara göra en liten kommentar till de sifferuppgifter herr Ståhl lämnade.

Det är alldeles riktigt att jag inte i uppgifterna angående de amerikanska försvarsutgifterna tog med sådana saker som stödet till andra länder etc., vilka inte brukar räknas in i den procentandel av bruttonationalprodukten som försvarskostnaderna uttryckes i.

Men även vid en sådan omräkning — och den har jag nu gjort — kommer jag fram till att ökningen av försvarsutgifterna, inklusive de poster som herr Ståhl talade om, för åren 1959—1964 uppgick till cirka 15 procent. Jag använde de amerikanska sifferuppgifterna enbart för att illustrera, att vår militära utgiftsökning under åren 1959 och fram till 1964 varit procentuellt större än Förenta staternas. Med detta vill jag inte ha sagt något annat än att

Ramberäkning m. m.

vi är generösa i vårt land även när det gäller att tilldela försvarsmakten anslag.

Jag skulle också vilja göra en kort kommentar till de amerikanska försvarsutgifternas totalbelopp. Det är riktigt att detta belopp uppgår till 56 miljarder dollar. Vid en köpkurs av 3 kronor per dollar — jag tror det är riktigt att räkna med ungefär denna kurs — kommer jag fram till att eftersom Förenta staterna har en befolkning som är ungefär 25 gånger så stor som den svenska betyder dessa 56 miljarder ungefär 7 miljarder svenska kronor. Om Förenta staternas befolkning hade varit av samma storlek som Sveriges skulle man alltså ha använt detta belopp för militärutgifter i stället för våra 4,2 miljarder.

Detta är relationen vid en någorlunda rättvisande jämförelse. Även om man tar hänsyn till de stormaktsförpliktelser som Förenta staterna har och USA:s stora engagemang över hela världen illustrerar de siffror jag här nämnt ändå att våra försvarsutgifter på 4,2 miljarder i själva verket inte är små utan ganska betydande. Men därmed har jag inte alls velat säga att beloppet skulle vara större eller mindre. Det är den avvägningen som man måste diskutera med hänsyn till de krav man ställer på den totala försvarskraften.

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! I anledning av herr Ståhls dramatiska framställning får jag som ett tillägg till herr Kellgrens jämförelse med de amerikanska militärutgifterna erinra om att Sveriges försvarsutgifter skulle uppgå till 2,3 miljarder per år, om vi skulle ha proportionellt lika höga militärutgifter som Sovjetunionen. De svenska utgifterna uppgår dock, om jag räknar med pensionsstaten, till över 4,3 miljarder.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. I

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 4 och II: 4; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Hagberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkten 1:o) mom. I) i utskottets utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit motionerna I: 4 och II: 4.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Hagberg begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 192 ja och 5 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. II

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1 a); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Löf-roth begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Ramberäkning m. m.

Den, som vill, att kammarén bifaller statsutskottets hemställan i punkten 1:o mom. II) i utskottets utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit reservationen 1 a) av herrar Nils-Eric Gustafsson och Löfroth.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Löfroth begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 174 ja och 18 nej, varjämte 8 av kammaréns ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarén hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. III

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen 1 b); och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Kellgren begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller statsutskottets hemställan i punkten 1:o mom. III) i utskottets utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit reservationen 1 b) av herrar Söderberg och Kellgren.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammaréns ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Kellgren begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 160 ja och 34 nej, varjämte 6 av kammaréns ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammarén hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. IV

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 265 och II: 309; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Spångberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammarén bifaller statsutskottets hemställan i punkten 1:o mom. IV) i utskottets utlåtande nr 4, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammarén bifallit motionerna I: 265 och II: 309.

Sedan kammaréns ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Därvid befanns, att flertalet av kammaréns ledamöter röstat för ja-propositionen och att kammarén alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. V

Herr andre vice talmannen gav pro-

Armén: Anskaffning av tygmateriel m. m. — Armén: Hemvärnets avlöningar

positioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 392 och II: 472; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Mom. VI—VIII

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 2—34

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 35***Armén: Anskaffning av tygmateriel m. m.**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 35, s. 70—75) att dels godkänna vad i förberörda statsrådsprotokoll föreslagits beträffande kostnadsram för tygmaterielanskaffning vid armén under budgetåren 1964/71, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å tygmateriel m. m. inom en kostnadsram av 370 000 000 kr., dels ock till Armén: Anskaffning av tygmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 439 800 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft förberörda båda likalydande motioner I: 393 av herrar *Adolfsson* och *Lager* samt II: 473 av herr *Hagberg m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu var i fråga, att förevarande anslag måtte uppföras med 300 000 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) godkänna vad i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1964 föreslagits beträffande kostnadsram för tygmaterielanskaffning vid armén under budgetåren 1964/71;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å tygmateriel m. m. inom en kostnadsram av 370 000 000 kr.;

c) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna

I: 393 och II: 473, såvitt nu var i fråga, till Armén: Anskaffning av tygmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 439 800 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr **HAGBERG** (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionerna I: 393 och II: 473.

Herr **BOHMAN** (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. a och b

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. c

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 393 och II: 473 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 36—38

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 39***Armén: Hemvärnets avlöningar**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 39, s. 78—80) att dels fastställa av departementschefen förordad avlöningsstat för hemvärdet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1964/65, dels till Armén: Hemvärnets avlöningar för nämnda budgetår anvisa ett förslagsanslag av 1 226 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Torsten Andersson m. fl.* (I: 250) och den andra inom andra kammaren av herr *Elmwall m. fl.*

Armén: Hemvärnets avlöningar

(II: 122), i vilka hemställts att riksdagen måtte besluta att uppräknat det av Kungl. Maj:t föreslagna beloppet till hemvärnets avlöningar med 270 000 kr. från 1 226 000 kr. till 1 496 000 kr. att disponeras i enlighet med vad i motionerna angivits.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 250 och II: 122,

a) fastställa i utskottets hemställa intagen avlöningsstat för hemvärdnet, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1964/65;

b) till Armén: Hemvärnets avlöningar för budgetåret 1964/65 anvisa ett förslagsanslag av 1 226 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr ELMWALL (cp):

Herr talman! Jag kan beklaga att dagens långa arbetsprogram skjutit fram behandlingen av försvaret till en tidig timme på ett nytt dygn, men det är några hemvärnsmotioner som jag måste få säga några ord om. Eftersom en hemvärnsman måste vara redo att försvara sig även vid en tidig timme, hemställer jag om överseende från kammarrens ledamöter.

Hemvärdnet, vår frivilliga armé, kommer snart att högtidlighålla sin 25-åriga tillvaro. Det kan vara skäl att erinra om att hemvärdnet bildades vid en tidpunkt då det bedömdes troligt att Sverige kunde bli utsatt för invasionsförsök. Det gavs så gott som dagligen exempel på hur länder med bristfälligt försvar härtogs. Hemortsförsvar blev hemvärnets lösen. Materielltillgångarna tillät inte den gången någon fullständig utrustning av hemvärdnet. Inte alla hemvärnsmän kunde ens få gevär vid registrering. Trots bristerna i utrustningen fick hemvärdnet raskt en organisationsform som gav styrka inför uppgiften.

Helt fredliga förhållanden har det inte blivit i världen efter det stora krigets slut. Någon brandhärd har alltid funnits på någon punkt av jordklotet. Det kalla kriget har rasat med ständig risk för öppen brand. Vår försvarsledning har ansett att hemvärdnet bör bibehållas som en omistlig del av vår försvarsorganisation. Den vilja till totalförsvar, som hemvärnsrörelsen gav uttryck för under kriget och som visade sig så betydelsefull, torde fortfarande bidra till den respekt för svensk försvarsvilja som visas på skilda håll. Hemvärnets uppgift inom försvarsorganisationen är också så betydelsefull, att det är nödvändigt att hemvärnsandan underhålls.

Kostnaderna för denna frivilliga armé, i den mån den bestrids av staten, är mycket blygsamma. Skulle de frivilliga insatserna betalas, så skulle kostnaderna mångdubblas. Men detta ifrågasättes inte av hemvärnsmännen och kommer inte heller att ifrågasättas. Tidsläget gör emellertid att mången har svårt att åta sig någon mer avancerad uppgift inom hemvärdnet därför att det kommer att inkräkta på hans arbete som yrkesman eller företagare. Skall rätt man placeras på rätt plats — inom försvaret säger man sig eftersträva detta, och de värnpliktiga testas numera för detta ändamål — så får ersättningsarna till hemvärnsbefälet inte försämrats, utan de måste följa kostnadsutvecklingen. Med hänsyn till att ersättningsarna alltid varit låga behöver även en successiv förbättring ske.

Vi anser därför rikshemvärnschefens hemställa om en höjning av hemvärnsbefälets arvoden med 50 procent fullt befogad och riktig. På hemställa av chefen för armén stannar departementschefen vid 25 procents höjning och spar därigenom 135 000 kronor. Motiveringen att en höjning med dessa 135 000 kronor skulle bryta ramen för de militära anslagens fördelning anser jag inte hållbar. Inom den ram på 4,1

Armén: Hemvärnets avlöningar

miljarder som de militära utgifterna fått finns möjlighet till effektivisering och besparingar. Försvarets andel i bruttonationalprodukten uppskattas till 4,5 procent. Jag betraktar inte den försäkringspremien som alltför hög, även om den givetvis märks i dispositionerna. Hemvärnets andel i denna försäkringspremie är i förhållandet till dess betydelsefulla uppgift vid ingångsskedet av ett krigstillstånd och dess fortsatta verksamhet under ett sådant mycket blygsam.

Rikshemvärnschefen har även äskat medel för att hemvärnsadjutanter skall kunna få någon ersättning. En hemvärnsadjutant vid ett hemvärnsområde har ganska betydelsefulla uppgifter sig anförtrodda. Dit hör att han skall tillhandagå hemvärnschefen i allt vad denne för tjänstens utförande anbefaller med avseende på handhavande av hemvärnsområdets expedition samt beträffande underhåll, vård och redovisning av till hemvärnsområdet utlämnade förnödenheter och materiel. Han biträder i avseende på förvaltningen hemvärnschefen vid samtliga de åligganden som framgår av en hemvärnschefs instruktion och ställer sig i övrigt i tillämpliga delar till efterrättelse för armén gällande förvaltningsföreskrifter och de särskilda föreskrifter som kan utfärdas. Han skall hålla sig underrättad om hemvärnsförbandens styrka och tillstånd och söka lära känna befäls och menigas duglighet och pålitlighet även som, så långt det låter sig göra, deras förhållanden utom tjänsten.

En hemvärnschefs åligganden framgår av instruktionen av den 21/6 1949 nr 48: 2, till vilken jag ber att få hänvisa. Hemvärnschefen har befälet över samtliga inom hemvärnsområdet befintliga hemvärnsförband, handhar rekryteringen, rullför personalen, samråder med kommunala myndigheter, svarar för utbildningen, övervakar utrustning och materiel, ordnar och genomför övningar m. m.

Jag har förståelse för de svåra avväganden i fråga om anslag som försvarsmyndigheterna ställs inför. Men jag har mindre förståelse för utskottet, som gott kunnat ta ansvaret för de obetydliga kostnadshöjningar som rikshemvärnschefens hemställan innebär och som stöddes av motionerna nr 250 i första kammaren och nr 122 i andra kammaren. Det är Hemvärnsbefälets riksförbund som står bakom båda dessa motioner samt motionerna 249 i första kammaren och 123 i andra kammaren. I de sistnämnda motionerna tas hemvärnets uniformsutrustning upp till skärskådande. I årets statsverksproposition, bilaga 6, sägs på s. 83 under rubriken Motiv: »Hemvärnets persedestock är enligt intendenturverket försliten. Uniform m/39 som hemvärdet är utrustat med tillverkas ej längre. En successiv övergång till m/58 blir därför nödvändig. Övergången beräknas omspänna en 10-årsperiod och årligen kosta 700 000 kronor.» Enligt intendenturverket bör därför anslaget höjas med 275 000 kronor. Men efter anvisning av chefen för armén begränsas anslaget till 180 000 kronor.

Rikshemvärnschefen vill att permissionsmunderingar skall tillföras hemvärdet i takt med övergången till m/58. Detta är ett gammalt önskemål som till slut måste effektueras. Men även detta förslag faller, med hänvisning till kostnadsramen.

Både chefen för armén och försvarets intendenturverk har hemställt om en plan för anskaffning av intendenturmateriel för hemvärdet. Departementschefen vill inte bifalla den framställningen. Blir anslagstilldelningen för kommande år lika med vad som föreslagits eller två tredjedelar av vad som behövs för att hemvärdet skall få sin uniformsutrustning, kan man befara att det tar tjugو år i stället för tio att få hemvärdet försett med nödiga uniformer. Jag befara visserligen ändå inte att hemvärdet skall bli en armé i tra-

sor. Så länge hemvärnsslottorna biträder med att lappa och laga, tvätta och pressa uniformerna åt sina hemvärnsgubbar, kommer väl dessa att vara så beklädda, att de kan delta i övningar. Men den enhetliga och ur alla synpunkter trivselfrämjande beklädnad som är eftersträvad kommer inte att erhållas. Måhända departementschefen avser att på kortare tid genomföra nyuniformering av hemvärdet och av detta skäl avböjer att planera. I så fall må avböjandet vara honom tillgivet och tillgodoräknas som förtjänst.

Utskottets förhoppning att anskaffningstakten i en nära framtid kan ökas — så säger man egentligen inte, utan man säger att det bör prövas om inte anskaffningstakten kan ökas — får egentligen inte samma värde, då det samtidigt sägs att anskaffning av fältuniform m/58 bör ske inom ramen för de medel, som årligen bedöms kunna avses för hemvärnets intendenturmateriel. Så är ju fallet nu, och det medför att anskaffningstiden blir utdragen. Även uttalandet om permissionsuniform m/60 skulle ha ett annat värde, om utskottet sagt att en begränsad anskaffning av dessa permissionsmunderingar bör ske.

Jag måste således, herr talman, yrka bifall till motionen nr 122 i andra kammaren och nr 250 i första, samt ber att få återkomma under punkt 41 i utlåtandet.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 250 och II: 122; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 40

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 41

Armén: Hemvärnets intendenturmateriel m. m.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 41, s. 82 och 83) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 810 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Torsten Andersson m. fl.* (I: 249) och den andra inom andra kammaren av herr *Svensson i Vä m. fl.* (II: 123), i vilka hemställts dels att riksdagen måtte besluta att uppräknat anslaget för anskaffande av fältuniform m/58 för budgetåret 1964/65 med 95 000 kr. utöver Kungl. Maj:ts förslag, dels att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att anskaffningsplan för hemvärnets intendenturmateriel måtte utarbetas och föreläggas riksdagen för fastställelse avseende högst en tioårsperiod räknat från den 30 juni 1964, varvid jämväl måtte beaktas behovet av permissionsuniform m/60 i minst den utsträckning som i motionerna angivits.

Utskottet hemställde,

a) att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 249 och II: 123, såvitt nu var i fråga, till Armén: Hemvärnets intendenturmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 810 000 kr.;

b) att motionerna I: 249 och II: 123, såvitt de avsåge skrivelse till Kungl. Maj:t, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr ELMWALL (cp):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionerna I: 249 och II: 123.

Marinen: Fartygsbyggnader m. m. — Marinen: Anskaffning av vapenmateriel m. m.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i motionerna I: 249 och II: 123; och biföll kammaren vad utskottet hemställt.

Punkterna 42—63

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Punkten 64***Marinen: Fartygsbyggnader m. m.**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 66, s. 111—116) att dels godkänna vad i förberörda statsrådsprotokoll föreslagits beträffande kostnadsram för anskaffning av fartyg m. m. under budgetåren 1964/71, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å fartyg m. m. inom en kostnadsram av 75 000 000 kr., dels ock till Marinen: Fartygsbyggnader m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 111 000 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft förberörda båda likalydande motioner I: 393 av herr *Adolfsson* och *Lager* samt II: 473 av herr *Hagberg m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu var i fråga, att förevarande anslag minskades till 100 000 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) godkänna vad i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1964 föreslagits beträffande kostnadsram för anskaffning av fartyg m. m. under budgetåren 1964/71;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å fartyg m. m. inom en kostnadsram av 75 000 000 kr.;

c) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 393 och II: 473, såvitt nu var i fråga, till Marinen: Fartygsbyggnader m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 111 000 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionerna I: 393 och II: 473.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. a och b

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. c

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 393 och II: 473 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

*Punkten 65***Marinen: Anskaffning av vapenmateriel m. m.**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 67, s. 116—122) att dels godkänna vad i förberörda statsrådsprotokoll föreslagits beträffande kostnadsram för anskaffning av vapenmateriel m. m. vid marinen under budgetåren 1964/71, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att medgiva utläggande av beställningar å vapenmateriel m. m. inom en kostnadsram av 120 000 000 kr., dels ock till Marinen: Anskaffning av vapenmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 86 000 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet

Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m.

till behandling förehaft förberörda båda likalydande motioner I: 393 av herrar *Adolfsson* och *Lager* samt II: 473 av herr *Hagberg m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu var i fråga, att förevarande anslag måtte minskas till 60 000 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte

a) godkänna vad i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 3 januari 1964 föreslagits beträffande kostnadsram för anskaffning av vapenmateriel m. m. vid marinen under budgetåren 1964/71;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att medge utläggande av beställningar å vapenmateriel m. m. inom en kostnadsram av 120 000 000 kr.;

c) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 393 och II: 473, såvitt nu var i fråga, till Marinen: Anskaffning av vapenmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 86 000 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionerna I: 393 och II: 473.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. a och b

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. c

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 393 och II: 473 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 66—91

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 92

Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 95, s. 161—164) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 200 000 000 kr.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehaft förberörda båda likalydande motioner I: 393 av herrar *Adolfsson* och *Lager* och II: 473 av herr *Hagberg m. fl.*, i vilka hemställts, såvitt nu var i fråga, att förevarande anslag minskades till 150 000 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 393 och II: 473, såvitt nu var i fråga, till Flygvapnet: Drift och underhåll av flygmateriel m. m. för budgetåret 1964/65 anvisa ett reservationsanslag av 200 000 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionerna I: 393 och II: 473.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 393 och II: 473 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 93—208

Vad utskottet hemställt bifölls.

Befästningsarbeten för armén — Befästningsarbeten för marinen**Punkten 209****Befästningsarbeten för gemensamma ändamål**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 217, s. 364—367) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 34 500 000 kr.

Vidare hade i de förberörda båda likalydande motionerna I: 393 av herrar *Adolfsson* och *Lager* samt II: 473 av herr *Hagberg m. fl.* hemställts, såvitt nu var i fråga, att förevarande anslag måtte uppföras med 32 525 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 393 och II: 473, såvitt nu var i fråga, till Befästningsarbeten för gemensamma ändamål för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 34 500 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionerna I: 393 och II: 473.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 393 och II: 473 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 210**Befästningsarbeten för armén**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 218, s. 367 och 368) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 8 000 000 kr.

Vidare hade i de förberörda båda likalydande motionerna I: 393 av herrar *Adolfsson* och *Lager* samt II: 473 av herr *Hagberg m. fl.* hemställts, såvitt nu var i fråga, att förevarande anslag måtte uppföras med 7 540 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 393 och II: 473, såvitt nu var i fråga, till Befästningsarbeten för armén för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 8 000 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionerna I: 393 och II: 473.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 393 och II: 473 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 211**Befästningsarbeten för marinen**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 219, s. 368 och 369) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 26 000 000 kr.

Vidare hade i de förberörda båda likalydande motionerna I: 393 av herrar *Adolfsson* och *Lager* samt II: 473 av herr *Hagberg m. fl.* hemställts, såvitt nu var i fråga, att förevarande anslag måtte uppföras med 24 510 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts för-

Befästningsarbeten för flygvapnet — Flyttning av Stockholms örlogsbas (Muskövarvet)

slag samt med avslag å motionerna I: 393 och II: 473, såvitt nu var i fråga, till Befästningsarbeten för marinen för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 26 000 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionerna I: 393 och II: 473.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 393 och II: 473 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 212**Befästningsarbeten för flygvapnet**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 220, s. 369—372) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 53 600 000 kr.

Vidare hade i de förberörda båda likalydande motionerna I: 393 av herrar *Adolfsson* och *Lager* samt II: 473 av herr *Hagberg m. fl.* hemställts, såvitt nu var i fråga, att förevarande anslag måtte uppföras med 50 535 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 393 och II: 473, såvitt nu var i fråga, till Befästningsarbeten för flygvapnet för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 53 600 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionerna I: 393 och II: 473.

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 393 och II: 473 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkten 213**Flyttning av Stockholms örlogsbas (Muskövarvet)**

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen (punkt 221, s. 372—374) att till ifrågavarande ändamål för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 36 000 000 kr.

Vidare hade i de förberörda båda likalydande motionerna I: 393 av herrar *Adolfsson* och *Lager* och II: 473 av herr *Hagberg m. fl.* hemställts, såvitt nu var i fråga, att förevarande anslag måtte uppföras med 33 940 000 kr.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 393 och II: 473, såvitt nu var i fråga, till Flyttning av Stockholm örlogsbas (Muskövarvet) för budgetåret 1964/65 anvisa ett investeringsanslag av 36 000 000 kr.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr HAGBERG (k):

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionerna I: 393 och II: 473.

Flyttning av Stockholms örlogsbas (Muskövarvet)

Herr BOHMAN (h):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till motionerna I: 393 och II: 473 i motsvarande del; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Punkterna 214—219

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 220

Lades till handlingarna.

§ 15

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 44, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1964/65.

Utskottets hemställan bifölls.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr andre vice talmannen att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till kammarens sammanträde fredagen den 17 innevarande april.

§ 16

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 124, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bemyndigande att försälja viss kronan tillhörig fast egendom, m. m.; och

nr 125, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående byggnadsarbeten vid lantbrukshögskolan och statens skogsmästarskola.

§ 17

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts proposition nr 146, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 3 §§ lagen den 14 oktober 1939 (nr 727) om förbud mot arbetstagares avskedande med anledning av värnpliktstjänstgöring m. m., överlämnats till kammaren.

Denna proposition bordlades.

§ 18

Anmälades, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 50, angående universitetens och högskolornas organisation och förvaltning m. m., motionerna:

nr 912, av fröken *Elmén m. fl.*, samt nr 913, av herr *von Friesen m. fl.*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 83, angående skolväsendets centrala ledning m. m., motionerna:

nr 914, av fröken *Karlsson m. fl.*, nr 915, av herr *Keijer m. fl.*, nr 916, av herr *Keijer m. fl.*, och nr 917, av fru *Lewén-Eliasson m. fl.*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 91, angående den framtida organisationen av upplysningsavdelningen vid statens institut för konsumentfrågor, m. m., motionen nr 918, av fru *Lindskog*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 100, angående organisationen av polis-, åklagar- och exekutionsväsendet m. m., motionen nr 919, av herr *Larsson* i Norderön *m. fl.*;

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 115, angående ändrade grunder för den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen, motionen nr 920, av fru *Ryding m. fl.*; samt

i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 133, med förslag till ändring i tryckfrihetsförordningen, motionerna:

nr 921, av herr *Hermansson m. fl.*,
och

nr 922, av herrar *Larsson* i Norder-
ön och *Fälldin*.

Dessa motioner bordlades.

§ 19

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen till-
ställts sju enkla frågor, nämligen av:

herr *Berglund*, till herr statsrådet och
chefen för kommunikationsdepartemen-
tet angående vissa kanalprojekt,

herr *Hamrin* i Kalmar, till herr stats-
rådet och chefen för inrikesdeparte-
mentet angående tidsplaneringen för re-
formering av länsförvaltning och läns-
indelning,

herr *Carlsson* i Huskvarna, till herr
statsrådet och chefen för socialdeparte-
mentet angående utvidgning av rätten
till statsbidrag för barntandvård,

herr *Jönsson* i Ingemarsgården, till
herr statsrådet och chefen för handels-
departementet angående en oljeledning
från Trondheimsfjorden till Sverige,

herr *Jonsson*, till herr statsrådet och
chefen för kommunikationsdepartemen-
tet angående bärgningstillstånd vid flyg-
haverier,

herr *Enskog*, till herr statsrådet och
chefen för kommunikationsdepartemen-
tet angående åtgärder mot vissa tågolyc-
kor, samt

herr *Gustafsson* i Borås, till hans ex-
cellens herr ministern för utrikes ären-
dena angående ekonomiskt bistånd till
svenskar i Misiones i Argentina.

§ 20

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 2.25 på natten.

In fidem
Sune K. Johansson